

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI**

**BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI:
DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI
ÖRNEĞİ**

Fatma Betül URHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK - 2015**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI**

**BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI:
DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI
ÖRNEĞİ**

DANIŞMAN: Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL

Fatma Betül URHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK - 2015**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI: DOĞU
AKDENİZ KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

Fatma Betül URHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No :

Bu Tez 19/01/2015 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.

.....
Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL
BAŞKAN

.....
Prof. Dr. Mehmet TIRAŞ
ÜYE

.....
Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....
Doç. Dr. Abdullah SOYSAL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI:
DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ**

Fatma Betül URHAN

Danışman : Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL

Yıl : 2015, Sayfa: 123

Jüri : Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL (Başkan)
: Prof. Dr. Mehmet TIRAŞ (Üye)
: Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI (Üye)

Günümüzde çok boyutlu bir kavram olarak kullanılan bölgesel kalkınma ekonomik ve sosyal boyutlarıyla bütünleşmiş bir süreçtir. Yeni bölgesel kalkınma konsepti içerisinde yer alan bölgesel kalkınma ajansları, bütün yerel aktörlerin kalkınma sürecindeki çabalarını ortak hedefler doğrultusunda koordine edecek kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölgesel kalkınma ajansları kaynakları ve süreci bakımından bir AB projesidir. Türkiye’de AB’ye üyelik süreciyle birlikte gündeme gelen bölgesel kalkınma ajansları, yerel ekonomik stratejilerin oluşturulmasında önemi gün geçtikçe artan bölgesel kalkınma araçlarından biri olmuştur. Bölgesel kalkınma ajansları Düzey 2 olarak tanımlanan 26 bölge esas alınarak 2006 yılında çıkarılan bir kanunla kurulmuştur. Bu ajanslardan biri de TR63 Bölgesi’nde (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) faaliyet göstermek üzere kurulmuş olan Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı’dır.

Bu çalışmada öncelikle bölgesel kalkınma kavramsal olarak ele alınmış ve bölgesel kalkınmayı açıklayan teorilerden söz edilmiştir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde bölgesel kalkınma anlayışında yaşanan paradigma değişimleri ile yeni bölgesel kalkınma anlayışına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bölgesel kalkınma ajanslarının gündeme geldiği AB’ye uyum süreci ve bölgesel kalkınma ajansları sistemine geçiş sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi adına öncelikle Türkiye’de planlı dönem öncesi ve planlı dönemdeki kalkınma politikalarına yer verilmiştir. Çalışmanın devamında bölgesel kalkınma ajanslarının tanımı, kurumsal yapısı,

dayandığı teorik temelden yola çıkarak işleyişi ve ajanslar sisteminin Türkiye uygulamasına yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan saha araştırması için seçilen uygulama alanı Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı'nın (DOĞAKA) faaliyet gösterdiği TR63 Düzey II Bölgesidir. Araştırmanın evreni, DOĞAKA tarafından 2010-2012 yılları arasında mali destek programlarından yararlanmış 144 firmadan oluşmaktadır. Bu araştırmada olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden “basit rastgele örnekleme” metodu kullanılmıştır. 144 firma araştırmanın evrenini oluştururken, araştırmanın uygulanma sürecinde her firmadan olumlu yanıt alınamadığı için örnekleme oranında değişimler olmuştur. Araştırma kapsamında 120 firmaya ulaşılmış ancak 84 firmaya anket uygulaması yapılmıştır. Saha araştırmasından elde edilen veriler ankette yer alan her bir soruya verilen cevapların “frekans dağılımları” aracılığıyla değerlendirilmiştir. Anket cevaplarına ilişkin veriler SPSS 21 Programı aracılığıyla analiz edilmiş ve bu programda oluşturulan frekans tabloları Excel ortamına aktarılarak grafiklere dönüştürülmüştür. Bölgede verilen proje desteklerinin il ve ilçe bazında dağılım haritaları ArcGIS-10 programı aracılığıyla üretilmiştir. Yapılan analizlerin sonuçlarının, ajans yetkilileriyle yapılan mülakatlardan elde edilen verilerin, ajansın kurumsal dokümanlarının ve konuya ilişkin bilimsel yayınların incelenip değerlendirilmesi ile çalışma tamamlanmıştır.

Saha araştırması sonucu elde edilen bulgulara göre bölgede mali destek programlarından yararlanan firmaların ciro, istihdam edilen kişi sayısı, ihracat oranı, pazar payı oranı, yeni pazarlara açılma oranı, Ar-Ge ve inovasyon kapasitesi gibi firma büyümesine yönelik göstergelerinde farklı artışlar yaşandığı tespit edilmiştir. Söz konusu firmaların aldıkları destekle birlikte projelerinin amacına ulaşmış olduğu görülmektedir. Ayrıca firmalar tarafından ajans desteği finansal açıdan büyük ölçüde cazip bulunduğu ve ajans desteği olmadan projelerini gerçekleştirmelerinin daha uzun zaman alacağı ya da imkansız olduğu ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, bu ampirik araştırmanın bulguları Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı tarafından verilen mali desteklerin bölgedeki KOBİ niteliğindeki firmaların gelişimine pozitif katkı sağladığını ve böylece yerel ve bölgesel kalkınma çabalarında olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Bu durum bölgesel kalkınma ajanslarının yerel ve bölgesel kalkınmada önemli ve gerekli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Yerel ve Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ekonomik Coğrafya, Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, TR 63.

**DEPARTMENT OF GEOGRAPHY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESIS

**REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES:
THE CASE OF EASTERN MEDITERRANEAN
DEVELOPMENT AGENCY**

Fatma Betül URHAN

Supervisor : Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL

Year : 2015, Pages: 123

**Jury : Assoc. Prof. Dr. Ersin Kaya SANDAL (Chairperson)
: Prof. Dr. Mehmet TIRAŞ (Member)
: Assoc. Prof. Dr. Cengiz ŞAVKILI (Member)**

Regional development concept, which is used as a multidimensional concept nowadays, is a integrated process with its society and economic dimensions. Regional development agencies that take place in new regional development concept, serve as administrative interface for all local actors to coordinate their efforts in pursuit of common goals.

Regional development agencies are an EU project in terms of resources and processes. Regional development agencies came into question with accession process of EU in Turkey and by the time became more populer to create local economic strategies. Regional development agencies have been established in Turkey with a law enacted in 2006. One of these agencies is The Eastern Mediterranean Development Agency which establishted to serve in TR63 region.

In this study, primarily regional development issue is investigated as conceptually and theoretically. The paradigm changes in regional development and new regional development approach took place in the next section of the study. To better understand the process of adaption to the EU and trasition to regional development agencies system, planned period and unplanned period of regional policy in Turkey is mentioned in the study. The conception, institutional structure and application of regional development agencies in Turkey took place ongoing section of the study.

In this study, the primary datas are obtained by survey and interview techniques which are applied to institutions that benefited from the financial support programs. The second datas are obtained by the documents that relate to projects within agency and scientific publications. The universe of research consist of 144 institutions which are supoorted by the agency between the years 2010-2012. In this study, "random sampling" of non-probability sampling types in research method is used. The sample of the study consisted of 84 institutions. The data obtained from the field study be evaluated through responses to each question in the survey "frequency distribution". The data obtained from survey application is analysed by SPSS 21 Programme and the maps on the study are produced by ArcMap 10 Programme.

As empirical results, through the support of the agency, while increasing rates of opening of new markets, market share and export of the institutions that benefited from the financial support programmes, rate of employment in the institutions is also increasing. Additionally, agency supports contribute R & D and innovation activities of the institutions. The agency support has contributed positively to the development of small and medium size firms and regional development. This situation reveals that an important and necessary tool for local and regional development of regional development agencies.

Keywords: Local and Regional Development, Regional Development Agencies, Economic Geography, The Case of Eastern Mediterranean Development Agency, TR 63.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	V
ÖNSÖZ	X
KISALTMALAR.....	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIII
EKLER LİSTESİ	XVI
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları	1
1.2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi.....	1
1.3. Araştırmada Veri, Yöntem ve Sınırlılıklar	1
2. KONUS İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	3
2.1. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Yapılan Çalışmalar	3
2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Yapılan Çalışmalar	4
3. BÖLGESEL KALKINMA KAVRAMI VE BÖLGESEL KALKINMAYI AÇIKLAYAN TEORİLER	7
3.1. Bölgesel Kalkınma Kavramı.....	7
3.2. Bölgesel Kalkınmanın Önemi.....	7
3.3. Bölgesel Kalkınmanın İlkeleri	8
3.3.1. Sosyal Fayda İlkesi.....	8
3.3.2. Kalkınma Kutbu İlkesi	9
3.3.3. Halkın katılımı İlkesi	9
3.4. Bölgesel Büyüme ve Kalkınmayı Açıklayan Teoriler.....	9
3.4.1. Neoklasik Bölgesel Büyüme Modelleri.....	9
3.4.2. İçsel Bölgesel Büyüme Modelleri	11
3.4.3. Keynesyen Bölgesel Büyüme ve Gelişme Modelleri	13
3.4.4. Ekonomik Coğrafyaya Dayalı Bölgesel Büyüme ve Gelişme Modelleri	14
4. BÖLGESEL KALKINMA ANLAYIŞINDA YAŞANAN PARADİGMA DEĞİŞİMİ VE YENİ BÖLGESEL KALKINMA ANLAYIŞI	18
4.1. Geleneksel Bölgecilik Anlayışı	18
4.1.1. Mekansal süreklilik	18
4.1.2. Coğrafi Ağ.....	18
4.1.3. Merkezi Yönetim Anlayışı	19
4.1.4. Statik/Mekanik Anlayış.....	19
4.1.5. Fordist Ekonomik Temel.....	19
4.2. Yeni Bölgecilik Anlayışı	19
4.2.1. Mekansal Bağlardan Kopuş.....	20
4.2.2. İlişki Ağları	20
4.2.3. Yerinden Yönetim Anlayışı ve Subsidiyarite İlkesi	20
4.2.4. Dinamik /Organik Anlayış	21
4.2.5. Post Fordist Ekonomik Temel	21
4.3. Yeni Bölgesel Kalkınma Anlayışı	21
4.4. Bölgesel Kalkınmada Rekabet Edebilirlik ve Yerel Potansiyelin Önemi	23
4.4.1. Bölgesel Rekabet Edebilirliği Belirleyen Temel Faktörler	24
4.4.2. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Piramidi	24
4.4.3. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Faktörleri	25
4.4.3.1. Ekonomik Faaliyetin Yapısı	26
4.4.3.2. Yenilik ve Öğrenme	26
4.4.3.3. Altyapı ve Erişilebilirlik	27
4.4.3.4. Beşeri Sermaye	27
4.4.3.5. Sosyal Sermaye ve Yönetişim	28

4.5. Bölgesel Kalkınma ve KOBİ'lerin Artan Önemi	28
5. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARININ EVRİMİ	31
5.1. Devletçi Dönem (Planlı Dönem Öncesi 1923-1959).....	31
5.2. Bölgesel Planlama ve Kalkınma Dönemi (Planlı Döneme Geçiş 1960-1972). 33	
5.3. İl Temelinde Planlama Dönemi (1973-1977)	34
5.4. Neo-liberal Politikalara Geçiş Dönemi (1978-1994).....	34
5.5. Bölgesel Farklılıkları Gidermek İçin Yapısal Reformlar (1995-...)	35
5.6. AB'ye Uyum Süreci	39
5.7. Nuts Sistemi ve Türkiye Uygulaması	40
6. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE TÜRKİYE UYGULAMASI	44
6.1. Kalkınma Ajansının Tanımı	44
6.2. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu	45
6.3. Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Yapısı.....	46
6.3.1. Kalkınma Kurulu	46
6.3.2. Yönetim Kurulu.....	46
6.3.3. Genel Sekreterlik	47
6.3.4. Yatırım Destek Ofisi	47
6.4. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri	48
6.5. Kalkınma Ajanslarının Finansmanı	50
6.6. Kalkınma Ajanslarının Denetimi	51
6.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler ve Öneriler	52
6.8. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Çalışmaları	53
7. DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI.....	56
7.1. Kuruluşu ve Amaçları.....	56
7.2. Kurumsal Yapısı	56
7.2.1. Yönetim Kurulu.....	56
7.2.2. Kalkınma Kurulu	56
7.2.3. Genel Sekreterlik	57
7.2.4. Kurumsal Koordinasyon Birimi	57
7.2.5. Program Yönetim Birimi	57
7.2.6. İzleme ve Değerlendirme Birimi	57
7.2.7. Sektörel Destekler ve Programlama Birimi	57
7.2.8. İdari ve Mali İşler Birimi.....	57
7.2.9. Yatırım Destek Ofisleri	58
7.3. TR63 Bölgesine Ait Bazı Ekonomik Göstergeler	58
7.3.1. TR63 Bölgesi Sektörlere Göre GSKD Payları	58
7.3.2. TR63 Bölgesinde İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	59
7.3.3. TR 63 Bölgesi İhracat.....	60
7.3.4. TR63 Bölgesi ve KOBİ'ler.....	61
7.4. TR63 Bölge Planları ve Hedefler	62
7.4.1. 2010-2013 TR63 Bölge Planı	62
7.4.1.1. Bölgesel Gelişme Stratejisi.....	62
7.4.1.2. Stratejik Gelişme Eksenleri Doğrultusunda Amaç ve Hedefler	63
7.5. DOĞAKA Tarafından Bölgede Açılan Destek Programları	67
7.6. SAHA ARAŞTIRMASI	67
7.6.1. 2010-2012 Yılları Arası DOĞAKA Tarafından Açılan Mali Destek Programları	67
7.6.1.1. 2010 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı.....	67
7.6.1.2. 2011 Yılı Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı 68	
7.6.1.3. 2012 Yılı Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı	68
7.6.2. Saha Araştırmasının Amacı	68
7.6.3. Araştırma Alanı	69

7.6.4. Saha Araştırmasının Evreni ve Örneklemi	70
7.6.5. Veri Toplama Tekniği	70
7.6.6. Verilerin Analizi	70
7.7. AMPİRİK BULGULAR VE TARTIŞMA	70
7.7.1. Proje Desteklerinin Hatay'daki KOBİ'lere Etkileri	71
7.7.1.1. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı	71
7.7.1.2. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı	71
7.7.1.3. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Firma Ölçeği (Çalışan Sayısı)	72
7.7.1.4. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Firma Ölçeği (Ciro)	72
7.7.1.5. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı	73
7.7.1.6. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı	73
7.7.1.7. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış	74
7.7.1.8. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış	74
7.7.1.9. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış	74
7.7.1.10. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış	75
7.7.1.11. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış	76
7.7.1.12. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu	76
7.7.1.13. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı	76
7.7.1.14. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ajans Desteğinin Finansal Cazibesine İlişkin Görüşleri	77
7.7.1.15. Hatay'da Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Programlarının Bölgedeki Koşul ve İhtiyaçlara Uygunluğu	78
7.7.1.16. Hatay'da Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Çalışanlarıyla Destek Sürecinde Kurulan İletişimin Etkinliği	78
7.7.1.17. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar	78
7.7.1.18. Hatay'da Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler	79
7.7.1.19. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Almadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları	79
7.7.1.20. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi	80
7.7.1.21. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları	80
7.7.1.22. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri	81
7.7.1.23. Hatay'da Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı	81
7.7.1.24. Hatay'da İşletmelerin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan	82
7.8.1.25. Hatay'da İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör	82
7.8.2. Proje Desteklerinin Kahramanmaraş'taki KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri	83
7.8.2.1. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı	83
7.8.2.2. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı	84
7.8.2.3. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Çalışan Sayısı)	84
7.8.2.4. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Ciro)	84
7.8.2.5. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı	85

7.8.2.6. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı	85
7.8.2.7. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış	86
7.8.2.8. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış.....	86
7.8.2.9. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış	87
7.8.2.10. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış	87
7.8.2.11. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış.....	88
7.8.2.12. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu	88
7.8.2.13. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı	89
7.8.2.14. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ajans Desteğinin Finansal Cazibesine İlişkin Görüşleri	89
7.8.2.15. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Programlarının Bölgedeki Koşul ve İhtiyaçlara Uygunluğu	90
7.8.2.16. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Çalışanlarıyla Destek Sürecinde Kurulan İletişimin Etkinliği.....	90
7.8.2.17. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar	90
7.8.2.18. Kahramanmaraş'ta Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler	91
7.8.2.19. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Almadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları	91
7.8.2.20. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi	92
7.8.2.21. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları	92
7.8.2.22. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri	92
7.8.2.23. Kahramanmaraş'ta Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı	93
7.8.2.24. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan	93
7.8.2.25. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör	94
7.8.3. Proje desteklerinin Osmaniye'deki KOBİ'ler üzerindeki etkileri	95
7.8.3.1. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı.....	95
7.8.3.2. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı	95
7.8.3.3. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Çalışan Sayısı).....	96
7.8.3.4. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Ciro)	96
7.8.3.5. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı	97
7.8.3.6. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı.....	97
7.8.3.7. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış	98
7.8.3.8. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış.....	98
7.8.3.9. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış	99
7.8.3.10. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış	99
7.8.3.11. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış.....	100

7.8.3.12. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu	100
7.8.3.13. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı	101
7.8.3.14. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ajans Desteğinin Finansal Cazibesine İlişkin Görüşleri	101
7.8.3.15. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Programlarının Bölgedeki Koşul ve İhtiyaçlara Uygunluğu	102
7.8.3.16. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Çalışanlarıyla Destek Sürecinde Kurulan İletişimin Etkinliği.....	102
7.8.3.17. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar	103
7.8.3.18. Osmaniye’de Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler	103
7.8.3.19. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Almadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları	104
7.8.3.20. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi	104
7.8.3.21. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları.....	105
7.8.3.22. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri.....	105
7.8.3.23. Osmaniye’de Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı	106
7.8.3.24. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan	106
7.8.3.25. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör	107
7.8. Proje Desteklerinin Lokasyon Dağılımı	107
8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	111
KAYNAKLAR	115
ÖZGEÇMİŞ.....	

ÖNSÖZ

Türkiye’de AB’ye uyum süreciyle birlikte gündeme gelen ve son yıllarda büyük önem kazanan bölgesel kalkınma ajansları, yeni bölgesel kalkınma yaklaşımı kapsamında yer alan önemli bir bölgesel kalkınma aracı olarak yerini almıştır. Günümüzde çok boyutlu bir kavram olarak kullanılan bölgesel kalkınma, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla toplumun tüm kesimlerinin yer alması gereken bir süreçtir. Bu anlamda bölgesel kalkınma ajansları yerel aktörler arasında koordinasyonu sağlayan ve bölgesel hedeflere uygun kalkınma çabalarını organize eden kurumlar olarak çok önemli bir görev üstlenmektedir.

Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları ilk olarak kurulmuş olduğu 2006 yılından sonraki yaklaşık 10 yıllık süreç içerisinde farklı disiplinlerin ilgi odağı olmuş ve çok sayıda akademik çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmada bölgesel kalkınma ajansları sisteminin altyapısını oluşturan teorik temelden yola çıkarak, konuya ilişkin bazı ampirik sonuçlar ortaya konmuş ve bölgesel kalkınmadaki rolü incelenmiştir. Bu bağlamda Türk Coğrafyasına ve Ekonomik Coğrafya disiplinine katkıda bulunması amaçlanırken, konuya ilişkin literatüre coğrafya disiplininden bir bakış açısı ile katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Her akademik çalışma gibi yorucu bir süreçten sonra tez çalışmamı tamamlamış olmaktan mutluluk duymaktayım. Öncelikle bu süreçte yol göstericiliği ve yardımlarından dolayı saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Akademik hayata attığım ilk adımda yanımda olan, beni her zaman cesaretlendiren ve benden desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Nuri YAVAN’a teşekkürlerimi sunarım.

Dostluğu ve tez çalışmamdaki yardımlarından dolayı sevgili arkadaşım Arş. Gör. Ahmet KARAKOÇ’a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmama ilişkin ihtiyaç duyduğum verilere ulaşmamda yardımcı olan başta Kahramanmaraş Yatırım Destek Ofisi İl Koordinatörü Sayın Ertuğrul KAZANCI olmak üzere tüm DOĞAKA çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Hiçbir fedakarlıktan kaçınmayarak, beni yetiştiren ve bu günlere gelmemde çok büyük emekleri olan sevgili annem, babam ve ağabeyime şükranlarımı sunarım.

FATMA BETÜL URHAN
OCAK 2015
KAHRAMANMARAŞ

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
ABKF: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
AR-GE: Araştırma ve Geliştirme
BKA: Bölgesel Kalkınma Ajansları
BKK: Bakanlar Kurulu Kararı
BM: Birleşmiş Milletler
ÇATOM: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
DAP: Doğu Anadolu Projesi
DOĞAKA: Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
DOKAP: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
DYY: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
EURADA: European Association of Regional Development Agencies
GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi
GIS: Geographic Information System
GİDEM: Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri
GSİH: Gayri Safi İç Hasıla
GSKD: Gayri Safi Katma Değer
GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
IMF: International Monetary Fund
İBB: İstatistiki Bölge Birimleri
İBS: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KOBİ: Küçük ve Orta Boy İşletme
KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY: Kalkınmada Öncelikli Yöreler
NUTS: The Nomenclature of Territorial Units for Statistics
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSB: Organize Sanayi Bölgesi
ÖKYAF: Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu
SODES: Sosyal Destek
SPSS: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi
STK: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
UP: Ulusal Programı
ÜR-GE: Üretim Geliştirme
YY: Yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Bazı Çalışmalar	4
Tablo 2.2 Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Bazı Lisansüstü Çalışmalar	5
Tablo 2.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Bazı Bilimsel Yayınlar	6
Tablo 3.1. Coğrafi Yoğunlaşmayı Etkileyen Kuvvetler	16
Tablo 5.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Evrimi.....	31
Tablo 5.2. Dönemler İtibarıyla Bölgesel Politikaların Özellikleri.....	38
Tablo 5.3. NUTS Sistemine Göre Bölgelerin Minimum ve Maksimum Nüfus Aralıkları	41
Tablo 5.4. AB Üyesi Ülkelerde NUTS Düzeyleri ve Karşılık Gelen İdari Birimler.....	41
Tablo 5.5. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması	42
Tablo.6.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Çalışma Alanları	49
Tablo.6.2. Ülkelere Göre Kalkınma Ajanslarının Gelir Kaynakları.....	51
Tablo 6.3. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Tarihçesi.....	54
Tablo 6.4. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Kuruldukları Düzey 2 Bölgeleri, Ajans Merkezleri, Kapsadıkları İller ve Kuruluş Yılları.....	54
Tablo 7.1. TR63 Bölgesi Stratejik Gelişme Eksenleri.....	63
Tablo 7.2. DOĞAKA Tarafından Bölgede Açılan Destek Programları	67
Tablo 7.3. 2010 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı Proje Sayısı ve Destek Miktarları	67
Tablo 7.4. 2011 Yılı Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı Proje Sayısı ve Destek Miktarları	68
Tablo.7.5. 2012 Yılı Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı Proje Sayıları ve Destek Miktarı.....	68

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Piramidi (Kara, 2008: 21).....	25
Şekil. 4.2. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Faktörleri (Kara, 2008: 22).....	26
Şekil 7.1. TR63 Bölgesi Sektörlere Göre GSKD Payları (2011) (www.tuik.gov.tr).....	59
Şekil 7.2. Türkiye ve TR63 Bölgesi'nde İstihdamın Sektörel Dağılımı (2012)	59
Şekil 7. 3. TR 63 Bölgesi Kişi Başı İhracat (Dolar) (www.tuik.gov.tr)	60
Şekil 7.4. Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başı İhracat (Dolar) 2012 (www.tuik.gov.tr)	61
Şekil 7.5. Bölge İhracatının Ükelere Göre Dağılımı (DOĞAKA, 2012b).	61
Şekil 7.6. TR 63 Bölgesi KOBİ Sayısı (DOĞAKA, 2012b)	62
Şekil 7.7. TR 63 Bölgesi Lokasyon Haritası	69
Şekil 7.8. TR63 Bölgesinde Araştırmaya Katılan İşletme Sayısının İllere Göre Dağılımı	70
Şekil 7.9. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı	71
Şekil 7.10. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı	71
Şekil 7.11. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Çalışan Sayısı)	72
Şekil 7.12. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Ciro)	72
Şekil 7.13. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı	73
Şekil 7.14. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı	73
Şekil 7.15. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış	74
Şekil 7.16. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış	74
Şekil 7.17. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış	75
Şekil 7.18. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış	75
Şekil 7.19. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış.....	76
Şekil 7.20. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu	76
Şekil 7.21. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı	77
Şekil 7.22. Hatay'da Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Desteğinin Finansal Cazibesi	77
Şekil 7.23. Hatay'da Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Programlarının Bölgedeki Koşul ve İhtiyaçlara Uygunluğu	78
Şekil 7.24. Hatay Firmalarına Göre Ajans Çalışanlarıyla Destek Sürecinde Kurulan İletişimin Etkinliği	78
Şekil 7.25. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar ...	79
Şekil 7.26. Hatay'da Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler	79
Şekil 7.27. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Olmadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları.....	80
Şekil 7.28. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi ..	80
Şekil 7.29. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları	81
Şekil 7.30. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri	81
Şekil 7.31. Hatay'da Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı	82
Şekil 7.32. Hatay'da İşletmelerin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan.....	82

Şekil 7.1.33. Hatay’da İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör	83
Şekil 7.34. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı.....	83
Şekil 7.35. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı	84
Şekil 7.36. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Çalışan Sayısı).....	84
Şekil 7.37. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Ciro)	85
Şekil 7.38. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı	85
Şekil 7.39. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı.....	86
Şekil 7.40. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış.....	86
Şekil 7.41. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış.....	87
Şekil 7.42. Kahramanmaraş Firmalarının Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış.....	87
Şekil 7.43. Kahramanmaraş Firmalarının Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış.....	88
Şekil 7.44. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış	88
Şekil 7.45. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu.....	89
Şekil 7.46. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı	89
Şekil 7.47. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Ajans Desteğinin Finansal Cazibesine İlişkin Görüşleri.....	90
Şekil 7.48. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar.....	90
Şekil 7.49. Kahramanmaraş’ta Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler	91
Şekil 7.50. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Destek Almadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları.....	91
Şekil 7.51. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi.....	92
Şekil 7.52. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları	92
Şekil 7.53. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri.....	93
Şekil 7.54. Kahramanmaraş’ta Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı.....	93
Şekil 7.55. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerinin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan.....	94
Şekil 7.56. Kahramanmaraş’ta Destek Alan İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör	95
Şekil 7.57. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı.....	95
Şekil 7.58. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı	96
Şekil 7.59. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Çalışan Sayısı).....	96
Şekil 7.60. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Ciro)	97
Şekil 7.61. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı.....	97
Şekil 7.62. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı.....	98
Şekil 7.63. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış	98
Şekil 7.64. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış.....	99
Şekil 7.65. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış.....	99
Şekil 7.66. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış	100
Şekil 7.67. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış	100

Şekil 7.68. Osmaniye Firmalarının Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu	101
Şekil 7.69. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı	101
Şekil 7.70. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ajans Desteğinin Finansal Cazibesi	102
Şekil 7.71. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Programlarının Bölgedeki Koşul ve İhtiyaçlara Uygunluğu	102
Şekil 7.72. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Çalışanlarıyla Destek Sürecinde Kurulan İletişimin Etkinliği	103
Şekil 7.73. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar	103
Şekil 7.74. Osmaniye’de Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler.....	104
Şekil 7.75. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Almadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları.....	104
Şekil 7.76. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi	105
Şekil 7.77. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları	105
Şekil 7.78. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri.....	106
Şekil 7.79. Osmaniye’de Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı.....	106
Şekil 7.80. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan.....	107
Şekil 7.81. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör.....	107
Şekil 7.82. İlçe bazında desteklenen proje sayıları dağılımı.....	109
Şekil 7.83. İl bazında desteklenen proje sayıları dağılımı	110

EKLER LİSTESİ

EK-1: DOĞAKA proje desteklerinden yararlanan işletmelere yönelik anket formu

EK-2: Özgeçmiş

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin hız kazandığı 1980’li yıllardan itibaren sanayi toplumundan bilgi toplumuna, fordist üretim sisteminden post fordist üretim sistemine, ulus devletten küresel dünyaya, modernizmden post modernizme geçişlerin yaşandığı bir değişim dönemine girilmiştir (Aydemir ve Karakoyun, 2011: 13). Ekonomik ve toplumsal olarak yaşanan bu dönüşümler kalkınma anlayışında da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılan ulusal kalkınma çabalarının yetersiz kaldığı fikrinin hakim olmasıyla birlikte yerel dinamiklerin harekete geçirilerek gerçekleştirileceği bir kalkınma fikri yaygınlaşmaya başlamıştır. Kalkınmanın yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya gerçekleşebilecek bir süreç olduğu ve bu süreçte yerel dinamiklerin birincil aktör olduğu fikri benimsenmeye başlanmıştır.

Bölgesel kalkınma ajansları yerel ekonomik stratejilerin oluşturulmasında önemli bir görev üstlenen bölgesel kalkınma araçlarından biridir. Bölgesel kalkınma ajansları sisteminin işlevselliği hala tartışılıyor olmakla beraber dünyada başarıları açıkça kabul edilmekte olup, ülkemizde de yerel ve bölgesel kalkınmada önemli bir rol oynamaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye illerini kapsayan TR63 Bölgesinde 2009 yılında kurulmuş olan Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA) 2010 yılından bu yana bölgenin kalkınmasına yönelik projelere destek vermektedir. Bu çalışmanın amacı DOĞAKA tarafından 2010-2012 yılları arasında açılan mali destek programları kapsamında verilen proje desteklerinin Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde yer alan KOBİ niteliğindeki firmalar üzerindeki etkilerini ortaya koymak, bölgesel gelişme ve kalkınmaya olan katkısını değerlendirmektir. Amaca bağlı olarak çalışma birkaç araştırma sorusuna yanıt aramaktadır. Bu bağlamda çalışmaya ilişkin araştırma sorularını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1.Bölgesel kalkınmada kalkınma ajansları nasıl bir rol oynamaktadır?
- 2.Literatürde bölgesel kalkınmadaki başarıları büyük ölçüde kabul gören kalkınma ajanslarının vermiş oldukları destekler firmalara gerçekten yarar sağlamış mıdır?
- 3.Ekonomik coğrafya kapsamında değerlendirildiğinde bölgesel kalkınma ajansları bölgesel kalkınmada etkin bir araç mıdır?

1.2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Dünyada geçmişi 1950’li yıllara dayanan, ülkemizde ise son yıllarda AB’ye uyum süreciyle birlikte bölgesel kalkınma araçlarından biri olarak gündeme gelen bölgesel kalkınma ajansları farklı disiplinler tarafından incelenmekte ve tartışılmaktadır.

Konuya ilişkin dünya literatüründe coğrafyacılar tarafından yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Türk literatürü incelendiğinde bölgesel kalkınma ajanslarının çoğunlukla ekonomi ve kamu yönetimi alanlarında incelenmiş olduğu görülmektedir. Bu çerçevede araştırma Türkiye’deki bölgesel kalkınma ajansları sistemi ile ajanslar tarafından verilen mali desteklerin KOBİ’ler ve bölge kalkınması üzerindeki etkisine coğrafi perspektiften yaklaşan ilk araştırma olması bakımından önem taşımaktadır.

1.3. Araştırmada Veri, Yöntem ve Sınırlılıklar

Bu çalışmanın kavramsal ve teorik çerçevesi literatür taraması sonucu dünyada ve Türkiye’de konuya ilişkin yapılmış çalışmaların incelenmesi sonucu oluşturulmuştur.

Saha araştırmasına ilişkin birincil veriler yapılan anket ve mülakat sonuçlarından, ikincil veriler ise ajans bünyesindeki projelere ilişkin dökümanlar ve literatür taraması sonucu ulaşılan bilimsel yayınlardan oluşmaktadır. Saha araştırmasının alanı Hatay,

Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden oluşmaktadır. Bu araştırmada olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden “basit rastgele örnekleme” metodu kullanılmıştır. 144 firma araştırmanın evrenini oluştururken, araştırmanın uygulanma sürecinde her firmadan olumlu yanıt alınamadığı için örneklem oranında değişimler olmuştur. Araştırma kapsamında 120 firmaya ulaşılmış ancak 84 firmaya anket uygulaması yapılmıştır. Saha araştırmasından elde edilen veriler ankette yer alan her bir soruya verilen cevapların “frekans dağılımları” aracılığıyla değerlendirilmiştir. Anket cevaplarına ilişkin veriler SPSS 21 Programı aracılığıyla analiz edilmiş ve bu programda oluşturulan frekans tabloları Excel ortamına aktararak grafiklere dönüştürülmüştür. Bölgede verilen proje desteklerinin il ve ilçe bazında dağılışı haritaları ArcGIS-10 programı aracılığıyla üretilmiştir. Yapılan analizlerin sonuçlarının, ajans yetkilileriyle yapılan mülakatlardan elde edilen verilerin, ajansın kurumsal dokümanlarının ve konuya ilişkin bilimsel yayınların incelenip değerlendirilmesi ile çalışma tamamlanmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Dünyada bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluş tarihlerinin Türkiye'ye göre çok daha eskiye dayanıyor olmasıyla ilişkili olarak bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik yapılan çalışmaların da geçmişi daha eskiye dayanmaktadır. Bölgesel kalkınma ajansları Türkiye'de olduğu gibi dünyada da pek çok farklı disiplinin ilgi odağı olmuş ve farklı perspektiflerden ele alınmıştır.

Batı literatüründe bölgesel kalkınma ajanslarıyla ilgili coğrafi çalışmalar incelendiğinde özellikle Gibbs (1998, 2000), Deas, Ward (2000), Martin (2000) tarafından yapılan çalışmaların öne çıktığı ve söz konusu çalışmaların yeni bölgesel kalkınma anlayışı çerçevesinde ele alınmış olduğu görülmektedir. Ayrıca konuya ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde içsel kalkınma ve kurumsal yaklaşımların hakim olduğu görülürken, ajanslar sistemine yönelik etki analizlerinin de yer aldığı çalışmaların yapılmış olduğu görülmektedir (Tablo 2.1.).

Halkier (1991,1992, 1997, 2002, 2006) tarafından konuya ilişkin bölgesel kalkınma politika ve stratejileri kapsamında ele alınmış önemli çalışmalar bulunmaktadır. İçsel ekonomi modeline dayanan bu çalışmalarda bölgesel kalkınma ajansları ve örnek uygulamalar kapsamında ajansların kurumsal etkinliğine yönelik önemli tespitler yer almaktadır. Halkier ve Danson'a ait bir çalışmada bölgesel kalkınma ajanslarının bulundukları bölgelerin ve içinde bulundukları siyasi süreçlerin farklılığından dolayı, dünyada farklı özellikler gösterdikleri ifade edilmiştir. Martin (2000) tarafından kurumsal coğrafya alanında yapılan bir çalışmada ise kurumsal teorilere mekânsal boyutun coğrafyacılar tarafından eklenmiş olduğu ifade edilerek mekan ile kurumsallaşma arasındaki ilişki ele alınmış ve mekanın kurumsallaşma sürecindeki önemine ve bölgesel kalkınma ajanslarının rolüne vurgu yapılmıştır. Konuya yine benzer şekilde ekonomik coğrafya temelinde kurumsal bakış açısıyla yaklaşan bir diğer coğrafyacı da Kusar (2011) olmuştur. Webb, Collis (2000) tarafından yapılan bir çalışmada ise konu yeni bölgecilik anlayışı ve bölgesel kalkınma ajansları uygulaması İngiltere örneğiyle ortaya konmuştur. Bu çalışmada da bölgesel kalkınma ajansları sisteminin yeni bölgecilik anlayışı çerçevesinde önemli bir araç olduğuna vurgu yapılmıştır. Syrett, Silva (2001) tarafından yapılan bir çalışmada ise bölgesel kalkınma ajansları sisteminin Portekiz uygulaması ele alınmış ve kalkınma anlayışındaki değişimin bugünü ve geleceğine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yine konuya ilişkin bir diğer önemli çalışma Ferry (2007) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada merkezden yönetilen kalkınma anlayışının yerini yönetişime dayalı yerel işbirliklerinin aldığı bu süreçte bölgesel kalkınma ajanslarının edindiği önemli rol Polonya özelinde değerlendirilmiştir.

Tablo 2.1. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Bazı Çalışmalar

Çalışmayı Yapan	Çalışmanın Temel Alanı	Çalışmanın Yaklaşımı/Modeli	Çalışmanın Adı
Halkier (1992)	Bölgesel kalkınma ajansları Bölgesel politikalar	Kurumsal yaklaşım	Development agencies and regional policy: the case of the Scottish Development Agency
Halkier, Danson (1997)	Bölgesel kalkınma ajansları	İçsel ekonomi	Regional Development Agencies in Western Europe A Survey of Key Characteristics and Trends
Morgan (1997)	Bölgesel kalkınma ajansları Sosyal sermaye	İçsel kalkınma	The regional animateur: taking stock of the Welsh Development Agency
Hughes (1998)	Bölgesel kalkınma politikaları	Bölgesel etki analizleri	The role of development agencies in regional policy: an academic and practitioner approach
Gibbs (1998)	Sürdürülebilir Kalkınma Bölgesel Kalkınma Ajansları	Kritik perspektif	Regional development agencies and sustainable development
Harding, Wilks-Heeg, Hutchins (1999)	Bölgesel Kalkınma Ajansları Bölgeselleşme	Tarihsel perspektif	Regional Development Agencies and English regionalisation: the question of accountability
Lloyd (1999)	Bölgesel Kalkınma Ajansları Sosyal içerik	Tarihsel perspektif	The Regional Development Agencies and social inclusion: widening the agenda
Izushi (1999)	Bölgesel kalkınma ajansları Yerel işbirlikleri	Etki analizleri	Can a development agency foster co-operation among local firms? The case of the Welsh Development Agency's Supplier Association Programme
Gibbs (2000)	Ekolojik modernizasyon Bölgesel Kalkınma ajansları	Kritik perspektif	Ecological modernisation, regional economic development and regional development agencies
Webb, Collis (2000)	Yeni Bölgecilik Bölgesel kalkınma ajansları	Kritik perspektif	Regional development agencies and the 'new regionalism' in England
Deas, Ward (2000)	Şehir-bölge ilişkileri Bölgesel kalkınma ajansları	Yeni bölgecilik	From the 'new localism' to the 'new regionalism'? The implications of regional development agencies for city-regional relations
Shearlock, James, Phillips (2000)	Sürdürülebilir kalkınma Bölgesel Kalkınma ajansları	Kritik perspektif	Regional sustainable development: are the new regional development agencies armed with the information they require?
Roberts Shaw, Lloyd (2000)	Bölgesel kalkınma planları	Kritik perspektif	Regional Development Agencies in England: new strategic regional planning issues?
Martin (2000)	Kurumsal coğrafya	Yeni kurumsalcılık	Institutional approaches in economic geography
Syrett, Silva (2001)	Bölgesel kalkınma ajansları	Kritik perspektif	Regional development agencies in Portugal: recent development and future challenges
Halkier, Danson, Damborg (2002)	Bölgesel kalkınma stratejileri	İçsel kalkınma	Regional development agencies in Europe
McMaster (2006)	Kurumsal coğrafya	Kurumsal yaklaşım	Czech regional development agencies in a shifting institutional landscape
Halkier (2006)	Bölgesel kalkınma politikaları Bölgesel kalkınma ajansları	Kurumsal yaklaşım	Institutions, discourse, and regional development: the Scottish Development Agency and the politics of regional policy
Miles, Tully (2007)	Sosyal sermaye Bölgesel kalkınma ajansları	Kritik perspektif	Regional development agency policy to tackle economic exclusion? The role of social capital in distressed communities
Ferry (2007)	Yönetişim Bölgesel kalkınma ajansları	Kritik perspektif	From government to governance: Polish Regional Development Agencies in a changing regional context
Pugalis (2011)	Yerel ekonomik ortaklıklar Bölgesel kalkınma ajansları	İçsel ekonomi	The regional lacuna: A preliminary map of the transition from regional development agencies to local economic partnerships

2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ilk kurulmuş olduğu 2006 yılından bu yana, bu konuda yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Konuya ilişkin YÖK Ulusal Tez Merkezine kayıtlı 2 doktora, 28 yüksek lisans olmak üzere toplam 30 adet tez bulunmaktadır. Söz konusu tezlerin 17 tanesi ekonomi, 7 tanesi kamu yönetimi, 2 tanesi şehircilik ve bölge planlama, 2 tanesi maliye, 1 tanesi işletme ve yine 1 tanesi endüstri ve endüstri mühendisliği bölümlerine aittir. Görüldüğü gibi bu konuda literatüre en fazla katkının ekonomi alanından olduğu görülmektedir. Lisansüstü tezler dışında bölgesel kalkınma ajansları üzerine yazılmış birçok kitap ve makale bulunmaktadır.

Tablo 2.2 Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Bazı Lisansüstü Çalışmalar

Çalışmayı Yapan	Çalışmanın Temel Alanı	Çalışmanın Yaklaşımı/Modeli	Çalışmanın Adı
Koyuncu (2006)	Bölgesel ekonomi	Bölgesel gelişme	Türkiye’de kalkınma sürecinde bölgesel kalkınma ajansları ve bir uygulama
Turan (2007)	Bölgesel kalkınma	Kritik perspektif	Bölgesel kalkınma ajansları dünyadaki uygulamalar ve Türkiye modeli
Peşelioğlu (2007)	Bölgesel ekonomi	MDS Yöntemi	Avrupa birliği perspektifinde Türkiye ekonomisinde bölgesel kalkınma ajanslarının uygulama imkanları
Cigeroğlu (2008)	Bölgesel kalkınma	Tarihsel perspektif	Bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye
Paköz (2008)	Bölgesel kalkınma	Pakoz modeli	Sürtükleyicilik ve çekim gücüne dayalı pakoz modeli ile bölgesel kalkınma ajansları kuruluş yeri ve etki alanlarının belirlenmesi
Özer (2009)	Bölgesel kalkınma ajansları ve kurumsal işleyişi	Kritik perspektif	Bölgesel kalkınma ajanslarının yapılanması ve işlevselliği: İzmir ve Çukurova örnekleri
Aslan (2009)	Kırsal kalkınma	Kritik perspektif	Bölgesel kalkınma ajanslarının kırsal kalkınmadaki rolü ve etkileri: İngiltere örneği
Güler (2010)	Bölgesel kalkınma politikaları	Teorik/Kavramsal	Bölgesel kalkınma politikası aracı olarak bölgesel kalkınma ajansları: Türkiye uygulaması
Gökçe (2010)	Yeni kalkınmacılık	Kritik Perspektif	Yeni kalkınmacılık anlayışında bölgesel kalkınma ajanslarının önemi ve AB’den seçilmiş ülke uygulamaları
Öztürk (2011)	Yerel kalkınma	Kritik Perspektif	Yerel kalkınmanın yeni aktörü bölgesel kalkınma ajansları ve Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
Yılmaz (2011)	Kalkınma politikaları	Teorik/Kavramsal	Kalkınma politikalarında değişim: Bölgesel kalkınma ajansları
İçen (2012)	Kırsal kalkınma	Kritik Perspektif	Türkiye’deki bölgesel kalkınma ajanslarının kırsal kalkınmadaki rolü: İzmir Kalkınma Ajansı örneği
Aydın (2012)	Bölgesel eşitsizlikler	Teorik/Kavramsal	Bölgesel farklılıkların giderilmesinde bölgesel kalkınma ajanslarının rolü
Ercan (2012)	Bölgesel kalkınma	Tarihsel perspektif	Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları
Gövcü (2012)	Bölgesel kalkınma	Risklerle bütünleşik süreç zincir modeli	Proje değerlendirmesi için risklerle bütünleşik süreç zincir modeli: Bölgesel kalkınma ajanslarının proje değerlendirmesi örneği
Vurucu (2013)	Bölgesel eşitsizlik	Teorik/Kavramsal	Bölgesel kalkınma ajansları ve bölgesel eşitsizlik üzerine etkisi
Künye (2014)	Bölgesel ekonomi	Panel veri analizi	Bölgesel kalkınma ajanslarının bölgelerin ekonomilerine katkıları: Panel veri uygulaması
Yıldız (2014)	Bölgesel kalkınma politikaları ve rekabet gücü	Kritik Perspektif	Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları ve bölgesel rekabet gücünün artırılmasında bölgesel kalkınma ajanslarının rolü: GEKA örneği

Konuya ilişkin yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları dışında çok sayıda makale ve kitap yazılmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde kalkınma ajanslarının kurumsal yapısı, faaliyet gösterdikleri bölgelerdeki etkileri, ekonomik ve siyasi açıdan aldığı eleştiriler ve ajanslar sisteminin Türkiye uygulamasına yönelik incelemelerin ağırlıkta olduğu görülürken, ajanslar sisteminin dayandığı ekonomi kuram ve politikaların incelendiği çok sayıda çalışmaya rastlanmaktadır.

Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları konusunda yapılan ilk çalışmalardan biri Turan (2005) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının tasarımı, bölgesel kalkınma politika ve programlarıyla ilişkili olarak kalkınma sürecindeki konumunun anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca çalışma bölgesel kalkınma ve kalkınma ajansları konusunun coğrafi bölgeler ve eşitsizlik sorunuyla ilişkili olarak coğrafya disiplini içerisindeki yerine vurgu yapması açısından da ilgi çekicidir. Bu konu Çakmak (2006) tarafından yerel ekonomi temelinde incelenmiş ve literatüre önemli bir katkı sunulmuştur. Bir diğer önemli katkı ise Özer’in (2010) aynı zamanda doktora tezi olarak hazırlamış olduğu çalışmadır. Bu çalışmada ise konu bölgesel kalkınma ajanslarının işlevselliği ve kurumsal yapısı temelinde ele alınmıştır. Sakal (2010) tarafından yapılan çalışma ise bölgesel kalkınmada kalkınma ajanslarının önemi ve rolünün incelenmesi açısından önemli bir çalışmadır. Ökmen vd, (2013) tarafından derlenen bir çalışmada ise küreselleşme ve yerelleşme kapsamında bölgesel kalkınma ajanslarının yapısı, sorunları ve çözüm arayışlarına ilişkin önemli tartışmalar bulunmaktadır.

Tablo 2.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Bazı Bilimsel Yayınlar

Çalışmayı Yapan	Çalışmanın Temel Alanı	Çalışmanın Yaklaşımı/Modeli	Çalışmanın Adı
Kayasü ve Yaşar (2004)	Bölgesel kalkınma ajansları	Teorik/Kavramsal	Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler
Turan (2005)	Bölgesel kalkınma ajansları	Teorik/Kavramsal	Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?
Çakmak (2006)	Yerel ekonomi	Teorik/Kavramsal	Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları
Oskay ve Kubar (2007)	Bölgesel ekonomi	Teorik/Kavramsal	Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları
Tekeli (2010)	Bölgesel kalkınma	Eleştirel perspektif	Bölgesel Kalkınma Ajanslarını Yararlı Bir Türkiye Projesi Haline Getirebilir Miyiz?
Özer (2010)	Kurumsal işlevsellik Kamu yönetimi	Kritik perspektif	Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması ve İşlevselliği: İzmir ve Çukurova Örnekleri
Sakal (2010)	Bölgesel kalkınma	Teorik/Kavramsal	Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kalkınma Ajansları
Tuncel ve Bakır (2010)	Bölgesel gelişme	Teorik/Kavramsal	Yenilik Temelli Bir Bölgesel Gelişme Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Yeri
Yılmaz (2010)	Yerel yönetim	Teorik/Kavramsal	Kalkınma Ajansları ve Yerel Yönetişim
Dağdaş (2010)	Bölgesel kalkınma ajansları	Teorik/Kavramsal	Kalkınma Ajansları: “Türkiye’de Açılan Yeni Çığır”
Aydemir ve Karakoyunlu (2011)	Yeni bölgesel kalkınma	Kritik perspektif	Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları: Karacadağ Kalkınma Ajansı Örneği
Cankorkmaz (2011)	Bölgesel kalkınma ajansları	Eleştirel perspektif	Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler
Gündoğdu (2012)	Bölgesel kalkınma	Tarihsel-Coğrafi Materyalist	Sermayenin Bölgesel Kalkınma Eğilim(ler)i: Kalkınma Ajansları Yasası Üzerine Tarihsel-Coğrafi Materyalist Bir İnceleme
Ökmen, Şeker vd. (2013)	Küreselleşme ve yerelleşme	Teorik/Kavramsal	Küreselleşme-Yerelleşme Sarmalında Kalkınma Ajansları

3. BÖLGESEL KALKINMA KAVRAMI VE BÖLGESEL KALKINMAYI AÇIKLAYAN TEORİLER

3.1. Bölgesel Kalkınma Kavramı

Bölgesel kalkınma, bir bölgenin çevre bölgeler ve dünya ile olan etkileşiminin oluşturduğu bölge vizyonunu dikkate alan, katılım ve sürdürülebilirlik ilkeleriyle bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü olarak tanımlanmaktadır. (Akpınar, Taşçı vd., 2011). Bölgesel veya yerel kalkınmanın “sınırları belli bir alanın/bölgenin kapasitesini arttırmak ve bu bölgede yaşayanların yaşam kalitelerini ve ekonomik geleceklerini iyileştirmek” şeklinde yapılan başka bir tanımı da bugün Dünya Bankası, BM, OECD gibi küresel örgütlerin yanı sıra, akademisyen ve uygulamacılar arasında da kabul görmektedir (Aydemir ve Karakoyunlu, 2011: 11). Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı gibi bölgesel kalkınmanın temel hedefi bölgenin refah seviyesinin artırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır.

Bölgesel kalkınma kavramı açıklanırken öncelikle bölgesel büyüme kavramı ile farkının ortaya koyulması önemlidir. Putterman ekonomik büyüme kavramını “işçi başına görece daha az sermayenin kullanıldığı tarımsal ekonomik faaliyetlerden, işçi başına daha fazla sermayenin kullanıldığı sanayi ve diğer tarım dışı ekonomik faaliyetlere geçiş” olarak tanımlamıştır. Kalkınma hızlı büyümenin bir uzantısı olarak ifade edilmekte ve “uluslararası iş bölümünde daha yüksek bir konuma ulaşma ve yaşam kalitesinin yükselmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. (Yeldan, 2002: 24)

Bölgesel kalkınma temelde niteliksel bir değişimi ifade etmektedir. Bölgesel büyüme ise, gerçek ürün veya gelirden belli bir zaman süresinde meydana gelen artışı ifade etmekte olup niceliksel bir değişim sergilemektedir. Bu kapsamda bölgesel büyüme ve kalkınma açısından farklı yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Büyümede niceliksel artış beklentisi varken, kalkınma mekanın organize edilmesi durumudur. (Tekeli, 2011:136) Kalkınma sadece niceliksel değişimlerle ifade edilemeyecek, aynı zamanda niteliksel değişimleri de içine alan bir kavramdır.

Tekeli’ye göre kalkınma tanımında yer verilen mekan, bütün sosyal sistemi ifade etmeye olanak veren (n) boyutlu bir kavramdır. (n) boyutlu sosyal mekan 3 boyutlu coğrafi mekana matematiksel soyut mekanın uygulanması ile ortaya çıkar. 3 boyutlu coğrafi mekan algılamaya dayalı iken sosyo ekonomik mekan ise operasyonel bir özellik taşır. Sosyal mekan ekonomik mekandan bağımsız olarak ifade edildiğinde tamamen soyut mekan özelliği kazanır. Coğrafi 3 boyutlu mekan (n-3) boyutlu bu kompleks mekanla çevrelenmiştir ve (n) boyutlu bu mekan içinde boyutu (n) den küçük olan bir çok başka mekan yer alabilir. Sosyo ekonomik mekanın pek çok boyutu olabilmektedir. Bu bağlamda kalkınmada problem 3 fiziki boyut 1 zaman boyutu ve (n-4) soyut boyuttan meydana gelen (n) boyutlu mekanın organize edilmesi veya bu mekanın içinde faaliyetlerin sıralanmasıdır. Bir sosyal sistemin ifade edilmesinde kullanılan boyut sayısı (n) çok yüksek olduğu için pratikte bu boyutların sayısının azaltılması gerekmektedir. Bu noktada problemin konusu ve ölçeği nedir ona bakılmalıdır. Mekan planlaması için ölçek küçüldükçe sosyal boyutun önemi artmaktadır (Tekeli, 2011:136).

Bölge biliminin gelişimi, kalkınma arayışlarında mekânsal bilginin ölçülebilirliğine olan ihtiyacı arttırmış, coğrafyacıların ve diğer mekan bilimcilerin nomotetik bakış açısını güçlendirmiştir. Özellikle firmaların ekonomik karını maksimize etme çabası, mekânsal tercihlerinde belirleyici olmuş ve kalkınma arayışlarında mekan, hesaplanabilir bir veri ve değişken olarak yerini almıştır (Kaygalak, 2011: 4).

3.2. Bölgesel Kalkınmanın Önemi

Bölgesel kalkınma geçmişte zengin bölgeden fakir bölgeye kaynak aktarımı anlayışına dayanan Keynesçi yaklaşımın hakim olduğu bir süreç olarak işlemiştir. Zamanla etkisini kaybeden bu yaklaşım yerini içsel kalkınma, yeni bölgencilik ve ulus

üstü bölgeler olarak ifade edilen oluşumlara bırakmıştır. İçsel kalkınma yaklaşımının bölgesel kalkınma stratejisi, rekabetçi ve bölgeye yatırım çekmek için yarışan bölgesel ekonomiler oluşturmak yönündedir. İçsel kalkınma yaklaşımı, yerel beşeri sermayeyi, firmaları, kaynakları geliştirmek ve yerel aktörler arasında ekonomik işbirliğini sağlamayı hedeflemektedir. Fordizmden post fordizme geçiş döneminde gelişen yeni bölgecilik akımı, bölgesel ekonomilerin yeni mekansal yansımaları olarak ortaya çıkmıştır (Erkut, 2010: 379-380). Yeni bölgecilik içsel kalkınmayı da içine alan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal kalkınmaya önemli katkılar sağlayan yerel kalkınma, küresel rekabetin artması, nüfusun mekansal hareketliliği, teknolojik gelişmeler, bölgeler arası dengesizlikler gibi etkenlerle birlikte gittikçe önem kazanan bir kavram olmuştur. Ekonomik olduğu kadar sosyal, politik ve kültürel unsurları da içeren bölgesel kalkınma kavramı II. Dünya Savaşı'ndan sonra iktisat literatürüne girmiş ve kalkınma sorunu mekansal bir boyut kazanmıştır (Aydemir, 2011: 11). 1970'li yıllara gelindiğinde yaşanan ekonomik bunalımla birlikte fordist üretim sistemi ve örgütlü kapitalizmin yeniden sorgulanması ihtiyacını doğurmuştur. Sermayenin en verimli alanlara konumlanması için sınırlamaların azaltılması ve küreselleşme sürecinin başlamasıyla hakim kalkınma kuramları da sorgulanmaya başlanmıştır. Kitleli üretim sisteminin gerileme sürecine girmesi, teknolojik gelişim ve KOBİ'lerin ön plana çıkmasıyla yeni bir sürece girilmiştir. 1980'li yıllarda ise esnek üretim örgütlenmesi adı altında işletmelerin örgütlenmesi yeni bir boyut kazanmıştır (Eraydın, 2010: 35-36). Üretimin yeniden örgütlenmesi, yeni sanayi odaklarının ortaya çıkmasını ve mekansal yığılma sürecini hızlandırmıştır.

1990 ve 2000'li yıllara gelindiğinde ise mekansal gelişmenin ana bileşenleri bilgi öğrenme ve yenilikçilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgelerin mevcut bilgi birikimlerini arttırabilmeleri ve rekabet gücünü sürdürebilmeleri için sürekli öğrenme kapasitelerinin oluşması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda mevcut sosyal sermayenin geliştirilmesi ve öğrenme kapasitesi düzeyinin arttırılması önem taşımaktadır. Ayrıca bölgedeki yerel ve merkezi kamu kurumları arasındaki işbirliği arttırılmalıdır. Bu noktada, merkezi hükümet ile yerel örgütler arasındaki ilişki düzeni anlamına gelen yönetim kavramı ön plana çıkmaktadır (Eraydın, 2010: 36-37). Yönetim anlayışının yerini yönetim anlayışının alması yerel aktörlere bu süreçte daha fazla söz hakkı verilmesini sağlamıştır.

Bölgesel kalkınma, belli bir bölgedeki iller ve bu illere bağlı yerleşim yerlerinde yapılan planlama ve uygulamaları ile hem mikro hem de makro ölçekli gelişmeleri kapsamaktadır (Efe ve Akgül, 2011: 255). Daha fazla ve kaliteli altyapı sağlanması, gelişmiş kamu hizmetleri verilmesi, daha fazla ve çeşitli ürün hacmi elde edilmesi, işsizlik oranının düşürülmesi, iş ve ortalama refahta artış sağlanması, gelişmiş yaşam kalitesi gibi sosyal ve ekonomik konular bölgesel kalkınmayla yakından ilişkilidir. Ayrıca coğrafi erişilebilirlik, beşeri ve sosyal sermaye, değişen yaşam tarzı tercihleri, teknolojik dönüşümler, yeni üretim teknolojileri, altyapıya yönelik kamu harcamaları, nüfus, biyofiziksel kaynaklar, işletmelerin yönetimi ve uluslararası etkinlikler bölgesel refah ve kalkınmayı etkileyen faktörlerin başında gelmektedir (Mccall, 2010: 2-3). Söz konusu faktörlerin bölgesel gelişmede birinci derecede rol oynamakta olduğu görülmektedir.

3.3. Bölgesel Kalkınmanın İlkeleri

3.3.1. Sosyal Fayda İlkesi

Üretim kaynaklarının kısıtlı olduğu durumlarda, kaynakların farklı kullanım alanlarında dağıtımını organize edilirken özel faydayla sosyal fayda bir arada gerçekleştirilememektedir. Öncelikle firmalar karını maksimize edecek yatırım alanlarına yönelmektedir. Ekonomik yönden geri kalmış bölgelerde kalkınmanın başlatılması ve sürdürülebilmesi için ekonomik karlılığı düşük ancak sosyal karlılığı yüksek yatırımların devlet eliyle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada geri

kalmış bölgelerde kısa vadede verimli olmasa bile, uzun vadede ekonomik olabilecek sosyal karlılığı yüksek yatırımları devlet gerçekleştirmelidir. Söz konusu sosyal faydalar ekonomik faaliyetlerden kaynaklanan üretim artışı, yüksek istihdam sağlayan bölgelere yönelik göçü azaltılması ve bu bölgelere yapılan altyapı yatırımlarına yönelik kamu harcamalarının azaltılması, göçlerin olumsuz etkilerinin önlenmesi, sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması şeklinde sıralanabilir (İldırar, 2004: 17). Bölgesel kalkınmanın sosyal boyutuna vurgu yapan bu ilke ile bölgeler arası gelişmişlik farklarından doğan sosyal sorunların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

3.3.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

F. Perroux'a göre ekonomik gelişme bir ülkenin her yerinde aynı anda başlamaz, önce kalkınmaya en uygun yörelerde başlar ve yoğunlaşır. Belirli bir yoğunluğa eriştikten sonra ise çeşitli kanallardan tüm ekonomiye yayılır.

Ekonomik gelişme için sürükleyici bir birime yani sürükleyici bir endüstriye ihtiyaç vardır. Bu nedenle geri kalmış bölgelerde kalkınma kutbunun yapay olarak yaratılması görüşü ortaya atılmıştır. Az gelişmiş bir ülkenin nispeten geri kalmış bir yöresinde kalkınma kutbunun yaratılması oldukça zor olmakla beraber, devletin alacağı bir takım ekonomik kararlarla mümkün olabilmektedir (Dinler, 2012: 272). Kalkınma kutbu ilkesinin bölgesel kalkınmanın birinci ilkesi olan sosyal fayda ilkesinin bir sonucu olduğunu görmekteyiz.

3.3.3. Halkın katılımı İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının başarısı ancak bölge halkının politikada söz sahibi olması, yani ekonomik ve sosyal ortamın birlikte etkin olmasıyla gerçekleşebilir. Bölge halkının katılımı sanayi odaları, ticaret odaları ve ziraat odaları başta olmak üzere, mesleki odalar, belediye meclisi, bölgesel kalkınma komisyonu, kalkınmayı düzenleme özel komiteleri vb. gibi kuruluşlar aracılığıyla ya da yetkililerin seçiminde söz sahibi olarak gerçekleştirilebilir (Dinler, 2012: 273). Bölgesel kalkınma politikalarına halkın katılımı ile daha demokratik bir kalkınma süreci oluşmakta ve bu ilke giderek bir ideal haline gelmektedir.

3.4. Bölgesel Büyüme ve Kalkınmayı Açıklayan Teoriler

3.4.1. Neoklasik Bölgesel Büyüme Modelleri

Mekan kavramı ekonomik kuramlarda ilk olarak 20. yy başlarında ele alınmaya başlanmıştır. Coğrafyanın iktisadi gelişmedeki rolü 20. yy başlarında üretilen çalışmalarda vurgulanmış ancak döneme hakim olan ekonomi kuramı neoklasik kuramda coğrafyaya yer verilmemiştir (Filiztekin, 2008: 19). 1980'li ve 1990'lı yılların kalkınma anlayışında büyük etkisi olan neoklasik teori Dünya Bankası (The World Bank) ve IMF (The International Monetary Fund) gibi ekonomik kuruluşların stratejik programları ve politikalarına da yön vermiştir (Hodder, 2000: 14).

Neoklasik modeller temelde bireyler, firmalar ve bunların davranışlarını incelemektedir (Eceral, 2005: 91). Piyasa ekonomisinin büyümenin gerçekleşmesinde etkin olmadığını ileri süren keynesyen yaklaşıma bir tepki olarak ortaya çıkan neoklasik büyüme teorisi, uzun dönemde piyasa ekonomisinin büyüme dengesini sağlayacağını öne sürmüştür (Çelebi, 2000: 78). Kaynak dağıtımına yönelik denge modellerine yoğunlaşan neoklasik ekonomistler, sermaye ve emeğin en yüksek kar ve ücretleri alabilecekleri alanlara doğru yöneleceklerini varsayarlar çünkü bireyler ve firmalar için kar maksimizasyonu temel kaygıdır (Eceral, 2005: 92). Modele göre bölgesel bir ekonomide dengeli dağıtımın ve büyümenin uzun dönemde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Ekonomik büyümeyi etkileyen ana faktörler, sermaye birikimi, teknolojik ilerleme ve emek verimliliğindeki artıştır. Farklı dinamiklerin rol oynadığı durumlar olsa da, bölgesel ekonomik büyümeyi etkileyen temel faktörler benzer süreçlerin bir sonucudur. Geleneksel bölgesel büyüme yaklaşımlarının temelinin büyük ölçüde neoklasik büyüme teorisine, özellikle de Solow büyüme modeline dayandığı görülmektedir. Solow modelinde bölgesel büyüme, bölgenin gelirini, ekonomik ve sosyal refahını belirlemekte ve uzun dönemde mekansal eşitsizliklerin azalarak bölgenin optimum dengeye doğru yakınsama yapacağını öngörmektedir (Yavan, 2011b: 69-70).

Yakınsama hipotezine göre yoksul ülke ya da bölgeler, zengin ülke ya da bölgelerden daha hızlı büyür. Zamanla bu ülke ya da bölgelerin kişi başına gelir düzeyleri birbirine yakınsar. Hipotezin test edilmesinde β yakınsama ölçütü ve q yakınsama ölçütü olmak üzere iki ölçüt kullanılır. β yakınsama ölçütünde, ekonomilerin kişi başına gelirlerinin büyüme oranları ile başlangıç yılına ait kişi başı gelir düzeyleri arasındaki ilişki araştırılır. Eğer ilişki negatif ise yakınsama vardır, aksi durumda ise yoktur. β yakınsama ölçütü koşulu ve koşulsuz olmak üzere ikiye ayrılır. Koşullu β yakınsama ölçütünde teknoloji, kurumsal yapı, tasarruf oranları gibi ekonomik faktörler eşit kabul edilir. Koşulsuz β yakınsama ölçütünde ise söz konusu faktörleri yansıtan değişkenler modele eklenir. Q yakınsama ölçütünde ise ekonomilerin kişi başına gelirlerinin yayılımı incelenir. Yayılım ölçüsü olarak standart sapma ya da ona alternatif olarak varyasyon katsayısı kullanılır. Standart sapma zamana bağlı olarak azalırsa yakınsama vardır, aksi durumda ise yoktur (Karaca, 2004: 1-2).

Yakınsama hipotezi Abramovitz tarafından “Belli koşullar altında geride kalmak, başlangıçtaki liderden daha hızlı büyüme kabiliyeti ve üretkenliği yaratır” şeklinde kısa ve öz olarak tanımlanmıştır. Yakınsama hipotezinin ana iddiası olan bu görüşe göre, hipotezin üç ana kaynağı bulunmaktadır; teknolojik yayılım, neoklasik büyüme ve küreselleşme. Hume, teknoloji transferinin fakir ülkelerin zengin ülkelere daha hızlı büyümesi için bir dürtü olduğunu iddia etmiş, ayrıca işçi ücretlerinin düşük olması ya da başka faktörlerin etkisiyle, üreticilerin zenginleştirdikleri ülkelere ve bölgelere ayrılıp, diğer ülkelere ve bölgelere hareket edeceği ve bunları da zenginleştirdikten sonra terk edeceklerini savunmuştur (Ceylan, 2010: 50-51).

Solow tarafından geliştirilen neoklasik modele göre her bir ekonomi, ekonominin toplulaştırılmış parametreleri tarafından belirlenen kendi durağan durum gelir düzeyine yakınsar ve daha sonra sıfır oranını içeren sabit bir oranda büyür. Durağan durumun benzer belirleyicileri olduğunda ise bu ülkelere yakınsama olması beklenir. Eğer başlangıç sermaye emek oranı, durağan durum sermaye emek oranından küçükse, bu ekonomi diğerlerinden daha hızlı büyür. Sermaye ve emeğin uluslararası hareketliliği ile kaynakları bol faktörlü alanlardan kıt faktörlü alanlara taşınır ve yakınsama süreci kolaylaşır. Büyüme oranı ülkelerin durağan duruma olan uzaklıkları ile negatif ilişki içerisinde ve neoklasik büyüme modelinin varsayımına göre ülkeler durağan durum gelir düzeyine yakınsama eğilimi içindedirler. Fakir ülkelerin zengin ülkeleri yakalaması için ticareti engelleyen faktörlerin azaltılması gerektiği öne sürülmüş ve küreselleşmenin yakınsama ile ilişkili olduğu vurgulanmıştır (Ceylan, 2010: 52-53).

Bölgesel büyüme, neoklasik büyüme teorisine göre üç üretim faktörüne bağlı olarak gerçekleşir; sermaye stoğu, işgücü arzı ve teknolojik ilerleme (Yavan, 2011b: 70). Neoklasik bölgesel büyüme modellerinin, ekonomik sürecin arz cephesine yoğunlaştığı ve analiz aracının üretim fonksiyonları olduğu görülmektedir. Modelin temel dayanağını toplam üretim fonksiyonu oluşturmakta, teknolojik ilerlemenin olmadığı bir ekonomide çıktı tamamen sermaye ve işgücü girdileri tarafından belirlenmektedir (İldırar, 2004: 51).

Neoklasik model büyüme farklılıklarının nedenlerini şu şekilde açıklar:

Bölgeler arasında teknolojik gelişme farklılık gösterebilir.

Bölgeler arasında sermaye stokunun büyümesi farklılık gösterebilir.

Bölgeler arasında işgücü stokunun büyümesi farklılık gösterebilir.

Bu bağlamda sermaye stoğu, işgücü ve teknolojik gelişme faktörlerinin bölgeler arasında neden farklılık gösterdiği ve bölgesel büyüme farklılıklarının nasıl oluştuğu önem kazanmaktadır. Bu noktada modele göre en önemli nedenlerden biri bölgeler arası faktör göçüdür. Bölgeler arasında faktör hareketliliği bağlamında herhangi bir kısıt

olmamakta, sermaye ve işgücü kendilerine maksimum getiri oranlarını sağlayabilecek bölgelere hareket etmektedir (İldırar, 2004: 55). Yani modele göre bölgesel büyümeyi belirleyen faktörler sadece sermaye ve işgücü değil aynı zamanda bölgeler arası faktör göçüdür.

Modelin varsayımlarına göre, kişi başına sermaye, yine kişi başına üretim veya tüketim ile aynı oranda artış gösteren dengeli bir büyüme çizgisi ortaya koymaktadır. Denge durumuna erişildiğinde ise kişi başına gelir ve tüketimdeki artış oranı teknolojik gelişme hızıyla eşit hale gelmektedir. Yani modelde dışsal bir değişken olan teknoloji, kişi başına gelirden artışı sağlayan tek faktördür. Ayrıca denge durumundaki büyüme hızı tasarruf eğiliminden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır (Özsağır, 2008: 7). Modelin varsayımına göre teknolojik gelişme hızı tek başına çok önemli bir rol oynamaktadır.

Neoklasik modeller, sermaye ve işgücünün en yüksek getiriyi veren bölgelere yönelecek olmasından dolayı, uzun dönemde bu farklılıkların ortadan kalkacağını öngörmektedir. Ancak bu modellerin uzun dönemde işgücü verimliliğinin kaynaklarını açıklamakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Ayrıca geleneksel neoklasik bölgesel büyüme modellerinin pek çok temel varsayımının gerçeklikten uzak olması nedeniyle araştırmacılar neoklasik yaklaşımı reddetmiş ve bölgelerin neden farklı oranlarda büyüdüklerini açıklayan farklı yaklaşımlara yönelmişlerdir (İldırar, 2004: 56). Yeni büyüme modelleri beşeri sermaye, eğitim, içsel nüfus dinamikleri, aksak piyasa olgusu, devlet müdahaleleri ve artan getiri gibi etmenlerin de modele katılması gerektiğini vurgulanmıştır (Ateş, 1996: 15). Neoklasik büyüme modellerinin varsayımlarının bir kısmına içsel büyüme modellerinde yer verilmediği gibi yakınsama süreci de öngörüler arasında yer almamaktadır.

Yakınsama hipotezine ilişkin literatürdeki çalışmaların bir kısmının hipotezi desteklediği görülürken, bir kısmının ise yakınsama olmadığı yönünde sonuç ortaya koyduğu görülmektedir. Örneğin ABD, İsveç, Finlandiya’da yakınsama olduğu tespit edilirken, Yunanistan, Hindistan, Güney Amerika ülkelerinde yakınsama olmadığı görülmüştür (Karaca, 2004: 9).

Türkiye’de yakınsama olup olmadığına ilişkin literatüre geçmiş çalışmalara bakıldığında büyük çoğunluğunun olmadığı yönünde sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Filiztekin 1998 yılında, 1975-1995 dönemini kapsayan il bazında yaptığı çalışmada sadece β koşullu yakınsama bulgusuna ulaşabilmiş ve mutlak β yakınsamanın olmadığı sonucuna varmıştır. 2000 yılında Berber, Yamak ve Artan, 1975-1997 verilerini kullanarak hipotezi 7 coğrafi bölge bazında test etmiş, yakınsamanın olmadığı hatta uzaklaşmanın olduğu sonucuna varmıştır. Yine 2000 yılında Erk, Ateş ve Direkçi tarafından 1979-1997 dönemine ilişkin iller ve 7 coğrafi bölge bazında yapılan çalışmada yakınsama olduğu yönünde bir bulgu elde edilememiştir. 2001 yılında Gezici ve Hewings’in 1980-1997 dönemi, iller ve 16 fonksiyonel bölge bazında yaptığı çalışmada da yine yakınsama olmadığı tespit edilmiştir. Doğruel ve Güneş 2002 yılında 1987-1998 dönemi verileriyle iller arası yakınsama olmadığı sonucuna varırken, yine Doğruel ve Doğruel 2003 yılında 1987-1999 dönemi verilerini kullanarak bir çalışma yapmış ve yakınsama olmadığını ortaya koymuştur (Karaca, 2004: 3). 2004 yılında Orhan Karaca’nın 1975-2000 dönemi verilerini ele alarak il bazında yaptığı incelemeye göre Türkiye’de iller arasında gelir farklılıklarında azalma değil artış olduğu tespit edilmiştir (Karaca, 2004: 9). Bu sonuç söz konusu dönemlerde uygulanan politikaların bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması noktasında etkin olmadığını ortaya koymaktadır.

3.4.2. İçsel Bölgesel Büyüme Modelleri

Neoklasik büyüme teorisinin daha az gelişmiş bölgelerin, kısa bir süre sonra gelişmiş bölgeleri ekonomik anlamda yakalayacağına ilişkin öngörüler ve teorisinin bu konudaki argümanlarının bölgeler arası gelişmişlik farklarını açıklamakta yetersiz kalması üzerine Barro, Lucas, Romer, Grossman ve Helpman gibi iktisatçılar öncülüğünde yeni arayışlara girilmiştir (İldırar, 2004: 75). 20. Yüzyıl sonlarında sosyal kalkınma, beşeri sermayede büyüme, yerel topluluklar ve onların bölgesel kalkınma aktiviteleri kalkınma alternatiflerinin yeni konseptleri olarak ortaya çıkmıştır. Söz

konusu konseptler klasik kalkınma teorilerinin yetersizliklerine karşın bir tepki hatta çözüm önerisi niteliğinde meydana gelmiştir. Yapılan pek çok çalışmada da ortaya koyulduğu gibi teknolojik değişim tek başına ekonomik büyümeyi açıklamakta yetersiz kalmıştır (Wysocka, 2009: 83). Bu yüzden içsel kalkınma konseptleri sadece teknolojiye değil insana da yatırım yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Yeni içsel büyüme teorisi adı verilen modellerin temeli özellikle Romer ve Lucas tarafından oluşturulmuş modellere dayanmaktadır. Bu modeller, ekonomik büyümenin sadece neoklasik üretim fonksiyonuna dayandırılarak açıklanamayacağını, insan sermayesi, eğitim, teknolojik ilerleme, Ar-Ge, dışsallık, taşma ve artan getiri gibi faktörlerin de modele katılması gerektiğini savunmaktadırlar (Yavan, 2011b: 70).

Bu kuramın içsel büyüme kuramı olarak adlandırılmasının nedeni, ekonomik büyümeyi dışarıdan gelen güçlerin değil, ekonomik sistemin içsel güçlerinin gerçekleştirdiğini öne sürmesidir. İçsel büyüme modelinde, önceki modeller tarafından dikkate alınmayan bilgi, beşeri sermaye ve teknolojik gelişme, tıpkı emek ve sermaye faktörleri gibi içselleştirilmiştir. İçsel büyüme modelinde teknolojik ilerlemenin yaparak öğrenme, dışsal ekonomiler ve beşeri sermaye birikimi gibi boyutlarına odaklanmıştır (Doğan ve Öztürk, 2010: 44-45). Modele göre ekonomik büyüme rekabetçi sermaye birikimi ya da firmalar arası bilgi alışverişi ve beşeri sermaye yatırımları ile içselleştirilmiştir. Bu nedenle bilgi üretimi, inovasyon, firmalar arası bilgi alışverişi, öğrenme gibi faktörler, yerel, bölgesel ve ulusal kalkınma politikalarının oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır (Wysocka, 2009: 83). Ayrıca model Ar-Ge faktörünün büyüme üzerindeki olumlu etkisine dikkat çekmekte, Grossman, Helpman ve Romer tarafından da Ar-Ge ve büyüme arasında dengeli bir ilişki olduğu öne sürülmektedir (Pack, 1994: 58). Buna göre bir bölgenin gelişimi temelde kendi içsel dinamiklerinin harekete geçirilmesi, yenilikçilik ve öğrenme kapasitesinin desteklenmesiyle gerçekleştirilecek bir süreçtir.

İçsel bölgesel kalkınma, yerel kaynaklara ve yerel faaliyetlerin içsel potansiyellerine dikkati çeken bir kalkınma stratejisidir. Yerel ve bölgesel aktörler ile dinamiklerin kalkınma sürecine aktif katılımına olanak sağlayan bu yaklaşım, kalkınma fırsatlarının değerlendirilmesi, kalkınma sürecinin kontrolü ve yerelde kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi önemli özelliklere sahiptir. Endojen kalkınma yerel belirleyicilere sahipken, exojen kalkınma dışsal belirleyicilere sahip olup farklı mekanlara nakledilebilmektedir. Endojen yaklaşımda kalkınmanın faydalarını bölgede tutulma çabası söz konusuysa, exojen yaklaşımda kalkınmanın faydaları bölge dışına taşınabilmektedir. Ayrıca endojen yaklaşım yerel potansiyele yani yerel çevre, işgücü, bilgi, üretim-tüketim zincirindeki dinamikler gibi faktörlere özellikle önem verirken, bu faktörler exojen yaklaşımda göz ardı edilmektedir (Çetin, 2005: 3). Yani endojen kalkınma olarak da ifade edilen içsel kalkınma yaklaşımı, exojen kalkınma anlayışının tam tersi bir yapıya sahiptir.

Endojen kalkınma kavramı özel bir mekânsal ölçekle ilgili değildir. O yüzden yerel kalkınma kavramı ile aynı anlama geldiği düşünülmemelidir. Endojen kalkınmanın karakteristik özellikleri olan büyüme temelli oluşumlar, içsel kaynakların kullanımı ve artırılması yerel, bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası mekânsal ölçeklerde gerçekleştirilebilir. Ancak özellikle bölgeler aynı endüstriyel sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler arasında bilgi akışı, öğrenme ve inovasyon oranının artması açısından önem taşımaktadır. Bilginin ve inovatif fikirlerin yayılması, bölgede yerel endüstrilerin dışsal rekabet koşulları karşısında korunmasını sağlamaktadır (Wysocka, 2009: 84). Bu nedenle bölgesel gelişimde yenilikçilik ve bilgi üretimi gibi faktörlerin desteklenmesi, bölge gelişimini hızlandırırken, rekabet gücünü de arttıracığı söylenebilir.

İçsel büyüme yaklaşımının savunucuları yakınsama kuramını reddetmekte ve ıraksama kuramını benimsemektedir (Doğan ve Öztürk, 2010: 45). İçsel büyüme modelleri, neoklasik modellerden temelde iki konuda ayrılmaktadır. Birincisi teknolojik gelişmenin içselleştirilmesi, yani teknolojik gelişmenin nasıl gerçekleştiğinin modellenmesi ve uzun dönemde bölgeler arasında görülen kişi başı gelir farklarının açıklanması şeklindedir. Yani bir bölgedeki teknolojik gelişme daha önce o bölgede var olan teknolojik düzeye bağlıysa, o bölgede başlangıçta teknolojik bilgi birikiminin

yüksek olması halinde bu birikim daha hızlı artıyorsa, bölgeler arası bilgi birikimi farkları, bunun sonucunda gelir farklarının artması kaçınılmaz olacaktır (Filiztekin, 2008: 22). Buna göre teknolojik birikimin bölgeler arası hareketliliği yoktur, burada belirleyici olan bölgenin geçmişte sahip olduğu teknolojik düzeydir.

İkincisi ise biriktirilebilir faktörlerin getirisinin azalan olmadığı yönündedir. Bu yaklaşım biriktirilebilir faktörlerin getirilerinin, özellikle de sermaye getirisinin azalan olmaması varsayımına dayalıdır. Örneğin, bir endüstriye ne kadar çok sermaye yatırılmış ise, o endüstrideki teknolojik gelişme o kadar hızlı olacaktır. Bu durumda firmanın kendi sermayesi ne kadar olursa olsun, endüstrideki diğer firmalar ile aynı teknolojik büyüme hızını yakalaması, yani kendi sermaye getirisinin daha yüksek olması anlamına gelmektedir. Bölgeler arasında başlangıçta sermaye birikimi farklılıklarının olması, bu tür dışsallıkların gelir farklarının açılmasına neden olacağı bir ortam oluşturmaktadır (Filiztekin, 2008: 22).

Bu yeni yaklaşım, sermaye ile beşeri sermayenin yoğun olduğu bölgelerde yatırımların sürekli teşvik edildiği ve böylece yatırımlar için daha yüksek getiriler sağlayacak bölgeler aranmasına gerek olmadığı öne sürülmektedir (İldırar, 2004:75). Bu durumda bölgeler arası gelişmişlik farkları ve bunun nedenleri varlığını korumaya devam edecek hatta bölgeler arası gelişmişlik farkları daha da derinleşecektir.

Kalkınma sürecinde kent ve bölgelerin öneminin ekonomik büyüme teorisi tarafından kabul edilmesinin, coğrafya ve bölge bilimi yazını üzerinde büyük etkisi olmuştur. Yani neoklasik büyüme teorisinde göz ardı edilen mekan kavramı yeni içsel büyüme teorilerinde açık şekilde yer almıştır. 1990'lı yıllardan itibaren ekonomik büyüme ve bölgesel gelişme teorilerinde içsel faktörlere yönelen bir değişim başlamıştır (Yavan, 2011b: 71).

3.4.3. Keynesyen Bölgesel Büyüme ve Gelişme Modelleri

Keynesyen görüşler 1950'li ve 1960'lı yıllarda bölgesel ekonomik düşünceye önemli etkileri olmuştur. Keynesyenizm kapitalizmin olgunlaşmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1930 krizinden sonra kapitalist sistemin büyümesi ve ekonomide istikrarın sağlanması için devlet müdahalesinin önemi ortaya konmuş ve Keynesyenizm popülerlik kazanmıştır. Ekonomik büyümenin teşvik edilmesi, tam istihdamın sağlanması ve gelirin yeniden dağıtılması için bu dönemde devlet müdahalesi oldukça önemli görülmüştür. Keynes'e göre, sermaye biriktikçe yeni sermaye yatırımı fırsatları tükenecek ve sonuç olarak sermaye birikimi ve ilerleme yavaşlayacaktır. Ayrıca Keynes'e göre tüketim ve yatırım tarafından yaratılan toplam talep, sürekli gelişme ve büyüme için gereklidir. Keynes'in bu dönemde bölgesel ekonomik kalkınma kuramlarında bölgesel gelişme sürecinin dengesizliğine dayalı doğasına yaptığı vurgu da büyük önem kazanmıştır (Eceral, 2005: 93).

1950'lerde kapitalizmin kendi içinde yarattığı dengesizliği analiz eden eşitsiz gelişme süreci ve bağımlılık kuramları gibi kuramlar tartışılmaya başlanmıştır. Söz konusu analizlerde mekanın göz ardı edildiği, sermaye ve emek akışı yerine fiziki ve maddi koşulların gelişimi ile sosyal ve mekânsal yapıların dikkate alınmaya başlandığı görülmektedir. Bu dönemde Perroux tarafından geliştirilmiş olan 'birikimli nedensellik' görüşü, daha sonra Myrdal ve Hirschman tarafından geliştirilmiştir. Perroux'u etkileyen, Schumpeter'in inovasyon ve bununla ilişkili 'itici sanayiler' görüşü olmuştur. Myrdal ise, bir bölgedeki ekonominin gelişmesinin başka bir yerdeki ekonomiyi olumsuz etkilemesini 'geri yıkama etkisi', bir bölgenin gelişmişliğini yaymasını ise 'yayılma etkileri' olarak açıklamıştır. Hirschman'a göre ise büyüme kutuplarının uzun dönemde yaratacağı bir bölgenin gelişmişliğinin öteki bölgelere yayılmasını sağlayan etkilerine vurgu yapmıştır. Dengesizlik kuramı ise kalkınma sürecindeki tuzakları, içsel ve dışsal ekonomilerin güçsüzlüğünü analiz etmede başarılı olmuştur. Ayrıca bu kuram kapitalist piyasanın özgür işleyişinin sonucunu eşitsiz gelişme olarak ortaya koymuştur (Eceral, 2005: 93).

Bölgesel gelişmenin önemli göstergelerinden biri elbette istihdam oranındaki artıştır. Keynesyen yaklaşıma göre istihdam seviyesini mal ve hizmetlere olan toplam

talep belirlemektedir. Devlet etkisinin olmayacağı bir durumda söz konusu talebi tüketiciler ve yatırımcılar etkileyecektir. Keynesyen sistemde en can alıcı değişken yatırım ve yatırımcının beklentisidir (Peet, 2011: 109). Bu nedenle devletin piyasalara müdahalesi gerekli görülmekte aksi halde ekonomik dengenin sağlanamayacağı düşünülmektedir.

Keynesyen teori ile neoklasik teori iki kritik noktada farklılaşır. Keynesyen teoriye göre sermaye birikimi yatırımın bir sonucudur ve bu yüzden sermaye birikim oranını firmalar tarafından yapılan yatırım harcamaları belirler. Neoklasik yaklaşımda ise sermaye birikimi tasarruflar aracılığıyla gerçekleşir. Yine keynesyen teoriye göre ekonomideki toplam talep büyüme oranı ile üretim büyüme oranı eşit olmalıdır, neoklasik yaklaşımda ise talep üretimle birlikte otomatik olarak büyür (Palley, 1996: 113).

Ash Amin'in 1980'li yıllara kadar keynesyen, 1980'li yıllardan sonra neoliberal bölgesel kalkınma politikalarının başarısızlığına ilişkin bazı önemli tespitlerde bulunmuştur. Amin'e göre, her iki yaklaşım da, az gelişmiş bölgelerin ekonomik rekabetçiliğinde ve kalkınma potansiyelinde sürdürülebilir gelişmeler sağlama açısından yetersiz kalmıştır. Keynesyen bölgesel politikalar, az gelişmiş bölgelerde istihdam ve gelirin artmasına yardımcı olsa da söz konusu politikalar gelişmiş bölgelerle karşılaştırıldığında verimlilikte artış sağlanamamıştır. Ayrıca, bu politikalar yerel kaynakların harekete geçirilmesini ve ulusal sektörler ile yabancı firmaların karşılıklı bağımlılığına dayanan sürdürülebilir bir büyümeyi sağlayamamıştır (Çakmak, 2006: 43). Her iki bölgesel kalkınma yaklaşımı da bölgesel gelişmişlik farklarını açıklamakta yetersiz kaldığı için zamanla yeni yaklaşımlar gündeme gelmiştir.

3.4.4. Ekonomik Coğrafyaya Dayalı Bölgesel Büyüme ve Gelişme Modelleri

Dünya ekonomik güçlerin etkisiyle şekillenmekte ve içinde bulunduğumuz ekonomik koşullar coğrafyaya ilişkili bulunmaktadır. Mekandan ve mekanın sunduğu gerçeklerden bağımsız bir ekonomi yoktur. Dünya ekonomisinde işleyen süreçler ve ortaya çıkan sosyal ilişkiler coğrafya temelli gelişmektedir. Bugün bütün karmaşıklığıyla gelişmeye devam eden modern ekonomik dünyayı anlamada bize yardım edecek en iyi yol ekonomik coğrafyadır. Coğrafi değişkenleri göz ardı etmek varsayımlara ve basite indirgenmiş bir bakış açısına dayalı ekonomik kabullerin içine çekilmemize yol açacaktır (Coe vd., 2007: 3). Bu noktada yeni ekonomik coğrafya çalışmaları büyük önem taşımaktadır.

Ekonomik büyümenin belirleyicilerini açıklamakta büyük öneme sahip kuramların kökeni aslında makroekonomik analize dayanmaktadır. Yeni ekonomik coğrafya kuramı, yine makro ekonomik perspektife dayalı modellerden biri olup, Krugman tarafından ortaya konmuştur. Ekonomik coğrafyaya dayalı büyüme yaklaşımları, neoklasik, içsel ve keynesyen büyüme modellerini tamamlayıcı bir perspektif sunmaktadır (Yavan, 2011b: 72).

Analitik temelleri Alman geleneğindeki "denge yerleşim teorisi"ne dayanan mekânsal ekonomi temelinde bölgesel iktisat ve ekonomik coğrafya olmak üzere iki alt disiplin gelişmiştir. 1990'ların sonunda Krugman öncülüğünde gelişen yeni ekonomik coğrafya teorik analiz ve uygulama potansiyeli ile son yıllarda öne çıkan bir yaklaşım olmuştur (Kum, 2011: 236). Krugman'ın bölgesel ekonomi çalışmalarında göz ardı edilen mekan kavramına yaptığı vurgu son yıllarda yeni ekonomik coğrafya çalışmalarının dikkat çekici şekilde gündeme gelmesini sağlamıştır.

Coğrafi, demografik, uzmanlaşma, verimlilik, fiziki ve beşeri sermaye, altyapı ve yenilikçilik kapasitesi gibi bölgeye özgü pek çok faktörden dolayı bölgeler ekonomik açıdan farklı performanslar sergilerler. Söz konusu faktörler bazen birbirini güçlendirirken, bazen zıt yönde hareket edebilir (Dulupçu vd., 2010: 241). Yeni ekonomik coğrafya teorisi; ekonomik faaliyetlerin bazı bölgelerde yoğunlaşma gösterirken neden bazı bölgelerde yoğunlaşmadığı sorusuna vurgu yapmaktadır.

Yığılma ekonomileri, ekonomik faaliyetlerin belirli bir coğrafi alanda toplanması sonucu ortaya çıkan ve maliyetlerde azaltma gerçekleştiren etkiler olarak ifade

edilmektedir. Yığılma ekonomilerini literatürde detaylı olarak ilk kez tanımlayan Alfred Marshall'a göre firmaların mekânsal yoğunlaşmayı karlı bulup belirli bir alanda yığılmalarının nedenleri; toplu üretim, ileri derecede uzmanlaşan işgücü havuzu, uzmanlaşmış girdi hizmeti sağlayan firmalar ve taşıma imkanlarını içeren modern altyapıların bulunmasıdır (Kum, 2011: 236). Bu nedenle belli bir mekanda meydana gelen yoğunlaşma firmalara karını maksimize etme imkanı sunmaktadır.

Ekonomik faaliyetlerin belli yerlerde yığılma göstermesi, yığılma ve dağılma kuvvetleri olan iki zıt kuvvet ile açıklanmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin yerleşim yeri olarak belirli bölgeleri seçmesi, yalnızca iktisatçıların ve iktisat literatürünün açıklayamayacağı bir sorundur. Bu bağlamda ekonomik coğrafya farklı teorik modeller yardımıyla mekânsal ekonomik ilişkileri ve dengesiz mekânsal gelişmeyi açıklamaya ve öngörülerde bulunmaya çalışmaktadır (Kum, 2011: 237-238). Bu bağlamda yeni ekonomik coğrafya modellerinin temel amacı coğrafi mekanda meydana gelen farklı ölçeklerdeki ekonomik yığılmaların oluşumlarını açıklamaktır.

Krugman, yeni ekonomik coğrafya teorisi ile ekonomik faaliyetin nerede gerçekleştiği ve neden orada gerçekleştiği sorularına vurgu yapmıştır. Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi, ekonominin mekânsal yapısını modellemeyi amaçlarken, ulusal ve uluslararası düzeyde merkez-çevre yapısının da nasıl ortaya çıktığını açıklamayı amaçlamaktadır. Birbirine zıt merkezci ve merkez kaç kuvvetleri merkez-çevre yapısını belirlemektedir. “Teori, firma düzeyindeki ölçek ekonomileri, artan getiriler, taşıma maliyetleri ve faktör hareketliliğinin etkileşimi sonucu ortaya çıkan içsel yığılma güçlerini modellemektedir”. Ekonomik faaliyetin yığılması, farklı coğrafi ölçeklerde meydana gelmektedir. En küçük ölçekte belirli sektörlerin yer seçimi varken, orta seviyede şehirler yığılmaların belirginleştiği alanlardır. Yığılmaların diğer bir ucu ise Kuzey Güney düalizmi olan küresel ekonomideki merkez-çevre yapısıdır (Arıcıoğlu, 2011: 31).

Krugman, ekonomi ile coğrafyanın kesişmesi sonucu oluşan ve 1996 yılında yaşadığı dönemin ekonomik özelliklerini yansıtan kademelenme teorisini ortaya koymuş ve birlikte çalıştığı Fujita tarafından desteklenmiştir. Krugman, “Confronting the Mystery of Urban Hierarchy” isimli çalışmasında ortaya koyduğu teorelin amacının, dinamik bir süreç içerisinde kent kademelenmesinin nasıl gerçekleştiğini göstermek olduğunu ifade etmiştir (Sakarya, 2013: 553). Buna göre neoklasik yaklaşımda göz ardı edilen mikro ekonomik dinamiklere bu teoride yer verildiği görülmektedir.

Krugman'a göre ekonominin mekânsal kutuplaşmasının belirleyici faktörü, kentleşme ve metropolleşme sürecidir. Büyük şehirlerin ekonomik ortamı, yığılma etkileri gibi dışsallıklarıyla girişimci ihtiyacını karşılar. Krugman ekonomik aktivite yoğunluk sürecini anlamak için iki bölgeyi bir kuramsal ekonomi modeli tanımlamaktadır. Başlangıçta, sabit (istikrarlı) koşullarda girişimciler tarım ve endüstri alanında eşit olarak yer almışlardır. Sabit ölçek ekonomilerinde homojen tarım ürünleri sadece işgücü kullanımı ile üretilmiştir. Diğer yandan endüstriyel ürünler heterojendir ve onların üretimi büyüyen ölçek ekonomileriyle karakterize olmuştur. İlk durumda olduğu gibi, burada da tek üretim faktörü işgücüdür. Ancak tarım işçileri hareketsiz (durağan) olduğu zaman, endüstri işçileri önemli derecede hareketlidir. Her iki grup tarım ve endüstri ürünlerine olan talebi arttıracaktır (Bogdonski, 2012: 32-33).

Krugman tarafından ortaya atılan diğer varsayıma göre, tarım ürünleri için ulaşım maliyeti diğer ürünler gibi mesafeye göre artar. Zaman faktörü de dahil edildiğinde, bir ekonomide bazı karakteristik bağımlılıklar görmek mümkündür (Bogdonski, 2012: 32-33). Bunlardan biri iki zıt kuvveti ayırt edebilir; birincisi ekonomik aktivite yoğunluğuna kaynaklık etmektedir, ikincisi ise onun dağılımına yol açmaktadır. Diğer ise yoğunlukla tarım işçilerinin hareketliliğinin eksikliği yüzündendir. “Üretim yoğunluğunun nedenini açıklamak için neoklasik ekonomistlerin varsayımlarına başvurulmalıdır; (Bogdonski, 2012: 33-34).

- Tüketiciler toplam faydalarını maksimize etmekle ilgilenirler.
- İşçiler maksimize olan maaşlarla ilgilenirler.
- Girişimcilerin temel amacı maksimize olan çıkarlardır.
- Güçlü rekabet çıkarları 0'a (sıfır) doğru azalır.”

Bir bölgeye yeni bir tüketici grubu geldiği zaman bölgede yeni bir talep ortaya çıkar. Bu yoğunluğu pozitif yığılma etkisi meydana getirir. Bu durum büyük bir piyasaya erişebilmek ve güçlü rekabet koşullarında yarışabilmek için firmaları ürün ve hizmetlerini geliştirmeye mecbur eder.

Krugman'ın ilk modeli, kendisinden sonraki araştırmacılar için büyük bir ilham kaynağı olmuştur. Bu model, bölge ekonomisinde meydana gelen gerçek süreci aşamalı olarak yansıtmaktadır. Tarım ürünleri üretimi toprak ve işgücü gerektirir, çeşitli ürünlerin ulaşım maliyeti ise mesafeye göre değişir. Modelin daha sonraki analizlerinde araştırmanın kapsamı genişlemiş emek, üretim, sermaye ve ekonomik sistem içerisinde yer alan bölge ve şehir sayısı, çeşitli ulaşım maliyetleri gibi farklı türedeki yığılma etkileri detaylı olarak incelenmiştir. Araştırmaların sonuçlarına bakıldığında ekonomik aktivitelerin mekandaki dağılımından sorumlu olan, merkez kaç kuvveti olan nitelendirilen faktörler yığılma maliyetleri, işgücünün çeşitli yetenekleri, gerçek maaşlardaki farklar ve ulaşım maliyetleri olduğu görülmektedir. Eğer bu faktörler yeterince güçlüyse, bölgesel yakınsamaya yol açabilir. Ayrıca bilginin firmalar arası transferi mekânsal yakınlığın bir sonucu olup, yığılma avantajlarından biridir. Yığılma avantajları 4 boyutuyla tanımlanabilir: (Bogdonski, 2012: 34-35).

1. Üretimdeki, firmalar içindeki ve tüketimdeki ölçek ekonomileri
2. Üretim ve tüketimde paylaşılan girişler
3. Üretim ve tüketimde düşük işlem maliyeti
4. Üretim ve tüketimde istatistiksel ekonomi

Birçok ekonomik aktivite coğrafi olarak yoğunlaşma göstermekte ve dünya ekonomisinde üretim tek bir lokasyonda toplanmamaktadır. Bu noktada merkeze uzak (merkezkaç) ve merkeze yakın güçler arasında uygun alanlarda coğrafi yoğunlaşma eğilimleri görülmektedir (Krugman, 1998: 8). Çünkü son yıllarda büyük şehirlerde ve metropollerde büyüyen bir üretim kümelenmesi gözlenmektedir. Yeni ekonomik coğrafyanın önemli varsayımlarının geçerliliği ABD ve AB ekonomileri üzerine yapılan pek çok ampirik çalışma ile onaylanmıştır (Bogdonski, 2012: 34-35). Bu kapsamda yeni ekonomik coğrafya araştırmalarına göre yoğunlaşma eğilimi her zaman daha güçlüdür.

Tablo 3.1. Coğrafi Yoğunlaşmayı Etkileyen Kuvvetler

Merkezcil Kuvvetler	Merkez-kaç Kuvvetler
Pazar Ölçeği	Hareketsiz üretim faktörleri
Emek piyasası	Arsa rantları
Saf dışsal ekonomiler	Saf negatif dışsal ekonomiler

Kaynak: Krugman, 1998:8

Merkezcil kuvvetler arasında yer alan pazar büyüklüğü ölçek ekonomilerinin geçerli olduğu üretim süreçlerinde önemli rol oynar. Çünkü yer seçimi kararlarında temel ölçüt pazara yakınlıktır. Endüstriyel yoğunlaşma işgücü piyasasının da yoğunlaşmasını sağlayarak uzmanlaşma kapasitesinin artmasına önemli katkıda bulunur. Ayrıca ekonomik etkinliklerin coğrafi yakınlık içinde yığılması bilgi yayılmaları ve taşmaları yoluyla yerel özelliklere sahip dışsal ekonomiler yaratır. Bu durum büyüme oranını önemli ölçüde etkiler (Küçüker, 2000: 12).

Ekonomik coğrafya alanında son yıllarda görülen yeni gelişmelere göre, ekonomik faaliyetlerdeki yoğunlaşma ve kümelenmenin uzmanlaşma, büyüme, içsel ve dışsal ekonomiler nedeniyle oluşan dış ticaret avantajlarından kaynaklanmaktadır. Yani ekonomik etkinliklerin mekandaki dağılışı yığılma (merkezcil) ve saçılma (merkez kaç) kuvvetlerinin bir bileşkesidir. Coğrafi yoğunlaşmaya neden olan merkezcil kuvvetler ise pazar ölçeği, işgücü piyasasının yoğunluğu ve dışsal ekonomiler olarak ifade edilmektedir (Arslan, 2005: 277). Ekonomik aktivitenin yoğunluğu yerelde talebi ve arsa rantlarını arttırır, geleceğe yönelik yoğunlaşmayı engeller. Aktivitenin yoğunluğu birikim gibi, daha fazla ya da daha az saf dışsal ekonomiler meydana getirebilir (Krugman, 1999: 144). Buna göre mekandaki ekonomik aktivitenin yoğunlaşma eğiliminin büyük merkezlerde daha fazla görüldüğü söylenebilir. Özellikle büyük merkezlerde görülen sanayi kümelenmeleri bunun bir göstergesidir.

Ekonomik coğrafya modelleri, mekânı göz ardı eden diğer büyüme modellerinin aksine, hem mekânı içine katan, hem ölçek ekonomiklerini kullanan hem de mikro ekonomik temellere dayalı genel denge anlayışı içerisinde bütünsel bir yapıyı kurabilmişlerdir. Bölgesel gelişmeye ilişkin ciddi önermeler sunan ekonomik coğrafya modellerinin ortak varsayımları mallarının naklinin maliyetli oluşu ve üretimde artan ölçek getirisinin olmasıdır (Filiztekin, 2008: 27-28).

- Yeni ekonomik coğrafya teorisi dört temel özelliğe sahiptir: (Arıcıoğlu, 2011: 31).
- Tüm mekânsal ekonomi, genel denge anlayışı ile modellenmektedir. Bu yaklaşım yeni ekonomik coğrafya teorisini, geleneksel yerleşim teorisi ve ekonomik coğrafyadan farklılaştırmaktadır.
- Firma düzeyindeki artan getiriler ya da bölünmezlikler, ekonominin arka bahçe kapitalizmine dönüşmesini engellemektedir. Ayrıca artan getirilerin varlığı eksik rekabet piyasasının geçerli olduğunu gösterir.
- Taşıma maliyetleri, mekânı önemli hale getirmektedir.
- Son olarak, üretim faktörlerinin ve tüketicilerin mekânlar arasındaki hareketliliği, yığılma için bir ön koşuldur.”

Bu model ekonomik büyümeyi mekânsal boyutu ile bir bütün olarak ele almakta ve sosyo mekansal bir bakış açısı taşımaktadır. Ekonomik coğrafya içerisinde bölgesel büyüme ve gelişme dinamiklerinin anlaşılmasında önemli bir çerçeve sunan kümelenme kuramı, kurumsal ve kültürel kuram, evrimselci kuram bazı açılardan farklılıklara sahip olsa da pek çok yönüyle de örtüşen özelliklere sahiptir. Kümelenme kuramı, bir bölgenin büyümesi ve rekabetçi üstünlüğünü, ihracata dayalı, uzmanlaşmış yerel endüstrilerin, destekleyici tedarikçilerin ve kurumsal ağların oluşturduğu kümelenmelere dayandırmaktadır. Söz konusu kümelenmeler yerel üretkenliği arttırmakta, firmalar arası rekabeti, yeniliği, yatırımı, uzmanlaşmış kalifiye işgücü oluşumunu teşvik etmektedir. Kurumsalcı yaklaşıma göre bölgesel büyüme kurumsal derinlikten kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşım, ortak bir amaç için bir araya gelen, gelişmiş ve bölgede gömülü olan resmi ve gayri resmi kurumlar, girişimcilik kültürü, güven ve sosyal sermaye ekonomik büyüme ve gelişme için uygun ortamı hazırlamakta olduğunu ileri sürmektedir. Kültürel yaklaşım ise, yaratıcılık, yenilik, ve girişimciliği teşvik eden kültürel zenginlikler ile tolerans kültürünün ve işgücü ve işletmeleri bölgeye çeken cazip kültürel altyapının bölgenin başarısında etkili olduğunu öne sürmektedir. Evrimselci kurama göre ise, bir bölgenin büyümesi ve rekabetçi üstünlüğü, bölgenin geçmişte kalkınmada izlediği yol ve gelecekte kalkınma için atacağı yeni adımların karmaşık bir sonucudur ve kurumsal yapının bu süreçteki evrimi büyük önem taşımaktadır (Yavan, 2011b: 72-74).

4. BÖLGESEL KALKINMA ANLAYIŞINDA YAŞANAN PARADİGMA DEĞİŞİMİ VE YENİ BÖLGESEL KALKINMA ANLAYIŞI

4.1. Geleneksel Bölgecilik Anlayışı

Geleneksel bölgecilik anlayışına göre bölge kavramı, yan yana gelmiş yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı ve ulus devletin denetiminde sınırları çizilmiş bir birim olarak tanımlanmaktadır (Özmen, 2004: 45).

20.yy, devletler ve kamu yönetimleri bakımından önemli bir değişim ve dönüşümün yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde ulus devlet düşüncesi belirginleşmiş, 1929 Büyük Buhranı'yla birlikte dünyanın doğusundan planlama fikri ihraç edilerek dünyanın büyük bir bölümünde ulusal kalkınma düşüncesi büyük önem kazanmıştır. Bu dönem yaklaşık 1970'li yılların sonlarına kadar devam etmiş, dönemin temel özelliği, az gelişmiş dünyanın temel sorununun kalkınamamışlık olduğu ve bu yüzden ekonomik ve toplumsal olarak ciddi bir kalkınma hamlesinin gerçekleştirilmesi gerektiği fikrinin hakim olmasıdır. Bu hamleyi başlatacak ve yürütecek temel güç ise devlet olarak görülmüştür (Ökmen vd., 2013: 47). Bu kapsamda dönemin bölgecilik anlayışının teorik alt yapısı devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini ifade eden Keynesyen anlayışa dayanmaktadır.

1980'lere kadar hakim anlayış olan geleneksel bölgecilik, ulus devletin temel güç merkezi olduğu bir durumda merkezîyetçilik anlayışına dayanan kalkınma çabalarına yerel ve bölgesel düzeyde katkı sağlayabilme özelliği göstermiştir. Söz konusu anlayışa göre kalkınma ancak ulus devletin müdahalesiyle gerçekleştirilebilecek, kalkınma ve planlama anlayışında bölgeler ikincil düzeyde birimler olarak değerlendirilebilecektir (Ökmen vd., 2013: 47-48). Yani bu yaklaşıma göre kalkınma merkezden kontrol edilmesi gereken bir süreç olarak görülmüş ve yerel aktörler geri planda bırakılmıştır.

1980'li yıllardan itibaren Keynesyen anlayış yerini piyasa yanlısı Neoliberal anlayışa bırakmıştır. Neoliberal anlayışa göre dış ticaretin ve uluslararası yatırımların önündeki engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ancak faiz oranlarının piyasa koşullarına göre belirlenmesi nedeniyle özellikle bazı gelişmekte olan ülkelerde bölgesel kalkınma açısından daha olumsuz etkileri olduğu görülmüştür (Aydemir ve Karakoyun, 2011: 13).

Bu dönemdeki iktisadi coğrafya çalışmalarının üçüncü İtalya örneğinden oldukça etkilenmiş olduğunu ileri süren Hadjimichalis'e göre; üçüncü İtalya ve diğer benzer örnekler iktisadi coğrafya yazınına pek çok yeni kavramın ve bölgesel kalkınma yaklaşımının girmesini sağlarken, Yeni Bölgecilik yazınının doğmasına da aracı olmuştur (Türker, 2014: 321). Bölgesel çalışmalar incelendiğinde geçmişinin 19. yy'a kadar dayandığı görülmektedir, ancak 1980'lerden sonra ekonomik ve toplumsal olarak bu çalışmaların çok büyük önem taşıdığı görülmeye başlanmıştır.

4.1.1. Mekansal Süreklilik

Geleneksel bölgecilik anlayışına göre bölge kavramı, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekan olarak tanımlanmakta, ekonomik ilişkilerin sürdürülmesini mekânsal süreklilik kapsamında kavramsallaştırmaktadır. Fordist üretim sistemine göre yapılanan üretim fonksiyonlarının farklı yerlere kaydırılmasını güçleştirmesi nedeniyle bölgesel mekanın devamlılığını önemli hale getirmiştir (Özmen, 2004: 46). Yani yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ve devlet denetiminde çizilmiş sınırlarla oluşan bir bölge kavramı söz konusudur.

4.1.2. Coğrafi Ağ

Ekonomik olay ve ilişkiler, belli bir coğrafi bölgede, topografyada, iklim ve çevre içerisinde meydana gelmektedir. Bu nedenle ekonomik olay ve ilişkilerin incelenmesinde farklı sınıflamalara göre tanımlanan bölgelerin yer aldığı coğrafi mekan ve lokasyon belirleyici olmaktadır. Bölgesel ekonomiye ilişkin yaklaşımlar da coğrafi

bölgelerin diğer bölgelerle olan ilişkisini ve birbirlerine olan etkilerini incelemektedir. Coğrafi yakınlıklar ve ulaşım olanakları belli bölgelerin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Bu noktada özellikle ulaşım olanakları ve ağları belli bölgelerin gelişmesinde ya da geri kalmasında önemli rol oynamıştır (Özmen, 2004: 47).

4.1.3. Merkezi Yönetim Anlayışı

Ulus-devlet modeline dayanan merkezi yönetim anlayışı ve geleneksel bölgecilik anlayışına göre bölgeler merkezi yönetimler tarafından belirlenir. Merkezi yönetim bölge sınırlarını belirlemek ve fiziki çevreyi düzenlemenin yanı sıra bölgeye ilişkin ekonomik politikaların belirlenmesinde de temel söz sahibi mekanizmadır.

Merkezi yönetim anlayışı kapsamında oluşturulan ulusal kalkınma çabaların, kentlerin sorunları ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması yönündeki çalışmalara odaklanmıştır (Özmen, 2004: 47). Merkezi yönetim anlayışına dayalı bir sistemde yerel yönetimler ikinci planda kaldığı gibi, yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşmesi beklenen bir kalkınma süreci öngörülmektedir.

4.1.4. Statik/Mekanik Anlayış

Mekanik anlayış, evrenin ve evrendeki unsurların ilişkilerinin açıklanmasında Newtoncu bilimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Durağan bir yapıyı ifade eden statik çevresel etkileşimler, mekanik anlayışa göre şekillenmektedir. Yani bölge belirli ve değişmeyen bir coğrafi konumda, sürekliliği olan statik bir yapı olarak var olmaktadır (Özmen, 2004: 48).

4.1.5. Fordist Ekonomik Temel

Heny Ford tarafından kendi fabrikalarında uygulanan bir üretim sistemi olması nedeniyle Fordist üretim sistemi olarak nitelendirilen bu sistem, düşük maliyetli üretimi hedefleyerek, tek tip bir maldan çok sayıda üretilmesi esasına dayanan kitlesel üretim sistemidir. Tesis ölçeği çok büyük işletmelerden oluşan bu sistemde, aşırı iş bölümü gerçekleştirilmiştir (Dinler, 2012: 404). Fordist üretim sisteminde standartlaşmış ürünlerin düşük maliyetle üretimi söz konusudur. Daha çok vasıfsız işçi ve ayrıntılı iş bölümü bulunmakta ve üretim amaçları sadece yönetim tarafından bilinmektedir. Yani müşteri talebi tahmin odaklı planlanmaktadır.

4.2. Yeni Bölgecilik Anlayışı

1980'lerde büyük bir dönüşüm içine giren ekonomik coğrafya çalışmalarıyla birlikte ulus-altı bölgelerin yeniden dikkat çekmeye başladığı ve yapılan çalışmaların odak noktası haline geldiği görülmektedir. "Bölge" kavramının odağa alınmasının yine bu dönemde dönüşüm içine giren küresel düzenle birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Bu dönemde yeni iktisadi sistemle birlikte post-fordizm tartışmaları gündeme gelmiş ve iktisadi yapılanmanın büyük şirketlerden yerel ve esnek üretim biçimlerine kaydığı iddiaları "bölge" kavramının yeniden yükselmesini sağlamıştır (Türker, 2014: 320-321). 2000'li yıllarda daha somut bir görünüm kazanan bu değişim süreci, 1950'lerde ortaya çıkmış olan geleneksel bölgecilik olarak nitelendirilen politikalardan önemli bir kopuşu sergilemektedir. Küreselleşme süreci ve neoliberal yaklaşım temelinde değişen bölgeselleşme anlayışı, küreselleşen dünyada kentleri ve bölgeleri birbirlerine yaklaştırma işlevine sahip olmuştur (Ökmen vd., 2013: 43). Bu nedenle geleneksel bölgecilik anlayışında yer alan mekânsal süreklilik kavramı ortadan kalkmış ve birbirine ilişki ağlarıyla bağlanan birimlerin bölgeyi oluşturduğu ifade edilmeye başlanmıştır.

Bu dönemde devletin öncülüğünde gerçekleşecek bir ulusal kalkınma hamlesine gerek duyulmadığı için, bölgelerin de bir bütünü temel unsurları olarak bu hamleye katılmasına gerek duyulmamıştır. Artık hakim olmaya başlayan neoliberal yaklaşımla,

devlet öncesinde ‘deregüle’ edilen ancak zamanla ‘regüle’ eden bir işleve sahip olduğu bir döneme geçilmiştir (Ökmen vd., 2013: 50). Bu dönemin en belirgin özelliği bölgesel kalkınmada merkezi idarenin ağırlığının ortadan kalkması ve yerel aktörlerin daha fazla söz sahibi olmaya başlamasıdır.

4.2.1. Mekansal Bağlardan Kopuş

Coğrafi keşiflerle birlikte 17. ve 18. Yüzyıllardan itibaren dünyada ticaret ve üretim belli bölgelerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Böylece ekonomik faaliyetlerin belirli bölgelerde yoğunlaşmasında coğrafi bağlar belirleyici olmuştur. 20. Yüzyıla gelindiğinde ise küreselleşme ve bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeyle birlikte ekonomik faaliyetlerin belli bölgelerde yoğunlaşma eğilimi, coğrafi faktörlerin etkisinden çıkmış ve yerini bütün dünya ölçeğinde yayılmaya bırakmıştır (Özmen, 2004: 59). Böylece coğrafi yakınlık ekonomik faaliyetin gerçekleştirilmesinde birincil derecede belirleyici unsur olma etkisini kaybetmiştir.

4.2.2. İlişki Ağları

Yerellik kavramın öne çıktığı yeni dönemde mekânsal paradigmalarda geçmişte söz edilmemiş pek çok yerel ve bölgesel faktör gündeme gelmiştir. Bu yeni ekonomik düzende rekabet ve teknolojik değişim firmaların uyum sağlamak zorunda oldukları yeni koşulları beraberinde getirdiği gibi genişleme, büyüme, ortaklıklara gitme gibi coğrafi eylemleri gerçekleştirme mecburiyetleri de ortaya çıkmıştır. Bu noktada firmaların yer seçim stratejisi, rekabet gücü kazanmalarında önemli bir etken halini almıştır. Bir diğer önemli unsur ise ağ şeklindeki ilişkiler ve ortaya çıkan yeni örgütlenme biçimleridir. Ağ şeklindeki örgütlenmeler ve ilişkiler, sınırların kesin ve durağan olma varsayımının aksine, mekânı fiziksel sınırların ötesinde bir yere konumlandırmaktadır. Ağların içinde yer alan birimlerin katılımının ya da eksilmesinin mekânın farklı boyutlar kazanması ve ilişkilerin değişmesi sonucu durağanlığını kaybetmesi anlamına gelmektedir (Eraydın, 2010: 35-36).

4.2.3. Yerinden Yönetim Anlayışı ve Subsidiyarite İlkesi

Küreselleşmeyle birlikte, bölgeselleşme ve yerelleşme süreçleri de yaşanmaktadır. Hiyerarşi ve bağımlılığa karşı çıkan bu süreçte yerel halkın istekleri ön plana çıkmakta ve katılımcı demokrasinin uygulanabileceği somut kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. “Global düşün, yerelde uygula” düşüncesi yereli, devletin tek elinde bulunan alanlarda yetki kullanma fikrine yöneltirken, “zirveye rağmen tabanı tercih etme” yani subsidiyarite ilkesini de ön plana çıkarmıştır. Azgelişmiş, yoksul ve etnik yapısı çok farklı unsurlardan oluşan ülkelerde, yerel ve bölgesel yönetimlerin güçlenmesinin, ulusal devletin bütünlüğüne karşı bir tehdit oluşturabileceği belirtilmektedir. Ancak yerelleşmenin demokratik gelişme ve yerel halkın kendi sorunlarının çözümüne katılımı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Özer, 2010: 69). Bölge halkının yerel kalkınma çabalarında daha fazla söz sahibi olması, kalkınma sürecinin daha demokratik bir ortamda işleyebilmesine olanak sağlayacaktır.

Bölgesel gelişme ve yerel kalkınma çabalarında yerindenlik ilkesi esas alınmakta, ortak paydaşlar arasındaki sinerjinin ve farkındalığın artırılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda yeni bölgecilik anlayışı, geleneksel bölgecilikten farklı olarak, bölgeleri kalkınma sürecinde ikincil düzeyde aktörler olarak görmek yerine, küreselleşen dünyada bütünleşme sürecinin temelinde görmektedir. Bölgelerin rekabetçilik potansiyelinin artırılarak, ekonomik gelişmenin yeni sürükleyici gücü olan sermaye kesimi için birer cazibe merkezi haline getirilmeleri gerektiği fikri, yeni bölgecilik anlayışının temel dayanaklarından biridir (Ökmen vd, 2013: 50). Böylece bölgeler bu süreçte sahip oldukları potansiyellerini en üst seviyeye çıkarmak için çaba sarf edecek ve ekonomik gelişme bu şekilde sağlanmış olacaktır.

Subsidiyarite, hizmetlerin en etkin şekilde ve halka yakın düzeyde gerçekleştirilmesi, daha üst kademelerin ise daha alt kademeler bu hizmetleri yerine getiremediğinde devreye girmesidir. AB sürecinde, kamusal hizmetlerin halka en yakın birimlerce görülmesi, merkezin ise yerel tarafından yerine getirilmesinin mümkün olmadığı durumlarda yetki ve sorumluluk almasına yönelik yaklaşımlar yer almaktadır. Maastricht Antlaşması başta olmak üzere birçok uluslar arası metinde yer alan subsidiyarite ilkesi, üye devletlerin AB karşısında yetki alanlarını koruyan bir niteliğe sahiptir (özer, 2010: 70). Maastricht Antlaşması ile getirilmek istenen subsidiyarite ilkesi farklı tonların ve desenlerin genişlemekte olan AB bünyesinde, hayatlarının devam edebilmesi için bir garanti niteliği taşımaktadır (Bozkurt ve Özcan, 2001: 13). Böylece yerel yönetimler daha aktif olacak ve yönetime halkın maksimum katılımı sağlanabilecektir.

Devlet yapısı içerisinde yerel ve bölgesel yönetimler ikincil, merkezi yönetimler ise birincil yetkili olarak görülmekteyken, subsidiyarite ilkesi ile ikincil olması istenen merkezi yönetimlerdir. Her hizmetin merkezden planlanması, finanse edilmesi ve yürütülmesinin önüne geçilmesi düşünülürken, her hizmetin etkinliği ve verimliliği hedeflenmektedir (Özer, 2010: 71). Subsidiyarite ilkesi, AB tasarruflarını, üye devletler tarafından aynı amaca daha etkin ulaşılması şartıyla sınırlamakta ve köklü bir geçmişe sahip olan üye devletler ile yeni gelişen AB organları arasında güç dağılımını çağdaş bir şekilde çözmeye çalışmaktadır (Bozkurt ve Özcan, 2001: 12).

4.2.4. Dinamik /Organik Anlayış

Mekanik anlayışa dayalı uygulamaların zamanla sorunlara çözüm üretmekte yetersiz kaldığı düşüncesi yaygınlaşmıştır. 1990'lı yıllarda post modernizmin etkisiyle mekanik dünya görüşü yerini insan odaklı dünya görüşüne bırakmaya başlamıştır.

Organik anlayış, bütünü oluşturan parçaların işlevlerinin, bütünü oluşturan diğer parçalarla ilişkili olduğu ve hiçbir parçanın diğerlerinden bağımsız faaliyet ya da değişim göstermediği bir yapıdır. Bu bağlamda yerel aktörlere verilen önemin artması, ekonomik ve teknolojik anlamda bölgelerin daha etkin olması anlamına gelmektedir (Özmen, 2004: 61).

4.2.5. Post Fordist Ekonomik Temel

Ancak bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ve endüstriyel tasarımın üretimde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte üretim tesis ölçekleri küçüldüğü gibi ürün nitelikleri de tüketici tercihlerine göre değişkenlik gösterme olanağı bulmuştur. Post fordist yani esnek üretim sistemiyle birlikte üretimdeki mekânsal farklılaşma daha belirginleşmiştir. Bu sayede KOBİ'ler ön plana çıkmış ve yeni sanayi odakları adı verilen küçük ve orta ölçekli yerleşmelerde sanayileşme başlamıştır (Dinler, 2012: 404). Post fordist üretim sisteminde ürün çeşitliliğinde esneklik söz konusudur. Yani ürünler müşteri talebine göre planlanmaktadır. Vasıflı işçiler ve iş bölümünde uzmanlaşma görülmektedir. Ayrıca üretim planlamasına çalışanların tümünün önerileri alınmakta ve takım çalışması uygulanmaktadır.

4.3. Yeni Bölgesel Kalkınma Anlayışı

Birikim dinamikleri ve ulus altı bölgeler ile mekanın kurduğu ilişkinin önemi son yıllarda sosyal bilimlerin alanında çeşitli incelemelerin konusu olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar, sermaye hareketliliğinin yol açtığı olumsuz iklime karşın, belirli bölgelerde görülen ekonomik başarıların etkisiyle, mekânsal farklılıkların günümüz kapitalizminde oldukça önemli hale geldiğini ortaya koymaktadır. Günümüzün küresel ekonomik koşullarında ABD'de Silikon Vadisi, İtalya'da Emilia-Romagna, Almanya'da Baden-Württemberg gibi bazı bölgelerde görülen ekonomik başarıların, ticarete konu olmayan ve kolayca başka yerlere taşınamayacak sosyal ilişkiler-bağlar, kurumsal yapılar ve kültürel normlar, yani mekana özgü varlıklar sayesinde gerçekleşmiş olduğu, ayrıca söz

konusu mekansal varlıkların organizasyonu için en uygun yerin ulus altı bölge mekanı olduğu yapılan çalışmalarda ortaya konmaktadır. Ulus altı bölgelerde güçlü içsel ilişkilere sahip sanayi kümelenmeleri ve etkin yönetim kurumları oluşturularak bölgeler özgün varlıklarını ortaya çıkaracak ve sermayenin küresel ölçekte hareketliliği karşısında savunmacı konumdan çıkıp öğrenen ve kalkınan bölgelere dönüşebilecektir (Gündoğdu, 2012: 269). Bu durumda bölgenin yerel potansiyelinin iyi tespit edilip açığa çıkarılması ve rekabetçilik gücünün desteklenmesinin kalkınmasındaki temel belirleyici olduğunu söyleyebiliriz.

Rekabetçi yeni bölgesel ekonomiler yaratmayı hedefleyen yeni bölgeselleşme, mekanı yeniden ölçeklendirerek, üretim ve yönetim ölçeği olarak işlevini yitiren ulus devletin yerine bölgeleri koymaktadır. Bu yeni anlayışa göre küresel sermaye birikiminin yeni toplumsal-mekansal sabiti ve yeni birikim stratejilerinin bir parçası olarak tanımlanan bölgeler, küresel post fordist yapıda “üretim ölçeği”, “iktisadi ölçek”, “düzenleme ölçeği” ya da “ağsal ilişkiler aktörü” olarak ulusal yönetimlerden bağımsız olarak var olabilmekte ve yeni küresel sisteme dahil olabilmektedirler (Karasu, 2009: 5).

Yeni nesil bölgesel kalkınma anlayışında bölgeler, öğrenme, bilgi yaratımı ve yenilik konularında kritik bir öneme sahip olmuştur. Geleneksel bölgesel politikaların yeniden gözden geçirilmesi ve yeni bölgesel kalkınma anlayışının önem kazanmasında, küresel ekonomide ulusal rekabetçiliğin kaynağı olan bölgesel ekonomilerin her geçen gün başarılarının artıyor olması büyük rol oynamıştır. Yenilik araştırmaları ile ekonomik coğrafya araştırmalarının yaklaşması ile ekonomik coğrafya evrimci iktisadın öğrenme ve yenilik, yenilik araştırmacıları ise teknolojik değişimin mekânsal boyutunu göz önüne almaya başlamış böylece bölge kavramı yeni bir boyut ve önem kazanmıştır. Eski yaklaşımlar kurumların aynı mekanda kümelenme eğilimlerini, işlem maliyetini azaltma ihtiyacına bağlarken, yeni yaklaşım kümelenmelerin kalıcılığını teknolojik dışsallıklar, emek pazarları, yerel gelenekler ve değerlerle açıklamasıyla, bölge kavramı kapitalist gelişme açısından yeni bir teorik konum elde etmiştir (Dulupçu vd., 2010: 241). Bu nedenle kurumların mekandaki organizasyonu ile kümelenme eğilimlerinin altında yatan nedenlerin ve mekânsal varlıklarla olan ilişkilerinin ekonomik coğrafya araştırmaları ile açıklanabildiği görülmektedir.

Başarılı bölgesel ekonomiler belirli ortak özellikler sergilemektedir. Yığılma ekonomileri, kurumsal öğrenme, katılımcı yönetim, yakınlık sermayesi ve etkileşimli inovasyon en önemli ortak özelliklerindendir (Dulupçu vd., 2010: 242). Günümüzde küresel rekabet ortamında yerel ve bölgesel potansiyeli ortaya koyarak karşılaştırmalı üstünlükler elde etme temelinde, ülkeler arası rekabet yerini bölgeler arası rekabete bırakmıştır.

Yerel ekonomik kalkınma, mekana dayalı bir model sunmaktadır. Mekana dayalı bir kalkınma anlayışı bölgeye özgü varlıklara (içsel), kurumsal yeniliğe (yönetişim, işbirliği, katılım), özel sektör ya da STK'lara özgü politika yaklaşımları ve araçlarına vurgu yapmaktadır. Yerel mekana dayalı kalkınmayı gerçekleştirebilmenin yolları şu şekilde belirtilebilmektedir: (Clark, 2010: 173-174).

- “Mevcut tarımsal ya da doğal kaynaklı malların değerinin arttırılması.
- Çevresel hizmetleri de içerecek yeni ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi.
- Yatırımcıları, yeni yerleşimcileri ya da ziyaretçileri çekmek amacıyla bölgeye özgü özelliklerin tanıtımının ve pazarlamasının yapılması.
- Ekonomik faaliyetlerde artışı ve piyasa yanlışlarını düzeltmeyi sağlayacak kamusal malların temin edilmesi.”

Mekanın, farklı disiplinlerce yeniden ilgi görmeye başlamasıyla, yeni büyüme modelleri, inovasyon öğrenen bölgeler ve sanayi kümelenmeleri üzerine son yıllarda yapılan çalışmalar, akademisyenleri ve siyasetçileri çağdaş ekonomik kalkınma düşüncesine mekanı da dahil etmeye yönlendirmektedir (Clark, 2010: 178). Bu noktada kalkınma süreçlerinde mekânsal boyutun önemine yapılan vurgu ekonomik coğrafya çalışmalarının da önem kazanmasını sağlamıştır.

Mekana dayalı kalkınma yaklaşımlarına olan ilginin son dönemlerde artmış olması, küresel üretim ve düzenleme sistemlerinde yaşanan dönüşümlere olan tepkiyi ortaya koymaktadır. Çok ülkeli ekonomik birlikteliklerle piyasa bütünleşmesinin

giderek artması, yerel ve bölgesel ekonomiler için hem fırsatlar sunmakta hem de sorunlar oluşturmaktadır. Ticaret engellinin kaldırılmış olması, mal ve emek piyasalarının dünyanın başka bir yerindeki gelişmelerden etkilenmesine neden olurken, bir yandan da merkezi yönetimlerin piyasa gelişmelerini denetlemedeki etkisini azaltmıştır (Clark, 2010: 178). Dünyada küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin birlikte gerçekleştiği görülmektedir.

Küresel ekonomik ve kurumsal değişimlerle birlikte bölgesel kalkınma konusunda ilk kuşak bölgesel kalkınma yaklaşımları olan Bütünleşik Kırsal Kalkınma ya da Sanayinin Yayılması modellerinde olduğu gibi tepeden inme ve her yere tek kalıp şeklinde uygulanmak istenen yaklaşımlar, ikinci kuşak yaklaşımlarla terk edilmiştir. İkinci kuşak yaklaşımlarda belli sektörlerle odaklanmak yerine, bölgenin güçlü yanları ve karşılaştırmalı üstünlüklerinden faydalanılmaktadır. Bu kapsamda çok düzeyli ve çok aktörlü bir yönetim, OECD ve AB Komisyonu tarafından da ciddi ölçüde desteklenen bir bölgesel kalkınma yaklaşımıdır (Clark, 2010: 180-182). İkinci kuşak yaklaşımların tabandan yukarıya gerçekleşecek bir kalkınma anlayışına sahip olduğu ve gelişmekte olan pek çok ülke tarafından benimsendiği görülmektedir.

Mekana dayalı oluşturulan bölgesel kalkınma politikaları, birçok geri kalmış bölgenin yeterince kullanılmamış ekonomik potansiyelinin değerlendirilmesi ve ulusal ekonominin rekabet edebilirliğinin artırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu politikalar uygulandıkları bölgenin üretim fonksiyonlarını geliştirerek, yerli şirketlerin rekabet gücünü artırmak için iyi bir mekanizma işlevi görebilmektedir (Clark, 2010: 184-185). Bu bağlamda KOBİ'lere verilen mali ve teknik destekler bölgenin üretim, inovasyon ve rekabet gücü potansiyelinin artırılmasında büyük önem taşımaktadır.

Ekonomik kalkınma ile coğrafya arasındaki ilişkiye ana hatlarıyla bakıldığında ılıman bölgelere göre tropikal bölgelerin daha geri kalmış olduğu, hinterland alanlara kıyasla kıyı bölgeleri ve kıyılara nehir yollarıyla bağlantılı olan bölgelerin kalkınma için oldukça avantajlı olduğu görülmektedir. Buna karşın kıta içinde yer alan ülkeler denizlere erişememe nedeniyle daha dezavantajlıdır. Ayrıca kıyı bölgelerdeki yüksek nüfus yoğunluğu içsel, bölgesel ve uluslararası erişim açısından ekonomik kalkınma için uygun koşullar sağlamaktadır. Bugün nüfus artışı ile bir ülkenin ekonomik büyüme potansiyeli arasında negatif bir ilişki olduğu görülmektedir (Arslan, 2005: 277). Buna göre mekanın coğrafi özelliklerinin, kalkınması üzerindeki asıl belirleyici faktör olması kalkınma çabaları tasarlanırken öncelikli olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir.

4.4. Bölgesel Kalkınmada Rekabet Edebilirlik ve Yerel Potansiyelin Önemi

Rekabet edilebilirlik kavramının tanımı üzerinde tam bir görüş birliği sağlanamamış olmakla birlikte, son yıllarda sıklıkla kullanılan bir kavram olduğu görülmektedir. OCED rekabet kavramını "insanlar gelirlerini uzun dönemli olarak büyütüp sürdürürken uluslararası pazarların normlarını karşılayan ürünler ve hizmetler üretmek ve serbest adaletli pazar koşullarında yarışabilmektir" şeklinde tanımlamaktadır (Begg, 1999: 1).

Ron Martin'e göre ülke düzeyinde rekabet edilebilirlik üretim kapasitesi, ürünleri uluslararası pazara sunma kabiliyeti ve gelirlerin yurttaşların geneline adil bir şekilde dağıtılması olarak ifade edilmiştir (Martin, 2005: 6). Uluslararası düzeyde rekabet edilebilirlik ise "bir ülkenin açık piyasa şartlarında ve uluslararası rekabet koşullarında mal ve hizmet üretebiliyor olması ve aynı zamanda gayri safi reel gelirini muhafaza edip arttırıyor olması" şeklinde tanımlanmıştır. Yani rekabet edilebilirlik, yaşam standartlarının ve istihdam olanaklarının artması ve bir ülkenin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeyi sürdürebilmesi ile ilişkili olup, aynı zamanda ihracat yapma ve cari dengeyi yakalama kabiliyetiyle sınırlanmaktadır (Kara, 2008: 6-7).

Bugün ulusal politikalar ve yatırım tercihleri, ulusal ekonomilerin büyümesini büyük ölçüde etkilemesine rağmen, asıl önemli etkinin rekabetçi kuruluşların yer aldığı ve yeniliğin gelişeceği mekanın, bölge düzeyinde olduğu düşünülmektedir. Mekanın bölgesel rekabet edebilirliği, mekandaki üretim faktörlerinin konumu ve kullanımının, ekonomik aktörlerin rekabet edebilirliklerini etkilemekte oluşuyla ilgilidir. Çeşitli

faktörlerin bir arada bulunması ve mevcut ekonomik faaliyetlerin yapısı nedeniyle bazı bölgeler başarılı olmuş ve “odak” haline gelmiştir. Bu odaklar ve onların oluşturduğu ağlar, büyüme ve istihdamda artış sağlamıştır (Kara, 2008: 8-9).

Bölgesel rekabet gücü ise genel anlamda “bir bölge veya şehrin, ulusal ve özellikle de küresel ihracat pazar payında, diğer bölge veya şehirler ile yaptığı rekabetteki başarısı ile birlikte, yüksek ve sürdürülebilir bir gelir düzeyi sağlayabilme yeteneği” olarak tanımlanabilir (Kumral, 2008: 4).

Bölgesel rekabet edilebilirliğin nasıl arttırılabileceği temelinde yapılan tanım ise “Şirketlerin, endüstrilerin, bölgelerin, ulusların ve ulus üstü bölgelerin, uluslararası rekabete açık bir ortamda, yüksek gelir ve istihdam düzeyi yaratma becerilerinin desteklenmesi” şeklindedir (Kara, 2008: 10). Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı gibi bir bölgenin rekabet edebilirlik kapasitesi kalkınma çabalarında çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle son dönemlerde bölgesel düzeyde kalkınma girişimlerine ve rekabet edebilirlik potansiyeline verilen önem gittikçe artmakta ve farklı uygulamalarla desteklenmektedir.

4.4.1. Bölgesel Rekabet Edilebilirliği Belirleyen Temel Faktörler

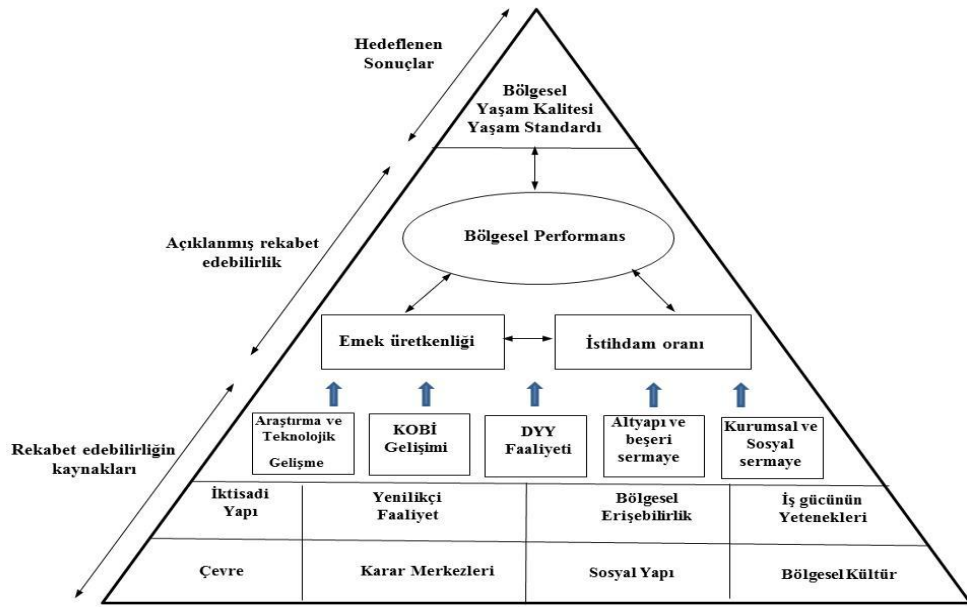
Rekabet edilebilirliğin sağlanmasında düşük eksenli ve yüksek eksenli rekabet olmak üzere iki yaklaşım vardır. “Düşük eksenli rekabet edilebilirlik, rekabet gücünün fiyata dayalı faktörler aracılığıyla artırılmasını hedeflemekte; bölgeler, düşük işgücü maliyetleri, ücretler, vergi indirimi, sübvansiyonlar ve hibeler gibi stratejileri benimseyerek firmalar arasındaki fiyata dayalı rekabeti etkilemeye çalışmaktadırlar. Yüksek eksenli rekabet edilebilirlik ise, bölgesel düzeyde öğrenme, yenilik ve mekanın pozitif çekiciliği temelindedir. Ayrıca bölgesel kimlik, kültür, kurumlar, fiziksel olmayan bölgeye özgü değerler gibi uzun dönemde etkili konulara da odaklanmaktadır” Düşük eksenli rekabet yaklaşımına göre rekabet gücü üzerinde belirleyici faktörün fiyatlar olduğu görülürken, yüksek eksenli rekabet yaklaşımına göre asıl belirleyicinin mekanın öz potansiyeli olduğu görülmektedir.

Altyapı, üretim, konum, ekonomik yapı ve donatılar gibi rekabet edilebilirlik faktörleri niceliksel faktörler olarak toplumsal ve ekonomik kalkınma için temel oluşturmaktadır. Sosyal sermaye, yenilik, kamu-özel sektör işbirliği ve kurumsal yapılar ise niteliksel faktörler olarak ifade edilmekte ve öneminin giderek arttığı görülmektedir. Sözü edilen faktörler, rekabet edilebilirliğin stratejik belirleyicileri olarak ortaya konmaktadır. Ayrıca rekabet gücü yüksek firmaların belli bir bölgede yer alması, rekabet edilebilirliğin temel unsurlarıyla ilişki içerisinde. Bölgeler, firmaları yani sermayeyi ve işgücünü kendilerine çekmekte ve pazarda birbirleriyle yarışmaktadır. Teknolojik ve sosyal altyapı, kurumsal değerler gibi rekabetçi üstünlükler, doğal kaynaklar, istihdam ve sermaye gibi görece üstünlüklere göre daha belirleyici olmaktadır (Kara, 2008: 19-20).

Avrupa Komisyonu, AB Bölgelerinin Sosyal Ekonomik Durumu ve Kalkınmasına dair Periyodik Raporunda rekabet edilebilirliği belirleyen faktörlerin genel olarak ekonomik faaliyetin yapısı, yenilikçilik, erişilebilirlik ve işgücünün yetenekleri olduğunu ortaya koymuştur (Kara, 2008: 21).

4.4.2. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Piramidi

Avrupa Komisyonunun ulusal rekabet edebilirlik piramidi esas alınarak oluşturulmuş olan bölgesel rekabet edebilirlik piramidinde, rekabet edilebilirliğin faktörleri ve sonuçları ortaya konmuştur. İstihdam oranı ve verimliliğin sonucu olarak yaşam standardı piramidin en üstünde yer alırken, istihdam oranı ve verimlilik ise, KOBİ’lerin durumu, DYY, altyapı ve beşeri sermaye ile kurumlar ve sosyal sermaye ile ilişkilendirilmiştir. Ekonomik yapı, yenilikçi faaliyetler, bölgesel erişilebilirlik, işgücünün yetenekleri, çevre, karar verme merkezleri, sosyal yapı ve bölgesel kültür faktörleri ise tüm değişkenleri etkileyen faktörler olarak piramitte yer almaktadır (Şekil 4.1.).

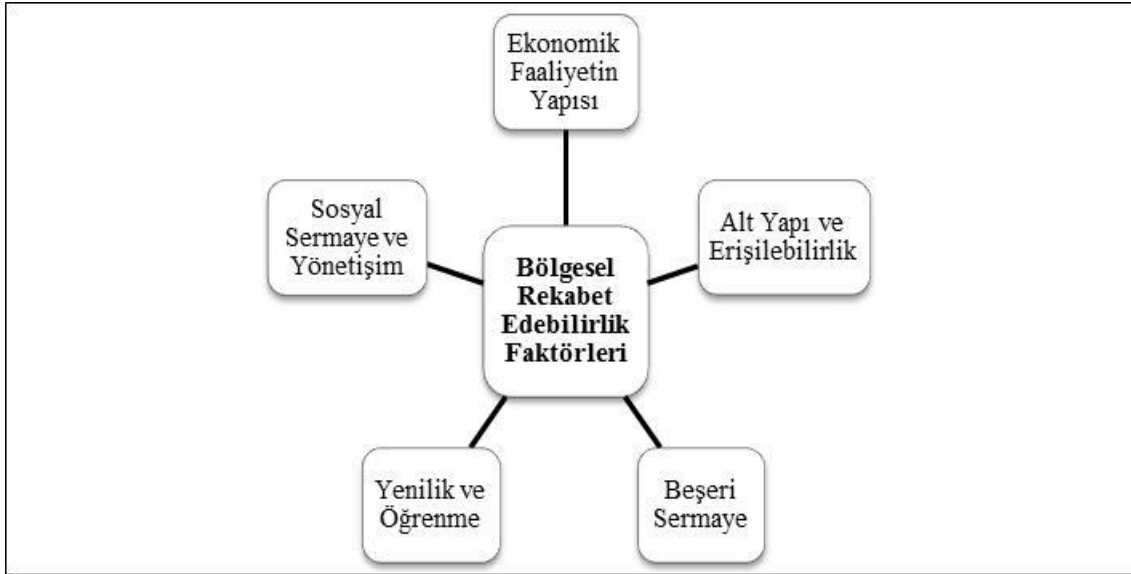

Şekil 4.1. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Piramidi (Kara, 2008: 21)

Bölgesel rekabet edebilirlik piramidinde sözü edilen faktörler içerisinde makro ekonomik durum yer almamış olsa da, bu faktörler makro ekonomik istikrarın sağlanmasında gerekli olan faktörler olarak kabul edilmektedir. Emegın üretkenliğindeki değışimler, bölgedeki istihdam oranını da belirlemektedir. Teorik olarak, bölgedeki firmaların veriminin artırılması ve küçültülmesi süreci içerisinde, en verimsiz firmaların kapatılması ve en verimsiz işçilerin işten çıkarılması sonucu üretkenlik artacak ancak bölgenin görece üstünlüğü artmadığı gibi işsizlikte artış olacaktır. Uygulanacak başarılı ekonomik politikalar sayesinde orta ve uzun vadede ekonomik büyüme ve verim için uygun koşullar oluşacak böylece rekabet gücü ve yaşam kalitesinde artış yakalanacaktır. Bu nedenle, rekabetçi bir bölgenin sadece üretkenliğe göre belirlenmesi yanıltıcı olacaktır (Kara, 2008: 22).

4.4.3. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Faktörleri

Bölgesel rekabet günümüzün küreselleşen dünyasında, bölgesel kalkınmayı harekete geçirecek en önemli unsurlardan biridir. Bölgelerin mevcut içsel potansiyellerinin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve buna yönelik yatırımların yapılması kalkınma sürecini hareket geçireceği gibi, sürecin hız kazanmasını da sağlayacaktır. Bu bağlamda bölgesel rekabet edebilirlik gücü bazı faktörlerle açıklanmaktadır (Şekil 4.2).

Şekil. 4.2. Bölgesel Rekabet Edebilirlik Faktörleri (Kara, 2008: 22).

4.4.3.1. Ekonomik Faaliyetin Yapısı

“Bir bölgedeki ekonomik faaliyetlerdeki yoğunluk, yığılma, sektörel dağılımın yansırı, piyasanın rekabetçi olup olmaması ve piyasada faaliyet gösteren şirketlerin birbirlerinin yarattıkları pozitif dışsallıklardan yararlanabilmesi gibi unsurlar, bölgenin rekabet edebilirliğini doğrudan etkilemektedir”. Kişi başına düşen GSYİH, bir bölgenin başarısını ortaya koyan temel gösterge olduğu ifade edilmiş ve bunun bileşenlerinden biri olan verimliliğin, ekonomik faaliyetlerin gelişmiş ve katma değeri yüksek sektörlerde olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bugün gelişmiş ülkelerin, ileri teknoloji ve bilgi birikimi gerektiren sektörlerle yönelerek, ekonomilerini yeniden inşa ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda, yüksek işçilik ve mekan maliyetleri gibi negatif dışsallıkların yaşandığı merkezlerdense, işgücü ve mekanın ucuz olduğu, hammadde kaynaklarına yakın bölgeler firma kuruluş ve gelişme yeri olarak tercih edilmektedir (Kara, 2008: 24).

Günümüzde uzmanlaşma, diğer firmalar ve organizasyonlara olan bağımlılığı arttırarak, giderek artan oranda ağların ya da kümelerin bir üyesi haline getirmekte böylece bilgi paylaşımının sunduğu avantajlardan yararlanılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda küme kavramı, bölgesel rekabet edebilirliği arttıran bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Kara, 2008: 25). Bölgesel kalkınma araçlarından biri olan kümelenme başta istihdam olmak üzere inovatif süreçlerin kurumsal bir kimlik kazanmasını sağlarken üretkenlik ve verimlilikte artış sağlayarak yerel kalkınmaya katkı sağlar. Böylece yerelde elde edilen bilgi ve inovasyon sayesinde rekabet gücü yüksek bölge ve ülkeler yaratılmasında önemli bir rol oynar (Oral, 2014: 37).

Firmaların ürünlerini yabancı piyasalarda satmaları, ekonomik büyümeye katkı sağladığı için ihracata dayalı üretim büyük önem taşımaktadır. Gelecekte ekonomik başarının ve rekabetçi üstünlüğün sağlanabilmesi için, dünyanın her tarafında faaliyet gösteren yenilikçiliği yakalamış en iyi firmaların uygulamaları ve tecrübeleri hakkında bilgi edinilmeli ve küreselleşme eğilimin olumlu yönlerinden faydalanılmalıdır. DYY, yerel ekonomilerin yenilik ve öğrenme kapasitesini geliştiren ve dünyanın diğer kesimleriyle yarışacak düzeyde olduğunu ortaya koyan bir unsurdur (Kara, 2008: 26).

4.4.3.2. Yenilik ve Öğrenme

Rekabet edilebilirliğin sağlanması ve sürdürülmesinde, yenilikçilik önemli bir faktördür. Yenilikçilik, müşteri taleplerine cevap verebilen yeni ürünlerin ortaya çıkarılması ya da mevcut ürünlerin kalitesinin arttırılmasını içeren bir süreç olarak ifade

edilmektedir. KOBİ'lerin bir araya getirilmesi, yeni fikirlerin geliştirilmesi, girişimcilerin birlikte çalışma anlayışına dayanan öğrenen bölge kavramı, başarının sağlanmasında önem kazanmıştır. Günümüzde gelişmiş ülkeler, bilgi birikimine ve araştırmaya ihtiyaç duyan ürünlerin üretimine yönelmektedir (Kara, 2008: 27). Yenilik (inovasyon) ekonomik gelişmenin merkezinde yer almakta, yeni bir mal üretilirken yeni piyasaların açılmasını sağlamaktadır. İnovasyon göstergeleri ise insan kaynakları; finans ve destek; firma yatırımları; girişimcilik; yan çıktılar; inovatörler ve ekonomik etkilere ilişkin göstergeler olarak ifade edilmektedir. Bu göstergeler kapsamında ülkelerin inovasyon performansına göre ülkeler inovasyon liderleri, inovasyon takipçileri, orta düzeyde inovatörler, yetişen inovatörler olarak sınıflandırılmıştır." (Çelik, 2011: 10). Bu bağlamda inovasyona yapılacak yatırımlar da ekonomik gelişme ve bölgesel kalkınmaya hız kazandıracaktır.

Teknoloji transferleri, çevre politikaları ve işgücü piyasaları düzenlemeleri ile ulus devletler bölgesel ekonomik kalkınmanın sağlanmasında büyük rol oynamaya devam etmektedir. Yerel öğrenme politikaları bölgeden bölgeye kopyalanamaz çünkü farklı bölgelerde farklı ekonomi ve yenilik sistemleri mevcuttur, yani bölgelerin kendilerine özgü özellikleri göz önüne alınmalıdır. Eğitim ve öğretim önlemleri, firmaların deneyliliğinin ve yaratıcılığının teşvik edilmesi, firmalar arasında interaktif öğrenmenin desteklenmesi ve öğrenme düzeyini yüksek tutmak için dış kaynaklı bilginin edinilmesi büyük önem taşımaktadır (Lorenzen, 1999: 7-18).

Krugman ve Howells çalışmalarında, ekonomik perspektifte coğrafyanın önemine yaptıkları vurguyla mekânsal yani coğrafi yakınlığın inovasyon ile öğrenme üzerinde olumlu etkileri olduğunu altını çizmişlerdir. Coğrafi olarak birbirine yakın aktörler arasındaki bilgi alış veriş ve yakın öğrenme faaliyetleri inovasyon belirsizliğini ortadan kaldırmakta ve firmalar için uygun öğrenme ortamına olanak sağlamaktadır. Böylece fikir alış veriş ve problemlere çözüm bulma konularında işbirliği ortamı gelişmektedir (Sungur ve Keskin, 2009: 4-5). Elbette günümüzün küreselleşen dünyasında coğrafi yakınlık önemini korumaktadır ancak networkler sayesinde artık mekânsal olarak birbirine uzak bölgelerin de etkileşim halinde olduğu göz ardı edilmemelidir.

4.4.3.3. Altyapı ve Erişilebilirlik

Firmalar için altyapı ve iletişimdeki yetersizlikler, rakipler karşısında dezavantaj oluşturmaktadır. Bu nedenle, malların, insanların ve bilginin etkin bir şekilde hareket edebildiği altyapı olanaklarına sahip bölgelerde yer seçmek isterler. Bölgedeki erişilebilirliğin artması, daha geniş bir işgücü pazarına erişimi sağlarken, tedarikçi ve müşterilere daha ucuza ulaşılmasını sağlamakta ve pazar alanını da genişletmektedir (Kara, 2008: 28). Bu durum istihdam ve yatırımların artışı açısından olumlu bir ortam oluşturmaktadır.

Belirli bir ulaşım koridoru üzerinde olan, bir cazibe ya da metropol yakınında olan bölgeler ekonomik büyümenin yayılma etkisinden yararlanabildiği için bu anlamda daha avantajlı bulunmaktadır. Ayrıca güvenli, temiz ve ucuz enerjiye erişim, özellikle yüksek teknolojiye dayalı sanayiler için önemlidir. Çünkü ekonomik büyümeyle birlikte çevreye zarar verilmesi, uzun dönemde kalkınmanın sınırlanmasıyla sonuçlanacaktır. Bu nedenle çevrenin korunması için alınan tedbirler, uzun dönemde rekabet edebilirliğin belirleyicileri arasında yer almaktadır (Kara, 2008: 28-29). Görüldüğü gibi bölgenin coğrafi konumu erişilebilirlikte büyük önem taşırken aynı zamanda altyapı sistemlerinin de çevreye karşı duyarlı bir anlayışla geliştirilmesi gerekmektedir.

4.4.3.4. Beşeri Sermaye

Sosyal bir kavram olarak üzerinde birleşilmiş ortak bir tanımı olmayan beşeri sermaye kavramı en genel şekliyle toplumdaki bireylerin, üretim süreciyle ilgili olarak, bir taraftan sahip oldukları bilgi, beceri, yetenek, tecrübe ve işine karşı duygusal bağlılık değerlerinin ulaştığı düzeyi; diğer taraftan bedensel ve zihinsel sağlamlığı ifade etmektedir (Keskin, 2011: 128).

Bir bölgede nitelikli beşeri sermayenin varlığı, girişimcilik ve yaratıcılık ortamının gelişmesine katkıda bulunması açısından önem taşımaktadır. Nitelikli insan gücünün çokluğu, firmaların bölgeye çekilmesinde önemli bir etkidir. Bu bağlamda, eğitime yapılacak yatırımların orta ve uzun vadede, rakipler karşısında avantaja dönüşeceği öngörülmektedir (Kara, 2008: 30). İnsana yapılacak yatırımların, kalkınma çabalarının sonuç vermesi açısından hayati bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle bölge halkının her anlamda eğitimi ve gelişimi için uygun koşullar oluşturulmalıdır.

İşgücünün demografik özellikleri de, rekabet edilebilirlik açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, nüfusun yaşı, artan ya da azalan oranı, göç, işgücünün mekansal dağılımı, eğitim durumu, kadının işgücü pazarındaki rolü, yaşam ortamı, teknolojiye ve değişime adapte olabilme kapasitesi gibi faktörler belirleyici olmaktadır (Kara, 2008: 31). Büyüme ve kalkınma teorileri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir farklarının artış nedeninin arkasında teknolojik gelişme ve beşeri sermaye olduğuna dikkat çekmektedir. Yani yakınsama teorileri kapsamında beşeri sermayenin gelişmişlik farklarının azaltılmasında çok önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Karagül, 2012: 70). Bu nedenle beşeri sermayenin kalitesi ve KOBİ'lerin sayısı inovasyon sistemlerinin gelişebilmesi ve ekonomiye yansması açısından büyük önem taşımaktadır.

4.4.3.5. Sosyal Sermaye ve Yönetişim

AB'de ve OECD ülkelerinde bölgesel ekonomik kalkınmada içsel büyümeyi öne çıkaran bir yaklaşıma geçiş yaşanmaktadır. Yönetim kademeleri, sivil toplum ve özel sektör arasında paylaşılan görev ve yetkiler, yerelde katılımın artmasını ve işbirliğinin gelişmesini sağlamaktadır. Amaç, yerelde kapasiteyi geliştirmek ve yerel aktörler arasında sinerjinin artırılmasıdır (Kara, 2008: 32). Yeni bölgesel politika yaklaşımı çerçevesinde, merkezi yönetimin söz sahibi olduğu bir hiyerarşik sistemden, yerel aktörlere daha fazla sorumluluk ve söz hakkı verilen bir yönetim ortamına geçiş yaşanmaktadır.

Sosyal, politik ve ekonomik boyutları olan sosyal sermaye kavramını tek bir yolla tanımlamak mümkün değildir. Ancak kavramın temelde iki yönünü oluşturan topluma ait normlara olan güven ve insanların gönüllü organizasyonlara katılımıdır. Toplum normlarına olan güvenin yüksek olması işlem maliyetini azaltması açısından ekonomide verimliliğe olumlu yönde etki eden bir faktördür (KOSGEB, 2005: 4). Bu kapsamda sosyal sermaye kavramı iktisadi boyutuyla "her türlü sosyal değerlerin, ilişkilerin ve yapıların, iktisadi sahada sağladığı pozitif etkiler bütünü" şeklinde tanımlanabilir (Karagül, 2012: 92).

Sosyal sermaye, bölgesel rekabet edilebilirliğin sağlanmasında kritik unsurlardan biridir. Sosyal sermayenin varlığı bölgede girişimciliğin ve işbirliğinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Bölgede yer alan yerel aktörlerin buluşması ve yeni fikirler üretmesi, sürdürülebilir kalkınma için gereken ortamın sağlanmasına katkı sağlamaktadır (Kara, 2008: 33). Bu nedenle sosyal sermayenin yüksek olduğu bölgelerin avantaj sahibi olduğu söylenebilir.

2005 yılında KOSGEB tarafından yapılan sosyal sermaye çalışmasına göre, sosyal sermayenin ortaya çıkmasında en önemli faktörlerin kişiler ve kurumlar arası ilişkiler ağı olduğu sonucuna varmıştır. İlişkiler devam ettiği sürece sosyal sermayenin varlığını koruyacağı ortaya konmuştur (Yıldız ve Topuz, 2011: 209). Bu nedenle sosyal sermayenin gelişmesi için kişiler ve kurumlar arası karşılıklı güven ve işbirliğinin sürdürülmesi büyük önem taşımaktadır.

4.5. Bölgesel Kalkınma ve KOBİ'lerin Artan Önemi

Bölgesel gelişme modelleri, 1960'lı yıllara kadar fordist üretim sistemi ve Keynesyen ekonomi politikalarına dayanan exojen modeller olarak tanımlanmış ve 1970'li yıllara kadar bölgesel kalkınma yukarıdan aşağıya gerçekleşen bir süreç olma

fikrine dayandırılmıştır. Ancak 1970’lerde yaşanan ekonomideki durgunluk dönemi (stagflasyon) sonrasında post fordist üretim sistemine geçilmiştir. Bu süreçte yeni endüstriyel bölgeler oluşmuş ve merkez ile çevre arasında kalkınma farklarının arttığı görülmüştür. 1980’li yıllara gelindiğinde ise bölgesel kalkınma politikalarında revizyona gidilmiş ve endojen bölgesel kalkınma anlayışı gelişmeye başlamıştır (Sakal, 2010: 11). Bu süreçte küreselleşme dinamiklerinin de etkisiyle içsel büyümeye dayalı bölgesel gelişme kavramı öne çıkmış ve geleneksel bölgesel kalkınma yaklaşımları yerini mekana dayalı yeni bölgesel kalkınma çabalarına bırakmıştır.

Mekana dayalı yeni bölgesel kalkınma anlayışının temelinde kamu kaynaklarının etkin kullanımı ve bölgelerin rekabet edebilirliğinin artırılması yatmaktadır. Geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı “bölgesel gelişme” yi hedeflerken, yeni bölgesel kalkınma anlayışı “bölgesel yeniliğe” dikkat çekmektedir. Yeni bölgesel kalkınma anlayışı, bölgelerin ulusal transferler ve teşviklerden bağımsız, yerel kaynaklarının harekete geçirilmesiyle kendi büyümelerine yatırım yapılmasına vurgu yapmaktadır (Yavan, 2013: 530).

Ülkemizde kalkınma politikaları 1920 ile 1960 yılları arasında ulusal kalkınma öncelikli bir yapı göstermiş ve kalkınmanın bölgesel boyutu göz ardı edilmiştir. 1963 sonrasında hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında bölgesel gelişme, Türkiye kalkınmasındaki en önemli konuların başında yer almıştır. 1980’li yıllarda Türkiye’nin makroekonomik politikalarında değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuş ve ulusal kalkınma bölgesel kalkınmanın önüne geçmiştir. “Kayıp yıllar” olarak adlandırılan 1990’lı yıllarda Türkiye’de makroekonomik istikrarsızlık hakim olmuş ulusal ve bölgesel düzeyde yeterli gelişme sağlanamamıştır. 2000’li yıllar ise Türkiye’de AB bölgesel politikalarının etkili olduğu yeni bir dönem olmuştur (Yavan, 2011).

Küreselleşme ve uluslararası rekabetin arttığı günümüzde yerel/bölgesel kalkınma stratejileri büyük önem kazanmıştır. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yerel potansiyelin açığa çıkarılması, girişimciliğin desteklenmesi ve rekabet gücü yüksek firmalar oluşturulması gerekmektedir (Türkoğlu, 2002: 297). Bu noktada bölgesel kalkınma ajanslarının rolü oldukça önemlidir.

Sermaye, bilgi, girişimcilik gibi bölge dışı birikimlerin bölgeye çekilmesi, bölge içi gelişme potansiyelini harekete geçirerek bölgesel kalkınmada itici birer güç olarak yerini almaktadır (İldırar, 2004: 16). Yerel aktörlerin ortak çalışmasını gerektiren, katılımcılığa, demokrasiye ve toplumsal kapasitenin geliştirilmesine vurgu yapan içsel büyümeye dayalı yeni bölgesel kalkınma anlayışı içerisinde KOBİ’ler sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesinde çok önemli bir işleve sahiptir (Çakmak, 2006: 59). Başka bir deyişle KOBİ’ler bölgesel kalkınmanın anahtarı niteliğindedir. Bu nedenle KOBİ’lere verilen destekler büyük önem taşımaktadır.

Ekonomik alanda önemli işlevlere sahip olan KOBİ’ler, sosyal alanda da önemli bir işleve sahiptir. Bir ülkedeki bölgelerarası kalkınmışlık farklarını azaltarak bölgesel kalkınmayı hızlandırması, KOBİ’lerin sosyal alandaki en önemli katkılarından biridir. KOBİ’ler; işyeri sayısı, istihdam ve yatırımlardaki önemli payları ile ekonomide sürükleyici unsurlardan biridir; ekonomide meydana gelen dalgalanmalardan büyük işletmelere göre daha az etkilenmektedir; spesifik bir alanda uzmanlaşmaya olanak sağlaması nedeniyle kaynak verimliliğinde artış sağlamaktadır; büyük işletmelere göre daha esnekler; deneyimsiz ve düşük vasıflı eleman istihdamı ile işsizliği aşağı çekmekte yararlıdırlar. KOBİ’ler üretim ve sanayileşmenin ülke geneline yayılmasında büyük rol oynamaktadır. (Çatal, 2007: 337-338). Böylece KOBİ’ler bölgeler arası dengeli kalkınmanın gerçekleşmesine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Fordist üretim sisteminin yerini post fordist üretim sistemine bırakması ve liberal politikaların öne çıkmasıyla birlikte KOBİ’lerin ülke ekonomisindeki önemi de büyük ölçüde artmıştır. Bu nedenle 1980’li yıllardan itibaren KOBİ’lere yönelik verilen desteklerin de artmış olduğu görülmektedir. KOBİ’lere verilen desteklerin firmaların üzerindeki etkilerinin ortalama 7-8 yıl süreyle incelenmiş olması nedeniyle, 1990’lı yıllarda verilen desteklerin etkilerine yönelik sonuçların 2000’li yıllarda ortaya koyulabildiği görülmektedir. Bu nedenle KOBİ’lere verilen kamu desteklerinin firma performansları üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik yapılan çalışmaların literatürde 2000’li yıllarda ağırlık kazandığı görülmektedir (Maden ve Dulupçu, 2014: 182).

Benzer şekilde bölgesel kalkınma ajansları tarafından verilen desteklerin firma performansları üzerindeki etkilerinin ölçülebilmesi amacıyla üzerinden geçmesi gereken sürenin literatürde 5-6 yıl kadar olduğu kabul edilmektedir.

Postfordist sisteme göre bölgesel gelişme dinamiği büyük ölçüde öz kaynağa ve yerel girişimciliğe dayanmaktadır. Böylece KOBİ'lerin ekonomideki ağırlığı artmakta, ulusal ekonomi ve ulusal kalkınma anlayışları zayıflamakta, yerelleşme ve yerel gelişme anlayışları güçlenmektedir (Turan, 2005: 16).

KOBİ'ler yatırım projeleri için finansal destek almak, Ar-Ge ve teknoloji teşviklerinden yararlanmak, ürünleri için yeni pazarlara açılma olanaklarına sahip olmak gibi nedenlerle destek organizasyonlarına ihtiyaç duymaktadır. Ülkemizde KOBİ'lerin sanayi işletmeleri içindeki payının %98 olması KOBİ'lere destek sağlayan organizasyonların etkinliğini daha da önemli kılmaktadır. AB'ye tam üye olmayı hedefleyen Türkiye'nin bu süreçte rekabetçi üstünlüklerini geliştirmiş, bilgi yoğun, katma değeri yüksek ürünler üretebilen teknoloji merkezli büyümeye sahip bir ekonomik yapı oluşturabilmesi gerekmektedir (Tuncel ve Bakır, 2010: 30). Bu nedenle yerel paydaşlar arasında koordinasyonu sağlayacak birimler olan kalkınma ajansları büyük önem taşımaktadır.

5. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARININ EVRİMİ

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları ulusal ve uluslararası alanda ekonomik ve siyasi gelişmelerle birlikte dönemsel olarak değişimler göstermiştir. Teoride ve uygulamada görülen değişimlerle ilişkili olarak söz konusu politikalar planlı dönem ve plansız dönem olarak iki grupta ele alınabilir. Bu bağlamda planlı dönemdeki kalkınma çabaları farklı dönemsel özellikler göstermektedir.(Şekil 5.1.).

Tablo 5.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Evrimi

Dönem	Kalkınma planı
Devletçi	Planlı dönem öncesi (1923-1959)
Bölgesel Planlama ve Kalkınma	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972)
İl Temelinde Planlama	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)
Neo-liberal Politikalara Geçiş	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) Altıncı Beş Yıllık Kalkınma (1990-1995)
Bölgesel Farklılıkları Gidermek İçin Yapısal Reformlar	Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005) Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

5.1. Devletçi Dönem (Planlı Dönem Öncesi 1923-1959)

Planlı kalkınma dönemi öncesinde ulusal ekonomiyi geliştirme amacıyla atılan ilk adım 17 Şubat 1923’te toplanan İzmir İktisat Kongresi olmuştur. Kongrede ulusal ekonominin özel girişim ve özellikle de Türk girişimcilerin katkısıyla geliştirilmesi için bir takım prensiplerin saptanması amaçlanmıştır. Kongrede Doğu Anadolu ile Batı Anadolu arasındaki gelişmişlik farklarından hiç söz edilmemiş olsa da Cumhuriyetin kurulmuş olduğu ilk yıllarda Batı Anadolu ile Doğu Anadolu arasındaki farklılık belirginleşmeye başlamıştır. 13 Ekim 1923’te Büyük Millet Meclisi tarafından alınan bir kararla Ankara başkent olması bu dönemde Anadolu’nun gelişmesi konusunda atılan ilk adım olmuş ve ülkemizdeki bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasında büyük katkısı olmuştur. Eğer Ankara yerine İstanbul başkent olsaydı, sınai yatırımların yoğunlaştığı bir kalkınma kutbu olan bu kent, tüm Türkiye’deki üretim faktörlerini kendine çekecek, mevcut nüfus birkaç katına çıkacak ve Doğu ile Batı arasındaki gelişmişlik farkı bugünkünün çok daha üstünde olacaktı (Dinler, 2012: 176).

Cumhuriyetin kuruluş yılları olarak ifade edilen 1923-1931 yılları arasında sayıları oldukça az olan yeni kurulan işletmelerin yer seçimleri başta İstanbul olmak üzere gelişmiş batı merkezlerinden oluşuyordu. Batı bölgeleri girişimcilerin kuruluş yeri seçimlerinde göreceli olarak daha fazla avantajlı bulunmaktaydı. Çünkü dönemin koşullarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kurulacak işletmelerin yaşayabilme şansı bulunmamaktaydı. Ayrıca dönemin hükümet programlarında da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin sorunlarına genellikle yer verilmemiş olduğu görülmektedir. Ayrıca 28 Mart 1927’de çıkartılan Teşvik-i Sanayi kanunu ile özel sektörün gelişmesine uygun bir ortamın hazırlanması amaçlanmış olmasına rağmen, yatırımların bölgeler arasında dengeli dağılımına dair herhangi bir madde yer almamıştır (Dinler, 2012: 177).

Dünyada 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile kapitalist sisteme olan güven sarsılmaya başlarken Doğu Bloğu ülkelerinin ekonomik alandaki başarılarının da etkisiyle ekonomiye devlet müdahalesinin gerekliliği fikri yaygınlaşmaya başlamış ve klasik iktisadın kabulleri sorgulanır hale gelmiştir. Devlet müdahaleciliğini savunan bu yaklaşımın öncüsü ve teorisyeni J.M. Keynes’dir. Ekonomideki yansıması Fordizm olan bu yaklaşım devlet güdümlü ve makroekonomik bir temele dayanmaktadır. Adını ünlü Amerikan iş adamı H. Ford’dan alan Fordizm genel olarak belirli bir sermaye birikim rejimini ifade eder. Fordizm, üretimin kitlelere yönelik ve büyük ölçekli olması

gerektiğini ve Keynesyen politikalarının öngördüğü gibi tüketimin toplumsallaşması ile talep sorununun ortadan kalkacağını savunur. Fordist birikim rejiminin vurguladığı bir diğer husus ise toplumda özellikle sendikal örgütlenmenin güçlü oluşu ve bunun sonucu olarak da ücretlerin görece olarak yüksek olacağıdır. Böylece hem Keynesyen politikalar hem de Fordist birikim rejimi ile sosyal devlet sadece iktisat alanında değil kalkınma siyasasında da müdahaleci bir devlet sistemi ortaya çıkmıştır. 1970'lerdeki Petrol Krizleri ile bir açmaza giren kapitalizm ile birlikte ekonomik ve bölgesel politikalar post fordist birikim rejimine uyarlanmaya başlanmıştır (Karadut, 2012: 7-8). Bu durum söz konusu uygulamaların son bulmasına neden olmuştur.

1929'da başlayan Büyük Ekonomik Kriz'in Türkiye'yi de etkilemiş olması ve ülkenin liberal kapitalist ekonomi politikası ile kalkınmasının güçlüğü karşısında 'Devletçilik' ilkesi benimsenmiştir. 1933-39 yılları arasında beşer yıllık iki sanayi planı yürürlüğe konmuştur. Ancak I. Beş Yıllık Sanayi Planı 1934 yürürlüğe konmuş ve uygulanmışken, II. Beş Yıllık Sanayi Planı II. Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamamıştır. Demir-çelik ve tekstil başta olmak üzere bugün ayakta olan birçok önemli işletmenin temelleri bu dönemde atılmıştır (Dinler, 2012: 177).

Bu dönemde devletin temel politikaları içerisinde yer alan ekonomik kalkınmaya yönelik politikalar merkezi hükümetler tarafından oluşturulmuştur. Dönemin bölgesel politikasının ana stratejisi yeni bir siyasi ve idari sistem içerisinde ulusal bir ekonomi ve toplum yaratılması olmuştur. Bu nedenle kamu hizmetleri ve sanayi yatırımlarının yeniden dağıtılması amaçlanmıştır (Göymen, 2005: 1). Yatırımların yurt düzeyinde yayılmasını öngören 'Yayılma politikası' CHP'nin 1935 yılındaki kurultayında kabul edilmiştir. Söz konusu görüşün kabul edildiği 15. Madde şu şekilde belirtilmiştir: "Endüstrinin memleketin bazı köşelerinde toplanması yerine-kurulmaları ekonomik de olmak şartıyla-genişlikle yayılmasını göz önünde tutarız" (Dinler, 2012: 177). Türkiye'de burjuvazinin yaratılmasının ve sermayenin ulusallaştırılmasının amaçlandığı bu dönemde hızlı sanayileşme çabalarının olduğu dikkat çekmektedir. Yine bu dönemde belirgin bölgesel hedefler ve uygulamalar olmadığı gibi bölgesel önceliklerin göz ardı edilmiş olduğu görülmektedir.

Kamuya ait tesislerin kuruluş yeri seçimlerinin, dışsal ekonomilerden yararlanmak amacıyla İstanbul ve İzmir yerine Anadolu'dan yapılması yönünde karar alınmıştır. Bu durumda bölgeler arası dengeli kalkınma için yüksek maliyetli üretim kabul edilmiş, düşük maliyetli özel teşebbüs karşısında devlet teşebbüslerinin korumasız bırakılması amaçlanmıştır. Dönemin İktisat Bakanı Celal Bayar, kurulacak yeni özel sanayi tesislerinin kuruluş yerinin devletçe sınırlandırılması gerektiği düşüncesini savunmuştur. Böylece yayılma politikası sadece devlet işletmeleri için değil, özel sektör işletmeleri için de uygulanmış olacağı düşünülmüştür. Devlet işletmeleri için uygulanan yayılma politikası ile Devletçilik yıllarında devlet yatırımları Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya ve sistemli olmasa da bazılarının Doğu Anadolu'ya kurulmasıyla yayılma göstermiştir (Dinler, 2012: 178-179).

Planlı dönem öncesi yıllarda iç piyasayı bütünleştirici politikaların hakim olduğu dikkat çekmektedir. Ancak bu dönemdeki uygulamalar bölgesel kalkınma odaklı değil, ülkenin fiziki planlamasına öncelik veren bir yaklaşıma sahip olmuş ve iç piyasa bütünleşmesinde ilerleme olsa da Türkiye'nin doğusu ve batısı arasında yakınsama sağlanamamıştır (Türker, 2014: 319). Bu dönemde kalkınma çabaları daha çok alt yapı yatırımlarına yönelik olmuştur. Marmara bölgesi dışında belirlenen yoğunlaşma alanlarına öncelik verilmiş ve kalkınma politikasının ana temasını Ankara ile ulaşım bağlantılarının kurulması oluşturmuştur. 1950-1960 arası dönemde, devlet yol, baraj ve enerji altyapı yatırımlarına önem vermiş, kamu yatırımları büyük yerleşim yerleri dışına çekilmiş ve özel sektör yatırımları İstanbul merkez olmak üzere Marmara ve Ege bölgelerinde yoğunlaşmıştır (Sakal, 2010: 20). Yine bu dönemde "sanayi tohumlaması" uygulaması ile Anadolu'nun uzak kısımlarına sanayiler kurulmuş, o dönemde ekonomik açıdan çok büyük anlam ifade etmemiş olsa da, daha sonraki dönemlerde bu bölgelerde ortaya çıkmış olan Kayseri, Eskişehir, Zonguldak, Karabük gibi gelişme merkezlerinin temelleri atılmıştır (Göymen, 2005: 1).

Kurtuluş savaşı sonrası sanayinin tükenmiş durumda olması nedeniyle, sanayileşme çabalarının devlet yatırımlarıyla gerçekleştirilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Ancak sonraları özel sektörün de sanayileşme hamlesine katılmasıyla birlikte, devlet kamu yatırımlarını ülkenin farklı yerlerine, özellikle Doğu Bölgelere yaymak istemiş ancak bu belli bir ölçüde gerçekleşmiştir. Devletin sınırlarının yeniden tanımlanması ile Doğu ve Güney Doğu Bölgeleri geçmişte İran ve Arap ülkeleri ile olan ekonomik bağlarını kaybetmiş ve Türkiye'nin diğer bölgelerinden daha geride kalmıştır. Aynı şekilde, Lozan Antlaşması sonrasında Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus mübadelesi de yapıldığı bölgelerde insan kaynakları ve toplumsal sermaye kaybına neden olmuş ve ciddi sorunlara ortam hazırlamıştır. Ayrıca II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri Türkiye'de yeni sosyo-ekonomik ve mekansal düzenlemeyi gerekli hale getirmiştir. Azalan kaynaklar ve eskiden sahip olunan pazarların kaybedilmesi nedeniyle devlet yatırımları destekleyemez duruma gelmiş ve bu aşamada özel sektör yatırımları önem kazanmıştır. 1950'lere gelindiğinde ise tarımda makineleşmenin de etkisiyle köyden kente olan göçlerle beraber bölgeler arası eşitsizlik, sınıflar arası eşitsizliği de beraberinde getirmiştir (Göymen, 2005: 1-2). Görüldüğü gibi bu dönemde yaşanan siyasi sıkıntılar ekonomiyi olumsuz etkilerken bir takım sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle dönemin kalkınma politikalarının yeniden şekillenmesi ihtiyacı kaçınılmaz olmuştur.

Devletçi dönem olarak ifade edilen Planlı Dönem öncesi dönemi, daha sonra yapılan benzer çalışmalardan ayıran temel özelliklere bakıldığında, bu dönemde yapılan planların daha çok fiziki sorunlara yönelik olduğu görülmektedir. Bölgeler çoğunlukla tek başlarına ele alınmış ve diğer bölgelerle olan ilişkilerinin olası etkileri göz ardı edilmiştir. Yapılan planlar, planlama ekibinde bulunan özellikle yabancı uzmanların tecrübelerine göre şekillendirilmiş ve üretilen planların hiçbirisi uygulanmamıştır (Mutlu, 2009: 29). Dolayısıyla bölgesel dengesizliklerin giderilmesi konusunda çok fazla yol kat edilememiştir.

5.2. Bölgesel Planlama ve Kalkınma Dönemi (Planlı Döneme Geçiş 1960-1972)

1960'lı yıllardan itibaren planlı kalkınma dönemine geçilmiş ve bölgesel gelişmeye yönelik politikalar, beş yıllık kalkınma planları aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye'deki temel bölgesel politika incelendiğinde, ekonomik faaliyetlerin belirli merkezlerde yoğunlaşmasını engellemek ve diğer yandan da alt merkezler geliştirilerek dengeli bir kalkınma sağlanmak istendiği görülmektedir.

30 Eylül 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla kurulmuş ve 1963 yılından itibaren beş yıllık kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır. Planlı dönemde uygulamaya koyulan kalkınma planları bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) ve teşvik uygulamalarını içermiştir. İlk sekiz kalkınma planı beşer yıllık dönemler için hazırlanıp uygulanmışken, 9. ve 10. kalkınma planları 7 yıllık planlar olarak hazırlanmıştır (Dulupçu vd., 2010: 244).

1963-1967 yılları arasında uygulanmış olan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, bu dönemde bölgeler arası denge tanımlaması, kişi başına gelir ile sosyal hizmet ve tesislerin varlığı ölçülerine göre yapılmıştır. Bölgeler arası dengenin sağlanması devletin bir görevi olarak görülmüş, bölgesel gelişmeye yönelik hizmetlerin geri kalmış bölgelere yönlendirilmesi halinde yatırımların bu bölgelere götürüleceği şeklinde bir düşünce gelişmiştir (Tekeli, 2011: 71). Birinci plan bölge planlarının bölgeler arası dengesizlikleri önleyici olmasına, aşırı şehirleşme ve nüfus problemlerini çözmeye yönelik olmasına, kamu hizmetlerinin gelir dağılımını düzeltici şekilde dağıtılmasına, kaynak israfının önüne geçilmesine yardımcı olacağına vurgu yapmaktadır. Planda Büyükşehir bölgeleri yaklaşımı benimsenerek, geri kalmış bölgelere vurgu yapılarak, potansiyel gelişme bölgelerine dikkat çekilmiştir (Sakal, 2010: 21). Tarıma yönelik yapılan yatırımlarda KÖY ilk sırayı almıştır. Ancak bu dönemde az gelişmiş bölgelerin kalkındırılmasına yönelik tedbirler alınmış olmasına rağmen, uygulamada tersine bir durum gerçekleşmiştir. İmalat sanayinde az gelişmiş bölgelere yapılan yatırımlar gelişmiş bölgelere yapılan yatırımlara oranla çok daha düşük seviyede kalmıştır (Gündüz, 2006: 116).

1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise, bölgesel kalkınma konusu yerelleşme ve bölgesel gelişme kavramlarıyla ifade edilmiş, kamu hizmetlerinin az gelişmiş bölgelere öncelik verilerek yapılması öngörülmüştür. Bu bölgelerde yapılan yatırımlarla iktisadi ve sosyal gelişmenin sağlanması, yaşam standartlarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda az gelişmiş bölgelere yönelik kamu yatırımları yanında, özel sektörün teşvik edilmesi amacıyla özel kredi imkanları, vergi indirimleri, ucuz enerji imkanları ve danışmanlık hizmetleri verilmesi uygun görülmüştür (Sakal, 2010: 22). İkinci plan döneminin birinci plan döneminden en önemli farkı şehirleşmeye verilen önemin artması ve şehirleşmeyle birlikte sanayileşmenin artacağı düşüncesinin öne çıkması olmuştur (Tekeli, 2011: 73).

Bölgeler arası dengesizlikler ve bölgelerin gelişmesi konularıyla daha kapsamlı ilgilenilmesi için 1971 yılında ‘Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi’ kurulmuştur. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi ile bölgeler arası dengesiz gelişmenin artmasının önlenmesi, zamanla dengeli bir gelişme sağlanabilmesi için ülke bazında araştırmalar yapılması, il ve ilçe bazında ekonomik ve sosyal yapının incelenmesi amaçlanmıştır. Kalkınmada Öncelikli Yörelere yapılacak olan yatırımların mevcut potansiyel kaynakları harekete geçirmesi ve söz konusu bölgelerde gelişmenin sağlanabilmesi için itici güç olabilecek sektörlerde gerçekleşmesi öngörülmüştür (Gündüz, 2006: 116).

5.3. İl Temelinde Planlama Dönemi (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977 yılları arasında uygulanmıştır. Bu dönem için hazırlanan kalkınma planında bölge kavramından uzak kalınmıştır. Dönemin dayanaksız bölgecilik kaygıları nedeniyle bölge kelimesi yerine yöre kelimesinin kullanımı tercih edilmiştir (Tekeli, 2011: 73). Bu dönemde bölgeler arası gelişmişlik farklarının kısa süre içerisinde kaldırılmaya çalışılmasının, ekonomik yönden etkin olmayan kaynak dağılımına neden olacağı, sermaye birikimi ve genel ekonomik kalkınmanın yavaşlayacağı düşüncesiyle, yüzeysel bir bölge kalkınma yaklaşımının sergilendiği görülmektedir. Kamunun az gelişmiş bölgelerde uyguladığı Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) politikası dönemin temel politikası olmuştur (Sakal, 2010: 22). Bu kapsamda Kalkınmada Öncelikli Yörelere tespit edilmiştir. I. Plan döneminde 23 il, II. Plan döneminde 33 il ve III. Plan döneminde 40 il olarak belirlenen Kalkınmada Öncelikli Yörelere, ‘Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Araştırması’ adı altında belirlenmiştir. Bu kapsamda öngörülen tedbirlerin uygulamada gerçekleştirilemediği ve kırsal kalkınmaya yönelik hazırlanan projelerin amaçlarına ulaşamadığı görülmektedir (Gündüz, 2006: 118-119).

5.4. Neo-liberal Politikalara Geçiş Dönemi (1978-1994)

Türkiye’de 1980 döneminde uygulamaya konulan ihracata dayalı ve yabancı sermaye girişini destekleyen faaliyetler ile kapitalist dünyaya entegre olmayı sağlayacak olan dışa açık büyüme politikalarının benimsenmesiyle neoliberal ekonomi politikaları uygulamaya başlanmıştır. Neoliberal politikalar özellikle 1980’lerden itibaren dünya ekonomisini etkisi altına almıştır. Söz konusu politikalar; özelleştirmenin hızlandırılması, vergilerde büyük oranda indirime gidilmesi, işsizliği arttırma ihtimaline rağmen enflasyonu denetim altında tutmak için parasal önlemlerin uygulanması, kamu harcamalarının azaltılarak devletin küçültülmesi önerileriyle özetlenebilir (Uçkaç, 2010: 423).

1979-1983 yılları arasında uygulanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, I. Plandan itibaren bölgeler arası dengesizlik konusunun ele alındığına ve 3 plan döneminde uygulanmış politikalara rağmen bölgesel dengesizliğin daha da artmış olduğuna vurgu yapmıştır. Dördüncü plan döneminde alınan planlama kararlarının mekânsal yansımalarının olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu dönem aynı zamanda GAP ‘ın ilk gündeme geldiği dönemdir. 1970’li yılların ortalarında DPT tarafından başlatılan ‘Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi’ çalışması 1982 yılında sonuçlandırılmıştır. Merkezleşen Yerler kuramı ile bütünleşen bu yaklaşım ile bölgesel

gelişmede ölçek ekonomilerinden ve dışsal ekonomilerden maksimum düzeyde yararlanılması amaçlanmıştır (Sakal, 2010: 23). Türkiye 1980 sonrası yıllarda uygulanan dışa açılma stratejisi ile birlikte ağır bir dış borç yükü altına girmiş ve bağımsız strateji üretememe noktasına gelmiştir. Başta IMF ve Dünya Bankası olmak üzere ulusal stratejilerin üretilmesinde uluslararası kuruluşlar belirleyici olmuştur (Doğruel, 2006: 173). Bu dönemde bölgesel dengesizliği gidermeye yönelik uygulanmış politikalar bölgeler arası dengeyi sağlayamadığı gibi az gelişmiş bölgelerden daha gelişmiş bölgelere göçler hızlanarak devam etmiştir (Gündüz, 2006: 120).

1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel gelişme konusu bölge planları başlığı altında incelenmiştir. Bölge planları ile gelişmenin hızlandırılması amaçlanan bölgeler için gerekli tedbir ve araçların belirlenmesi öngörülmüştür. Bölgelerin sahip oldukları potansiyel kaynakları ve mevcut sorun alanlarının belirlenmesi amacıyla envanter çalışmalarına ağırlık verilmiş ve çeşitli sektörler için uygun gelişme alanlarını ortaya koyan ‘Bölge Gelişme Şema’larının yapılması öngörülmüştür (Sakal, 2010: 23). Bu dönemde ilk defa Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışmasına dayanarak belirlenmiş olan 16 bölge ayrımının benimsenmiş olması Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planını ilk dört plandan ayıran en önemli özelliktir. Ayrıca I. Plandan sonra ilk defa bu Planda büyük kent sorunlarına yeniden önem verilmiştir. Dönemin bir diğer önemli özelliği ise, bölgeler arası farkların azalması için, teşvik edilmesi gereken sektörlerin belirlenerek, bunların teşvik edilmesi için gereken ilke ve kıstasların belirlenmesidir (Akpınar vd., 2011: 102).

1990-1995 yılları arasında uygulanmış olan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde bölgesel gelişme kavramı yeniden önem kazanmış ve AB bölgesel politikalarına vurgu yapılmıştır (Samırkaş, 2013: 76). Planda bölgesel kalkınma konusuna, bağımsız bir bölüm olarak bölgesel ve yöresel gelişme başlığı altında yer verilmiştir. Kalkınmanın bölgeler arasında dengeli dağılımı ve bölge gelişme çalışmalarının refahın artırılması yönünde ele alınması temel ilke olarak benimsenmiştir. Bu dönemde ‘Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi’ çalışması temel alınarak 16 adet fonksiyonel bölge tanımlaması yapılmıştır. Yapılan çalışmaya göre 7. Kademe merkez İstanbul, 6. Kademe merkezler Adana, Ankara, İzmir, Gaziantep, 5. Kademe merkezler Bursa, Eskişehir, Konya, Samsun, Kayseri, Sivas, Malatya, Gaziantep, Trabzon, Erzurum, Elazığ ve Diyarbakır fonksiyonel bölgeler olarak belirlenmiştir. Planlama çalışmalarında bu bölgelerin temel alınması öngörülmüşse de bir sonraki plan döneminde söz konusu 16 bölge yaklaşımı ile ilgili herhangi bir politika üretilmemiştir. Bu dönemde 3194 sayılı İmar Kanunu yürürlüğe girmiş ve plan yapma-yaptırma yetkisi DPT’ye bırakılmıştır. Ayrıca bu döneme ilişkin bir diğer önemli gelişme de 1990 yılında KOSGEB’in kurulmuş olmasıdır. KOBİ’lerin ve yatırımcıların desteklenmesi amacıyla bu kuruluş bünyesinde ‘Bölgesel Kalkınma Enstitüsü’ kurulmuştur (Sakal, 2010: 24).

5.5. Bölgesel Farklılıkları Gidermek İçin Yapısal Reformlar (1995-...)

1996-2000 yılları arasında uygulanmış olan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, bölgesel dengelerin sağlanması başlığı altında bölgesel gelişme politikaları üzerinde durulmuştur. Planda bölgesel gelişme, fiziki planlama, il gelişme planları ve görece gelişmiş bölgelerin sorunlarına dikkat çekerek, metropollerle ilgili düzenlemelere öncelik verilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bölgesel gelişmenin sosyal, kültürel ve siyasal yönleri ile bir bütün olarak ele alınıp, ulusal birliğin güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca KÖY kapsamındaki bölgelerde yaşam standartlarının yükseltilerek, dengesiz gelişmenin en aza indirilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir (Sakal, 2010: 24-25). Bu dönemde bölgesel sorunlar ‘Bölgesel Dengelerin Sağlanması’ başlığı altında, ‘Bölgesel Gelişme ve Fiziki Planlama’ ve ‘Metropollerle İlgili Düzenlemeler’ olmak üzere iki bölüme ayrılarak incelenmiştir. Dönemin temel ilkelerinden biri her yönüyle bir bütün olan sürdürülebilir kalkınmanın, ulusal bütünlüğü arttırmak için bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltma yönünde ele alınması gerektiği yönünde olmuştur (Akpınar vd., 2011: 103).

2001-2005 Yılları Arasında uygulanmış olan Sekizinci Kalkınma Planı döneminde, önceki dönemlerden farklı olarak, özel sorunlu bölgelerin gelişmesi için bölgesel gelişme projesi ve planı yapma fikri ortaya koyularak söz konusu planlarla ilgili özet bilgiler verilmiştir. Bu kapsamda GAP, Zonguldak-Bartın-Karabük, DAP ve DOKAP olmak üzere 4 plan bölgesi karşılaştırılarak, Türkiye içindeki ağırlıklarına vurgu yapılmıştır (Akpınar vd., 2011: 104).

Sekizinci kalkınma planı dönemi, AB Uyum çabalarının devam ettiği ve bölgesel gelişme konusuna daha çok önem verilen bir dönem olmuştur. Bu planda bölgesel gelişmeyle ilgili olarak dünyadaki konular ele alınmış ve Türkiye’de bölgesel gelişme konusuna değinilmiştir. Bölgesel gelişme bölge planlaması, KÖY ve kırsal kalkınma konularıyla incelenmiştir. Planda küreselleşme sürecinin dünyadaki etkilerine değinilirken, AB ve OECD’nin ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal farkları gidermek için ortaya koyduğu politikalara vurgu yapılmıştır. AB ülkelerinde görülen bölgelerarası dengesizlikleri gidermek için Yapısal fonların yaklaşık yarısını oluşturan Bölgesel Gelişme Fonu, geri kalmış bölgelerin kalkındırılması ve KOBİ’lerin desteklenmesi için kullanılmaktadır (Sakal, 2010: 25).

AB’nin başlıca bölgesel hedef ve politikalarına bakıldığında, sosyal, ekonomik ve mekânsal bütünleşme, çevrenin korunması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, Trans-Avrupa ağı kurularak birliğin çevre bölgelerinin merkez bölgelere bağlanması, bütünleşmiş bir sosyo-ekonomik ve coğrafi bilgi sisteminin kurulması, orta büyüklükteki kentlerin birbirleriyle işlevsel bağlarının güçlendirilmesi ile alt bölgelerin sorun ve potansiyellerine ağırlık verilmesinin önemli ölçüde dikkat çektiği görülmektedir. OECD ülkelerinin bölgesel kalkınma politikalarında ise, etkin kurumsallaşma, devlet-özel sektör bağlantısının güçlendirilmesi, çevre korumasına dikkat edilerek sürdürülebilir arazi kullanımının desteklenmesi ve sosyal dengenin sağlanması ilkelerinin öne çıktığı görülmektedir (Sakal, 2010: 26).

Bu dönem küresel ekonomi ve rekabet anlayışında meydana gelen değişimlerin etkisiyle Dünya’da ve Türkiye’de Yeni Sanayi Odakları adı verilen, ortak hedefler doğrultusunda organize olmuş, belli sektörlerde uzmanlaşmış ve KOBİ’lerin bulunduğu küçük ve orta boy kentlerin dünya ekonomisinde önemli yer edinmeye başladığı bir dönem olmuştur. Ülkemizde sanayinin mekânsal dağılışı eğiliminde sanayinin yoğunlaştığı İstanbul, İzmir, Adana, Ankara gibi bölge merkezlerinin önemi azalırken GSYİH içindeki paylarının artmış olduğu görülmüştür. Çünkü bu illerdeki sanayi faaliyetlerinin çevre illere yayılmasıyla birlikte, finans, bankacılık, pazarlama, ticaret ve turizm gibi hizmet faaliyetleri de yoğunlaşarak bölgesel düzeyde merkez olma özellikleri artmıştır (Sakal, 2010: 26-27).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgesel gelişme konusunda; sürdürülebilirlik, yaşam kalitesi, sosyal ve ekonomik denge, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılım ilkelerine yer verilmiştir. Bu dönemde rasyonel kaynak dağılımı açısından önem taşıyan bölge planlarıyla uyumlu ‘İl Gelişme Planları’ çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmaya veri tabanı oluşturacak olan ‘İl Envanteri Modellemesi Projesi’nin tamamlanması öngörülmüştür. Ayrıca yeni sanayi odaklarının oluşmasında büyük rolü olan OSB’ler ve Küçük Sanayi Sitesi uygulamalarına ek olarak Örnek Sanayi Siteleri uygulaması başlatılması öngörülmüştür. GAP Bölgesinde yatırım yapacak yerli ve yabancı yatırımcıya danışmanlık etmesi amacıyla Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM) ile kadının statüsünün yükseltilmesi ve kalkınma sürecine dahil olması amacıyla Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinin (ÇATOM) kurulması döneme ait diğer gelişmelerdendir (Sakal, 2010: 28-29). Ayrıca bu dönemin bir diğer dikkat çeken özelliği de ulusal kültürün belirleyici olduğu kent ve kentlilik kültürü oluşturulurken bir yandan da küreselleşmeye adapte olmaya çalışan kentler oluşturma çabası olmuştur. Bu bağlamda planda yer alan teknokentler oluşturma önerisi de yine bu çabayla ilişkilidir (Keleş, 2012: 82).

2001 yılında AB Konseyi tarafından Türkiye-AB Katılım Ortaklığı Belgesinin onaylanmış ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programı (UP) kabul edilmiştir. AB Konseyi diğer ülkelerden olduğu gibi Türkiye’den de UP’nin bir eki niteliğinde ve Türkiye’nin AB’ye Ekonomik ve Sosyal Uyumuna yönelik katılım öncesi mali yardımların

programlanmasına ilişkin stratejik bir çerçeve oluşturmak amacıyla 2004-2006 yıllarını kapsayan bir Ön Ulusal Kalkınma Planı hazırlanmasını talep etmiştir (Sakal, 2010: 29). Bu dönem için Türkiye-AB Eş-finansmanlı Bölgesel Kalkınma Programları sınır ötesi işbirliği programları dahil toplam 43 ili kapsamaktadır. Programların bütçesi Türkiye katkısı: 41,86 Milyon, AB katkısı: 232 Milyon olmak üzere toplamda 287,86 Milyon olmuştur (Akpınar vd., 2011: 111). Ön Ulusal Kalkınma Planı kapsamında belirlenen dört gelişme eksenine; KOBİ'lerin desteklenmesi ve güçlendirilmesi, Küçük ölçekli altyapı inşaatlarının desteklenmesi, yerel kalkınma girişimlerinin desteklenmesi, kurumsal kapasitenin oluşturulması ve güçlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Söz konusu Avrupa Birliği Programları uygulandıkları 12 Düzey 2 Bölgesinde proje üretim kapasitesi arttırmış ve sahada tecrübe edinilmesini sağlamıştır (Akpınar vd., 2011: 152-153). Ancak bu dönem Türkiye'de kapitalizmin geliştiği ve yerleştiği yıllar olmakla beraber dünya ekonomisi içerisinde az gelişmiş bir ülke olma özelliğinden kurtulamadığı bir dönem olmuştur (Uçkaç, 2010: 427).

2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde küreselleşmenin her alanda etkisini arttırdığı görülmektedir. Bu dönem bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsat ve risklerin arttığı bir dönem olmuştur. Dokuzuncu Kalkınma Planı vizyonu "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2006: 3).

Planda belirlenen ekonomik ve sosyal gelişme eksenlerine bakıldığında beş ana başlık altında toplandığını söyleyebiliriz:

1. Rekabet gücünün artırılması
2. İstihdamın artırılması
3. Beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi
4. Bölgesel gelişmenin sağlanması
5. Kamu hizmetlerinde kalite ve etkinliğin artırılması şeklindedir.

Planda bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi yönünde bir takım hedefler ortaya koyulmuştur;

- Bölgesel gelişme açısından ulusal düzeyde uyumu sağlamak amacıyla ulusal düzeyde bölgesel gelişme stratejisi hazırlanması.
- Yerel potansiyeli ve içsel dinamikleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik ve katılımcı nitelikte bölgesel gelişme planları hazırlanması.
- Bölgelerde; yenilikçi, rekabet edebilir, dinamik ve yüksek katma değer yaratabilen öncü sektörlerin desteklenmesi. Bölgesel ve sektörel önceliklere dayalı, seçici ve mekânsal odaklı devlet yardımları sisteminin izlenmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulması.
- Özellikle az gelişmiş bölgelerde yerel düzeyde uzmanlaşmayı destekleyecek şekilde beşeri kaynaklar ve sosyal sermayenin geliştirilmesi, yenilik ve teknolojiye ilişkin bilgilere erişimin kolaylaştırılması, etkin bir bölgesel Ar-Ge altyapısının kurulması.
- Sürükleyici sektörler liderliğinde kümelenmelerin desteklenmesi ve dünya piyasaları ile entegrasyonunun özendirilmesi.
- Bölgesel gelişme ve yerel kalkınma uygulamalarında yerindelik esas alınarak, katılımcılık geliştirilerek, kalkınmaya ilişkin kilit paydaşlar arasında ortaklık kültürü oluşturularak, az gelişmiş bölgelerden başlamak üzere, sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınma sürecine katılmalarının özendirilmesi.
- Ulusal kalkınma stratejisi doğrultusunda, kırsal kalkınma planlarının hazırlanması.
- Kırsal alanda e-ticaret kullanılarak tarım, orman ve gıda ürünlerinin pazarlanması, turizm ve rekreasyon, el sanatları, tarıma dayalı sanayi ve diğer üretim faaliyetlerinin geliştirilmesi.
- AB kırsal kalkınma politikalarına uyum için gerekli kurumsal çerçeve oluşturularak, kırsal kalkınma fonlarının etkin kullanımına ilişkin idari kapasitenin geliştirilmesi (Akpınar vd., 2011: 104-105).

2014-2018 yılları arası dönemi kapsayacak olan 10. Kalkınma Planının uzun vadeli kalkınma amacı Türkiye'nin yüksek gelir grubu ülkeler arasına girmesi ve mutlak yoksulluk sorununun çözülmesi olarak belirlenmiştir. Bu amaçla, 2018 yılında

GSYH'nin 1,3 trilyon dolara, kişi başına gelirin 16 bin dolara yükseltilmesi; ihracatın 277 milyar dolara çıkarılması; işsizlik oranının yüzde 7,2'ye düşürülmesi hedeflenmektedir. Ayrıca Türkiye'de bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler yakından takip edilerek yenilik üretme kapasitesinin yükseltilmesi, yeniliklerin mevcut üretim yapısıyla bütünleştirilerek üretim yapısında dönüşümün sağlanması planın bir diğer hedefini oluşturmaktadır. Planın amaç ve ilkelerinde insan odaklı kalkınma anlayışı çerçevesinde, bireysel ve toplumsal niteliklerin yükseltilerek bireylerin kendilerini gerçekleştirmesi, sosyo-ekonomik yaşama daha aktif katılması ve yoksulluğun azaltılarak toplumsal refahın yaygınlaştırılması konularına da vurgu yapılmıştır. Ülke genelinde sosyo-ekonomik uyumun güçlendirilmesi ve topyekûn kalkınmanın sağlanması için bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, bölge ve şehirlerin potansiyelleri değerlendirilerek ve ekonomik tabanları genişletilerek rekabet güçlerinin geliştirilmesi 10. Kalkınma Planının temel hedefleri arasındadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 27-28).

Tablo 5.2. Dönemler İtibarıyla Bölgesel Politikaların Özellikleri

Yıllar	1950-1970	1970-1990	1990+
Bölgesel Büyümenin Kaynağı	Dış Talep, Devletin Yeniden Dağıtıcı Kararları, Ulus aşırı Firmaların Dış Kararları, Sermaye Birikimi	İçten Gelişen (Tabandan Kalkınma)	İçten Gelişen (Teknik ve Organizasyonel Yenilik)
Bölgesel Gelişme Dinamiğinin Öğeleri	Yatırım Dinamiği, Düşey Olarak Bütünleşmiş Ekonomi, Ticaret Konusu, Karşılıklı Bağımlılıklar (Girdi-Çıktı İlişkileri)	İnsan Sermayesinin Gelişimi, Düşey Çözülme, Yatay olarak Bütünleşmiş Ekonomi, Kolektif Girişimcilik, Ticaret Konusu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar	Teknik ve Organizasyonel Yeniliklerce Yönlendirilmesi, Yarı-Düşey Bütünleşme, Sosyal Sermaye Yararlanması, Ekonomik İlişkilerin Toplumsala Gömülü Olması, Ticaret Konusu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar
Mukayeseli Üstünlük İçin Nedenler	Verili Üstünlükler (Coğrafi Üstünlükler), Ölçek Ekonomileri+Yığılma Ekonomileri	Tarihsel olarak birikmiş üstünlükler, Kapsam Ekonomileri+Yığılma Ekonomileri, Ortak Kullanılan Altyapılar	Tarihsel Olarak Birikmiş Üstünlükler, Ağ Dışsalılıkları (Yerel Ağlar, Yerel-Üstü Ağlar)
Bölgesel Ekonominin Büyüme Dinamiklerinin Mekansal Yansıması	Büyüme Kutbu, Yayılma Etkisi, Geri Yıkama Etkisi	Yeni Sanayi Mekanları	Yenilikçi Öğrenen Bölge, Bölgesel Yenilik Sistemleri, Yenilikçi Ortam, Yer bağımlı=Güzergah bağımlı,
Yönetişim Biçimi	Güçlü Ulus Devlet= Refah Devleti	Refah Devletinin Krizi Yerel Yönetimlerin Artan Rolü	Küresel Yönetişimin Ortağı Olarak Ulus Devlet, Kamu Alanının Yeni Aktörleri (STK)lar
Devletin Politika Araçları	Üretici Faaliyetlere Doğrudan Yatırımlar, Altyapı Gelişmesi, Düzenleyici Önlemler, Akımlar Üzerinde Denetim (Sermaye, Mallar, Emek)	Arz Yönlü Politikaların Merkezi Olarak Yönetilmesi Gerekmemektedir, Altyapı Gelişmesi, Düzenleyici Önlemler, Yerel Kurumlara Verilen Önem	Ulusüstü Ağ Oluşumu (Küresel/Yerel), Yerel Ağ Oluşumu, Yenilik Sisteminin Oluşumu, Kurumsal Yeniliğe Açık
Sosyal Sistemin Yönlendirme Mekanizmasının Aktörleri	İyi Yapılanmış Bürokratik Yapı, Planlama-Programlama Yönelimli Bürokrasi	Yetki Devri İlkesini Esas Alan Bürokrasi, Yatay İlişkiler, Fason İlişkiler, Yarışma ve İşbirliği Dengesi	Yönetişimim (Çok Aktörlü Yönlendirme ve Ortaklık), Artan Kendisini Yönetme Kapasitesi

Kaynak: Sakal, 2010: 17

5.6. AB'ye Uyum Süreci

1950'li yıllarda kurulan Avrupa Topluluğundan oluşmuş olan Avrupa Birliği, ekonomik başarıları ve politik bütünleşmelerinden dolayı, diğer Avrupa ülkeleri için önemli bir çekim merkezi haline gelmiştir. Avrupa Birliğine üye ülkelerin tamamında farklı yoğunluklarda olmakla beraber, bölgeler arası gelişmişlik farklarının olduğu görülmektedir. Bu gelişmişlik farklarının, AB'ye yeni katılan ülkelerle birlikte daha da belirginleşecek olduğu bir gerçektir. Bu nedenle her bir AB üyesi ülke kendisine özgü bir bölgesel politika izlemekte ve bölgesel gelişme sorunlarının çözümünüyle ilgili gerekli uygulamaları yapmaktadır. AB bölgesel politikası ise, gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, üye devletler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, topluluk rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyum içerisinde olması amaçlanırken, mevcut bölgesel farklılıkların azaltılması da amaçlanmaktadır (İldırar, 2004: 150).

Avrupa Birliğinde bölgesel politikalar eski ve yeni olmak üzere iki dönem olarak ele alındığında ilk dönemin II. Dünya Savaşından 1970'lere kadar olan geleneksel politikaların uygulandığı dönem, ikinci dönemin ise 1970'lerden günümüze kadar uygulanan yeni politikalar dönemi olduğu görülmektedir. Geleneksel politikalar sosyal devletin bir parçası olarak bölgeler arası eşitliği sağlamayı amaçlarken, 1970 bunalımı ve sosyal devletin çökmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni bölgesel politikalar içsel büyümenin desteklenmesiyle bölgelerin rekabet gücünün arttırılmasını amaçlamıştır. Geleneksel politikalarda karar alma sürecinde merkezi hükümetler hakim konumdayken, yeni politikalarda hükümet bu görevini merkezi-bölgesel ve yerel yönetimlerle paylaşmaya başlamıştır. Böylece tavandan tabana doğru merkeze bağlı bir bürokratik örgütlenme yerini tabandan tavana örgütlenen, kamu, yarı kamu ve özel sektör birlikteliğine dayanan bir modele bırakmıştır (Bakır ve Tuncel, 2010: 158-159). Bu noktada Kalkınma Ajansları bugün en yaygın olarak bilinen modellerden biri olarak yerini almıştır.

Türkiye'nin AB'ye resmen aday olduğu Helsinki Zirvesi'ni takiben 2000'li yıllarda yoğunlaşan AB ilişkileri, Türkiye'nin kalkınma politikalarında yeni bir dönemi başlatmıştır (Türker, 2010: 319-320). 1999 yılındaki Helsinki Zirve'sinde Türkiye'nin AB üyeliğine aday bir ülke olduğu ve mevcut Avrupa Stratejisi doğrultusunda, katılım öncesi stratejiden yararlanmasına karar verilmiştir. Bu karardan sonra AB Konseyi 2001 yılında Türkiye – AB Katılım Ortaklığı Belgesini onaylamıştır (Sakal, 2010: 29).

AB'ye tam üyelik süreciyle birlikte bölgesel politikalarda radikal bir değişiklik yaşanmış ve Loewendahl-Ertugal (2005) da AB'ye uyum şartlarının Türkiye'de "gönüllü" değil "zorlayıcı" bir politika vasıtasıyla oluşum gösterdiğini ifade etmiştir. AKP iktidarının ilk döneminde (2002-), AB ilişkilerine öncelik vereceğini belirtmiş ve böylece AB ile birlikte Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan kırılma döneminin başlangıcı olmuştur (Türker, 2010: 319-320).

AB politikalarıyla uyum çerçevesinde Türkiye'de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) kullanılarak üç farklı düzeyde bölge ayrımı yapılmıştır. Bu bölge sınıflaması yapılırken bölgelerin sadece coğrafi değil, ekonomik ve sosyal özellikleri de göz önüne alınmıştır. Ancak Türkiye'deki bölgeselleşme hassasiyetlerine birer tepki olarak ortaya çıktığı öne sürülerek, bazı çevreler tarafından söz konusu bölgelerin yapay sınıflandırmalar olduğu ve kültürel açıdan önceden var olan bölgelerin özellikle görmezden gelindiği şeklinde eleştiriler öne sürülmüştür. Masicard'a göre ise Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye'ye miras kalan "irredantizm korkusu" ve 1980'lerin ortalarından bu yana ülkenin güneydoğusunda yaşanan çatışma ortamı bu korkuları yeniden gün yüzüne çıkarmıştır (Türker, 2010: 320).

AB politikalarıyla uyum çerçevesinde uygulanmasına karar verilen politikalardan bir diğeri de 26 İBB Düzey-2 bölgesinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması olmuştur. Türkiye'de sancılı bir süreç olan kalkınma ajanslarının kuruluş sürecinde, 2002 yılında sunulan yasa tasarısında idari ve finansman açısından daha bağımsız ve ademi merkezîyetçi kurumlar olarak planlanan ve bu nedenle eleştirilen Kalkınma Ajanslarının kuruluşu ertelenmiş ve 2006 yılında yenilenmiş olarak sunulan yasa

tasarısında “bölgesel” ismi kaldırılmış ve geçmişte eleştirilmiş olan bağımsız hareket etme kapasitesi ile ilgili görevleri ortadan kaldırılmıştır (Türker, 2010: 320).

AB ekonomik açıdan dünyanın en gelişmiş bölgelerinden biridir. Ancak sadece AB’ye üye ülkeler arasında değil, topluluk içerisinde yer alan bölgeler arasında ekonomik kalkınma ve yaşam standartları bakımından önemli farkların olduğu görülmektedir. Ekonomik ve toplumsal uyumun sağlanması AB’nin temel hedeflerinden biri olduğu için, AB bölgesel politikaları topluluk içerisindeki dengesizlikleri azaltmaya yönelik olarak düzenlenmiştir. Zengin ülkelerin katkısının daha fazla olduğu AB bütçesinin yaklaşık %35’i az gelişmiş bölgeler için ayrılmaktadır. Serbest rekabet koşulları dengeli gelişme için yeterli olmadığı, az gelişmiş bölgelere özel sektör yatırımları çekilmesi gerektiği, AB ve kamu fonlarının kullanımının zorunluğu olduğu görüşüne dayanan bu yaklaşıma göre, emek, sermaye ve hizmet serbestçe dolaşma imkanı bularak, sadece gelişmiş bölgelerde yoğunlaşmış olmayacaktır. Ayrıca az gelişmiş bölgelerde istihdam ve üretkenlik güçlendirilerek, bu bölgelerin rekabet gücü artırılabilir (Elvan, 2012: 96-97).

Yapısal fonlar, ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla AB tarafından kullanılan temel politika araçları olup, 4 adet fondan oluşmaktadır. Bunlar: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu ve Balıkçılığı Yönlendirme Finansman Aracı. Yapısal Fonların uygulama esasları yoğunlaşma/uyum, ortaklık, programlama, katkıda bulunma ve yerindelik olmak üzere 5 temel esasa dayanmaktadır (Elvan, 2012: 98). Söz konusu yapısal fonların yarısından fazlasının KOBİ’leri desteklemek için kullanılıyor olması, KOBİ’lerin bölge kalkınmasındaki önemini ortaya koymaktadır.

5.7. Nuts Sistemi ve Türkiye Uygulaması

NUTS (Nomenclature of Statistical Territorial Units) Sistemi, 1970’lerin başında AB için bölgesel istatistikler üretmek amacıyla geliştirilmiş kapsamlı bir sistemdir. NUTS bölge sisteminin, 1981 yılında EUROSTAT (AB İstatistik Bürosu) tarafından AB ülkelerini istatistik bölgelere ayırmak amacıyla kullanılması zorunlu kılınmıştır. AB’ye üye tüm ülkelerde aynı kriterlere göre oluşturulan bölgeler, aday ülkelerde de üye ülkelere adaptasyonun sağlanması ve AB politikalarına uyumlu hale gelmesi için söz konusu düzenlemeler zorunlu kılınmıştır (Sakal, 2010: 94-95). Bu kapsamda aday ülkelerin bölgesel gelişme projelerinin finansmanından yararlanmaları için GSYİH, nüfus büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu gibi istatistiki verilere dayalı olarak bölgeler oluşturması istenmiştir (Sandal, Gürbüz vd., 2007: 123).

NUTS Sınıflandırmasının amaçları EUROSTAT tarafından kısaca şu şekilde sıralanmaktadır: (Turan, 2005: 150).

- Topluluk bölgesel istatistiklerinin toplanması ve geliştirilmesi.
- Bölgelerin sosyo ekonomik analizlerinin yapılması.
- Topluluk bölgesel politikalarının çerçevesinin belirlenmesi.

NUTS kapsamında yapılmış tanımlamalar ise şu şekilde sıralanabilir:

NUTS 1. Kendine yeterli ekonomik güce sahip bölgesel alanlar

NUTS 2. Daha çok iller düzeyindeki idari birimler

NUTS 3. Kırsal temelde yönetsel birimler.

Bölgelere yönelik destek programları NUTS 2 sınıflandırmasını esas alır. Bu bölgeler normatif bölgeler olup herhangi bir siyasi iradeyi yansıtmamaktadır (Sakal, 2010: 95).

NUTS’ın organizasyonel yapısını üç düzeyli bir sınıflandırma oluşturmaktadır. Bu hiyerarşik sınıflandırma içerisinde üye ülkeler NUTS 1 bölgelerine ayrılmış, bu bölgeler NUTS 2 bölgelerine ayrılmış ve NUTS 2 bölgeleri de NUTS 3 bölgelerine bölünmüştür. Ancak 1990’ların başından itibaren NUTS’la uyumlu olmayan yerlere Topluluk yardımlarının uygulanabilmesi için, EUROSTAT tarafından bölge haricinde de bilgi sistemi kurulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda NUTS prensiplerine göre iki düzey daha tanımlanmış, en küçük NUTS 5 Düzeyi (belediye=municipality) bütün ülkeler için sabit hale getirilmiştir. NUTS sistemi içerisinde en küçük bölgeler olan Düzey 3 bölgelerinin altında başka bir bölge ayırımına gidilmemiştir (Sakal, 2010: 96).

NUTS sisteminin bir ülkedeki uygulaması birkaç aşamada gerçekleşmektedir. Ülkenin idari yapısı analiz edildikten sonra, mevcut idari bölgeler düzeylerde verilerin toplanmış olup olmadığı tespit edilir. Mevcut idari düzeylerin ortalama büyüklüklerinin NUTS hiyerarşisinde nereye karşılık geldiğine bakılır. Bu aşamada ortaya çıkabilecek iki durum söz konusudur: (Sakal, 2010: 97-98)

1. Dikkate alınan düzeyin ortalama büyüklüğü AB düzeyindeki değere aşağı yukarı karşılık gelebilmektedir ve bu durumda ilgili idari yapı herhangi bir değişiklik yapılmadan kendisine karşılık gelen NUTS düzeyine uyarlanır.

2. Hiçbir idari düzeyin Topluluk ortalamasına yakın bir büyüklüğe sahip olmadığı durumlarda, ilgili ülke ile işbirliği içerisinde ‘idari olmayan birimler’ adı altında bölgeler oluşturulmaktadır. Bu bölgeler oluşturulurken, küçük idari birimlerin, coğrafî, sosyo-ekonomik, tarihi, kültürel ve diğer özellikleri dikkate alınır.

Tablo 5.3. NUTS Sistemine Göre Bölgelerin Minimum ve Maksimum Nüfus Aralıkları

Düzye	Asgari	Azami
NUTS 1	3 Million	7 Million
NUTS 2	800 000	3 Million
NUTS 3	150 000	800 000

Kaynak: EUROSTAT, 10.10.2014,(<http://ec.europa.eu/eurostat/help/new-eurostat-website>)

AB'deki NUTS düzeyleri, genellikle idari yapıya karşılık gelmektedir (Tablo 5.4.). AB bölgesel politikasının uygulanması açısından önem taşıyan NUTS 2 düzeyi için geçerli olan bu durum, Türkiye uygulamasında NUTS 3 düzeyi illere karşılık gelmektedir (Sakal, 2010: 99).

Tablo 5.4. AB Üyesi Ülkelerde NUTS Düzeyleri ve Karşılık Gelen İdari Birimler

	NUTS1		NUTS2		NUTS3	
B	Regions	3	Provinces	11	<u>Arrondissements</u>	43
DK	-	1	-	1	Amter	15
D	Lander	16	<u>Regierungsbezirke</u>	40	Kreise	441
GR	<u>Groups of Development regions</u>	4	Development regions	13	Nomoi	51
E	<u>Agrupacion De comunidades autonomas</u>	7	Comunidades autonomas + Ceuta y Melilla	17	Provincias+	50+2
	<u>Autonomas</u>			+1	Ceuta y Melilla	
F	Z.E.A.T.+D	8	Regions+DOM	22	Departements+	96+4
	OM	+		+4	DOM	
		1				
IRL	-	1	Regions	2	Regional Authority Regions	8
I	<u>Gruppi di regioni</u>	11	Regioni	20	Provincia	103
L	-	1	-	1	-	1
NL	Landsdelen	44	Provinces	12	COROP regio's	40
A	<u>Gruppen von Bundeslandern</u>	3	Bundeslander	9	<u>Gruppen von Politischen Bezirken</u>	35
P	Continenete+ Autonomas	1	Commissaoes coordeneçao	5+	<u>Grupos de Concelbos</u>	30
		+		2		
		2	Regional+Regioes autonomas	s		
FIN	Manner-Suami/Aland	2	Suuralueet	6	Maakunat	20
S	-	1	Riksomraden	8	Lan	21
UK	Government Office Regions	12	<u>Counties or groups of unitary authorities</u>	37	Counties or groups of local authority regions	133
EU 15		78		221		1093

Kaynak: Sakal, 2010: 98

Türkiye’de bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB İBB Sınıflamasına geçilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 2002 yılında Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kararla Türkiye’de İBB Düzey 1 olarak 12 bölge, İBB Düzey 2 olarak 26 bölge ve İBB Düzey 3 olarak 81 ilimiz tanımlanmıştır. İstatistiki Bölge Birimleri sınıflandırmasına göre iller Düzey 3 olarak; kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak, ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzer olan komşu iller ise Düzey 1 ve Düzey 2 olarak gruplandırılarak hiyerarşik olarak sınıflandırılmıştır (Sakal, 2010: 99). AB kriterlerine göre NUTS’ların belirlenmesi çalışması DPT ve Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılmıştır (Akgül, 2010b: 431).

Söz konusu sınıflandırmaya göre Düzey 3 kapsamındaki İBB 81 adet olup, il düzeyindedir. Düzey 2 İBB kapsamındaki komşu illerin gruplandırılmasından oluşmuş olup, 26 adettir. Düzey 1 İBB ise Düzey 2 İBB’nin gruplandırılması sonucu oluşmuş olup 12 adettir (Tablo 5.5.).

Tablo 5.5. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

Düzey 1 (12 Bölge Birimi NUTS-1)		Düzey 2 (26 Bölge Birimi)		Düzey 3 (81 İl Düzeyinde)	
Kod	Tanım	Kod	Tanım	Kod	Tanım
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum	TRA11	Erzurum
				TRA12	Erzincan
				TRA13	Bayburt
		TRA2	Ağrı	TRA21	Ağrı
				TRA22	Kars
				TRA23	Iğdır
				TRA24	Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya	TRB11	Malatya
				TRB12	Elazığ
				TRB13	Bingöl
				TRB14	Tunceli
		TRB2	Van	TRB21	Van
				TRB22	Muş
				TRB23	Bitlis
				TRB24	Hakkari
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep	TRC11	Gaziantep
				TRC12	Adıyaman
				TRC13	Kilis
		TRC2	Şanlıurfa	TRC21	Şanlıurfa
				TRC22	Diyarbakır
		TRC3	Mardin	TRC31	Mardin
				TRC32	Batman
				TRC33	Şırnak
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul	TR100	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ	TR211	Tekirdağ
				TR212	Edirne
				TR213	Kırklareli
		TR22	Balıkesir	TR221	Balıkesir
				TR222	Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir	TR310	İzmir
		TR32	Aydın	TR321	Aydın
				TR322	Denizli
				TR323	Muğla

		TR33	Manisa	TR331	Manisa
				TR332	Afyonkarahisar
				TR333	Kütahya
				TR334	Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa	TR411	Bursa
				TR412	Eskişehir
				TR413	Bilecik
		TR42	Kocaeli	TR421	Kocaeli
				TR422	Sakarya
				TR423	Düzce
				TR424	Bolu
				TR425	Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara	TR510	Ankara
		TR52	Konya	TR521	Konya
				TR522	Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya	TR611	Antalya
				TR612	Isparta
				TR613	Burdur
		TR62	Adana	TR621	Adana

Kaynak: TÜİK, (www.tuik.gov.tr)

2003 yılında Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, katılım öncesi mali yardımlardan faydalanabilmek için NUTS sınıflandırmasına göre Kalkınma Ajanslarının kurulması öngörülmüş ve belirlenen NUTS sınırlarında 2006 itibariyle kalkınma ajansları kurulmuştur (Akgül, 2010b: 433). Bölgesel politikalara çerçeve oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen bu sınıflama, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarıyla birlikte bölge içi gelişmişlik farklılıklarını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bölgesel politikalar oluşturulurken hem bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları hem de bölge içindeki dengesizlikler göz önünde bulundurulmalıdır (Temiz, 2011: 3).

6. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE TÜRKİYE UYGULAMASI

6.1. Kalkınma Ajansının Tanımı

1980’li yıllardan itibaren bölgesel kalkınma anlayışında yaşanan değişimle birlikte az gelişmiş bölgelerin gelişmesi anlayışı yerini tüm bölgelerin gelişmesi ve küresel ölçekte rekabet ve pazarlara erişimi esas alan bir anlayışa bırakmıştır. Merkezi idarelerin tek başına bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmelerinin mümkün olmayacağını anlaşılmaya başlandı, günümüz gerçekleriyle daha çok örtüşen içsel kalkınmaya dayalı aşağıdan yukarıya bir kalkınma anlayışı gelişmiştir (Sakal, 2010:159). Bölgelerde içsel kalkınmayı sağlayacak, merkezi ve yerel kurumlar arasında koordinatör görevini üstlenen Kalkınma Ajansları bu süreçte önemli bir yer edinmiştir.

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA-European Association of Regional Development Agencies) kalkınma ajanslarını; Yerel ve bölgesel kurumlarla, finansman, yönetim ve görevler konusunda işbirliği içinde olan ve belirli bir alanda örgütlenen yapılar olarak tanımlamıştır (Bakır ve Tuncel, 2010:160). Ancak Avrupa birliğinde farklı yapıda ve amaçta çok sayıda kalkınma ajansı bulunduğu için tek bir tanımlama yapmak mümkün değildir.

Dünya Bankası kaynaklarında ise kalkınma ajansları “asıl misyonu istihdam yaratmak, üretimin çeşitli dallarındaki küçük ve orta ölçekli işletmeleri (KOBİ) geliştirip desteklemek ve bölgenin genel ekonomik durumunu ve fırsatlarını iyileştirmek olan, kalkınmaya katalizörlük edebilecek içsel ağırları kuran, yürüten ve destekleyen yapılardır” (Çakmak: 2006, 64).

Kalkınma ajansları, bölgesel düzeyde faaliyet gösteren yarı özerk kurumlar olarak nitelendirilmektedir. Avrupa’nın ajanslar sistemi tecrübelerine dayanarak bir bölgesel kalkınma ajansı modelinin sahip olması gereken temel özellikler; kurumsal olarak, politik otorite tarafından desteklenen yarı özerk pozisyona sahip olması gerektiği, stratejik olarak yerel firmaların desteklenmesi gerektiği ve uygulamada geniş kapsamlı ve bütünleşmiş olması gerektiği şeklinde sıralanabilir (Peter vd., 2000: 75).

08/02/2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un birinci maddesinde Kalkınma Ajansları; “Kalkınma Ajansları, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliği sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmaktadır” şeklinde tanımlanmıştır (Dinler, 2012: 352). Bir diğer tanım ise “Kalkınma Ajansları, bölgesel düzeyde ya da il düzeyinde kurulmuş, yerel halkı sahip oldukları potansiyeli kullanmaları yönünde teşvik eden, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlayarak kaynakların verimli kullanılmasını sağlayan, bulundukları bölgede proje hazırlama kapasitesini arttıran, paydaşlara değer sağlayacak üstün nitelikli hizmet ve iş çözümleri sunan kuruluşlardır” şeklinde ifade edilmiştir (Sakal, 2010: 179). Tanımında yer alan fonksiyonlarına bakıldığında kalkınma ajanslarının başarılı bir bölgesel politika oluşumunda kilit rol üstlendiği görülmektedir.

Kalkınma ajanslarına yönelik yapılan tanımlara baktığımızda üç ana unsur içerdiğini görmekteyiz:

1. Kamu gücüne dayanır
2. Ekonomik kalkınmayı hedefler
3. Coğrafi bir bölgeyi kapsar.

Bu unsurlardan en kritik olanı bölgedir. İngilizcede ‘The Regional Development Agency’ olarak adlandırılmakta olan bölgesel kalkınma ajansları, ülkemizdeki bir takım kavram kargaşalarına neden olduğu için ‘bölgesel’ ifadesi kaldırılarak kullanılmaya başlanmıştır (Koçberber, 2006: 37-38). Ancak kalkınma ajanslarının bölgesel düzeyde faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

Bölgesel düzeyde faaliyette bulunan yarı özerk kurumlar olarak tanımlanan bölgesel kalkınma ajanslarının Avrupa deneyimleri, ajanslar modelinin şu kriterlerle uyumlu olması gerektiğini ortaya koymaktadır; (Peter vd., 2000: 75).

- Kurumsal olarak, politik otoritenin desteklediği yarı özerk pozisyonda olmalıdır.
- Stratejik olarak, yerele özgü firmaları desteklemelidir.
- Uygulama aşamasında bütünleşmiş ve geniş kapsamlı olmalıdır.

Kalkınma ajansları, bütünlük içinde farklı ekonomik kalkınma çabalarını bir araya getirirken, şehrin yatırımlara daha hızlı tepki vermesini sağlamaktadır. Ayrıca ek kaynaklar devreye sokarak aynı anda birden fazla program ve proje uygulayarak kalkınmaya yönelik çalışmaların ölçeğini büyütmede, dış yatırımcılara karar alma süreçlerinde şehre ilişkin güven veren iletişim ortamı sunmaktadır (Mountford, 2009: 2).

FOTE tarafından hazırlanan bir çalışmada, daha sürdürülebilir bir ekonominin oluşturulabilmesi için bölgesel kalkınma ajansları tarafından gerçekleştirilebilecek bir takım hedefler ortaya konmuştur. Söz konusu çalışmada kalkınma ajanslarının amaçları yaşam kalitesini geliştirmek, yoksulluğu azaltmak ve istihdamı arttırmak için çabalayan amaçlar birleşimi olarak ifade edilmiştir. Bu süreçte KOBİ'lerin desteklenmesine, iç yatırım politikasına yönelik sektör ya da firmalara odaklanılması gerektiği ifade edilirken, sürdürülebilirlik kriterini kullanarak değerlendirme yapmanın büyüme temelli ölçümlerden daha başarılı olduğu fikri savunulmuştur (Gibbs, 1998: 5).

6.2. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu

II. Dünya Savaşı sonrası derinleşen bölgelerarası gelişmişlik farkları Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya yönelik politikaların uygulanmasına neden olmuştur. Fransa'da Paris ve çevresiyle ülkenin kalani, İtalya'da kuzey/güney arasındaki farklılıklar, Birleşik Krallık'ta İskoçya ve Galler'de eski sanayi bölgelerinin çökmesi nedeniyle yeniden yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan birkaç ülkede bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermek için kalkınma ajanslarının kuruldukları, zamanla AB üyesi ülkeler ve ABD başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkede yerel ve bölgesel kalkınmada önemli kurumlar arasında yerini almış olduğu görülmektedir (Özer, 2007: 107). Ancak bölgesel kalkınma ajansları II. Dünya Savaşı öncesinde de var olan yapılanmalardır. İlk bölgesel kalkınma ajansı uygulaması 1930 yılında ABD 'de kurulan Tennessee Valley Authority'dir (Sakal, 2010: 179).

Bölgesel kalkınma konusunun gittikçe önem kazanmasıyla birlikte Avrupa'da da kurulan kalkınma ajansları, AB bölgesel politikalarının da etkisiyle sayıları gittikçe artan kurumlar haline gelmiştir. Bölgesel kalkınma ajanslarının Avrupa'daki ilk örnekleri 1950'li yıllarda Batı Avrupa'da ekonomiyi canlandırmak ve sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak için kurulmuş, 1990'lı yıllardan itibaren ise AB'nin bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak için kullandığı bir araç haline gelmiştir. AB'deki ilk kalkınma ajansı örnekleri 1950'li ve 1960'lı yıllardaki Belçika, Fransa ve İtalya'da görülmüştür. 1970'li yıllarda Almanya ve Hollanda; 1980'li yıllarda İspanya, Yunanistan ve Danimarka'da kalkınma ajansları faaliyete başlamıştır. 1990'lı yıllar ise Avrupa'da kalkınma ajansları için bir dönüm noktası olmuş, İngiltere, Bulgaristan, Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İsveç, Slovenya, Estonya, Romanya, Portekiz gibi pek çok ülkede kalkınma ajansları kurulmuştur (Sakal, 2010: 179). Türkiye'de ise kalkınma ajanslarının 2006 yılının sonunda faaliyete geçmiş olması pek çok Avrupa ülkesine göre çok daha yakın zamanda uygulamaya koyulan bir sistem olduğunu göstermektedir.

Günümüzde küreselleşmenin hız kazanmasıyla, küresel sisteme entegre olma konusu önemli bir tartışma konusu haline gelmiş ve bu süreçte bölgesel kalkınma ile kalkınma ajansları ilgi odağı haline gelmiştir. Küreselleşme süreci ile ulus devletlerin kendi aralarındaki bütünleşme süreci hız kazanmış, yerel yönetimlere verilen önem artmış, gelişen teknoloji, artan sermaye, işgücü, finansman ve kurumsal hareketlilikle birlikte bölge ve alt bölgeler küresel sistemle doğrudan etkileşime geçmiştir. Böylece bölgeler ve şehirler yarı-kapalı bir ekonomik sistemden çıkıp, dünyadaki farklı ağlarla

etkileşim içinde bulunabilen yerel aktörler haline gelmektedir (Akpınar vd., 2011: 155). Bölgesel gelişme politikalarında yaşanan bu değişimlerin beraberinde bölgesel planlama anlayışındaki değişimleri de getirdiği görülmektedir.

Bölgesel kalkınma ajansları kuruluş şekli, işlevleri ve yapıları bakımından farklılıklar göstermekle birlikte hepsinin bir takım ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Belli bir coğrafi alanda faaliyette bulunan ve faaliyette bulundukları bölgenin mevcut durumuyla ilişkili olarak bölgeyi kalkındırmayı hedeflerler. Bölgesel kalkınma ajansları, kamu gücüne dayanmaları, belli bir coğrafi bölgeyi kapsamaları ve ekonomik kalkınmayı hedeflemeleri genel anlamda ortak özelliklerini oluşturmaktadır. Bölgesel kalkınma ajanslarının nerede kurulacağıyla ilgili belli bir sınırlama yoktur. Ancak kendilerinden beklenen faydayı sağlayabilmeleri için bulundukları bölgede nüfusun yeterli olması, mevcut girişimci veya girişimcilik potansiyelinin olması, nitelikli insan gücünün olması, bölgesel ya da yerel kalkınma stratejisine yönelik görüş birliğinin olması ve kalkınacak bölgesel alanı tanımlayan sektör yapısının bulunması gerekmektedir (Eren ve Cideciğiller, 2011: 393-394).

6.3. Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Yapısı

Türkiye’de Kalkınma ajanslarının kuruluşu, koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 25.01.2006 tarihinde kabul edilmiştir. 5449 sayılı kanuna göre kalkınma ajanslarının teşkilat yapısı; kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinden oluşmaktadır.

6.3.1. Kalkınma Kurulu

Kalkınma Kurulu’nun amacı bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; ajansı yönlendirmek, bölgedeki aktörler arasında iş birliğini geliştirmek ve bölgesel gelişme hedeflerinin ortaklaşa gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Kalkınma ajansının kurulduğu illerin dengeli bir şekilde temsil edilebileceği şekilde en fazla yüz üyeden oluşan kurul, ajansın tavsiye ve danışma organı olarak görev yapmaktadır (Aydemir ve Karakoyun, 2011: 51).

6.3.2. Yönetim Kurulu

Yönetim Kurulu ajansın karar organı olup kamu ve özel sektör işbirliğiyle çalışması hedeflenmektedir. Yönetim kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel sektör veya STK’dan seçilecek üç temsilciden oluşur. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde ise, il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş olması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından belirlenir (Özer, 2007: 174).

“5449 sayılı kanunun 11. maddesi yönetim kurulunun görev ve yetkilerini şu şekilde düzenlemiştir: (Özer, 2007: 176-177)

- Yıllık çalışma programını kabul etmek ve DPT Müsteşarlığının onayına sunmak.
- Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek.
- Yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak.
- Taşınır ve taşınmaz mal alımı, sayımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek.
- Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu DPT Müsteşarlığına göndermek.
- Ajans bütçesini onaylamak ve DPT Müsteşarlığına göndermek.

- Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak.
- Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek.
- Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek.
- Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki iş bölümünü onaylamak.
- Genel sekreteri belirlemek ve DPT Müsteşarlığının onayına sunmak.
- Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralınması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek.”

4.3.3. Genel Sekreterlik

Genel sekreterlik, ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin yatırım destek ofislerinin en üst amiridir ve yönetim kuruluna karşı sorumludur (Özer, 2007: 177).

“5449 sayılı kanunun 14. maddesi genel sekreterin görev ve yetkilerini şu şekilde düzenlemiştir:

- Yönetim kurulu kararlarını uygulamak.
- Yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve yönetim kuruluna sunmak.
- Ajans gelirlerini toplamak, 4 üncü maddeye göre belirlenecek usul ve esaslar ile bütçe ve yönetim kurulu kararlarına uygun olarak harcamaları yapmak.
- Yönetim kurulu tarafından tespit edilecek sınırlar içerisinde, taşıt dışındaki taşınır malların alımına, satımına, kiralınmasına ve hizmet alımına karar vermek.
- Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak.
- Özel kesim, STK ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirerek mali destek sağlamak üzere yönetim kuruluna öneri götürmek.
- Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak.
- Bölgesel kalkınmayla ilgili yurt içindeki ve dışındaki ajans ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek.
- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- Personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek.
- Personelin işe alınması ve işine son verilmesini yönetim kuruluna teklif etmek.
- Ajans genel sekreterliğini temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak.
- Ajansın sekretarya işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütmek.
- Yönetim kurulunun devrettiği yetkileri kullanmakla görevli ve yetkilidir.”

6.3.4.Yatırım Destek Ofisi

Yatırım destek ofisleri biri koordinatör olmak üzere en çok 5 uzmandan oluşmaktadır. Ancak yatırım destek ofislerinde çalışan uzman personel sayısının bölge ve ilin ihtiyaçlarına cevap vermemesi durumunda yönetim kurulu kararı ve DPT’nin onayıyla artırılabilir. Yatırım destek ofisleri ise görevleriyle ilgili genel sekretere karşı sorumludur (Özer, 2007: 179).

“5449 sayılı kanunun 16. maddesi yatırım destek ofislerinin görev ve yetkilerini şu şekilde düzenlemiştir: (Özer, 2010: 180).

- Bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde, ilgili mevzuatta bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek.
- İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek.
- Başvurular hakkında ön inceleme yapmak.

- 4 üncü madde uyarınca çıkarılacak olan düzenlemelerde belirtilen işlemleri yapmak.
- İş ve işlemler konusunda valiliğe ve genel sekreterliğe bilgi vermekle görevli ve yetkilidir.”

Yatırım Destek Ofisleri, KOBİ’lerin kendi firmalarını kurabilmeleri için finansal desteği de içeren geniş kapsamlı yardım ve hizmet alabilecekleri organizasyonlardır. Yatırım Destek Ofisleri, girişimcilerin firma kurması ve firmaların gelişmesi sürecinde teşvik edici uygun ortamı oluşturmaktadır. Bu organizasyonlar Türkiye’de Kalkınma Ajansları Yasası’nın 15-17. maddeleri gereğince Kalkınma Ajanslarının bir alt birimi olarak yer almaktadır (Sakal, 2010: 159).

6.4. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

Bölgesel Kalkınma Ajansları Kanun Tasarısı’na göre Kalkınma Ajanslarına yüklenen işlev “koordine edici” ve “destekleyici” işlevler olup, yerel ve bölgesel kalkınma çabalarının etkinliğinin artması amacıyla, yerel kaynakların harekete geçirilmesi, yerel aktörler ve yerel potansiyel arasında organizatör görevi üstlenmesidir (Turan, 2005: 28-29).

1950’li ve 1960’lı yıllarda sadece dış yatırım çekmek ve sanayi bölgelerini yönetmek için faaliyet gösteren kalkınma ajansları, kalkınma anlayışında yaşanan değişimlerle birlikte daha geniş bir faaliyet alanına sahip olmuştur.

BKA hakkındaki literatür ve BKA raporları incelendiğinde Bölgesel Kalkınma Ajansı’nın faaliyetleri ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde listelenebilir: (Çakmak, 2006: 82).

- Bölge kalkınması için strateji geliştirmek
- Bölgenin rekabet gücünü arttırmaya yönelik çalışmalar yapmak
- Bölgeye yatırım çekmek
- Bölgenin fiziki ve beşeri altyapısını geliştirmek
- Bilgi toplamak ve yaymak
- Ulusal ve uluslararası fonları yönetmek
- Bölge çıkarlarını savunmak.

Bu bağlamda kalkınma ajansları bölge plan ve programları hazırlamakta, projeler geliştirmekte, mevcut proje ve yatırımları desteklemekte, ar-ge, eğitim ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirdiğini görmekteyiz.

Bölgesel kalkınma ajansları, faaliyet gösterdikleri bölgelerin zenginliğini artırıcı girişimlere destek vermektedir. Potansiyel girişimcilere ve KOBİ’lere destek verilmesinin yanında yönetim, üretim, teknoloji transferi, firma ağlarının desteklenmesi, araştırma gibi operasyonel hizmetler de ajans destekleri kapsamında gerçekleştirilmektedir (Kayasü ve Yaşar, 2004: 352).

“5449 sayılı kanunda kalkınma ajanslarının görev ve yetkileri şu şekilde tanımlanmıştır: (Akpınar vd., 2011: 135)

- a) Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı’na bildirmek.
- c) Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
- e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- f) 4. Maddenin ikinci fıkrasının c bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.

- g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- h) Bölgenin iş ve yatırım imkanlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği haline ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
- j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- l) Ajansın faaliyetleri, mali yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.”

Bölgesel Kalkınma Ajansları Kanun Tasarısı'na göre ajanslara yüklenen bir diğer görev ise bölgesel nitelikli proje ve faaliyetlerin etkin bir şekilde yürütülmesi ve gerçekleştirilmesidir. Bu noktada ajanslar bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak için bölgesel ve sektörel politikalara uyumlu bir şekilde söz konusu faaliyetleri yürütmekle görevlidir (Turan, 2005: 29).

Tablo.6.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Çalışma Alanları

Çalışma Alanları		
İçsel kalkınma	Planlama Kaynak değerlendirme Altyapı yönetimi Altyapı ile ilgili hizmetler İçsel kaynakların geliştirilmesi	
Yabancı yatırım çekmek	Yüzyüze mülakatlar Belirli görevler Yurtdışı ofisleri Pazarlama Atelyeler ve seminerler Finansal aracılık Finansal güvence Teknik yardım Arsa sağlama	Büyükelçilikler Sergiler Aracı kurumlar Ortaklıklar Çevre ve yaşam kalitesi İnsan kaynakları Araştırma kurumlarının varlığı Finansal avantajların varlığı Altyapı
Girişimlere verilen servisler	Danışmanlık Yeni girişimcilere destek hizmetleri Mevcut girişimcilere destek hizmetleri Teknolojik gelişme için Teknoloji aktarımında İhracatta Şirket birleşmelerinde Fuarlar ve seminerler Girişimlerin yeniden yapılanmasında İşbirliği oluşturma merkezleri Yurtdışı temsilcilikler	Finansman desteği Sübvansiyonlar Kredi imkanları Risk sermayesi, kuruluş sermayesi Kredi garanti fonları Vergi indirimleri İhracat için sübvansiyonlar
Yerel ve bölgesel otoritelere verilen servisler	Danışmanlık Yerel ve bölgesel otoriteler adına yönetim Girişimlere finansal destekler Bölgeye yabancı yatırımı çekme çalışmaları Sanayi bölgesi ve yer seçimi çalışmaları	
Eğitim alanındaki çalışmalar	Girişimcilere İlgi alanında yöneticilere Kırılgan grupların işe alınmasında (kadınlar, engelliler gibi)	

Kaynak: Kayasü ve Yaşar, 2004: 353

Bölgesel kalkınma ajansları sistemiyle birlikte, kalkınma anlayışının ulusal merkezli olmaktan çıkıp, daha esnek bir anlayışa yerini bıraktığı ve bu süreçte bölgesel kalkınma politikalarında “yukarıdan aşağıya” anlayış yerine, “aşağıdan yukarıya” bir anlayışın benimsendiği görülmektedir (Samırkaş ve Bahar, 2013: 71). Ulusal bir bakış olan yukarıdan aşağıya bölgesel kalkınma anlayışı bürokratik ve genel yaklaşımların hakim olduğu bir örgütlenme yapısına sahiptir. Politika araçları teşvikler ve devlet yatırımları olan bu anlayışta bölgelerarası eşitlik, yatırım ve istihdamda artış amaçlanmaktadır. Bölgeci bir bakış olan aşağıdan yukarıya kalkınma anlayışında ise esnek ve uzmanlaşmış bir örgütlenme yapısı söz konusudur. Bölgesel kalkınma programları ve kalkınma ajansları bu anlayışın politika araçlarını oluştururken, girişimciliğin desteklenmesi ve bölgelerarası rekabet gücünün yükseltilmesi amaçlanmaktadır (Turan, 2005: 184).

6.5. Kalkınma Ajanslarının Finansmanı

28 Eylül 2006 tarihli ve 26300 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği’ne göre kalkınma ajanslarının bütçelerinin hazırlanması, gelir ve giderlerinin yönetilmesi, hesap ve kayıtların muhasebe ve bütçe ilkelerine ilişkin mevzuata ve uluslararası standartlara uygun olarak tutulması, şeffaflığını koruyarak kamuoyuna duyurulması ve AB ile diğer yurt dışı kaynaklı fonlarının kullanımının uluslararası mevzuata uygun olarak gerçekleştirilmesi bu yönetmelik kapsamında yer almaktadır (Özer, 2010: 186).

“Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği’nin 16. Maddesine göre ajans bütçesine hakim bazı ilkeler; (Özer, 2010: 186-187).

- Gelir ve gider denkliği,
- Tüm gelir ve giderlerin bütçede gayri safi olarak gösterilmesi,
- Gelir ve gider tahminleriyle uygulama sonuçlarının raporlanmasında açıklık, doğruluk ve mali saydamlığın esas alınması,
- Bütçenin yetkili organlarca kabul edilmedikçe veya onaylanmadıkça uygulanamayacağı,
- Bütçenin yıllık çalışma programlarında yer alan politika, hedef ve önceliklerine uygun şekilde ve fayda-maliyet analizine göre hazırlanacağı, uygulanacağı ve kontrol edileceği,
- Bütçede bütçeyi ilgilendirmeyen hususların yer almayacağı,
- Bütçede verilen harcama yetkisinin ilgili mevzuatta düzenlenen görev ve hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla kullanılacağı,
- Ödeneklerin belli amaçları gerçekleştirmek üzere tahsis edileceği ve tahsis edilen ödenekten fazla harcama yapılamayacağı gibi ödeneği bulunmayan harcama da yapılamayacağı,
- Bütçenin görevlilerin hesap verebilmelerini sağlayacak şekilde uygulanacağıdır” şeklinde belirtilmiştir.

Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının finansmanı kamu, özel sektör, uluslararası fon desteği ve hizmet gelirleri olmak üzere dört kaynaktan sağlanmaktadır. 5449 sayılı kanunun 19. Maddesinde kalkınma ajanslarının bütçelerinin şu unsurlardan oluştuğu ifade edilmiştir: (Akgül, 2010a: 650)

- Genel bütçe vergi gelirlerinin binde beşi, il özel idareleri gelirlerinin yüzde beşi ve belediye gelirlerinin yüzde biri. (Kamu gelirleri).
- Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının gelirlerinin yüzde biri. (Özel sektör desteği).
- AB ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar ile ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar (Uluslararası fonlar).
- Faaliyet gelirleri ve bir önceki yıldan devreden gelirler.

BKA’ların en yaygın olarak kullandıkları finansman kaynakları AB ve Dünya Bankası fonlardır. En sık kullanılan fonlardan bazıları ‘Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF)’ ve ‘Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu (ÖKYAF)’ dur. ABKF fonları altyapıları geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek ve küresel rekabete adapte

olmak konularında güçlük çeken ülkelere transfer edilmektedir. ÖKYAF ise AB'ye aday olan ülkelerin projelerine yönelik olarak verilmektedir (Oskay, 2007: 208).

BKA'lar, yabancı sermayeyi ülkemize çekerek, AB ve Dünya Bankası fonlarını, bağış ve hibeleri kullanarak, bölgesel kalkınma amaçlı projelere dış krediler sağlayarak, yerli ve yabancı girişimciye danışmanlık hizmeti vererek, bölgenin yatırım olanaklarına yönelik tanıtım dokümanları hazırlayarak, yerel yönetimlerin altyapı hizmetlerine ve eğitime destek vermektedir (Oskay, 2007: 208). Böylece bölgesel kalkınmanın finansmanına önemli ölçüde yardımcı olmaktadır.

Kalkınma ajanslarının finansman kaynakları ülkelere göre farklılık göstermektedir. Ancak genel olarak bu kaynaklar: kamu fonları, özel fonlar, hizmetlerden elde edilen gelirler, aynı yardımlar, uluslararası fonlardan aktarılan paralar olarak sıralanabilir (Tablo 6.2.).

Tablo.6.2. Ülkelere Göre Kalkınma Ajanslarının Gelir Kaynakları

Almanya	Kamu veya Özel Sektör Katkıları
Avusturya	Kamu Kaynakları, Özel Sektör Katkıları, Faaliyet Gelirleri, Uluslar arası Kaynaklar
Belçika	Kamusal Finans (Bölge, İl)+ Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
Bulgaristan	Kamu Kaynakları, Yerel Kaynaklar (İdari Bölge Birimleri, Belediyeler), AB Fonları, Yabancı Yardım/Fonlar, Özel Sektör Katkıları
Çek Cumhuriyeti	AB Fonları, Devlet ve Bölge Kaynakları, Faaliyet Gelirleri
Estonya	Kamusal Finans (Genel Bütçe) + Özel Yatırımlar + Yabancı Yardım/Fonlar
Fransa	Kamusal Finans + Faaliyet Gelirleri
Hollanda	Kamusal Finans (Genel Bütçe, İl) + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
İngiltere	Kamu Gelirleri (Merkezi- Bakanlıklardan Aktarılan Paylar), AB Yapısal Fonları
İrlanda	Kamusal Finans (Genel Bütçe, İl) + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
İspanya	Kamu Kaynağı (Bölge Hükümetinden Aktarılan Pay)
İsveç	Kamusal Finans + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
İtalya	Kamu Gelirleri (Merkezi ve Bölgesel), Faaliyet Gelirleri
Macaristan	Kamu Gelirleri (Merkezi ve Bölgesel), Faaliyet Gelirleri, Avrupa Birliği ve Diğer Kurumlardan Sağlanan Finansal Kaynaklar
Polonya	Kamu Kaynakları, Özel Sektör Katkıları, Faaliyet Gelirleri, Uluslar arası Kaynaklar
Portekiz	Kamusal Finans (Genel Bütçe, Belediye) + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
Romanya	Bölgesel Kalkınma Ulusal Fonu'ndan Aktarılan Pay, İl Bütçelerinden Katkılar, Özel Sektör, Bankalar, Yabancı Yatırımcılar, Avrupa Birliği ve Diğer Kurumlardan Sağlanan Finansal Kaynaklar
Slovakya	Kamu Kaynakları, Yerel Kaynaklar (İdari Bölge Birimleri, Belediyeler) Faaliyet Gelirleri, Uluslar arası Kaynaklar
Slovenya	Kamusal Finans + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları
Türkiye	Kamusal Finans (Genel Bütçe, Belediye, Ticaret ve Sanayi Odaları, İl Özel İdaresi Katkı Payları) + Faaliyet Gelirleri + AB Fonları

Kaynak: Sarıhan, 2011: 51

6.6. Kalkınma Ajanslarının Denetimi

Bir kuruluşun, kuruluş amaçlarına uygunluğunu ortaya koymak amacıyla denetimi yapılmaktadır. Kalkınma ajanslarının denetimi ise 5449 sayılı kanunun 25. Maddesinde düzenlenmiştir. Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği'ne göre ajanslarda iç ve dış

denetim yapılmaktadır. Ajansların mali denetim yeterliliği ise proje ve faaliyet destekleri için kaynak kullanımı ve bu amaçla DPT bütçesinden transfer ödeneğinin kullandırılmasının DPT tarafından uygun görülmesini ifade etmektedir (Özer, 2010: 200).

Kalkınma ajanslarının iç denetimi, ajans faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansına yönelik olarak yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından yapılmaktadır. Denetime ilişkin raporlar yönetim kuruluna ve kalkınma kuruluna sunulmaktadır. Denetime, uluslararası standartlar ve kamu iç denetim standartlarına uygun olması dışında başka bir ölçüt getirilmemiştir. Kalkınma ajanslarının dış denetiminde, ajansın her türlü hesap ve işlemleri, yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve gerekli görülen durumlarda SPK (Sermaye Piyasası Kurulu) mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetleme kuruluşlarına incelenir ve bu kuruluşlar hazırladıkları raporu yönetim kurulu, İçişleri Bakanlığı ve DPT Müsteşarlığına sunar. Denetim sonucu suç teşkil eden konularla ilgili işlem yapma yetkisi İçişler Bakanlığına aitken, performansla ilgili değerlendirmeleri yapma yetkisi ise DPT Müsteşarlığına aittir (Özer, 2010: 201-202).

Kalkınma ajanslarının denetiminde birtakım eksikliklerin olduğu düşünülmektedir. Büyük ölçüde kamu gücüne dayanarak çalışmakta olan ajansların parlamento tarafından denetlenmiyor olması eleştirilmektedir. Ancak yürütme organının idari ve mali bağımsızlık vermiş olduğu bir kurumu, kendisine bağlı diğer kurumlar tarafından denetlenmesi, o kurumun özerkliği ve bağımsızlığına ters düşecektir (Koçberber, 2006: 49).

6.7. Bölgesel Kalkınma Ajanslarına Yönelik Eleştiriler ve Öneriler

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ülkemizde kurulmuş olduğu 2005 yılından bu yana siyasiler ve ekonomistler arasında, bölgesel kalkınma ajanslarının bölgesel dengesizlikleri gidermesi konusu fikir ayrılıklarına sebep olmuştur. Ülkemizin üniter bir yapısı olması ve bölgesel kalkınma ajanslarının yerelleşmeyi arttıracığı endişesi bölgesel kalkınma ajanslarına karşı bir ön yargı oluşturmıştır. Bölgesel kalkınma ajanslarının merkezi devlet yapısını güçsüzleştireceği ve ülkenin bölünmesine zemin hazırlayacağı düşüncesi, bölgesel kalkınma ajanslarına karşı belli kesimlerin olumsuz bakış açısı geliştirmelerine neden olmuştur. Bölgesel kalkınma ajanslarının küçük ve etkin bir kadroyla çalışması öngörülmüş ancak siyasi otoritenin ağırlığı yanında yerel dinamiklerin de katkısı ile hantallaşan ve siyasi müdahalelere açık hale gelen kurumlar olma riski taşıdığı düşünülmüştür (Cankorkmaz, 2011: 126).

Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları AB bölgesel yatırım fonlarından yeterince yararlanamadığı için, bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde yeterince etkin olamayacağı bu nedenle de devlet yatırım ve teşvik uygulamalarının devam etmek zorunda olduğu düşünülmektedir. Yerel aktörler arasında ortaya çıkabilecek koordinasyon sorunlarının, bölgesel kalkınma ajanslarının işleyişinde aksaklıklara neden olabileceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda ulusal kurumların bölgeye yönelik belirlemiş olduğu kalkınma plan ve programları ile bölgesel kalkınma ajansları tarafından hazırlanan planların farklılıklar içermesi bölgesel kaynakların yanlış kullanımına sebep olabileceği öne sürülmüştür. Ayrıca bölgesel kalkınma ajansları ile kalkınmaya yönelik diğer kurum ve kuruluşlar arasında görev ve yetki sorunları oluşabileceği, bu kurumların amaçları ortak olmasına rağmen, bir takım güç çatışmalarının ortaya çıkacağı düşünülmektedir (Cankorkmaz, 2011: 127-128).

Bölgesel kalkınma ajanslarının kullanacağı AB hibe ve fonlarının yönlendirileceği alanlar seçilirken, ülkemizin ulusal çıkarları yerine, AB ve diğer uluslararası sermaye kuruluşlarının önceliklerinin daha etkili olacağı iddia edilmektedir. Bölgesel kalkınma ajansları yapılanmasının iktisadi temelleri post fordist üretim sistemi ve KOBİ’lere dayanmakta, bu nedenle de bölgesel kalkınma ajansları sisteminin ulusal kalkınma anlayışını zayıflatarak yerelleşmeyi güçlendireceği düşünülmektedir. Ayrıca merkezi yönetimin görev ve yetkilerinin büyük çoğunluğunun yerel yönetimlere ve bölgesel kalkınma ajanslarına bırakılması, katılımcılığın, demokratik ortamın ve aynı zamanda

bölgesel gelişmenin sağlanacağı anlamına gelmediği şeklinde bir eleştiri getirilmiştir. Çünkü söz konusu eleştiriye göre böyle bir yapılanma topyekün ulusal bir kalkınmanın sağlanamayacağı anlamına gelmektedir (Yılmaz, 2010: 192-193).

Bölgesel kalkınma ajanslarına getirilen bir diğer eleştiri de, ajanslar sisteminin amacının sermayenin serbest hareketini sağlamak olduğu, böylece küresel sermayenin ulusal devlet sınırlarına takılmadan istediği bölge ile ihtiyacına yönelik ilişki geliştirebileceği yönündedir (Şinik, 2010: 132). Bu durum ise bölgesel eşitsizlikleri derinleştireceği şeklinde yorumlanmaktadır.

Bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik yapılan eleştirilere baktığımız zaman çoğunlukla, üniter devlet sistemini ve merkezden yönetim anlayışını zayıflatacağı, ulusal bütünlük için bir tehdit oluşturacağı yönünde olduğunu görmekteyiz. Ancak federal yapıyla kıyaslandığında üniter devlette egemenlik tektir, federal yapıda ise egemenlik federe devletlerle paylaşılmaktadır. Federe devletler yasama, yürütme ve yargı yetkilerine sahipken, üniter devlette bu söz konusu değildir. Bu çerçeveden bakıldığı zaman aslında eleştirilerin altında yatan nedenlerin büyük ölçüde kanunda kullanılan dil ve bazı eksikliklerin bulunmasıdır (Şinik, 2010: 135). Bu nedenle bölgesel kalkınma ajanslarının ulusal bütünlüğü tehdit edecek bir niteliği olmadığı gibi aksine bölgesel kalkınmaya destek olma işleviyle ulusal kalkınmaya katkıda bulunan kuruluşlar olarak çok önemli bir görev üstlendiğini söylemek mümkündür.

Ayrıca ajanslar üzerinde merkezi yönetimin hiyerarşik denetiminin olmadığı düşüncesinin aksine ilgili kanun ve yönetmelik incelendiğinde merkezi yönetimin ajanslar üzerinde ciddi bir ağırlığı olduğu görülmektedir. İlk olarak Kalkınma ajanslarının ulusal düzeyde koordinasyonu DPT tarafından yapılmaktadır, ikinci olarak ise ajansın karar organı olan yönetim kurulunun başında merkezi yönetimin atamış olduğu Vali bulunmaktadır. Üçüncü olarak da, kalkınma kurulunda ili temsil edecek kuruluşlar ile bunların kaç üye ile temsil edileceği, o ilin valisi tarafından belirlenmektedir. Sonuç olarak getirilen eleştirilerin aksine, kalkınma ajansları ülkemizin mevcut yönetim yapısının dışında bir yapılanma değildir. Kalkınma ajanslarını 'hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşu' olarak adlandırmak mümkündür (Şinik, 2010: 135).

Bugün hala başarıları ve kalkınma sürecinde oynadıkları rolün tartışıldığı kalkınma ajanslarının başarısını finansal kaynakların yeterliliği, yerel ve merkezi otoriteler tarafından desteklenmesi, ajansın görev ve sorumluluklarını yerine getirebilme yeteneği, nitelik ve nicelik olarak gerekli personelin var olması, yerel girişimcilerle işbirliği ve koordinasyonun var olması, bölgesel hedeflerin kalkınma ajansları tarafından belirlenmesi ve içinde bulundukları toplumun desteğini kazanmaları gibi faktörler etkilemektedir (Sarıhan, 2011: 55).

Bölgesel kalkınma ajanslarının sadece AB fonlarının finanse edeceği projeler geliştirerek bölgesinin ve Türkiye'nin AB finansmanından yararlanmasını sağlamaya yönelik araçsal bir bakış açısıyla sınırlı olması, bölgeye katkısının çok sınırlı düzeyde kalmasına neden olacaktır. Bu noktada yapılması gerekenlerden biri kalkınma ajanslarının yenilik sistemlerinin bir parçası haline getirilmesidir. Ajans ilgilendiği bölgenin sosyal kapitalini artırma çabasında olmalıdır. Bu amaçla bölgesel kalkınma konseyine daha bir işlev yüklenmelidir. Yani kalkınma konseyi bürokratik kalıpların dışında, bir kalkınma platformuna dönüştürülmelidir. Projelerin ve söz hakkı vermenin aynı anda gerçekleştiği bir mekanda, sosyal bir kapitalin oluşma şansı doğacaktır. Böyle bir konseyin oluşması zor gibi görünse de, AB kaynaklarının ve diğer kaynakların bölgeye çekilmesini kolaylaştıracak bir işlevi olacaktır (Tekeli, 2010: 636).

6.8. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Çalışmaları

Kalkınma Ajansları, yerel ve küresel rekabetteki değişimler, yatırım potansiyellerinin tanıtım ihtiyacı, yerelleşme, katılımcılık, şeffaflık gibi ilkelerin dünyada olduğu gibi ülkemizde de önem kazanmasıyla birlikte ilgi odağı haline gelmiştir (Akpınar vd., 2011: 132).

Kalkınma ajanslarının kurulmasına ilişkin kanunun yürürlüğe girmesini takiben 2006 yılında ilk kurulan ajanslar İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları olmuştur. 2008

yılında 8 ve 2009 yılında 16 ajansın daha kurulmasıyla toplamda 26 ajans kurulmuştur (Akpınar vd., 2011: 133). İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları kurulan ilk kalkınma ajansları olarak pilot uygulama niteliği taşımış ve sistemin işleyişi ile bu süreçte ortaya çıkabilecek aksaklıkların neler olabileceği izlenmiştir.

Tablo 6.3. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Tarihçesi

19.01.2005	Kalkınma ajansları kanun tasarısı TBMM’ye sunuldu
	Kalkınma ajansları kanunu meclis tarafından çıkarıldı ve Cumhurbaşkanlığınca onaylandı
25.01.2006	Ajans kanununun iptali için anayasa mahkemesine başvuruldu (30.03.2006)
	<i>İki bölgede pilot kalkınma ajansları kuruldu</i>
06.07.2006	TR31 İZMİR TR62 ADANA-MERSİN
30.01.2007 14.03.2007	Danıştay’ca yürütmenin durdurulmasına karar verildi (BKK ve Yönetmelik)
30.11.2007 23.02.2008	Anayasa mahkemesinin gerekçeli kararı verdi, gerekçeli karar yaklaşık 3 ay sonra resmi gazetede yayımlandı. Danıştay’ın yürütmeyi durdurması ile başlayan, kalkınma ajansları kanununun bazı tali hükümlerinin iptali ve yürürlüğünün durdurulması ile sonuçlanan hukuki süreç ile ilgili olarak, Anayasa Mahkemesi 30.11.2007’de nihai kararı vermiştir. Anayasa Mahkemesinin, Danıştay’ın almış olduğu yürürlüğün durdurulma işleminin kaldırılmasına yönelik kararıyla, ajansların kurumsal açıdan işlem tesis etmesinde ve faaliyetlerinin devamında herhangi bir engel kalmamıştır.

Kaynak: Akpınar vd., 2011:13

Tablo 6.4. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Kuruldukları Düzey 2 Bölgeleri, Ajans Merkezleri, Kapsadıkları İller ve Kuruluş Yılları

Kalkınma ajansının adı	Kalkınma ajansının kapsamındaki iller	Ajansın merkezi	Kuruluş yılı
TR31 İzmir	İzmir	İzmir	2006
TR62 Çukurova	Adana, Mersin	Adana	2006
TR52 Mevlana	Karaman, Konya	Konya	2008
TR83 Orta Karadeniz	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	Samsun	2008
TRB2 Doğu Anadolu	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van	Van	2008
TRC1 İpekyolu	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	Gaziantep	2008
TRC3 Dicle	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	Mardin	2008
TR10 İstanbul	İstanbul	İstanbul	2008
TRC2 Diyarbakır Şanlıurfa	Diyarbakır, Şanlıurfa	Diyarbakır	2008
TRA1 Kuzeydoğu Anadolu	Bayburt, Erzincan, Erzurum	Erzurum	2008
TR21 Trakya	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	Tekirdağ	2009
TR22 Güney Marmara	Balıkesir, Çanakkale	Balıkesir	2009
TR32 Güney Ege	Aydın, Denizli, Muğla	Denizli	2009
TR33 Kuzey Ege	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak	Kütahya	2009
TR41 Bilecik Bursa Eskişehir	Bilecik, Bursa, Eskişehir	Bursa	2009
TR42 Doğu Marmara	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	Kocaeli	2009
TR51 Ankara	Ankara	Ankara	2009
TR61 Batı Akdeniz	Antalya, Burdur, Isparta	Isparta	2009
TR63 Doğu Akdeniz	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Hatay	2009
TR71 Ahiler	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde	Nevşehir	2009
TR72 Orta Anadolu	Kayseri, Sivas, Yozgat	Kayseri	2009
TR81 Batı Karadeniz	Bartın, Karabük, Zonguldak	Zonguldak	2009
TR82 Kuzey Anadolu	Çankırı, Kastamonu, Sinop	Kastamonu	2009
TR90 Doğu Karadeniz	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	Trabzon	2009
TRA2 Serhat	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	Kars	2009
TRB1 Fırat	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	Malatya	2009

Kaynak: Dağdaş, 2010:174

Türkiye’de kalkınma ajanslarının işleyişi ve işleyişteki aksaklıkların tespit edilebilmesi için öncelikle birkaç bölgede pilot uygulama yapılmıştır. Merkezden yerele doğru bir kalkınma yerine yerelden merkeze doğru bir kalkınma anlayışı benimsenmiş,

kamu yatırımları yerine özel yatırımların teşvik edilmesi anlayışı benimsenmiştir. Kalkınma ajanslarının kuruluş süreci beraberinde bölgesel ekonomi politikalarının kurumsal altyapısının oluşturulması ve yönetim anlayışını getirmiştir. Böylece imalat sanayi sektöründeki işletmeler arası iletişim ve işbirliği sorununun ortadan kalmasına olanak sağlanmıştır. (Erçakar, 2010: 7). Bu durum ekonomik kalkınma ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması gibi amaçlara ulaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

Ülkemizde ajansları kanunda belirtilen görevleri kapsamında, bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmakta, desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemekte ve süreci değerlendirip sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmektedir. Ayrıca bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunarak bu kapsamdaki projelere destek sağlamaktadır (Can, 2010: 342). Bu projeler sayesinde özellikle bölgedeki KOBİ niteliğindeki firmaların büyüme ve gelişimi desteklenirken, bölge kalkınmasına da önemli derecede katkı sağlanmaktadır.

7. DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI

7.1. Kuruluşu ve Amaçları

Merkezi Hatay'da bulunan Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA), Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerini kapsayan TR63 Düzey 2 Bölgesinde ekonomik ve sosyal gelişmeyi katılımcı bir yaklaşımla planlamak ve uygulamak amacıyla 5449 Sayılı Kanunun 3'üncü maddesine istinaden 14.07.2009 tarih ve 2009/15236 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur.

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, Türkiye genelinde kurulmakta olan diğer 25 kalkınma ajansı gibi, kamu, özel sektör ve sivil toplumdan tüm paydaşlar arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal plan ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla hareket etmektedir.

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı'nın tüm faaliyetlerine Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye'den paydaşların katılımıyla belirlenen; bölgenin ekonomik, sosyal ve demokratik birikimini geliştirerek, doğal ve kültürel çevreyi koruyarak, tarım, teknoloji, ticaret, taşımacılık ve turizm alanlarında Türkiye'nin ve Orta Doğu'nun lider bölgesi olma vizyonu yol göstermektedir. Yenilikçilik ve girişimcilik kültürü ile yerel potansiyelleri harekete geçirerek, ulusal ve uluslar arası düzeyde kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında köprüler oluşturarak ekonomik ve sosyal kalkınmaya giden yolu inşa etmeyi misyon edinen DOĞAKA, tüm planlama ve uygulama süreçlerinde beraber hareket ettiği paydaşları ve motivasyon ile birikimi harmanlayan esnek personel yapısı ile Doğu Akdeniz Bölgesinin gelişmesinde kilit rol üstlenmektedir (DOĞAKA, 01.09.2014, <http://www.dogaka.org.tr/>).

7.2. Kurumsal Yapısı

7.2.1.Yönetim Kurulu

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı'nın karar organı olan Yönetim Kurulu Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye Valileri, bu illerin; Belediye Başkanları, İl Genel Meclis Başkanları ve Ticaret ve Sanayi Odaları Başkanlarından oluşur. Yönetim Kurulu, her ay TR63 bölgesi illerinden birinde toplanır (DOĞAKA, 01.09.2014, <http://www.dogaka.org.tr/>).

7.2.2. Kalkınma Kurulu

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı'nın danışma organı olan Kalkınma Kurulu Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye Valiliklerinin önerisiyle belirlenen, kamu kurumları, yerel yönetimler,  niversiteler ve sivil toplum kuruluşlarından 100 temsilciden oluşur. Kalkınma Kurulu yılda en az iki kez toplanır.

Kalkınma kurulu, özellikle bölge kalkınma stratejisinin, bölgenin potansiyellerini ortaya çıkaracak ve bölgenin kalkınması yönünde etkili ve verimli bir biçimde kullanılmasını sağlayacak, bölgenin sorunlarına makul ve etkili  z mler üretecek ve bölgenin geleceğine yönelik güçlü bir perspektif sunacak şekilde hazırlanması yönünde aktif ve yoğun olarak çalışır. Bu çalışmaların yürütülmesi sırasında, alt komisyon ve benzeri mekanizmaları kullanarak, bölgenin tüm toplum kesimlerinin görüş ve önerilerini azami düzeyde alır (DOĞAKA, 01.09.2014, <http://www.dogaka.org.tr/>).

7.2.3. Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik, Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı'nın icra organıdır. Çalışma yeri Hatay'da bulunan DOĞAKA merkez binasıdır; ancak bölgesel planlama ve program uygulama çalışmalarının gerektirdiği şekilde, ajans uzmanları TR63 bölgesi genelinde faaliyet gösterir (DOĞAKA, 01.09.2014, <http://www.dogaka.org.tr/>).

7.2.4. Kurumsal Koordinasyon Birimi

Kurumsal Koordinasyon Birimi, Tanıtım ve Halkla İlişkiler ve Bilgi İşlem fonksiyonlarının bir araya gelmesinden oluşmaktadır.

Ajansın tanıtım ve iletişimle ilgili her tür faaliyetini yürüten Tanıtım ve Halkla İlişkiler Birimi, kurum imajının tanıtımı için politika belirler ve bu doğrultuda yapılan çalışmaları yürütür. Toplantı, seminer, fuar, konferans, sempozyum v.b. organizasyonları planlamak ve koordine etmekle sorumlu olan birim, medya takibi yapmak, Ajans web sayfasını oluşturmak ve güncellemek, Kalkınma ve Yönetim Kurulu toplantılarına ön hazırlık süreçlerinin yönetimi ile sorumludur. Ajans görünürlüğünün sağlanması için Ajansın basılı tüm kurumsal kimlik materyallerinin tasarımı, basımı, uygulaması süreçlerini de yönetir.

Ajansın bilgi işlem sürecini yürüten Bilgi İşlem Birimi ise Ajansın bilgi işlem ihtiyaçlarını tespit ve tedarik eder, Ajansın tüm bilgisayar, yazıcı ve diğer donanımlarının sorunsuz çalışmasını ve güncellenmesini sağlar ve bakımlarını yapar (DOĞAKA, 01.09.2014, <http://www.dogaka.org.tr/>).

7.2.5. Program Yönetim Birimi

Bölgesel, Uluslararası Bölgesel İşbirliği, Doğrudan Faaliyet Desteği, Gündümlü Proje Desteği, Mali Destek Programları ve Teknik Destek Programlarının yönetimi ile görevli olan birimdir. Birim, tüm mali ve teknik destekler kapsamında, başvuru rehberleri ve ilgili diğer dokümanların hazırlanmasından, destek almaya hak kazanan projelerin/faaliyetlerin belirlenmesi ve başvuru sahipleri ile sözleşmelerin imzalanmasına kadar olan sürecin uygulanmasından sorumludur (DOĞAKA, 01.09.2014, <http://www.dogaka.org.tr/>).

7.2.6. İzleme ve Değerlendirme Birimi

Ajans tarafından hazırlanan plan ve programların ve desteklenen projelerin izleme ve değerlendirilmesi amacıyla gerekli bilgilerin toplanması, analizi, bildirimi ve kullanılması hususunda çalışmalar yapar. Destekleme faaliyetlerinin verimlilik, etkinlik, yaratılan etki ve sürdürülebilirliğinin düzenli aralıklarla takip edilmesini sağlar. Bu nedenle, hibe programı çerçevesinde desteklenen projelerin uygulanması, izlenmesi, yasa ve usullere uygunluğunun kontrolü, hibe yararlanıcısının sorunları ve ihtiyaçları ile yakından ilgilenir (DOĞAKA, 01.09.2014, <http://www.dogaka.org.tr/>).

7.2.7. Sektörel Destekler ve Programlama Birimi

Bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesini hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapılması, yerel aktörlerin katılımı ile bölgesel ve sektörel bazlı plan ve programlar hazırlanması, yerel, ulusal ve uluslararası kurumlarla işbirliği ve kapasite geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmasından sorumludur (DOĞAKA, 01.09.2014, <http://www.dogaka.org.tr/>).

7.2.8. İdari ve Mali İşler Birimi

İdari işler, insan kaynakları, finans, bütçe ve satın alma fonksiyonlarının bir araya gelmesinden oluşmaktadır.

Ajans bütçesinin hazırlayan Birim, aylık harcama programının hazırlanması ve giderlerin mevzuata uygun olarak yapılmasının sağlanması ve muhasebeleştirme işlemlerinin yürütmektedir.

Arşiv ve dokümantasyon yönetiminin sağlanması sürecini yöneten birim demirbaş sisteminin takibini de yapmaktadır. Ajansın insan kaynakları politikasını belirlemek, uygulamak, izlemek ve geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapan birim Ajansın personel alımı ile ilgili süreci de yönetmektedir (DOĞAKA, 01.09.2014, <http://www.dogaka.org.tr/>).

7.2.9. Yatırım Destek Ofisleri

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı bünyesinde, Yönetim Kurulu Kararı ile Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde yatırım destek ofisleri kurulmuş ve her bir ofiste 5 uzman görevlendirilmiştir.

Yatırım destek ofislerince; ilin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımının yapılması, yatırımcıların izin ruhsat ile idari iş ve işlemlerinin tek elden yürütülmesi ve yatırımcılara ihtiyaç duyacakları konularda danışmanlık yapılması hususlarında hizmet verilecektir (DOĞAKA, 01.09.2014, <http://www.dogaka.org.tr/>).

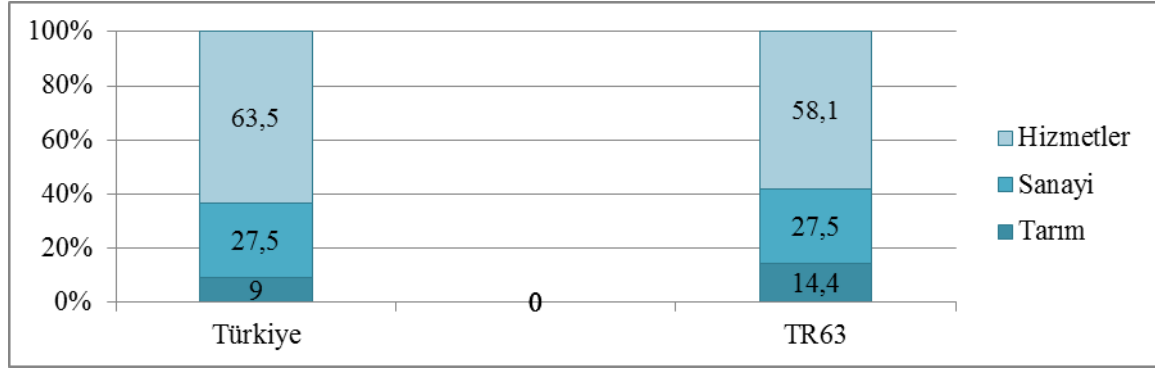
7.3. TR63 Bölgesine Ait Bazı Ekonomik Göstergeler

7.3.1. TR63 Bölgesi Sektörlere Göre GSKD Payları

İllerin ekonomik performansı yerel ve bölgesel kalkınmada en önemli faktörlerden biridir. Bu nedenle illere kaynak sağlanması, orada yaşayan insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi ve bunun sürekli hale getirilmesi oldukça önemlidir. İllerin ekonomik etkinliğinin belirlenmesinde Gayri Safi Katma Değer (GSKD) önemli bir göstergedir. Bölgesel GSKD; “bir bölgede yerleşik ekonomik birimlerin belli bir dönemde bu bölgedeki ekonomik faaliyetleri sonucunda ürettikleri mal ve hizmetlerin (çıktı) değerinden, bu üretimde bulunabilmek için kullandıkları mal ve hizmetler (ara tüketim) değerinin çıkarılması sonucu elde edilen değerdir” (Eren, 2011: 83).

Dokuzuncu Kalkınma Planında ekonomik büyümeyi sürükleyecek temel sektörün imalat sanayi olması hedeflenmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde Türkiye’de sanayi sektörünün toplam GSKD (2011) içindeki payı % 27,5 iken TR63 Bölgesinde bu pay yine 27,5 olarak gerçekleşmiştir.

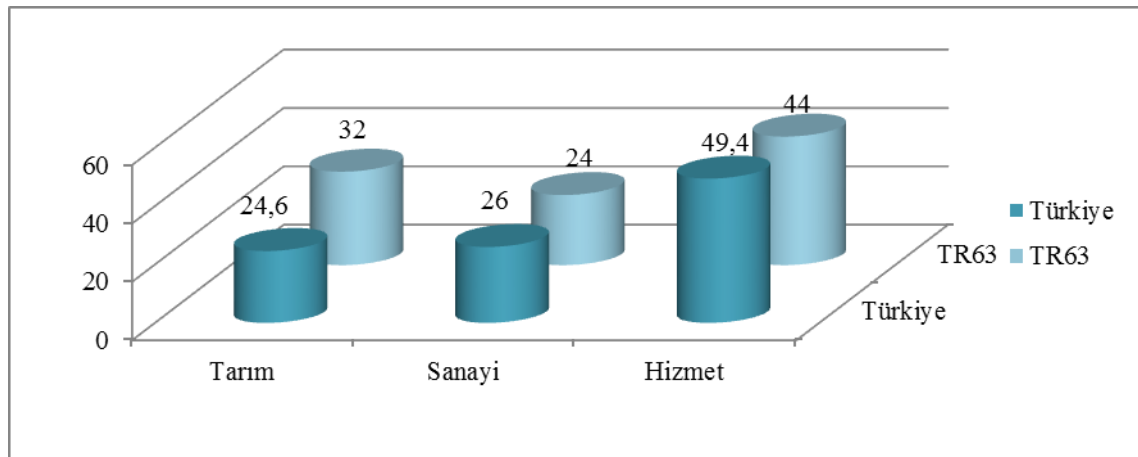
Bölgede en yüksek paya sahip olan sektörün hizmetler sektörü olduğu görülürken, en düşük paya sahip olan sektörün ise tarım olduğu görülmektedir. Sanayi sektörü Türkiye GSKD’sine %28 civarında katkı sağlamaktadır. TR63 Bölgesinde sanayi sektörü 2011 yılı itibarıyla %27,5 oranında katkı sağlayarak Türkiye ortalamasını yakalamıştır. Bu durum bölge sanayisinin uygun koşullar içerisinde önemli bir performans ortaya koyabildiğinin bir göstergesidir (Şekil7.1.).

Şekil 7.1. TR63 Bölgesi Sektörlere Göre GSKD Payları (2011) (www.tuik.gov.tr)

7.3.2. TR63 Bölgesinde İstihdamın Sektörel Dağılımı

2012 yılı verilerine göre sanayi iş kolunun Türkiye genelinde toplam istihdam içindeki payı %26 iken, TR63 Bölgesinde bu pay %24,6 olmuştur. Bölgede istihdamın en yoğun olduğu sektörün ise hizmetler sektörü olduğu görülmektedir (Şekil 7.2.). 2008 yılında sanayi istihdamı Türkiye ortalamasının üzerine çıkmış olan TR63 Bölgesinde, 2009 yılından sonra küresel mali kriz ve Suriye’de ortaya çıkan siyasi kriz sanayiye olumsuz yönde etkilemiş ve sanayi istihdamında düşüş yaşanmıştır (DOĞAKA, 2012c: 7-8).

Şekil 7.2. Türkiye ve TR63 Bölgesi’nde İstihdamın Sektörel Dağılımı (2012) (www.tuik.gov.tr)

DPT tarafından 2003 yılında yayınlanan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” na göre; bölge imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında Düzey 2 Bölgeleri arasında 10. sırada bulunmaktadır. Yine aynı araştırmaya göre Kahramanmaraş 27. Hatay 15. ve Osmaniye 57. sırada yer almıştır (DOĞAKA,2012b).Türkiye’de kişi başına sanayi elektrik tüketiminin toplam tüketim içindeki oranı %.47,28, bölgede bu oran %73,82 dir (TÜİK, 2011, www.tuik.gov.tr).

DPT tarafından yapılan “İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri” araştırmasına göre; Hatay ilinde, “gıda ürünleri ve içecek imalatı”, “ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı”, “ana metal sanayi”, “bitkisel üretim” sektörleri öne çıkmaktadır. Kahramanmaraş ilinde, “gıda ürünleri ve içecek”, “tekstil ürünleri imalatı”, “makine ve teçhizatı hariç fabrikasyon metal ürünleri imalatı” sektörleri öne çıkmaktadır. Osmaniye ilinde ise, “gıda ürünleri ve imalatı”, “tekstil ürünleri imalatı”, “ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı” sektörleri öne çıkmaktadır.

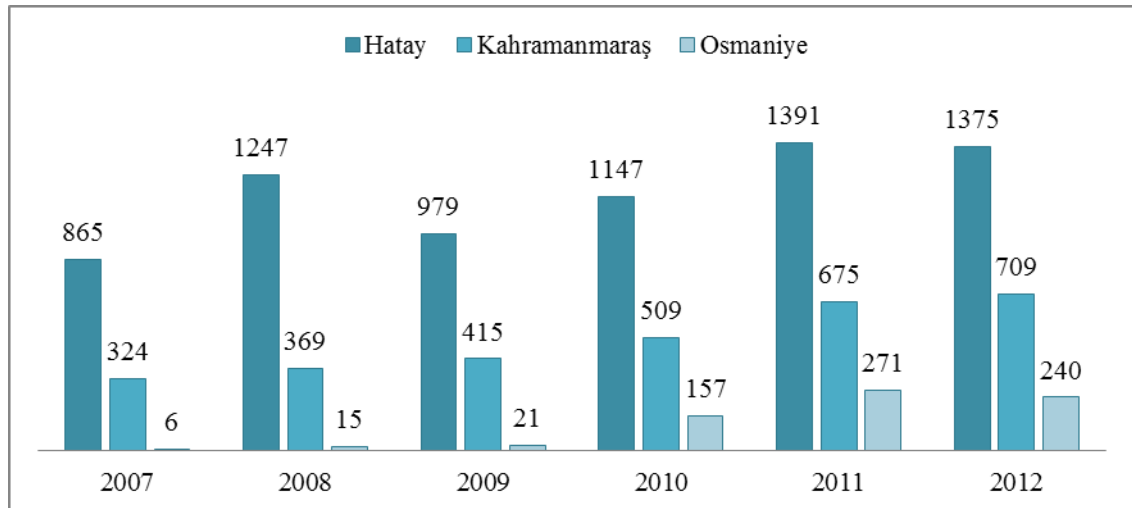
İllerde öne çıkan sektörlerin Türkiye genelinde dağılımı incelendiğinde gıda, ağaç ve metalik olmayan mineral ürünleri sektörlerinin yaygın oluşu dikkat çekmektedir. Söz konusu sektörler TR63 Bölgesinde de öne çıkmaktadır. Bu sektörlerin yaygın olmasında, ileri teknoloji ve uzmanlık gerektirmemesi, temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik olması, öne çıkmış olduğu illerde hammadde temininin kolay ve ucuz olması, küçük ve orta ölçekli yatırımlarla gerçekleştirilebilmesi gibi faktörlerin etkisi bulunmaktadır.

Türkiye'nin en büyük ekonomik sorunlarından biri olan cari açık, büyük ölçüde enerji ithalatından kaynaklanmaktadır. Enerjide dışa bağımlılığın azaltılması alternatif çözüm yolları gerektirmektedir. Bakü-Tiflis Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı, Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı, Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı, Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğalgaz Boru Hattı, Samsun-Ceyhan Hampetrol Boru Hattı, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı gibi stratejik projeler Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Bu hatlardan bazılarının bulunduğu Ceyhan bölgesinin Enerji İhtisas ve Endüstri Bölgesi, bu bölgenin hemen yakınındaki Hatay ili Erzin İlçesinin, Hatay İli Çevre Düzeni Planı'nda Enerji Üretim ve Depolama Bölgesi olarak ilan edilmiştir. Bu durum bölgedeki yatırımlar ve TR63 Bölgesi yakın çevresinin enerji alanında öneminin artması açısından oldukça önemlidir (DOĞAKA, 2012d).

Kahramanmaraş ilinde zengin linyit yataklarından beslenerek çalışan Afşin Elbistan termik santrali, Türkiye'deki en büyük termik santral özelliğini taşımaktadır. Türkiye'de linyit rezervinin değerlendirilmesi ve uluslararası sermayenin TR63 bölgesine çekilmesi amacıyla Türkiye ile BAE arasında imzalanan "Afşin Elbistan Bölgesinde Linyit Kömürü Madenciliği ve Elektrik Üretimi Alanında İşbirliğine Dair Hükümetlerarası İşbirliği Antlaşması" büyük önem taşımaktadır. Bu antlaşma ile bölgede yaklaşık 12 milyar dolar yatırım yapılması ve bölgeden toplam 80 milyon ton/yıl kömür karşılığında 45 milyar KWh/yıl enerji üretilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca bu proje sayesinde yaklaşık 15 bin kişinin istihdam edilmesi planlanmaktadır (DOĞAKA, 2012d).

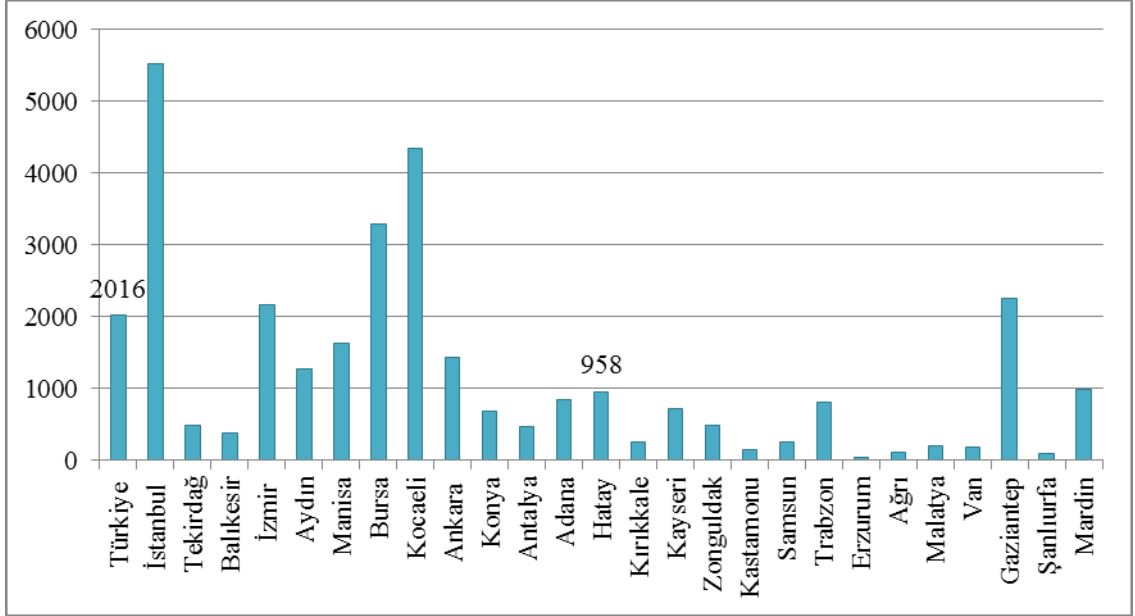
7.3.3. TR 63 Bölgesi İhracat

Bölgeye ait 2007-2012 yılları arası kişi başı ihracat verileri incelendiğinde Hatay iline ait oranların, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Kahramanmaraş ve Osmaniye illerindeki kişi başı ihracat oranlarının yıllara göre düzenli bir artış gösteriyor olmasıyla birlikte özellikle DOĞAKA'nın kurulmuş olduğu 2009 yılından sonraki artışlar dikkat çekmektedir. Elbette bu artışların ulusal ekonomi politikalarının bir sonucu olduğu ifade edilebileceği gibi bölgede faaliyet gösteren kalkınma ajansı desteklerinin de sürece katkıda bulunduğu söylemek mümkündür (Şekil 7.3.).

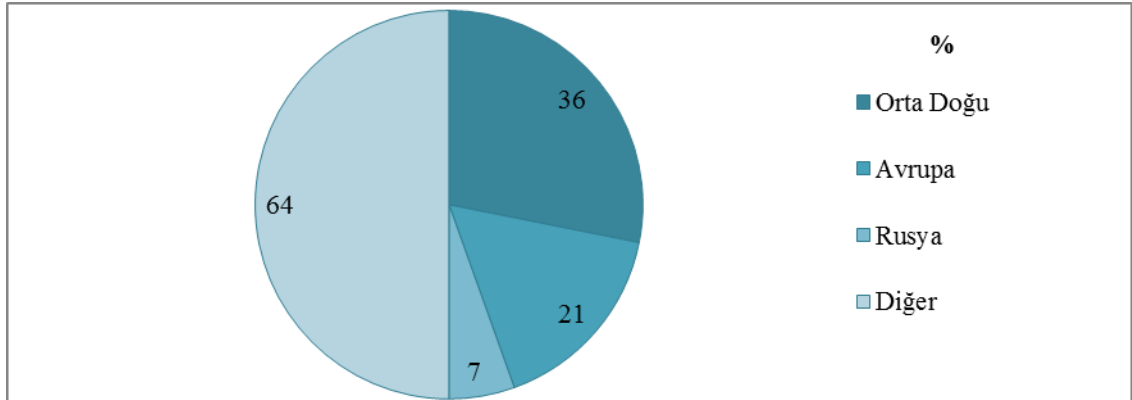
Şekil 7. 3. TR 63 Bölgesi Kişi Başı İhracat (Dolar) (www.tuik.gov.tr)

İhracat sıralamasında TR63 Bölgesi Düzey 2 Bölgeleri arasında 11. sırada bulunmaktadır. Bölgede kişi başına düşen ihracat miktarı 958 dolar olup Türkiye ortalamasının (1058 dolar) çok altındadır (Grafik 7.4.).

Şekil 7.4. Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başı İhracat (Dolar) 2012 (www.tuik.gov.tr)

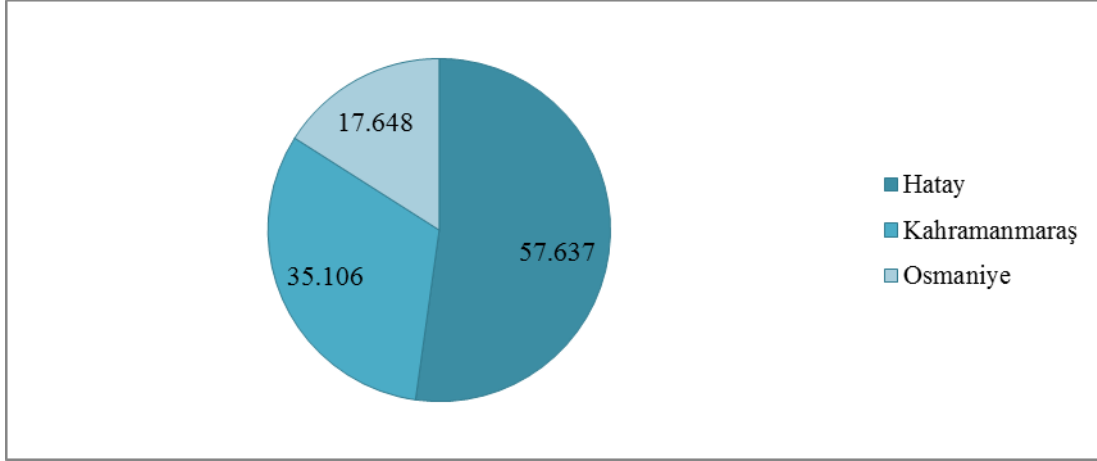
Bölgeden en fazla ihracat yapılan ilk 10 ülke sırasıyla Suudi Arabistan, Mısır, Irak, Rusya, Romanya, Suriye, İtalya, Ürdün, Bulgaristan ve Ukrayna'dır (DOĞAKA,2012b). En fazla ihracat yapılan ülkeler arasında son yıllarda ekonomik büyümesi pozitif yönde olan Orta Asya ülkeleri ve Çin'in yer almadığı görülmektedir.

Şekil 7.5. Bölge İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı (DOĞAKA, 2012b).

7.3.4. TR63 Bölgesi ve KOBİ'ler

KOBİ'ler ekonominin sürükleyici aktörleri olarak ülke ekonomisi için büyük önem taşımaktadır. Bölgede faaliyet gösteren işletmeler büyük oranda KOBİ özelliği göstermektedir. 2011 verilerine göre Hatay 57.637 adet ile bölgede en fazla KOBİ'ye sahip il konumundadır. Kahramanmaraş'ta 35.106 ve Osmaniye'de 17.648 olmak üzere toplamda 110.461 adettir.

Şekil 7.6. TR 63 Bölgesi KOBİ Sayısı (DOĞAKA, 2012b)

TR 63 Bölgesi sanayisinde öne çıkan gıda, metal mutfak eşya, ayakkabıcılık ve mobilyacılık gibi sektörlerde, yenilikçiliğe dayalı gerçekleştirilecek Ar-Ge ve Ür-Ge çalışmaları ve üretim süreçlerinde teknolojik seviyenin geliştirilmesi, bölge sanayisinin ulusal ve uluslararası düzeyde rekabetçiliğinin artırılması önem taşımaktadır. Zaman, bilgi ve yüksek mali kaynak gerektiren bu çalışmalar için Kamu-Özel Sektör-Üniversite işbirliğinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bölgenin ulusal inovasyon sistemi içindeki yeri durağan bir seyir izlemiş, toplam patent başvuruları içinde bölgenin ağırlığı %1 civarında seyretmiştir (DOĞAKA, 2012b).

7.4. TR63 Bölge Planları ve Hedefler

7.4.1. 2010-2013 TR63 Bölge Planı

3194 sayılı İmar Kanunu'nda "Bölgenin, sosyoekonomik gelişme eğilimleri, yerleşmelerin gelişme potansiyeli, sektörel hedefleri ve faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirleyen planlar" şeklinde tanımlanan bölge planları, bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliğini ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasını hedefleyen stratejiler bütünüdür (DOĞAKA, 2012b).

7.4.1.1. Bölgesel Gelişme Stratejisi

DPT Müsteşarlığınca 13 Eylül 2010 tarihinde onaylanan 2010-2013 yıllarını kapsayan Bölge Planında TR63 bölgesinin vizyonu "Ekonomik, sosyal ve demokratik birikimi geliştirerek; doğal ve kültürel çevreyi koruyarak; Tarım, Teknoloji, Ticaret, Taşımacılık, Turizm alanlarında Türkiye'nin ve Ortadoğu'nun lider bölgesi olmak" tır. Bölgenin misyonu ise; "Yerel potansiyelleri yenilikçilik ve girişimcilik kültürü ile harekete geçirerek, ulusal ve uluslararası düzeyde kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında köprüler oluşturarak kalkınmaya giden yolu inşa etmek" olarak belirlenmiştir (DOĞAKA, 2010a).

Bu doğrultuda TR63 Bölge Planı Gelişme Stratejisinin beş temel eksen;

1. Beşeri sermayenin rekabetçi sektörlerle uyumlu bir şekilde geliştirilmesi
2. Yatırım ortamının iyileştirilmesi
3. Sanayi ve ticaretin geliştirilmesi
4. Tarımsal rekabet gücünün artırılması
5. Kültür ve turizm potansiyelinin artırılması şeklinde belirlenmiştir.

DOĞAKA'nın Bölge Planı vizyonunda 5T olarak belirtilen, tarım, teknoloji, ticaret, taşımacılık, turizm ile Bölgesel Gelişme Stratejisi Bölümünde amaç, hedef ve politika olarak ele alınan öncelikli sektörlerin mekânsal gelişimi, bölgenin gelişimine yönelik atılacak yeni adımlar için önem taşımaktadır. Bu kapsamda tarımsal gelişme,

bölgede öncelikli olarak üzerinde durulması gereken alanlardan biridir. Geniş verimli ovaları ve uygun iklim koşullarıyla bölge, tarımsal ürün çeşitliliği ve verimliliği konusunda dikkate değer durumdadır. Planda tarımsal faaliyetlerde kalite ve verim artışına yönelik politikaların öncelikli olarak uygulanacağı ve böylece ürün ve gelir artışı ile bölgede yoğun üretilen ürünlerde markalaşma sağlanması hedeflendiği ifade edilmiştir (DOĞAKA, 2012b).

Tablo 7.1. TR63 Bölgesi Stratejik Gelişme Eksenleri

2010-2013 TR63 Bölgesi Stratejik Gelişme Eksenleri	2014-2023 TR63 Bölgesi Stratejik Gelişme Eksenleri
Beşeri sermayenin rekabetçi sektörlerle uyumlu bir şekilde geliştirilmesi	Enerji üretim merkezi Doğu Akdeniz
Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yenilikçilik	Sanayide rekabet gücünün geliştirilmesi ve teknolojik gelişme
Sanayi ve ticaretin geliştirilmesi	Tarımda yapısal dönüşüm ve kırsal kalkınma
Tarımsal rekabet gücünün artırılması: Tarımda yapısal dönüşüm	
Turizm potansiyelinin değerlendirilmesi: Bölgenin marka ve cazibe merkezi haline getirilmesi	

Kaynak: DOĞAKA,2012b. ve DOĞAKA, 2014.

2010-2013 Stratejik gelişme eksenleriyle 2014-2023 stratejik gelişme eksenleri karşılaştırıldığında, 2010-2013 TR63 Bölge Planında beşeri sermayenin geliştirilmesi, yenilikçilik ve turizm potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik hedeflerin 2014-2023 TR63 Bölge Planında yerini bölgenin enerji üretim merkezi olma yönündeki hedeflerine bıraktığı görülmektedir. Bu kapsamda tarım ve sanayiye yönelik gelişme eksenleri ikinci dönem bölge planında da yerini almıştır.

7.4.1.2. Stratejik Gelişme Eksenleri Doğrultusunda Amaç ve Hedefler

1.Beşeri Sermayenin Rekabetçi Sektörlerle Uyumlu Bir Şekilde Geliştirilmesi

Amaç 1. Eğitim sisteminin bölgedeki rekabetçi sektörlerle uyumu arttırılacaktır.

Hedef 1. Derslik başına düşen öğrenci sayısı, başta mesleki ve teknik ortaöğretim kademesi olmak üzere Türkiye ortalamalarına yaklaştırılacaktır.

Hedef 2. Bölgenin ihtiyaç duyduğu sektörlerde, özellikle Ticaret, Turizm, Tarım, Ulaştırma ve Sanayi sektörlerinde, mesleki eğitim yaygınlaştırılacaktır.

Hedef 3. Mesleki eğitim kurumlarının ve bu kurumlarda eğitim gören öğrencilerin niteliklerinin artırılması desteklenecektir.

Hedef 4. Mesleki eğitim alanında, bölgede ön plana çıkan Ticaret, Turizm, Tarım, Taşımacılık ve Sanayi sektörlerinde Üniversite ile işbirliği geliştirilecektir.

Hedef 5. Başta mesleki ortaöğretim ve ön lisans programlarında olmak üzere tüm eğitim programlarında, öğrencilerin yabancı dil becerileri (İngilizce ve Arapça) ve temel bilgisayar bilgileri geliştirilecektir.

Hedef 6. Bölgedeki özel üniversitelerin kurulması ve mevcut üniversitelerin tercih edilebilirliği desteklenecektir.

Hedef 7. TR63 Bölgesinde okul öncesi eğitimde okullaşma oranı Türkiye ortalamasına yaklaştırılacaktır.

Amaç 2. Çalışma çağındaki nüfusun istihdam edilebilirlikleri geliştirilecektir.

Hedef 1. Bölge işgücü piyasasındaki arz ve talep arasında farkındalık oluşturulacaktır.

Hedef 2. İstihdam ve eğitim arasındaki ilişki güçlendirilecektir.

Amaç 3. Dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımı özendirilecektir.

Hedef 1. Dezavantajlı grupların istihdam piyasasına girişleri özendirilecektir.

Hedef 2. Kadınların, gençlerin ve engellilerin sosyal faaliyetlere katılımı arttırılacaktır.

Amaç 4. Sağlık hizmetleri etkinleştirilecektir.

Hedef 1. Bölgedeki hastane ve yatak sayısı Türkiye ortalamasına yükseltilecektir.

Hedef 2. Bölge düzeyinde mevcut sağlık altyapısının daha etkin kullanılması için 2011 yılı sonu itibarıyla bir strateji geliştirilecektir.

Hedef 3. Başta kırsal nüfus olmak üzere nüfusun sağlık hizmetlerine erişimi iyileştirilecektir.

Hedef 4. Bölgedeki sağlık hizmetleri arasındaki fark azaltılacaktır.

2.Yatırım Ortamının İyileştirilmesi ve Yenilikçilik

Amaç 1. Kümelenme politikaları geliştirilecek, buna uygun yönetim ve destekleme mekanizması kurulacaktır.

Hedef 1: Üniversite ve sanayi işbirliğinin yoğun olduğu Teknopark ve Tekmer gibi merkezler kurulacaktır.

Hedef 2: Sürdürülebilir ihracat artışını sağlamak amacıyla yenilikçiliğe ve Ar-Ge'ye dayalı, katma değeri yüksek, markalı ürün ve hizmetlerin üretim ve pazarlama süreçleri konusunda bölgede danışmanlık hizmetleri sağlanacaktır.

Hedef 3: 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında kurulacak teknoparklarda Bölge üniversitelerinin, Suriye üniversiteleriyle ortak proje fikri geliştirmeleri sağlanacaktır.

Amaç 2. Yatırım cazibesini arttırmak amacıyla altyapı olanakları iyileştirilecektir.

Hedef 1: Ulusal ve uluslararası yatırım kaynaklarının bölgeye kazandırılması amacıyla altyapı olanakları geliştirilecektir.

Hedef 2: Bölgenin yaşam kalitesini arttırmak için sosyal faaliyetler ve tesisler arttırılacaktır.

Amaç 3. Bölgedeki yer altı kaynakları ekonomiye kazandırılacaktır.

Hedef 1: Bölgedeki yer altı kaynakları ve rezerv durumları tespit edilecektir.

Hedef 2: Bölgedeki yer altı kaynakların iktisadi katkısı arttırılacaktır.

Amaç 4. Bürokratik işlemler azaltılacaktır.

Hedef 1: Yatırımlarda bürokratik süreç kolaylaştırılacaktır.

3.Sanayi ve Ticaretin Geliştirilmesi

Amaç 1. Sınai ve ticari işletmelerin mali ve idari kapasiteleri geliştirilecektir.

Hedef 1: Başta KOBİ'ler olmak üzere sınai ve ticari işletmelerin finans kaynaklarına erişim kapasiteleri geliştirilecektir.

Hedef 2: Bölge düzeyindeki sanayi kümelenme eğilimleri ve rekabetçilik güçleri tespit edilerek yönlendirme ve teşvik programları tasarlanacaktır.

Hedef 3: Ürün ve pazar araştırmaları, marka oluşturma ve yenilikçilik, yurt içi ve yurt dışı ortaklıkları gibi mali ve teknik konularda kapasite geliştirilecektir.

Hedef 4: İşletmelerin çalışan tam ve/veya yarı zamanlı nitelikli personel sayısı arttırılacaktır.

Hedef 5: KOBİ'lerin birleşerek büyüme çalışmaları desteklenecektir.

Hedef 6: KOBİ'lerin yeni teknoloji kullanım ve yenilikçilik kapasiteleri geliştirilecektir.

Amaç 2. Dış ticaret geliştirilecektir.

Hedef 1: Bölgede yer alan iki adet sınır kapısının (Cilvegözü ve Yayladağı) hızlı ve kaliteli hizmet vermesi sağlanacaktır.

Hedef 2: Bölge sınırları içerisinde Serbest Bölge kurulacaktır.

Hedef 3: Sınır ötesi işbirliği projeleri geliştirilecektir.

Hedef 4: Bölgedeki sınai ve ticari firmaların dış ticaret konusundaki bilgi ve bilinç düzeyi artırılacaktır.

Amaç 3. Bireysel ve kurumsal girişimcilik kültürü geliştirilecektir.

Hedef 1: Bölgede girişimcilik kültürünün geliştirilecektir.

Hedef 2: Bireysel ve kurumsal girişimcilerin rekabetçilik yetenekleri artırılacaktır.

Amaç 4. İllerde öne çıkan sosyal ve iktisadi potansiyeller değerlendirilecektir.

Hedef 1: Hatay ve Osmaniye ilinin demir-çelik sektörünün katma değeri artırılacaktır.

Hedef 2: Kahramanmaraş ili tekstil sektörü daha rekabetçi hale getirilecektir.

Hedef 3: Osmaniye ili katma değeri yüksek yerfıstığı ürünleri geliştirilecek ve ulusal ve uluslararası pazarlara sunulacaktır.

Hedef 4: Kahramanmaraş ilinde çelik mutfak eşyası üretim ve pazarlama faaliyetleri geliştirilecektir.

Hedef 5: Hatay ilinde mobilyacılık ve ayakkabıcılık sektörünün geliştirilmesine yönelik faaliyetler yapılacaktır.

Hedef 6: Kahramanmaraş ilinde dondurmacılık sektörü dünya çapında rekabet edilebilir hale getirilecektir.

Hedef 7: Kahramanmaraş ilinde kırmızı biber üretim ve pazarlama faaliyetleri iyileştirilecektir.

Hedef 8: Hatay ilinde defne ürünleri işleme ve tanıtım faaliyetleri geliştirilecektir.

Hedef 9: Hatay ve Osmaniye illerinde zeytincilik geliştirilecektir.

Hedef 10: Yaş meyve ve sebze ihracatı desteklenecektir.

4.Tarımsal Rekabet Gücünün Arttırılması: Tarımda Yapısal Dönüşüm

Amaç 1. Tarımda bilgi birikimi arttırılacak ve uzmanlaşma sağlanacaktır.

Hedef 1: Tarımsal üreticilere yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri yapılacaktır.

Amaç 2. Tarımsal ürünlerin pazarlama yöntemleri geliştirilecektir.

Hedef 1: Ürün ihtisas borsaları kurulacaktır.

Hedef 2: Lisanslı depoculuk yaygınlaştırılacaktır.

Hedef 3: Bölgede iktisadi anlamda öne çıkan ürünlerin pazar payları artırılacaktır.

Amaç 3. Tarımda örgütlülük bilinci ve tarımsal örgütlenme geliştirilecektir.

Hedef 1. Bölgedeki üretici örgütlerinin yaygınlaştırılması desteklenecektir.

Hedef 2. Bölgede yer alan üretici örgütlerinin kurumsallaşma düzeyleri geliştirilecektir.

Amaç 4. Tarım arazileri korunacak ve verimliliği artırılacaktır.

Hedef 1. Mevcut tarım arazilerinin korunması için gerekli teknik çalışmalar yapılacak ve üretici bu konuda bilinçlendirilecektir.

Hedef 2. Tarımda modern üretim teknikleri kullanımı desteklenecektir.

Hedef 3. Tarımsal Ar-Ge çalışmaları desteklenecektir.

Hedef 4. Tarım araziler daha verimli kullanılacaktır.

Amaç 5. Katma değeri yüksek tarım ürünlerinin üretimleri teşvik edilecek ve bu ürünlere dayalı sanayi kollarının gelişimi desteklenecektir.

Hedef 1. Pazar değeri yüksek ürünlerin toplam üretim miktarı ve payı artırılabilecektir.

Hedef 2. Bölgede yoğun olarak üretimi yapılan ürünlere dayalı sanayi kollarının gelişimi desteklenecek ve ürün yelpazesi genişletilecektir.

Hedef 3. Tarımsal kümelenme araştırması sonucunda yoğun olarak üretimi yapıldığı tespit edilen ürünlerin katma değeri yükseltilecektir.

Hedef 4. Organik tarım üretimi uygulamaları desteklenecektir.

Hedef 5. Artan meyve üretiminin değerlendirilebileceği katma değeri yüksek yeni alanlar geliştirilecektir.

5. Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Bölgenin Marka ve Cazibe Merkezi Haline Getirilmesi

Amaç 1. Bölgenin turizm stratejisi ve eylem planı oluşturulacaktır.

Hedef 1. Mevcut turizm potansiyelinin daha verimli kullanılabilmesi için bölgenin Turizm Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanacaktır.

Hedef 2. 2023 Türkiye Turizm Stratejilerine paralel olarak Bölge turizmi canlandırılacaktır.

Amaç 2. Bölgesel turizm stratejisi doğrultusunda alternatif turizm alanları belirlenecek ve geliştirilecektir.

Hedef 1. Bölge sağlık turizminde cazibe merkezi haline getirilecektir.

Hedef 2. Bölgenin inanç turizmi geliştirilecektir.

Hedef 3. Bölgede eko-turizm yaygınlaştırılacaktır.

Hedef 4. Bölge mutfak turizminde bir niş alan haline getirilecektir.

Hedef 5. Hatay ili medeniyetlerin buluşma noktası olarak konumlandırılacaktır.

Amaç 3. Turizm hizmet kalitesi artırılacak, tesisler çeşitlendirilecektir.

Hedef 1. Hizmet sunma kalitesinin artırılması amacıyla insan kaynakları geliştirilecektir.

Hedef 2. Konaklama tesisleri yelpazesi çeşitlendirilecektir.

Amaç 4. Doğal çevre, tarihi ve kültürel miras korunacaktır.

Hedef 1. Bölge halkı doğal çevre ve kültürel yapının korunması konusunda bilinçlendirilecektir.

Hedef 2. Bölgede tarihi ve turistik anlamda önem taşıyan mekanlar restore edilecektir.

Hedef 3. Asi Nehri Havzasının rehabilite edilmesi ve korunması için gerekli tedbirler alınacaktır.

Hedef 4. Kentsel altyapı iyileştirilecektir (DOĞAKA, 2012b).

DOĞAKA Bölge Planı'nda yer alan bu hedefler incelendiğinde, bölge için belirlenen stratejik gelişme eksenleri doğrultusunda beş ana hedef belirlendiği görülmektedir. Bunlar beşeri sermayenin geliştirilmesi yeni yatırımcıların bölgeye çekilmesi ve yatırım ortamının iyileştirilerek inovasyon süreçlerinin hızlandırılması, başta KOBİ'lerin desteklenmesiyle bölgedeki sanayi ve ticaret ortamının geliştirilmesi, tarımsal üretimde verimin ve kalitenin artırılması ve bölgenin mevcut turizm potansiyelinin değerlendirilerek bölgenin turizmde marka ve cazibe merkezi haline getirilmesidir. Ayrıca söz konusu hedefler incelendiğinde bölgenin ekonomik gelişimine yönelik hedefler ortaya konurken, bölge kalkınmasının sosyal boyutunun da göz ardı edilmediği görülmektedir.

Bölgede açılan mali, teknik ve sosyal destek programları söz konusu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu desteklerin beklenen etki ve sonuçlarının da birbirini destekleyeceği bir gelişme süreci tasarlanmıştır.

7.5. DOĞAKA Tarafından Bölgede Açılan Destek Programları

Proje, belirli bir yerde, belirli bir zaman ve bütçe çerçevesinde, bir başlama ve bitiş noktasına sahip, önceden belirlenmiş amaçlara ulaşılmasını sağlayacak olan faaliyetler topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Mali destek ise desteklenecek proje veya faaliyetlerin gider bütçelerinin, belirlenecek oranlarda Ajans tarafından karşılanması amacıyla güden nakdi ödeme olarak ifade edilmektedir.

Destek verilecek alanlar belirlenirken birden çok sektörü içeren ve sektörler arasında yatay ilişkileri en iyi şekilde kuran temalar esas alınırken aynı zamanda bölgenin mekânsal öncelikleri ile Dokuzuncu Kalkınma Planında yer alan gelişme eksenleri, yeni ulusal teşvik sistemi, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile DPT arasında Kalkınma Ajanslarının verebileceği destek alanları konularında yürütülen müzakereler ve Bölge Planının temel amaçları esas alınmaktadır (SERKA, 2014).

Tablo 7.2. DOĞAKA Tarafından Bölgede Açılan Destek Programları

Program yılı	Program adı
2010	- Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı - Doğrudan Faaliyet Desteği - İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (kar amacı gütmeyen kuruluşlar) - İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (kar amacı güden kuruluşlar) - Teknik Destek Programı
2011	- Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı - Turizm Altyapısının Geliştirilmesi (Küçük Ölçekli Altyapı) Mali Destek Programı - Sosyal Destek Programı (SODES) - Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı
2012	Yılı Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı
2013	Sosyal Destek Programı (SODES)
2014	Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı

Kaynak: DOĞAKA, 01.09.2014, (<http://www.dogaka.org.tr/>)

7.6. SAHA ARAŞTIRMASI

7.6.1. 2010-2012 Yılları Arası DOĞAKA Tarafından Açılan Mali Destek Programları

7.6.1.1. 2010 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı

TR63 bölgesinde işletmelerin modernizasyonu ve rekabet güçlerinin artırılması amacıyla (DOĞAKA,2010a) açılan 2010 Yılı “İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı” (kar amacı güden kurumlara yönelik) kapsamında Hatay’dan 14, Kahramanmaraş’tan 11 ve Osmaniye’den 6 proje olmak üzere toplamda 31 projeye destek verilmiştir (Tablo 7.3.).

Tablo 7.3. 2010 Yılı İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı Proje Sayısı ve Destek Miktarları

İller	Proje sayısı	Toplam proje bütçesi	Toplam destek miktarı
Hatay	14	17.050.422 TL	5.120.771 TL
Kahramanmaraş	11		
Osmaniye	6		
Toplam	31		

Kaynak: DOĞAKA, 2013a.

7.6.1.2. 2011 Yılı Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı

Yine bölgede tarıma dayalı sanayi ve gıda sanayi işletmelerinin ulusal ve uluslararası pazarlarda talep edilen standartlara uygun üretim, ürün çeşitliliği, pazarlama ve satış uygulamaları geliştirebilmelerine yönelik olarak Ar-Ge ve yenilik içeren, kapasite ve istihdam artırıcı projelerle desteklenmesi, tarımsal sanayinin gelişmesine katkı sağlaması amacıyla (DOĞAKA, 2011a) açılan 2011 yılı “Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı” kapsamında Hatay’dan 7, Kahramanmaraş’tan 6 ve Osmaniye’den 9 olmak üzere toplam 22 projeye destek verilmiştir (Tablo 7.4.).

Tablo 7.4. 2011 Yılı Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı Proje Sayısı ve Destek Miktarları

İller	Proje sayısı	Toplam proje bütçesi	Toplam destek miktarı
Hatay	7	9.113.460 TL	4.325.119 TL
Kahramanmaraş	6		
Osmaniye	9		
Toplam	22		

Kaynak: DOĞAKA , 2013a.

7.6.1.3. 2012 Yılı Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı

2012 yılında KOBİ’lere ve Kooperatiflere yönelik olarak uygulanan “Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı” ile TR63 Bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin; yenilik yapma ve uygulama kapasitelerini geliştirerek, rekabet edebilme gücünü arttırmak ve sürdürülebilirliklerini sağlamak amaçlanmıştır (DOĞAKA,2012a). Program kapsamında Hatay’dan 43, Kahramanmaraş’tan 39 ve Osmaniye’den 9 proje olmak üzere toplam 91 projeye destek verilmiştir (Tablo 7.11).

Tablo.7.5. 2012 Yılı Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı Proje Sayıları ve Destek Miktarı

İller	Proje sayısı	Toplam proje bütçesi	Toplam destek miktarı
Hatay	43	21.871.109 TL	10.774.907 TL
Kahramanmaraş	39	23.606.591 TL	11.509.588 TL
Osmaniye	9	4.263.478 TL	2.081.257 TL
Toplam	91		

Kaynak: DOĞAKA, 2013a.

Not: Feshedilen projeler tablolara dahil edilmemiştir.

7.6.2. Saha Araştırmasının Amacı

Saha araştırmasının amacı DOĞAKA tarafından 2010-2012 yılları arasında mali destek programları kapsamında verilen proje desteklerinin TR63 Düzey II Bölgesinde yer alan KOBİ niteliğindeki firmalar üzerindeki spesifik etkilerini ortaya koymak, bölgesel gelişme ve kalkınmaya olan katkısını değerlendirmektir.

7.6.3. Araştırma Alanı

Bu saha araştırmasının uygulama alanını DOĞAKA'nın faaliyet göstermekte olduğu TR63 Düzey II Bölgesinde yer alan Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri oluşturmaktadır.

Türkiye'nin güneyinde yer alan bölgenin batısında TR62 Adana-Mersin bölgesi ve Akdeniz, kuzeyinde TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat bölgesi, doğusunda TRC1 Gaziantep, Kilis, Adıyaman bölgesi ve güneyinde Suriye yer almaktadır.

TR63 Bölgesi toplam 23.607 km² alandan oluşmakta ve Türkiye toplam yüzölçümünün %3'ünü kapsamaktadır. TR63 Bölgesi toplam alanının % 62'sini kapsayan Kahramanmaraş alan olarak bölgenin en büyük ilidir. İlçeler bazında, il merkezi ilçeler hariç olmak üzere en geniş alana sahip ilçe Elbistan (2.319 km²), en küçük alana sahip ilçe ise Hasanbeyli'dir (122 km²).

2012 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNSK) sonuçlarına göre TR63 Bölgesinin nüfusu 3.038.983 olarak belirlenmiştir. 2011 yılına göre 25.193 kişilik artış olduğu görülen bölgede yıllık nüfus artış hızı binde 8,35 olarak gerçekleşmiş ve binde 12,1 olan Türkiye toplam nüfus artışının altında kalmıştır. Yıllık nüfus artış hızı, Hatay ilinde binde 6,4, Kahramanmaraş ilinde binde 8,5 ve Osmaniye ilinde binde 14 olarak gerçekleşmiştir (www.tuik.gov.tr).

Bölge sahip olduğu lokasyon avantajları sayesinde tarım, sanayi ve ticaret sektörlerinde Türkiye'de önemli bir yere sahiptir.

TR 63 BÖLGESİ LOKASYON HARİTASI

Şekil 7.7. TR 63 Bölgesi Lokasyon Haritası

7.6.4. Saha Araştırmasının Evreni ve Örneklemi

Saha araştırmasının uygulama alanı TR63 Düzey II Bölgesidir. Araştırmanın evreni, DOĞAKA tarafından 2010-2012 yılları arasında mali destek programlarından yararlanmış 144 firmadan oluşmaktadır. Bu çalışmada olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden “basit rastgele örnekleme” metodu kullanılmıştır. 144 firma araştırmanın evrenini oluştururken, araştırmanın uygulanma sürecinde her firmadan olumlu yanıt alınamadığı için örneklem oranında değişimler olmuştur. Araştırma kapsamında 120 firmaya ulaşılmış ancak 81 firmaya anket uygulaması yapılmıştır.

7.6.5. Veri Toplama Tekniği

Saha araştırmasında veri toplama yöntemleri içerisinde en fazla yararlanılan ve çalışmanın amacına yönelik olarak en uygun yöntem olduğuna karar verilen anket yöntemi uygulanmıştır.

Saha araştırmasının alanı Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden oluşmaktadır. Araştırmanın evrenini oluşturan bu üç ilde mali destek programlarından yararlanmış olan 144 firmadan çalışmamıza katılmayı kabul eden 84 firmaya anket uygulanmıştır. Saha araştırması için uygulanan anket formu; literatür taraması ve yerel düzeyde yapılan çalışmalar incelenerek oluşturulmuştur. Anket uygulanan firmalardan en doğru verilerin elde edilebilmesi için yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Anket formu 25 sorudan oluşmuş ve 84 firmaya uygulanmıştır.

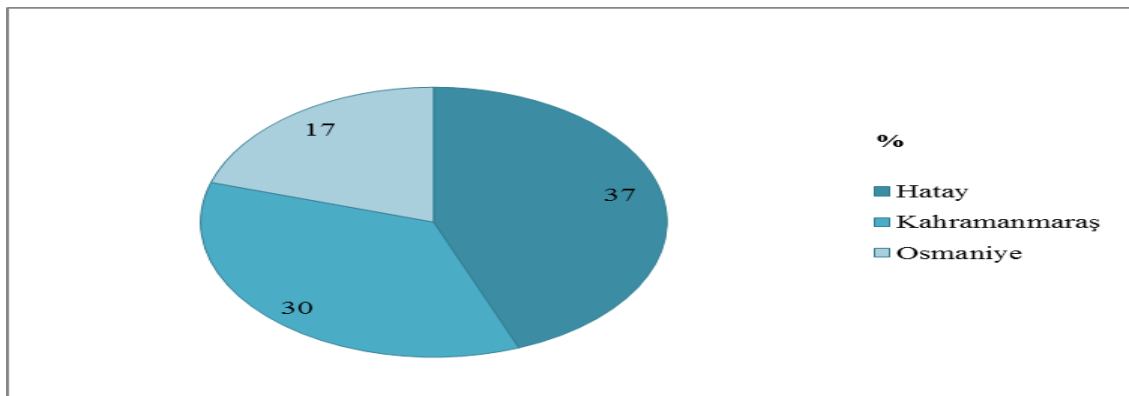
7.6.6. Verilerin Analizi

Saha araştırmasından elde edilen veriler ankette yer alan her bir soruya verilen cevapların “frekans dağılımları” aracılığıyla değerlendirilmiştir. Anket cevaplarına ilişkin veriler SPSS 21 Programı aracılığıyla analiz edilmiş ve bu programda oluşturulan frekans tabloları Excel ortamına aktararak grafiklere dönüştürülmüştür. Yüzde dağılımları oluşturulurken bazı işletmelerin birden fazla seçenek işaretlemesi nedeniyle kimi durumlarda verilen yüzdelerin toplamı 100’ü aşmaktadır.

Bölgede verilen proje desteklerinin il ve ilçe bazında dağılışı haritaları ArcGIS-10 programı aracılığıyla üretilmiştir. Yapılan analizlerin sonuçlarının, ajans yetkilileriyle yapılan mülakatlarla elde edilen verilerin, ajansın kurumsal dokümanlarının ve konuya ilişkin bilimsel yayınların incelenip değerlendirilmesi ile çalışma tamamlanmıştır.

7.7. AMPİRİK BULGULAR VE TARTIŞMA

Bölgede saha araştırması için uygulanan anket çalışmasına Hatay’dan 37, Kahramanmaraş’tan 30 ve Osmaniye’den 17 olmak üzere toplam 84 firma katılmıştır.

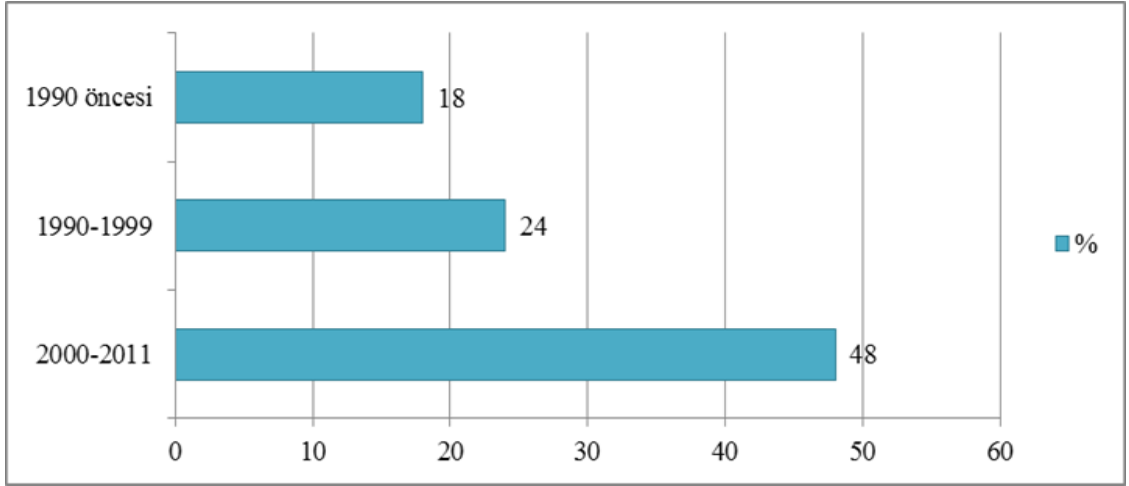

Şekil 7.8. TR63 Bölgesinde Araştırmaya Katılan İşletme Sayısının İllere Göre Dağılımı

7.7.1. Proje Desteklerinin Hatay'daki KOBİ'lere Etkileri

7.7.1.1. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı

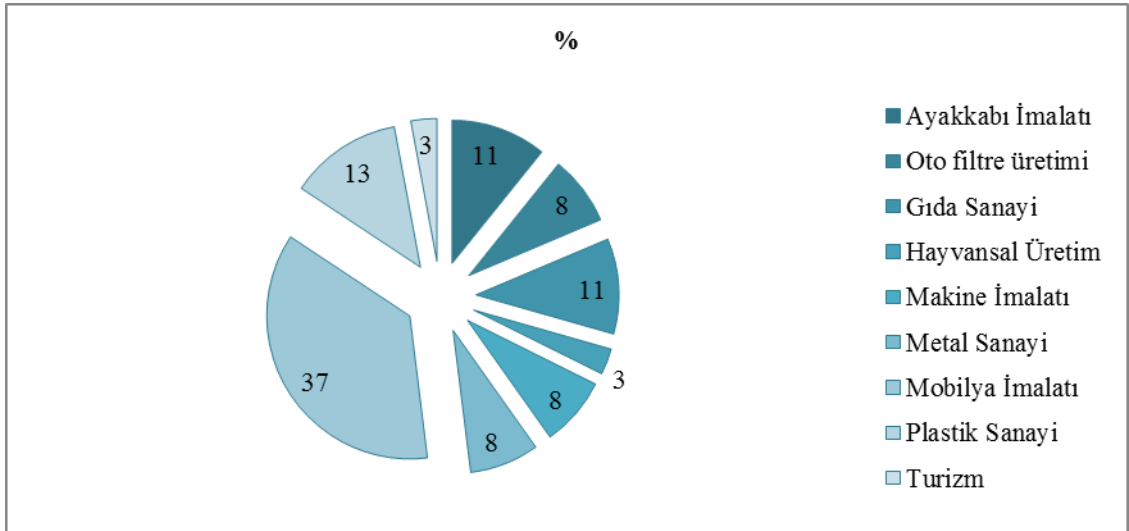
Ankete katılan firmaların büyük bir bölümünü oluşturan %48'inin 2000 yılı ve sonrasında kurulan işletmeler olduğu görülmektedir. Firmaların %24'ü 1990-1999 yılları arasında kurulmuşken %18'inin 1990 yılı öncesi kurulmuş olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, kentte destek alan firmaların büyük bölümünün görece genç firmalardan oluştuğunu göstermektedir. Bu durum son yıllarda bölgeye yapılan yatırımların ve ekonomik canlanmanın bir göstergesidir.

Şekil 7.9. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı

7.7.1.2. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı

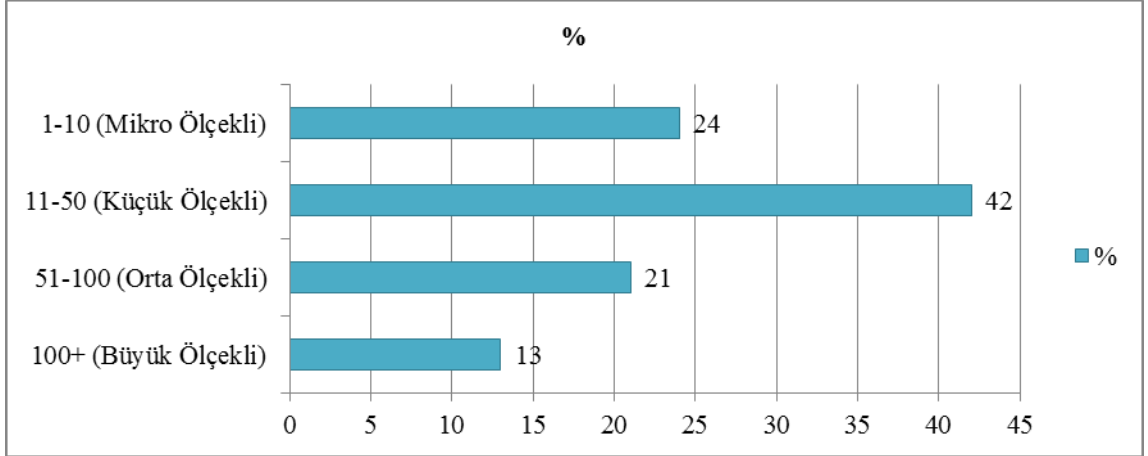
Araştırmaya katılan firmaların %37'si mobilya imalatı, %13'ü plastik sanayi, %11'i ayakkabı imalatı, %11'i gıda sanayi, %8'i metal sanayi, %8'i makine imalatı, %3'ü hayvansal üretim ve yine %3'ü turizm sektörlerinde faaliyet göstermektedir.

Şekil 7.10. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı

7.7.1.3. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Firma Ölçeği (Çalışan Sayısı)

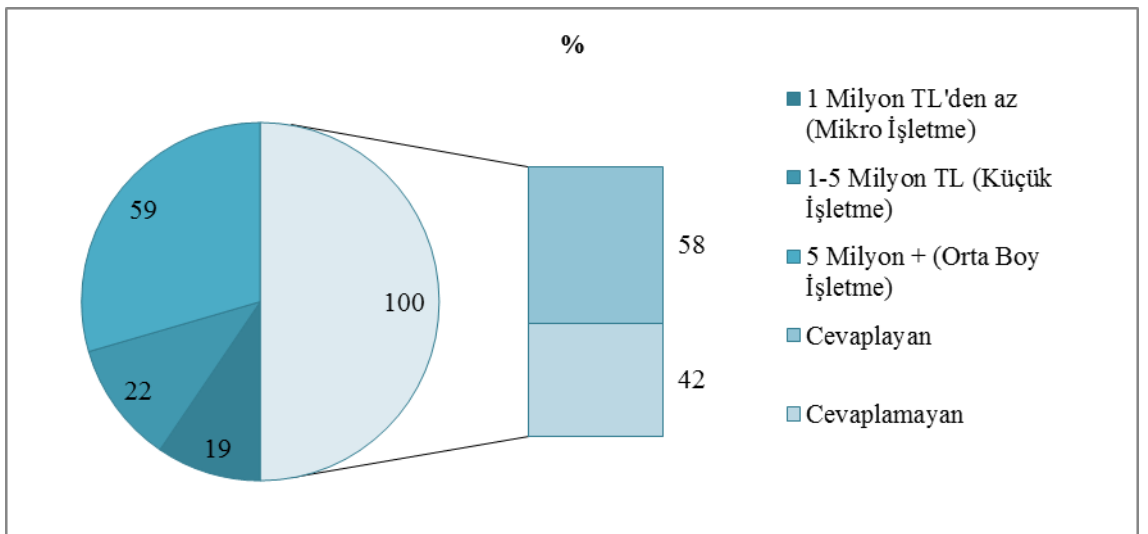
Araştırmaya katılan firmaların 42'si 11-50 işçi çalıştıran küçük ölçekli firmalardan oluşurken, %24'ü çalışan sayısı 1-10 kişiden oluşan mikro ölçekli firmalardır. Bu katılan firmaların %21'i 51-100 kişi çalıştıran orta ölçekli ve %13'ü ise 100 kişiden fazla çalışanı olan büyük ölçekli firmalardır. Mikro ölçekli firmalar, küçük ölçekli firmalarla birlikte ele alındığında toplam içindeki payları %66'yı bulmaktadır. Bu durum Hatay'da araştırmaya katılan firmaların yarısının KOBİ'ler içinde küçük ölçekli firmalardan meydana geldiğini göstermektedir.

Şekil 7.11. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Çalışan Sayısı)

7.7.1.4. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Firma Ölçeği (Ciro)

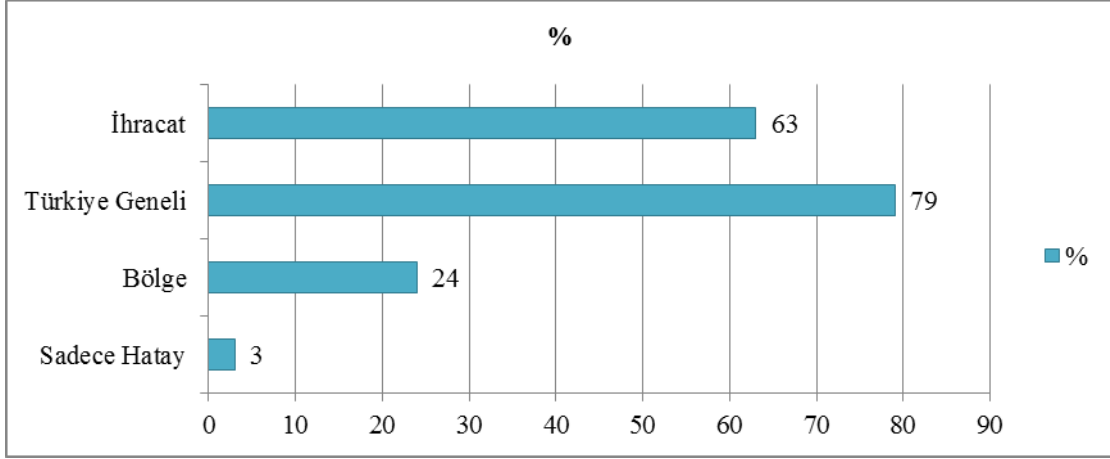
Araştırmaya katılan firmaların %42'si yıllık cirolarının ne kadar olduğu sorusunu yanıtsız bırakmıştır. Sorumuzu yanıtlayan firmalar %58 oranındadır. Bunların %22'si yıllık cirosu 1-5 milyon TL arasında olan küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Firmaların %59'u 5 milyon TL ve üzeri ciroya sahip orta boy işletmelerden oluşurken, %19'u 1 Milyon TL'den az ciroya sahip mikro ölçekli işletmelerdir. AB ve KOSGEB'in yaptığı KOBİ tanımına göre söz konusu firmaların yarısından fazlasının orta ölçekli firmalar olduğu görülmektedir (Yavan, 2012: 54).

Şekil 7.12. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Ciro)

7.7.1.5. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı

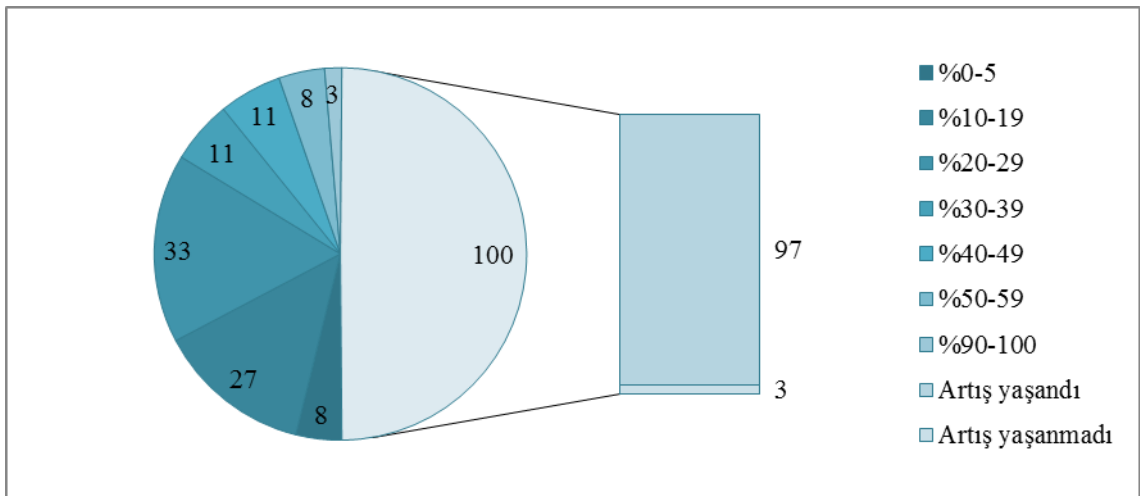
Araştırmaya katılan firmaların %3’ü sadece Hatay’a satış yaparken, %24’ü bölgeye satış yaptığını belirtmiştir. Firmaların %79’unun pazarı sadece Türkiye ile sınırlıyken, %63’ü ihracat yaptığını ifade etmiştir. Bu durum firmaların yarısından fazlasının ihracat yapma kapasitesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Burada bazı firmalar birden fazla pazara mal satmaları nedeniyle verilen yüzdelerin toplamı 100’ü aşmaktadır).

Şekil 7.13. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı

7.7.1.6. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı

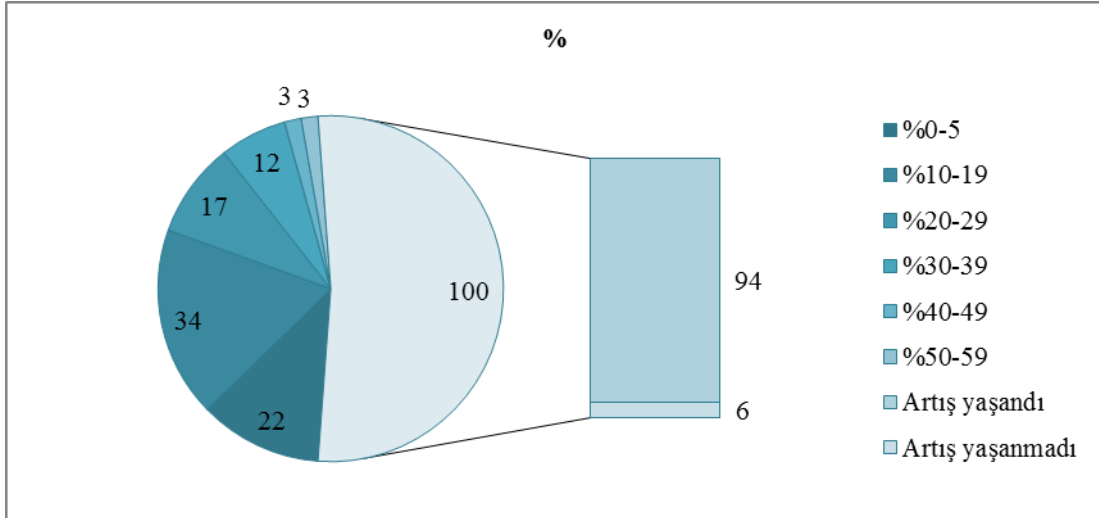
Araştırmaya katılan firmaların %97’si ajanstaki destek aldıktan sonra cirolarında artış olduğunu ifade etmiştir. Cirolarında artış olmadığını belirten %3 oranındaki firmaların büyük bir kısmı proje destek sürecinin henüz tamamlanmamış olmasından dolayı cirolarının etkilenmemiş olduğunu ifade etmişlerdir. Ciro artışı yaşayan firmaların %8’i %5 oranında artış yaşadığını belirtirken, %27’si ise %10-19 oranında artış yaşadığını ifade etmiştir. %20-29 oranında artış yaşadığını belirtenlerin oranı %33, %30-39 oranında artış yaşadığını ifade edenlerin oranı %11 iken %40-49 oranında ciro artışı yakaladığını ifade edenlerin oranı ise %11 kadar olmuştur. Ciro artışı %50’yi geçen firmaların oranı %11’i bulurken, firmaların %3’ünün artışı %100’ü bulmuştur. Buna göre firmaların ortalama ciro artışı %23,2 olmuştur.

Şekil 7.14. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı

7.7.1.7. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış

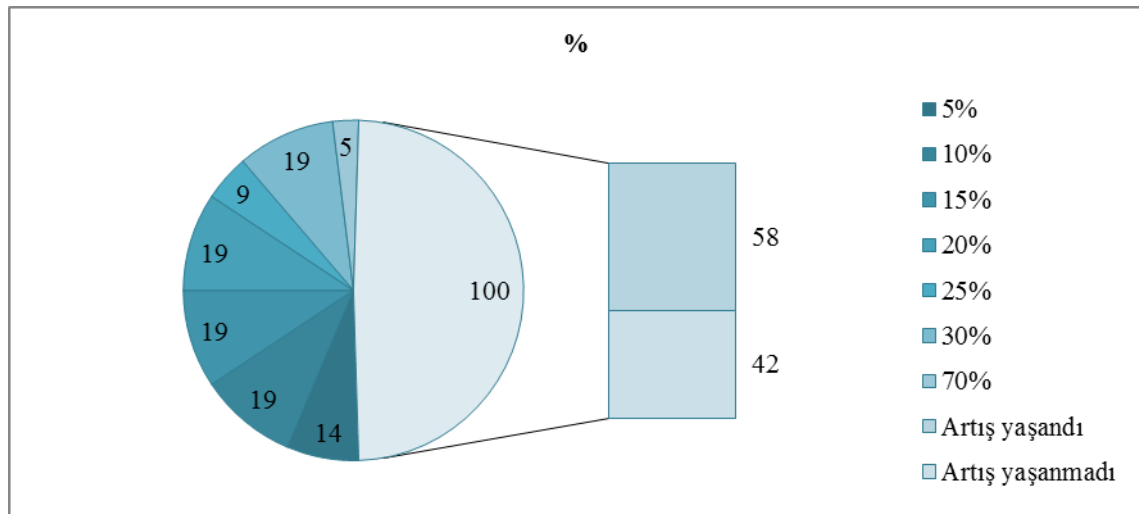
Araştırmaya katılan firmaların %96’sında ajans desteğiyle birlikte istihdam edilen kişi sayısı artmıştır. Firmaların % 34’ü %10-19 arasında artış olduğunu ifade ederken, %17’si %20-29 arasında artış olduğunu ifade etmiştir. Firmaların %12’si %30-39, %3’ü %40-49, ve yine %3’ü %50-59 oranında artış yaşadığını belirtmiştir. Destek alan firmaların (%73) büyük bir kısmının istihdam artışı %30’u geçememiştir. İstihdam artışı yaşamadıklarını ifade eden firmalar ise sadece %3 oranındadır. Buna göre firmaların ortalama istihdam artışı %15 olmuştur. Buna göre firmaların ortalama istihdam edilen kişi sayısındaki artış %13,4 olmuştur.

Şekil 7.15. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış

7.7.1.8. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış

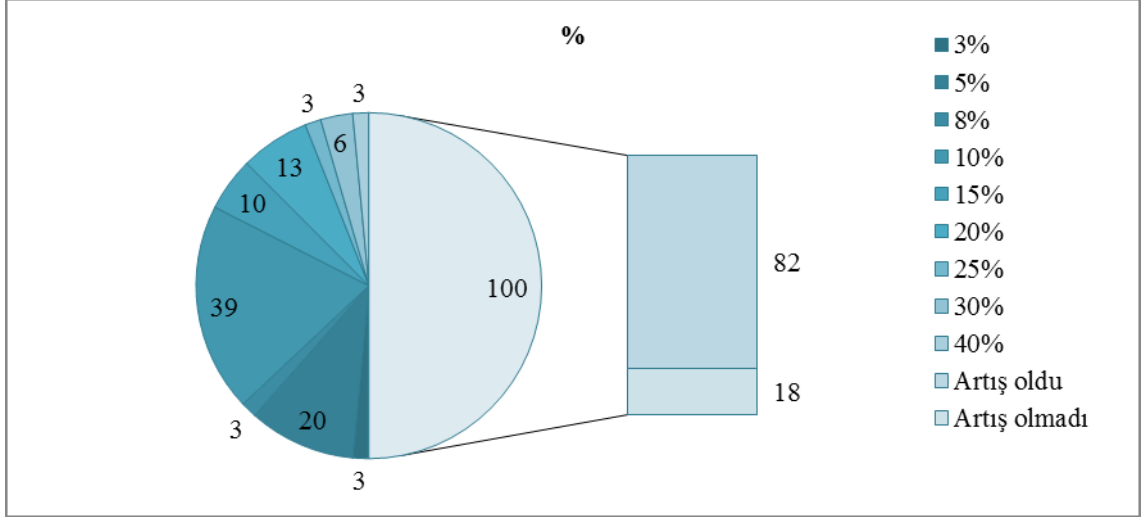
Araştırmaya katılan firmaların %63’ü ihracat yapmaktadır. Bu firmaların %42’si ihracat oranında bir artış yaşamadığını ifade ederken, %19’u %30 artış sağlamış, %5’inin artışı ise %70 gibi önemli bir oran yakalamıştır. Bu firmaların %65’inin ihracat oranında elde ettiği artış ise %30’un altında kalmıştır. Bu durum ajans desteğinin söz konusu firmaların ihracat kapasitelerine sağladığı katkıyı ortaya koymaktadır. Buna göre firmaların ortalama ihracat oranındaki artış %11,4 olmuştur.

Şekil 7.16. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış

7.7.1.9. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış

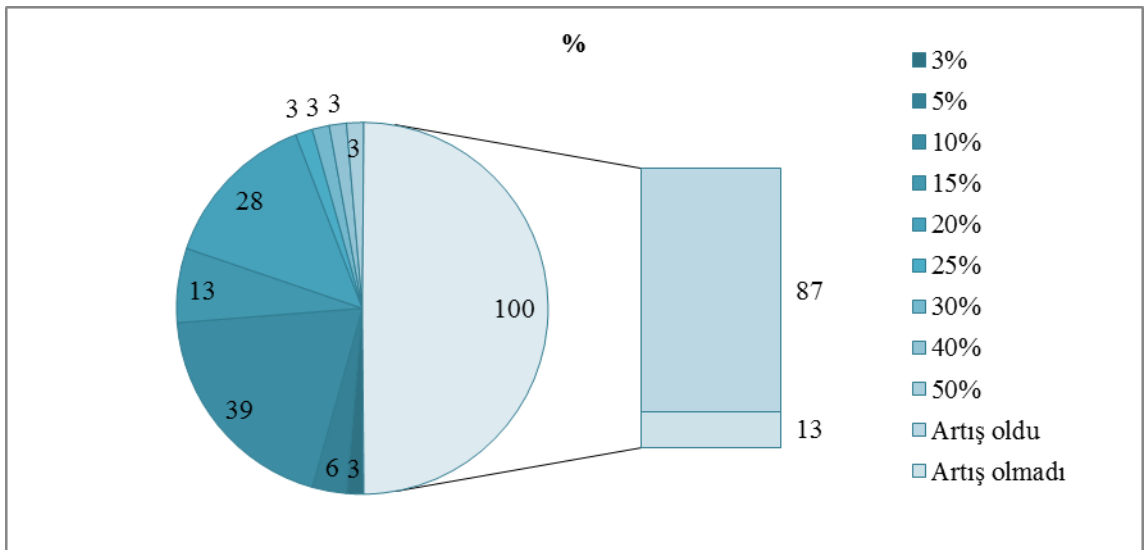
Araştırmaya katılan firmaların %82'si Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarında artış gerçekleştirdiğini ifade ederken, söz konusu firmaların %18'i ise gerçekleştiremediğini ifade etmiştir. Bu firmaların sadece %9'u %30'un üzerinde Ar-Ge ve inovasyon faaliyeti gerçekleştirebilmiştir. Söz konusu firmalar projeleri öncesinde finansal kaynakların yetersizliği ve deneyimsizlikten dolayı bunu gerçekleştiremediklerini belirtmişlerdir. Buna göre firmaların ortalama Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarındaki artış %10,8 olmuştur.

Şekil 7.17. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış

7.7.1.10. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış

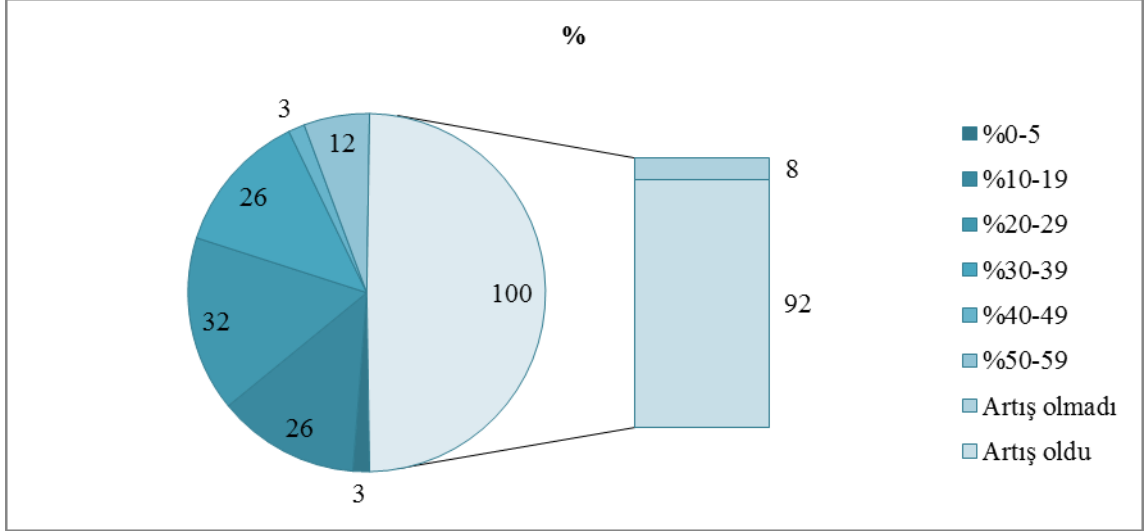
Araştırmaya katılan firmaların %13'ü ajans desteğinin yeni pazarlara açılmalarında etkili olmadığını belirtirken, %87'si yeni pazarlara açıldığını belirtmiştir. Buna göre firmaların yeni pazarlara açılma oranındaki ortalama artış %13,8 olmuştur.

Şekil 7.18. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış

7.7.1.11. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış

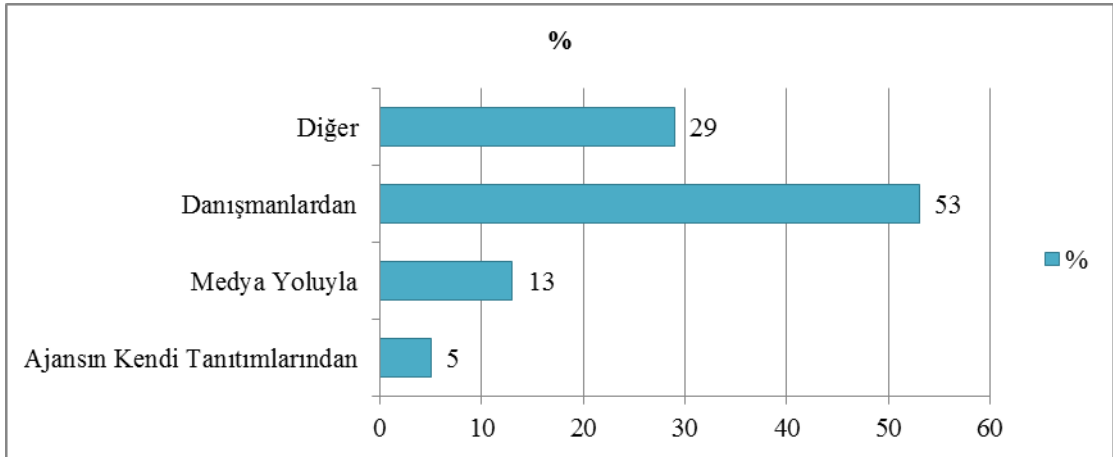
Araştırmaya katılan firmaların %8'i pazar payında artış olmadığını ifade ederken, %92 gibi büyük bir kısmının pazar payında artış olduğu görülmektedir. Buna göre firmaların ortalama pazar payındaki artış %22,1 olmuştur.

Şekil 7.19. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış

7.7.1.12. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu

Destek programlarının tanıtımında, en etkili yöntemlerin başında %53'lük oranla danışman faaliyetleri gelmektedir. Firmaların %13'ü medya yoluyla haberdar olduğunu ifade ederken, sadece %5'i ajansın kendi tanıtımları yoluyla haberdar olduğunu ifade etmiştir. Firmaların %29'u ise diğer yollardan haberdar olduklarını belirtmiştir.

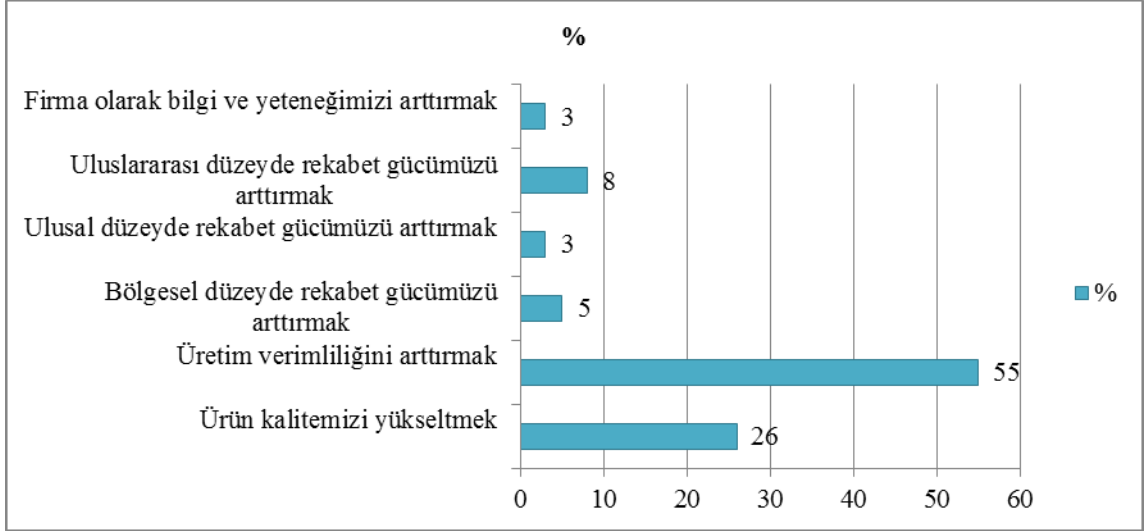

Şekil 7.20. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu

7.7.1.13. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı

Araştırmaya katılan firmaların %55'i üretim verimliliğini arttırmayı amaçlarken, %26'sı ürün kalitesini yükseltmeyi amaçlamıştır. Firmaların %3'ü ulusal düzeyde,

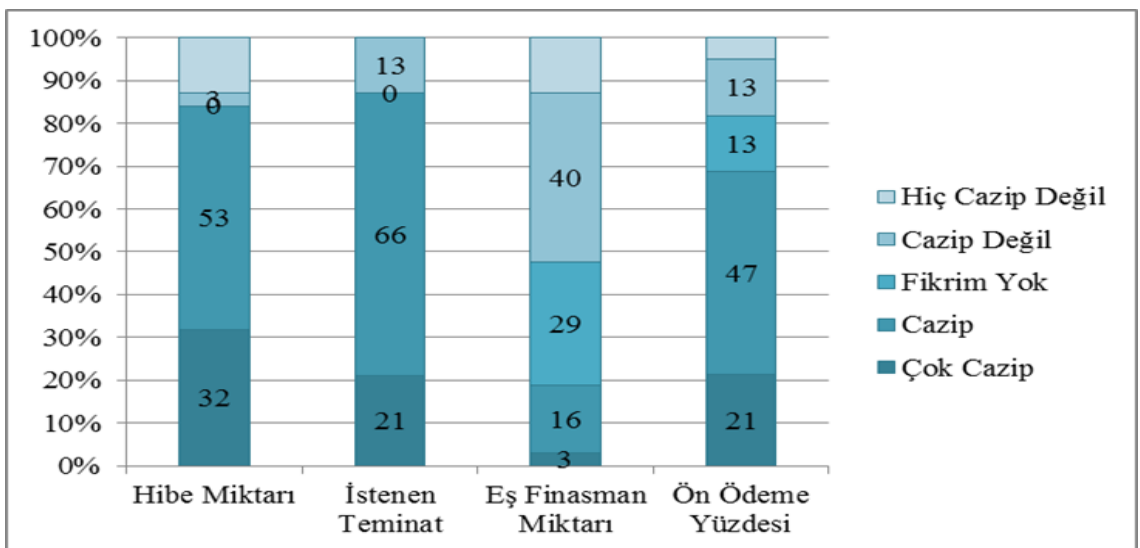
%8'i uluslararası düzeyde ve %5'i ise bölgesel düzeyde rekabet gücünü arttırmak istemiştir. Söz konusu firmaların sadece %3'ü firma olarak bilgi ve yeteneklerini arttırmayı amaçlamıştır. Görüldüğü gibi firmaların destek alma amacı büyük ölçüde üretim verimliliğini arttırmaya yönelik olmuştur. Aynı zamanda firmaların bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet güçlerini artırma çabaları söz konusudur (Burada bazı firmaların birden fazla destek alma amacı olması nedeniyle verilen yüzdelerin toplamı 100'ü aşmaktadır).

Şekil 7.21. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı

7.7.1.14. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Ajans Desteğinin Finansal Cazibesine İlişkin Görüşleri

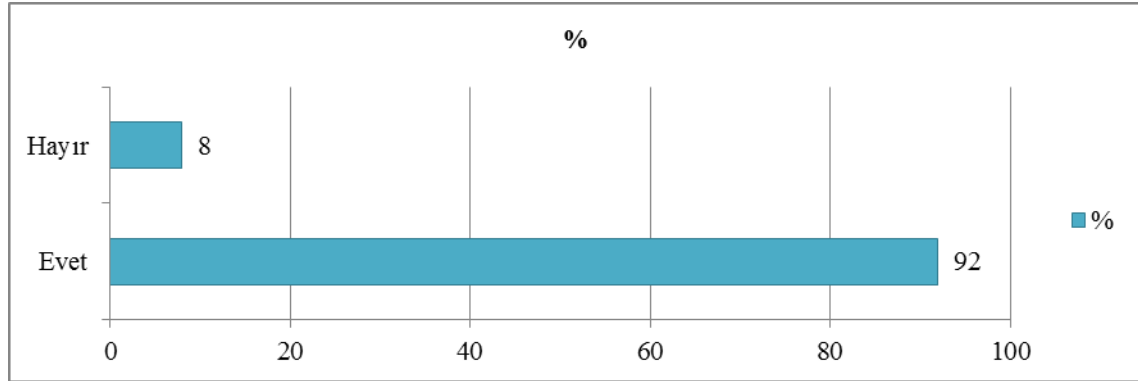
Hibe miktarı, istenen teminat, eş finansman miktarı, ön ödeme yüzdesi bazında ajans desteği firmalar tarafından büyük ölçüde cazip bulunmaktadır. Firmaların %13'ü istenen teminatı cazip bulmadığını belirtirken, %13'ü eş finansman miktarının ve sadece %5'i ön ödeme yüzdesinin hiç cazip olmadığını ifade etmiştir. Verilen hibe miktarının hiç cazip olmadığını belirtenlerin oranı ise %13 olmuştur.

Şekil 7.22. Hatay'da Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Desteğinin Finansal Cazibesi

7.7.1.15. Hatay’da Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Programlarının Bölgedeki Koşul ve İhtiyaçlara Uygunluğu

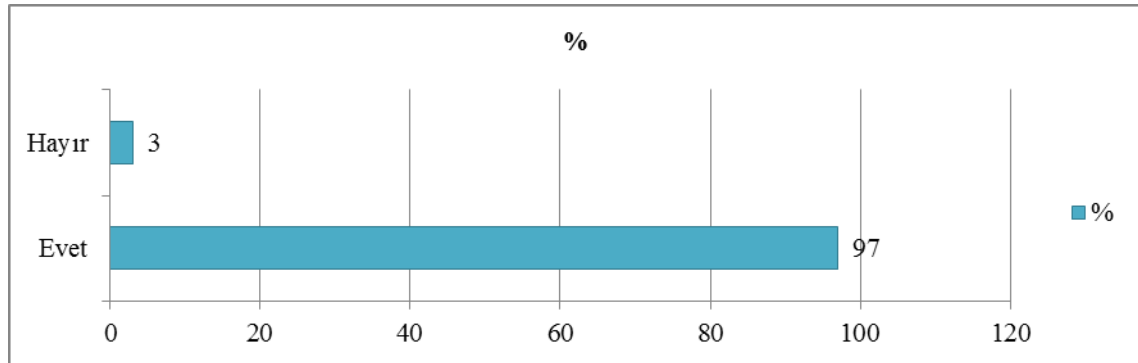
Araştırmaya katılan firmaların neredeyse tamamı (%92) ajans programlarının bölgedeki koşul ve ihtiyaçlara uygun olduğunu ifade etmiştir.

Şekil 7.23. Hatay’da Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Programlarının Bölgedeki Koşul ve İhtiyaçlara Uygunluğu

7.7.1.16. Hatay’da Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Çalışanlarıyla Destek Sürecinde Kurulan İletişimin Etkinliği

Destekten yararlanan firmaların %97 oranla büyük bir kısmı, destek süreçleri ve ajans-kurum arasındaki iletişim bakımından olumlu görüş bildirmişlerdir. Firmaların sadece %3’ü bu konuya ilişkin olumsuz görüş bildirmiştir.

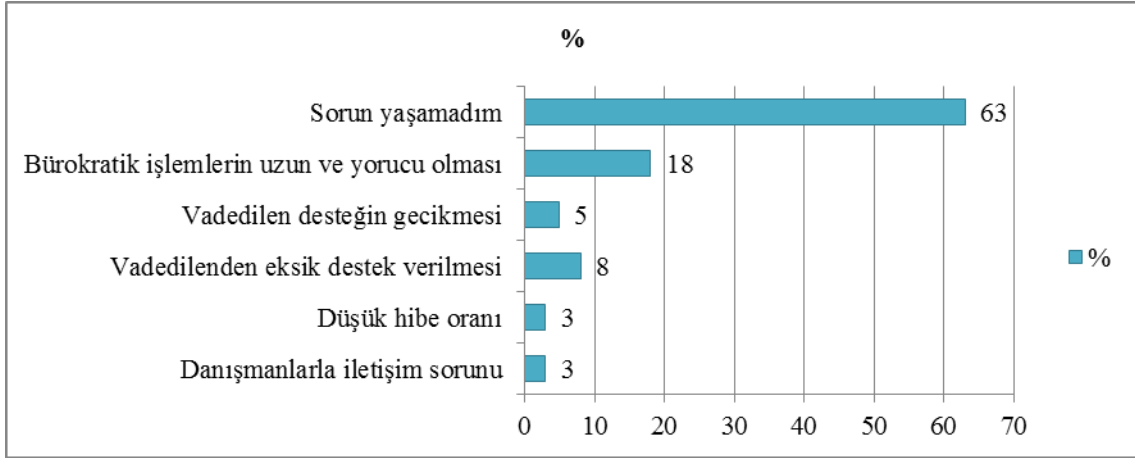
Şekil 7.24. Hatay Firmalarına Göre Ajans Çalışanlarıyla Destek Sürecinde Kurulan İletişimin Etkinliği

7.7.1.17. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar

Araştırmaya katılan firmaların yarısından fazlası (%63) destek sürecinde herhangi bir sorun yaşamadığını ifade etmiştir. Firmaların %8’i yaptığımız görüşmelerde ajans tarafından kendilerine vaad edilmiş destek miktarından daha düşük bir destek verildiğinden söz etmişlerdir. Bu sorunun nedeni ise ajans yetkilileri tarafından 2010 yılı mali destek programına ayrılan bütçede kesintiye gidilmesi ve bu yüzden firmalara verilen destek miktarlarında da azalma olması şeklinde açıklanmıştır (Görüşme, İbrahim Bey,27.11.2014).

Firmaların %18’i bürokratik işlemleri uzun ve yorucu bulduğunu ifade ederken, %3’ü bir takım iletişim sorunları yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Firmaların %3’ü hibe

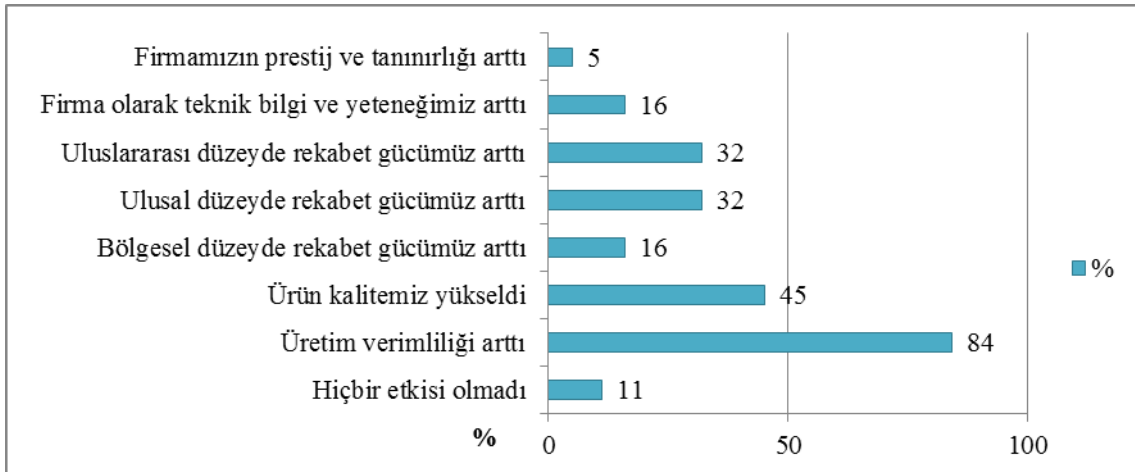
oranını beklentilerinden daha düşük bulunduğunu ifade ederken, %5'i söz konusu desteklerin beklenen tarihten daha geç verildiğini ifade etmiştir.

Şekil 7.25. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar

7.7.1.18. Hatay'da Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler

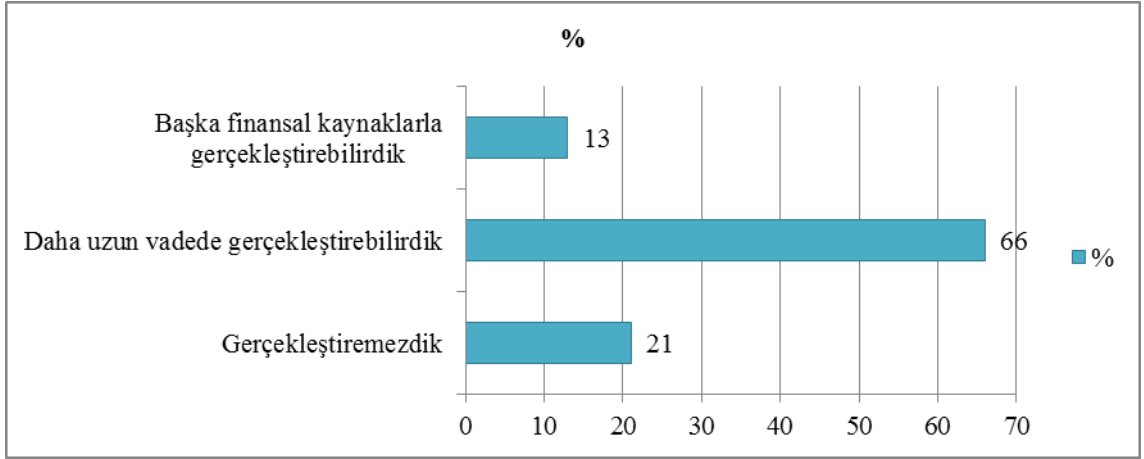
Araştırmaya katılan firmaların %84'ü ajans desteğiyle birlikte üretim verimliliğinin arttığını ifade ederken, %45'i ürün kalitesinin arttığını ifade etmiştir. Firmaların %16'sı teknik bilgi ve yeteneklerinin, %5'i prestij ve tanınırlıklarının, %16'sı bölgesel düzeyde rekabet güçlerinin, %32'si ulusal düzeyde rekabet güçlerinin ve yine %32'si uluslararası düzeyde rekabet güçlerinin arttığını ifade etmiştir. (Burada ajans desteğinin bazı firmalarda birden fazla etkisinin bulunması nedeniyle verilen yüzdelerin toplamı 100'ü aşmaktadır).

Şekil 7.26. Hatay'da Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler

7.7.1.19. Hatay'da Destek Alan İşletmelerin Destek Almadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları

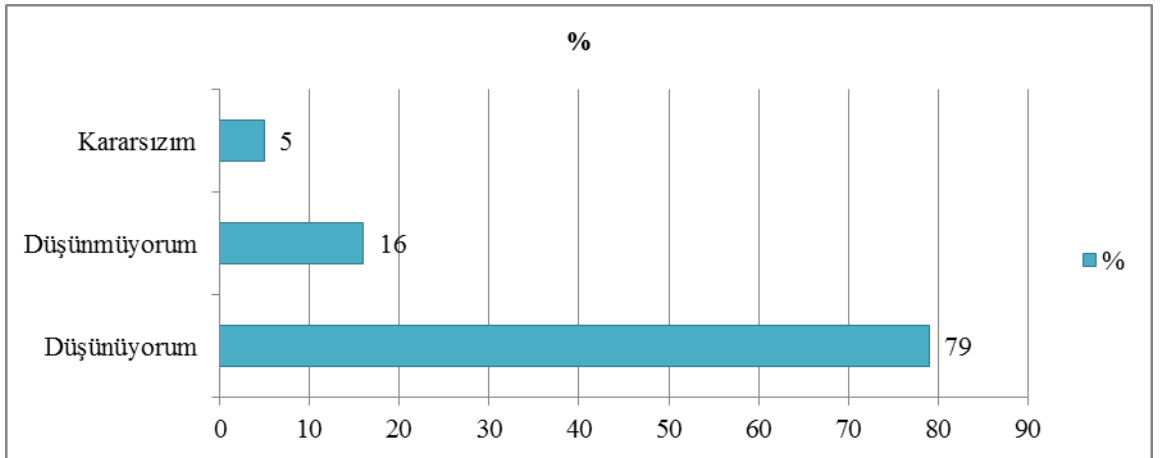
Araştırmaya katılan firmaların %66'sı ajanstan destek almadan projelerini gerçekleştirebileceklerini ancak bunun daha uzun vadede gerçekleşebileceğini ifade etmişlerdir. Firmaların %21'i destek almadan projelerini gerçekleştiremeyeceklerini belirtirken, sadece %13'ü projelerini başka finansal kaynaklarla gerçekleştirebilecek olduklarını ifade etmiştir.

Şekil 7.27. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Destek Olmadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları

7.7.1.20. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi

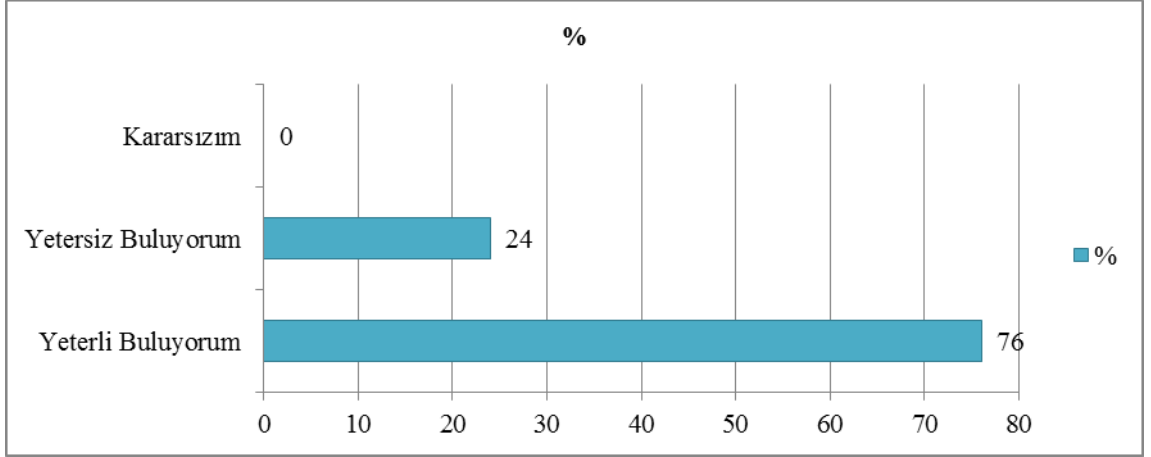
Ankete katılan firmaların %79’u ajansın verdiği proje desteklerine tekrar başvurmayı düşündüğünü belirtmiştir. Destek programlarına tekrar başvurmayı düşünmediğini ifade edenlerin oranı %16 iken, kararsız olduğunu ifade edenlerin oranı sadece %5’dir. Bu durum ajans desteğinin firmalar açısından cazibesini ortaya koymaktadır.

Şekil 7.28. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi

7.7.1.21. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları

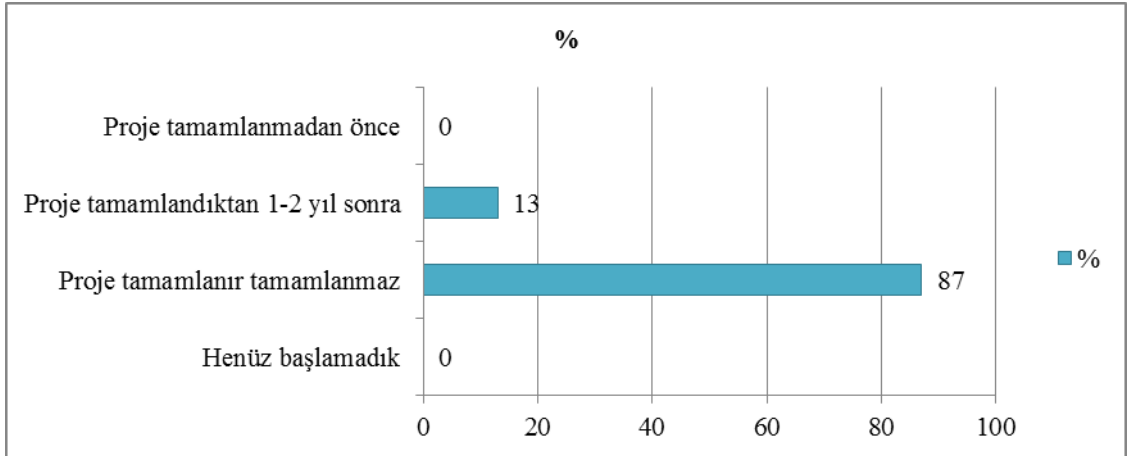
Ankete katılan firmaların %76’sı verilen desteği yeterli bulduğunu ifade ederken %24’ü desteği yetersiz bulduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü gibi destek alan firmaların büyük bir bölümü verilen desteği yeterli bulmaktadır.

Şekil 7.29. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları

7.7.1.22. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri

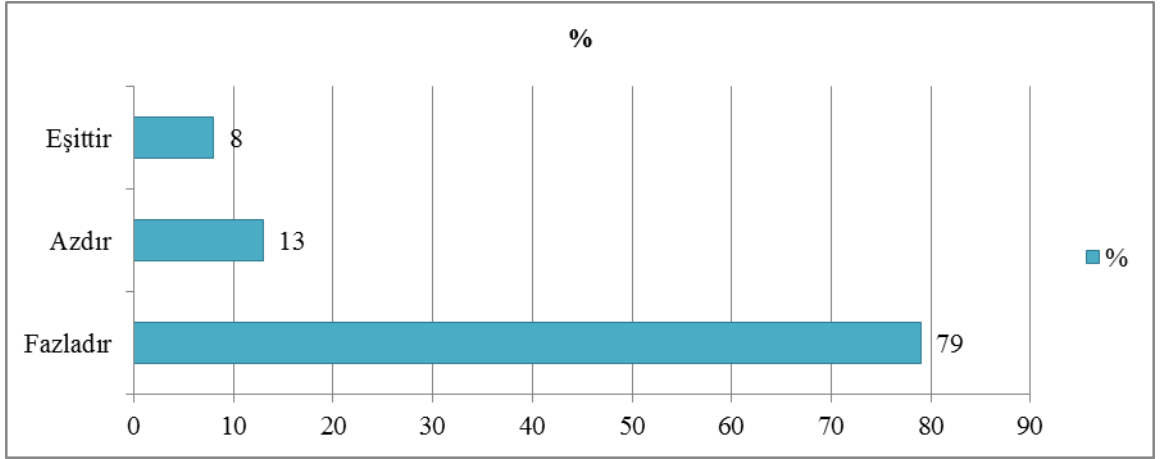
Ankete katılan firmaların %87’si proje tamamlanır tamamlanmaz yatırımlarından gelir elde etmeye başladığını ifade etmiştir. Firmaların %13’ü proje tamamlandıktan 1-2 yıl sonra gelir elde etmeye başladığını ifade etmiştir. Bu durum Hatay’da firmaların projelerinin tamamlanması ya da bunu takip eden 1-2 yıl içerisinde gelir elde etmeye başladıklarını göstermektedir.

Şekil 7.30. Hatay’da Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri

7.7.1.23. Hatay’da Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı

Ankete katılan firmaların %79’u ajans desteğinin faydalarının projenin maliyetinden daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Verilen desteğin faydalarını maliyetinden az bulanların oranı %13 iken sadece %8’i eşit bulunduğunu belirtmiştir.

Şekil 7.31. Hatay’da Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı

7.7.1.24. Hatay’da İşletmelerin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan

Ankete katılan firmaların %95’i rekabet güçleri açısından odaklanmaları gereken en önemli alanın ürün kalitesinin artırılması olduğunu düşünmektedir. Üretim maliyetinin azaltılması (%76), yeni pazarlara girilmesi (%61), yeni ürünlerin geliştirilmesi (%63) ve pazar payının artırılması (%68) gibi alanlar da firmalar tarafından rekabet güçlerini arttırmaları amacıyla odaklanmaları gereken en önemli alanlar olarak ifade edilmiştir.

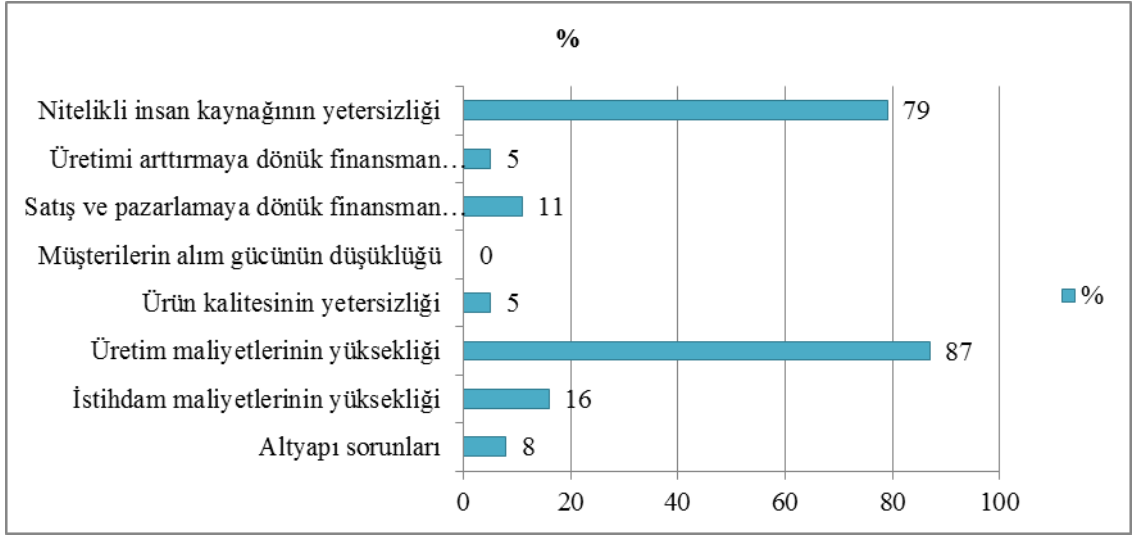

Şekil 7.32. Hatay’da İşletmelerin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan

7.8.1.25. Hatay’da İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör

Ankete katılan firmaların %87’si rekabet güçlerini olumsuz etkileyen en önemli faktörün üretim maliyetlerinin yüksekliği olduğunu ifade etmiştir. Firmaların %79’u nitelikli insan kaynağının yetersizliğinin ve %16’sı istihdam maliyetlerinin yetersizliğinin rekabet güçlerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Firmaların %11’i ise satış ve pazarlamaya dönük finansman sorunlarının, %8’i altyapı sorunlarının ve %5’i

ise üretimi arttırmaya dönük finansman sorunlarının rekabet güçlerini olumsuz etkileyen faktörler olduğunu ifade etmiştir.

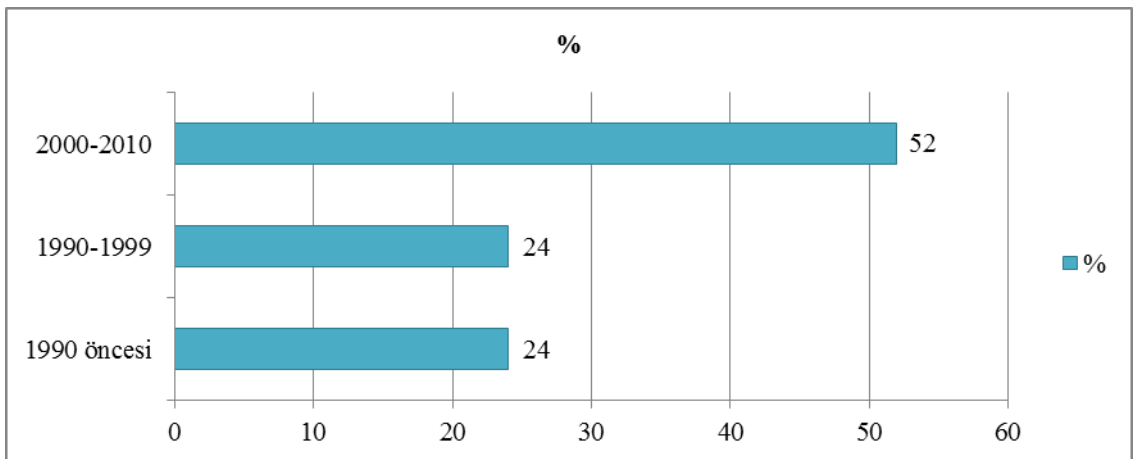

Şekil 7.1.33. Hatay'da İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör

7.8.2. Proje Desteklerinin Kahramanmaraş'taki KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri

7.8.2.1. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı

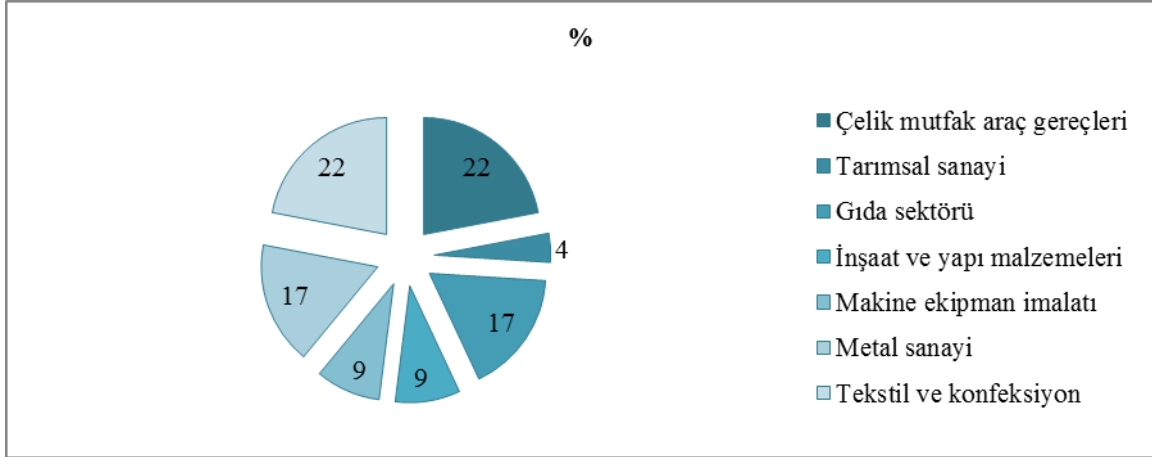
Ankete katılan firmaların büyük bir bölümünü oluşturan %52'sinin 2000 yılı ve sonrasında kurulan işletmeler olduğu görülmektedir. Firmaların %24'ü 1990-1999 yılları arasında kurulmuşken yine %24'ünün 1990 yılı öncesi kurulmuş olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, kentte destek alan firmaların büyük bölümünün görece genç olduğunu göstermektedir. Bu durum son yıllarda bölgeye yapılan yatırımların ve ekonomik canlanmanın bir göstergesidir.

Şekil 7.34. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı

7.8.2.2. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı

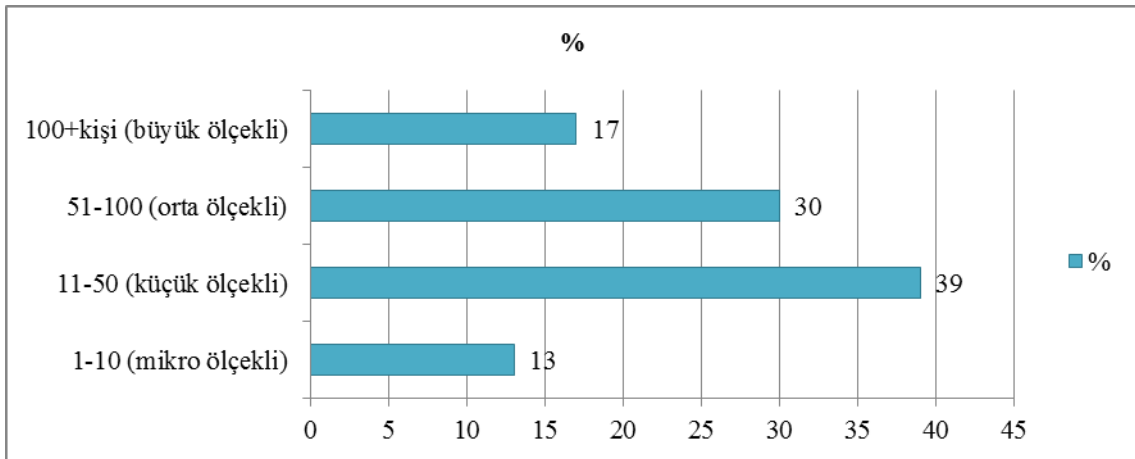
Araştırmaya katılan firmaların %22'si çelik mutfak eşyaları imalatı, %22'si tekstil ve konfeksiyon, %17'si gıda sanayi, %17'si metal sanayi, %9'u inşaat sektöründe faaliyet göstermektedir. Bunu %9 ile makine imalatı ve %4 ile tarımsal sanayi izlemektedir.

Şekil 7.35. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı

7.8.2.3. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Çalışan Sayısı)

Araştırmaya katılan firmaların %39'u 11-50 işçi çalıştıran küçük ölçekli firmalardan oluşurken, yalnızca %13'ü çalışan sayısı 1-10 kişiden oluşan mikro ölçekli firmalardır. Ankete katılan firmaların %30'u 51-100 kişi çalıştıran orta ölçekli ve %17'si ise 100 kişiden fazla çalışanı olan büyük ölçekli firmalardır. Mikro ölçekli firmalar, küçük ölçekli firmalarla birlikte ele alındığında toplam içindeki payları %52 olmaktadır. Bu durum Kahramanmaraş'ta araştırmaya katılan firmaların yarısının KOBİ'ler içinde küçük ölçekli firmalardan meydana geldiğini göstermektedir.

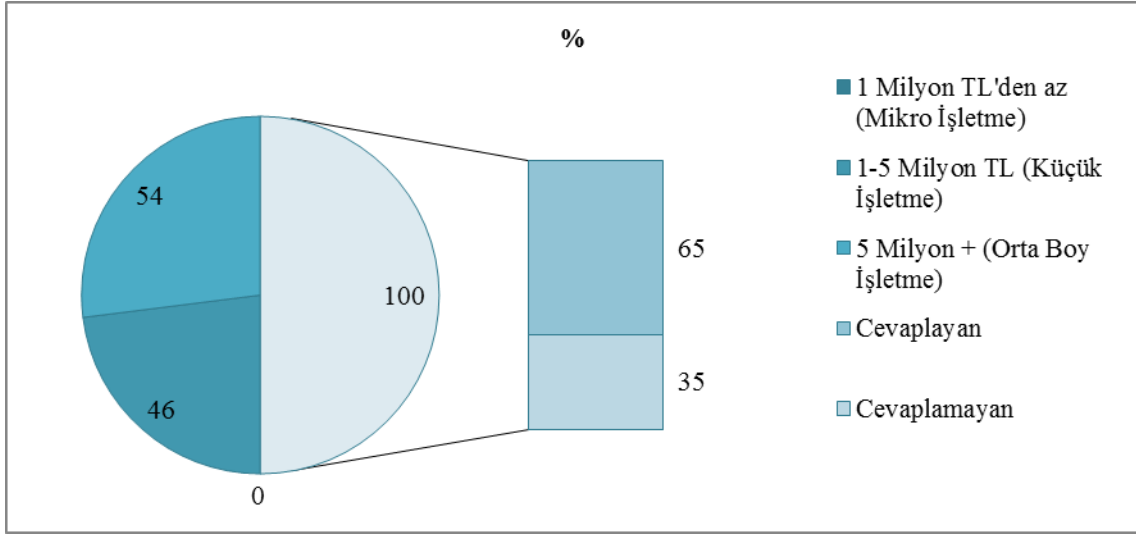

Şekil 7.36. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Çalışan Sayısı)

7.8.2.4. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Ciro)

Araştırmaya katılan firmaların %35'inin yıllık cirosunun 1 milyon TL'den daha az olduğu, %26'sının 1-5 milyon TL arasında ciroya sahip olduğu, %39'unun da 5 milyon TL'nin üstünde yıllık cirosunun olduğu görülmektedir. AB ve KOSGEB'in yaptığı

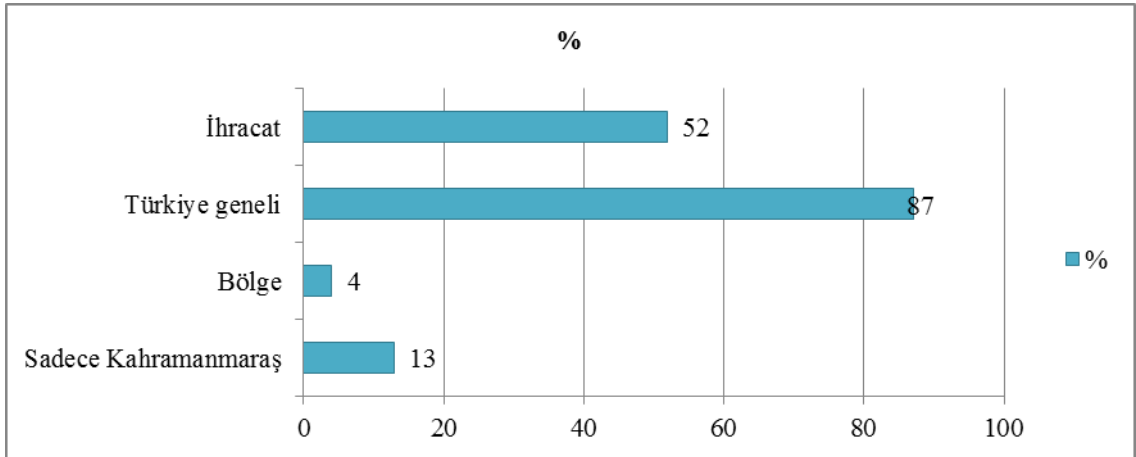
KOBİ tanımına göre söz konusu firmaların yarısından fazlasının mikro ve küçük ölçekte firmalar olduğu görülmektedir (Yavan, 2012: 54).

Şekil 7.37. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Ciro)

7.8.2.5. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı

Araştırmaya katılan firmaların %13'ü sadece Kahramanmaraş'a satış yaparken, %4'ü sadece bölgeye satış yaptığını belirtmiştir. Firmaların %87'sinin pazarı sadece Türkiye ile sınırlıyken, %52'si ihracat yaptığını ifade etmiştir. Bu durum firmaların yarısından fazlasının ihracat yapma kapasitesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. (Burada bazı firmalar birden fazla pazara mal satmaları nedeniyle verilen yüzdelerin toplamı 100'ü aşmaktadır).

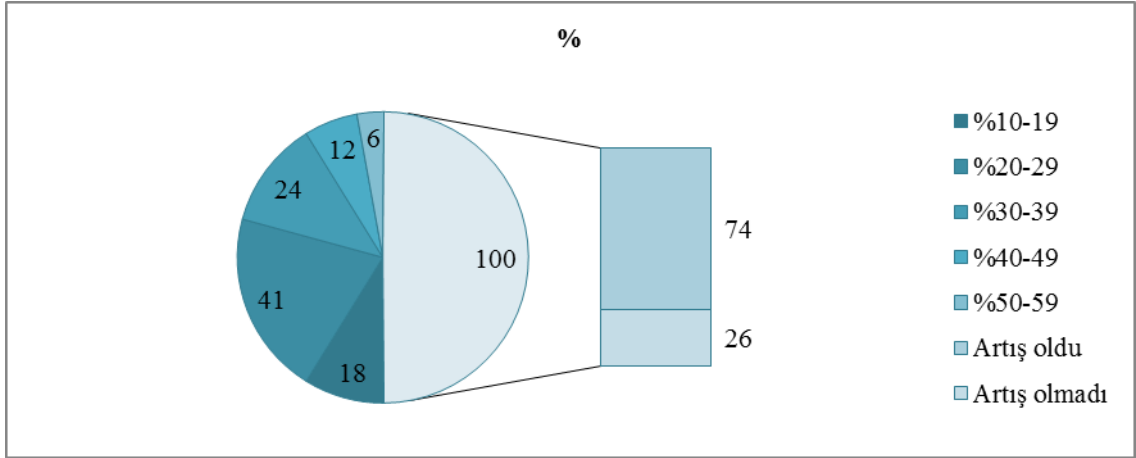

Şekil 7.38. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı

7.8.2.6. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı

Araştırmaya katılan firmaların %74'ü ajanstan destek aldıktan sonra cirolarında artış olduğunu ifade etmiştir. Cirounda artış olmadığını ifade eden %26 oranındaki firmaların büyük bir kısmı proje destek sürecinin henüz tamamlanmamış olmasından dolayı cirolarının henüz etkilenmemiş olduğunu ifade etmişlerdir. Ciro artışı yaşayan firmaların %18'i %10-19 oranında artış yaşadığını belirtirken, %41'i ise %20-29 oranında artış yaşadığını ifade etmiştir. %30-39 oranında artış yaşadığını belirtenlerin oranı %24, %40-49 oranında artış yaşadığını ifade edenlerin oranı %12 iken %50-59

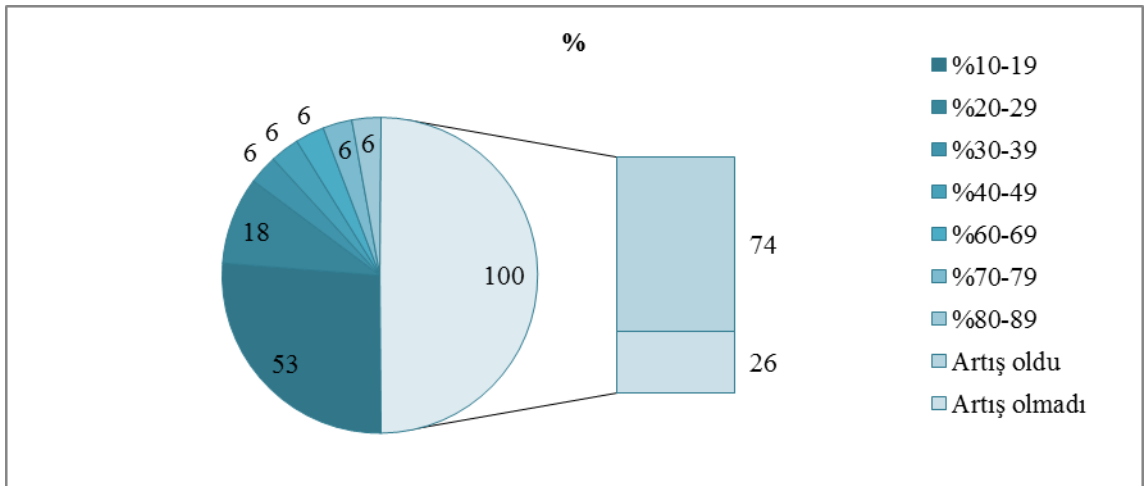
oranında ciro artışı yakaladığını ifade edenlerin oranı ise sadece %6 kadar olmuştur. Buna göre firmaların ortalama ciro artışı %18,9 olmuştur.

Şekil 7.39. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı

7.8.2.7. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış

Araştırmaya katılan firmaların %74'ünde ajans desteğiyle birlikte istihdam edilen kişi sayısı artmıştır. Firmaların % 53'ü %10-19 arasında artış olduğunu ifade ederken, %18'i %20-29 arasında artış olduğunu ifade etmiştir. Firmaların %6'sı %30-39, %6'sı %40-49, %6'sı %60-69 ve yine %6'sı %70-79 oranında artış yaşadığını belirtmiştir. Destek alan firmaların (%71) büyük bir kısmının istihdam artışı %30'u geçememiştir. İstihdam artışı yaşamadıklarını ifade eden firmalar ise %26 oranındadır. Buna göre firmaların ortalama istihdam edilen kişi sayısındaki artışı 19,4 olmuştur.

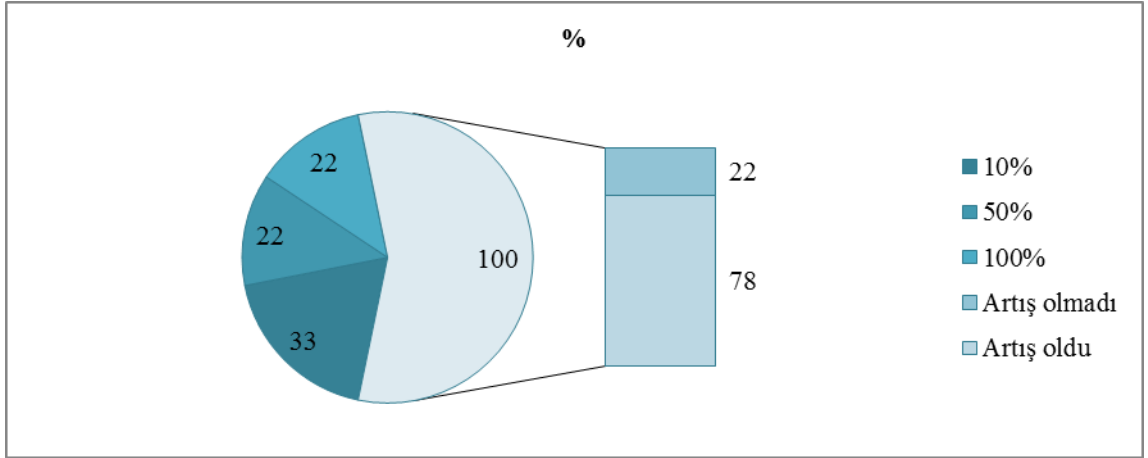

Şekil 7.40. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış

7.8.2.8. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış

Araştırmaya katılan firmaların %52'si ihracat yapmaktadır. Bu firmaların %22'si ihracat oranında bir artış yaşamadığını ifade ederken, %33'ü %10, %22'si %50 oranında artış yaşadığını ifade etmiştir. Firmaların %22'lik bir kısmı ise ihracat oranında %100 oranında artış yaşadığını belirtmiştir. Bu durum ajans desteğinin söz

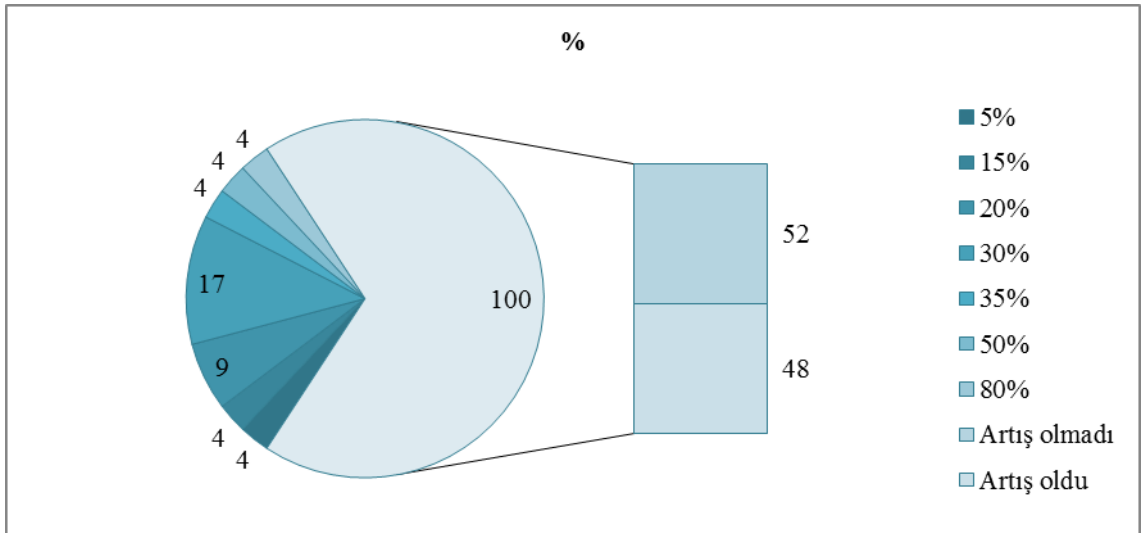
konusu firmaların ihracat kapasitelerine önemli ölçüde katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Buna göre firmaların ortalama ihracat oranındaki artış %15 olmuştur.

Şekil 7.41. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış

7.8.2.9. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış

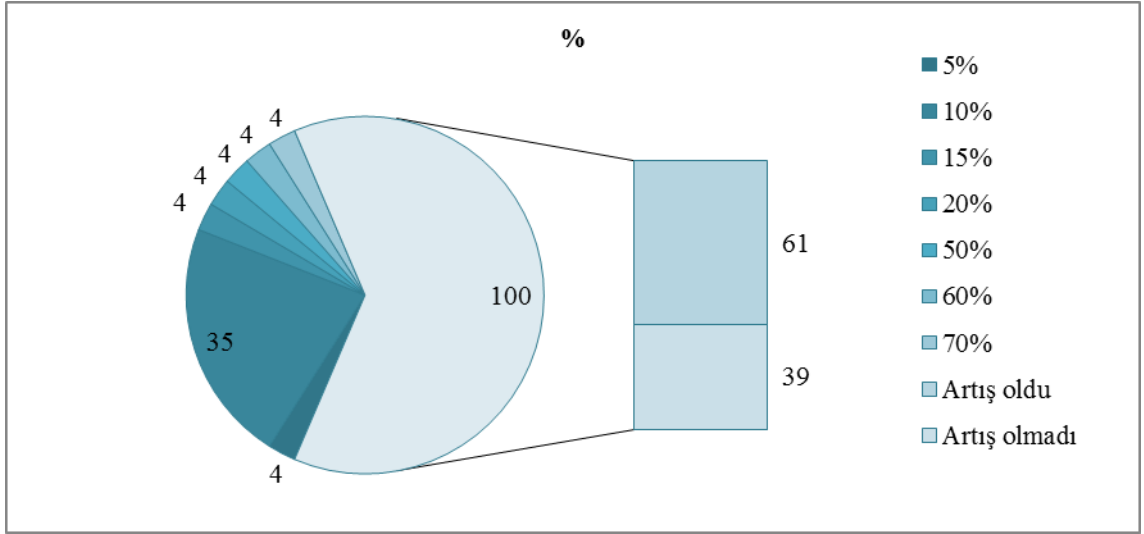
Araştırmaya katılan firmaların %52'si Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarında artış olduğunu ifade etmiştir. Ar-Ge ve inovasyon faaliyeti gerçekleştiren firmalar proje öncesinde finansal kaynakların yetersizliği ve deneyimsizlikten dolayı bunu gerçekleştiremediklerini belirtmişlerdir. Buna göre firmaların ortalama ar-ge ve inovasyon ortalama artış oranı %15 olmuştur.

Şekil. 7.42. Kahramanmaraş Firmalarının Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış

7.8.2.10. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış

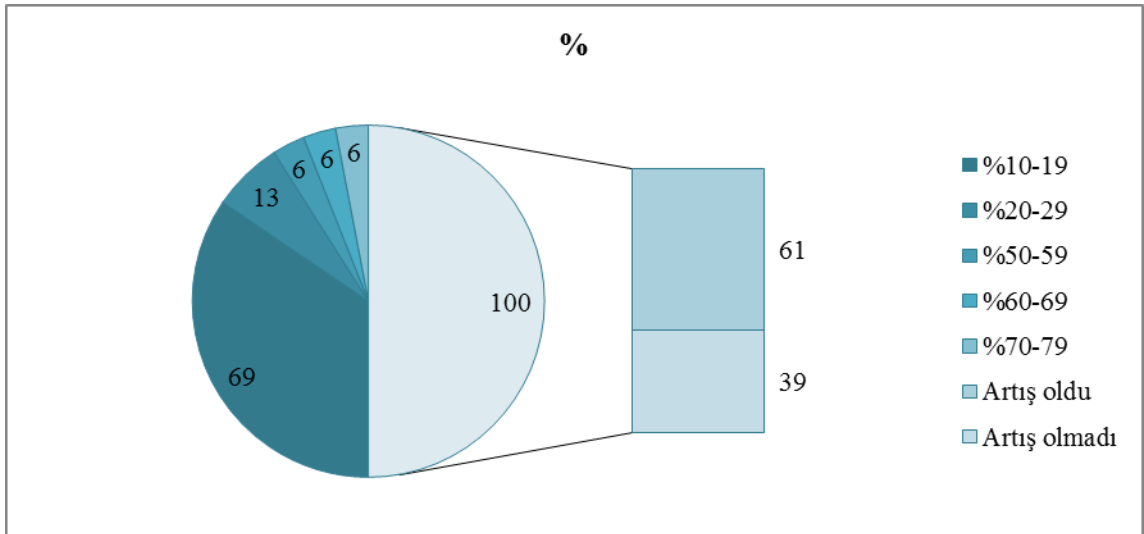
Araştırmaya katılan firmaların %39'u ajans desteğinin yeni pazarlara açılmalarında etkili olmadığını belirtirken, %61'i yeni pazarlara açıldığını belirtmiştir. Bu firmaların önemli bir kısmı (%71) bölgesel pazardan ulusal pazara, %29'u ise yeni yurtdışı pazarlara açıldığını belirtmiştir. Buna göre firmaların ortalama yeni pazarlara açılma oranındaki artış %13 olmuştur.

Şekil 7.43. Kahramanmaraş Firmalarının Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış

7.8.2.11. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış

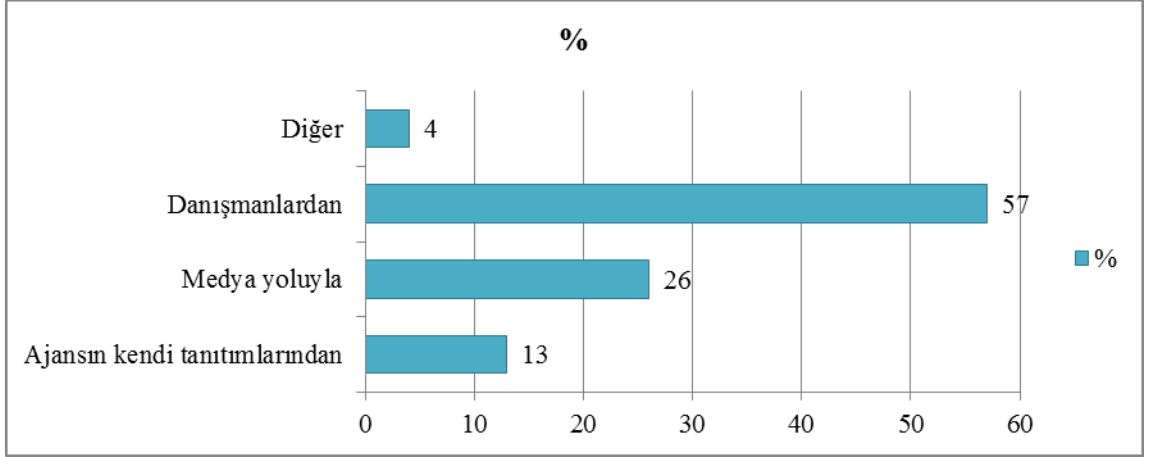
Araştırmaya katılan firmaların %39'u pazar payında artış olmadığını ifade ederken, artış yaşayan firmaların %69'unun artış oranı %10-19'u geçememiştir. Firmaların %13'ü %20-29, %6'sı %50-59, %6'sı %60-69 ve yine %6'sı %70-79 oranında pazar payının arttığını belirtmiştir. Buna göre firmaların ortalama pazar payındaki artış %14 olmuştur.

Şekil 7.44. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış

7.8.2.12. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu

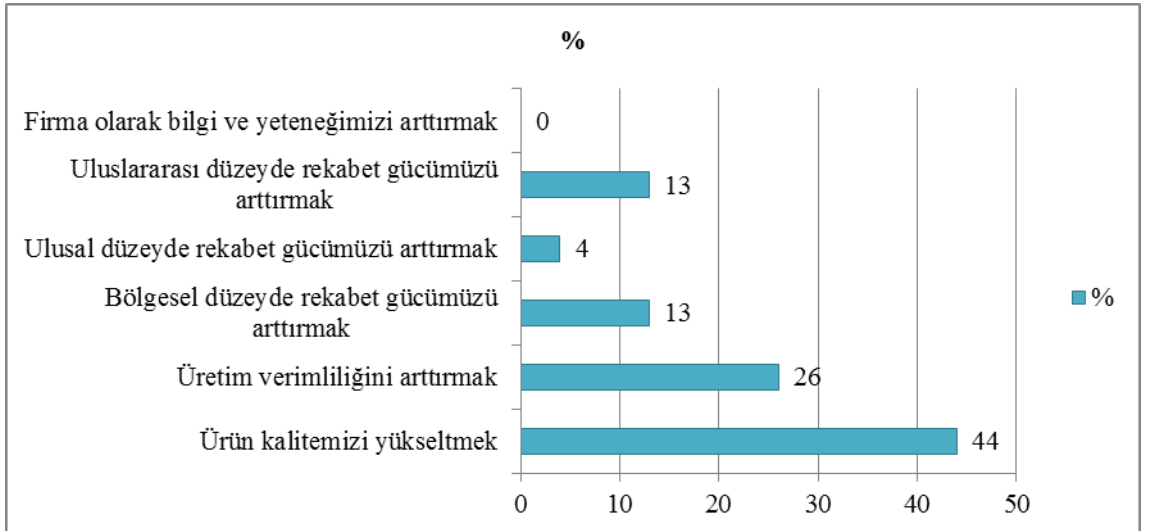
Destek programlarının tanıtımında, en etkili yöntemlerin başında %57 oranla danışman faaliyetleri gelmektedir. Firmaların %26'sı medya yoluyla haberdar olduğunu belirtirken, %13'ü ajansın kendi tanıtımları aracılığıyla haberdar olduğunu ifade etmiştir.

Şekil 7.45. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu

7.8.2.13. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı

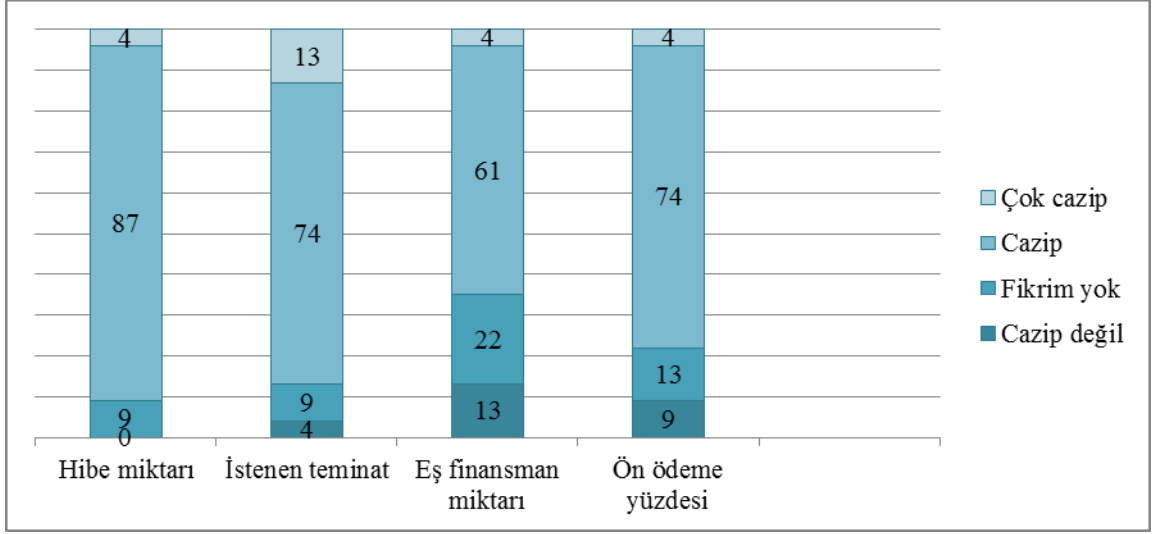
Araştırmaya katılan firmaların %78'i üretim verimliliğini arttırmayı amaçlarken, %52'si ürün rekabetini arttırmayı amaçlamıştır. Yine %52'si bölgesel düzeyde rekabet gücünü arttırmayı amaçlarken, %39'u ulusal düzeyde, %30'u da uluslararası düzeyde rekabet gücünü arttırmak istemiştir. Firmaların %30'u firmaya prestij ve tanınırlık sağlamak istediğini belirtirken, %22'si firma olarak bilgi ve yeteneklerini arttırmak istediklerini ifade etmişlerdir. Görüldüğü gibi firmaların destek alma amacı büyük ölçüde üretim verimliliğini arttırmaya yönelik olmuştur. Aynı zamanda firmaların bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet güçlerini artırma çabaları söz konusudur. (Burada bazı firmaların birden fazla destek alma amacı olması nedeniyle verilen yüzdelerin toplamı 100'ü aşmaktadır).

Şekil 7.46. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı

7.8.2.14. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ajans Desteğinin Finansal Cazibesine İlişkin Görüşleri

Hibe miktarı, istenen teminat, eş finansman miktarı, ön ödeme yüzdesi bazında ajans desteği firmalar tarafından büyük ölçüde cazip bulunmaktadır. Firmaların %4'ü istenen teminatı cazip bulmadığını belirtirken, %13'ü eş finansman miktarının ve sadece %9'u ön ödeme yüzdesinin cazip olmadığını ifade etmiştir.

Şekil 7.47. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Ajans Desteğinin Finansal Cazibesine İlişkin Görüşleri

7.8.2.15. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Programlarının Bölgedeki Koşul ve İhtiyaçlara Uygunluğu

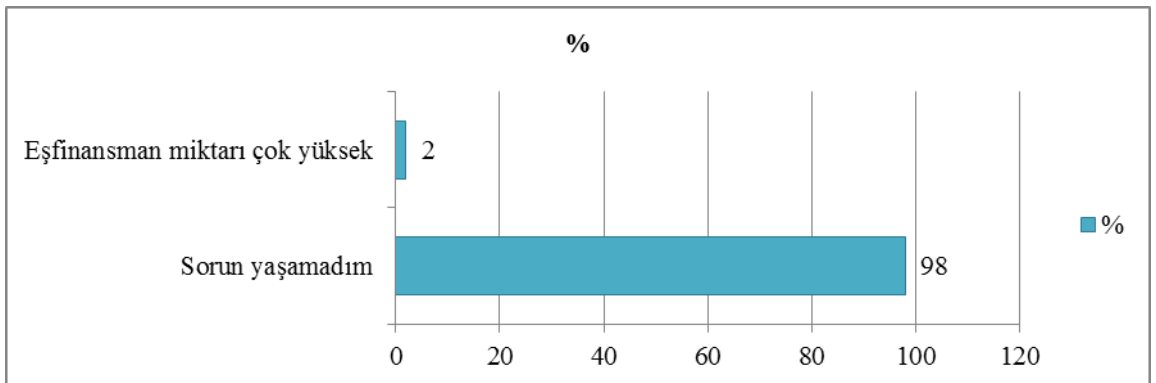
Araştırmaya katılan firmaların tamamı ajans programlarının bölgedeki koşul ve ihtiyaçlara uygun olduğunu ifade etmiştir.

7.8.2.16. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Çalışanlarıyla Destek Sürecinde Kurulan İletişimin Etkinliği

Destekten yararlanan kurumlar, destek süreçleri ve ajans-kurum arasındaki iletişim bakımından olumlu görüş bildirmişlerdir. Yalnızca 1 kurum bu konuya ilişkin olumsuz görüş bildirmiştir.

7.8.2.17. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar

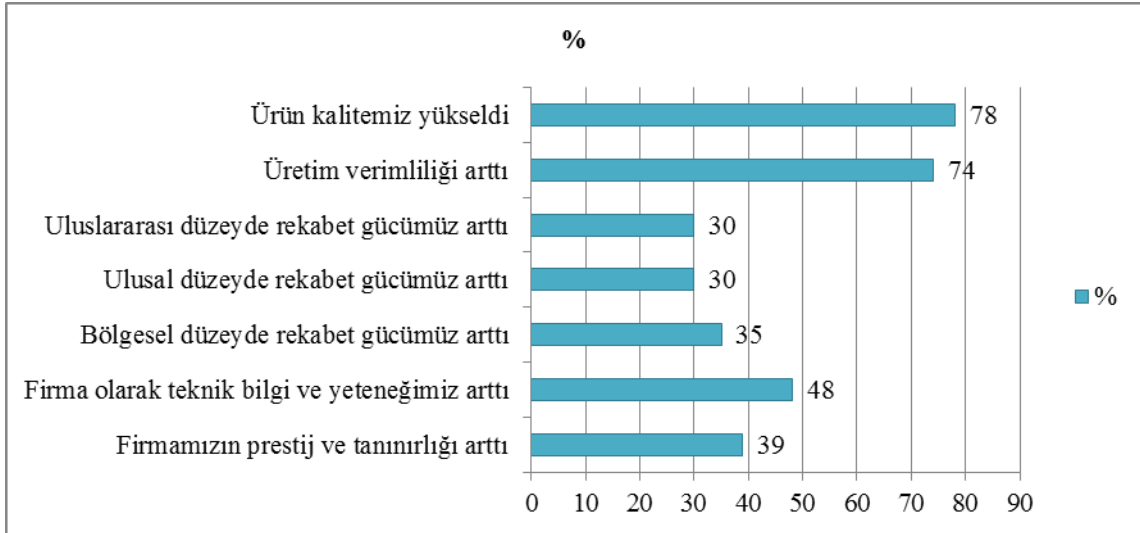
Araştırmaya katılan firmaların neredeyse tamamı destek sürecinde herhangi bir sorun yaşamadığını ifade etmiştir. Ancak bürokratik işlemlerin çok fazla olduğunu düşünen firmalar aynı zamanda danışman desteği olmadan proje desteklerinden yararlanmanın oldukça güç olduğunu ifade etmişlerdir.

Şekil 7.48. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar

7.8.2.18. Kahramanmaraş'ta Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler

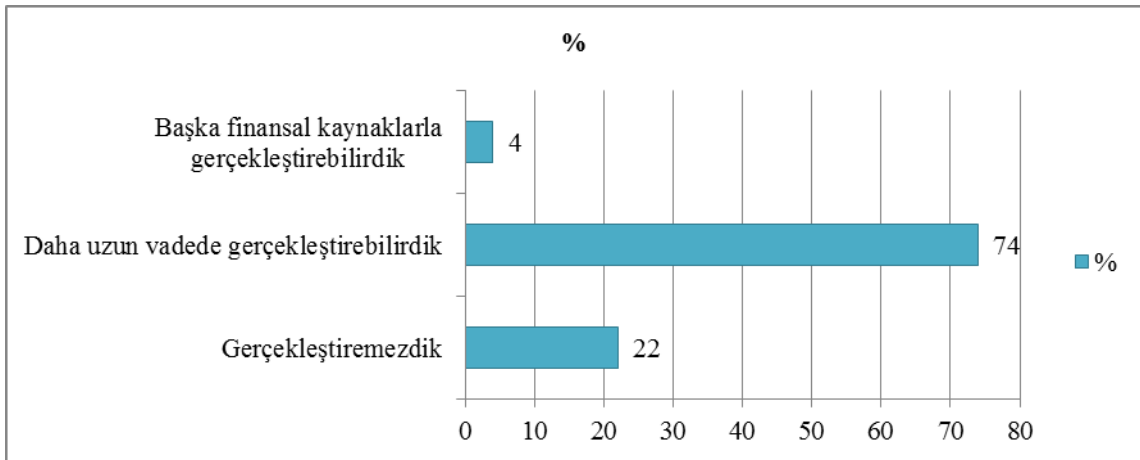
Araştırmaya katılan firmaların %78'i ajans desteğiyle birlikte ürün rekabetinde artış yaşadığını ifade ederken yine %74 gibi büyük bir kısmı üretim verimliliğinde artış olduğunu ifade etmiştir. Firmaların %48'i teknik bilgi ve yeteneklerinin, %39'u prestij ve tanınırlıklarının, %35'i bölgesel düzeyde rekabet güçlerinin, %30'u ulusal düzeyde rekabet güçlerinin ve yine %30'u uluslararası düzeyde rekabet güçlerinin arttığını ifade etmiştir. (Burada ajans desteğinin bazı firmalarda birden fazla etkisinin bulunması nedeniyle verilen yüzdelerin toplamı 100'ü aşmaktadır)

Şekil 7.49. Kahramanmaraş'ta Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler

7.8.2.19. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Almadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları

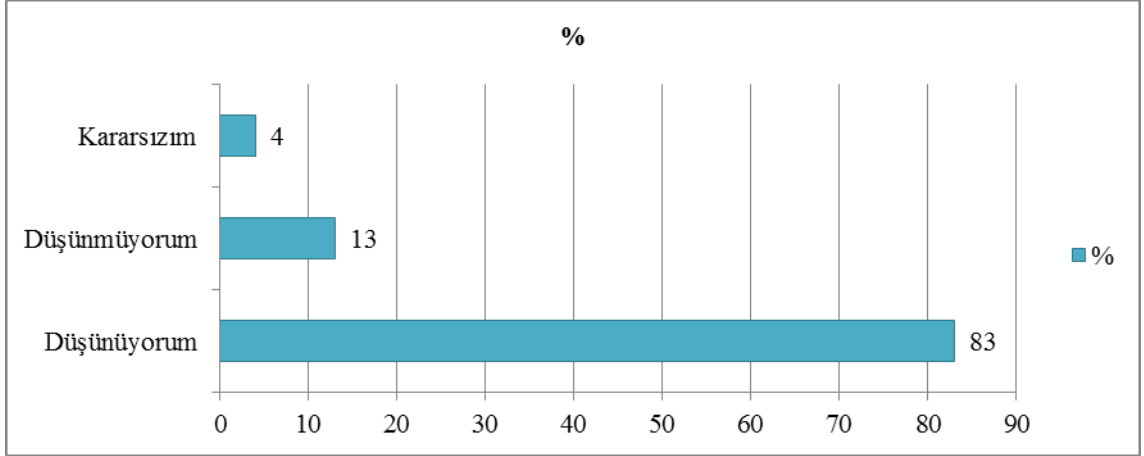
Araştırmaya katılan firmaların %74'ü ajanstan destek almadan projelerini gerçekleştirebileceklerini ancak bunun daha uzun vadede gerçekleşebileceğini ifade etmişlerdir. Firmaların %22'si destek almadan projelerini gerçekleştiremeyeceklerini belirtirken, sadece %4'ü projelerini başka finansal kaynaklarla gerçekleştirebilecek olduklarını ifade etmiştir.

Şekil 7.50. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Almadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları

7.8.2.20. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi

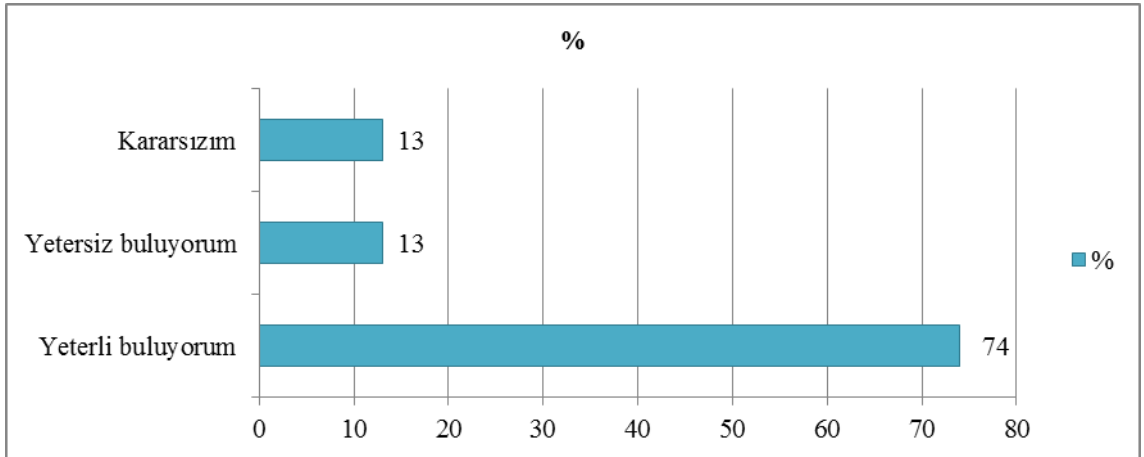
Ankete katılan firmaların %83'ü ajansın verdiği proje desteklerine tekrar başvurmayı düşündüğünü belirtmiştir. Destek programlarına tekrar başvurmayı düşünmediğini ifade edenlerin oranı %13 iken, kararsız olduğunu ifade edenlerin oranı %4 kadar olmuştur. Bu durum ajans desteğinin firmalar açısından cazibesini ortaya koymaktadır.

Şekil 7.51. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi

7.8.2.21. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları

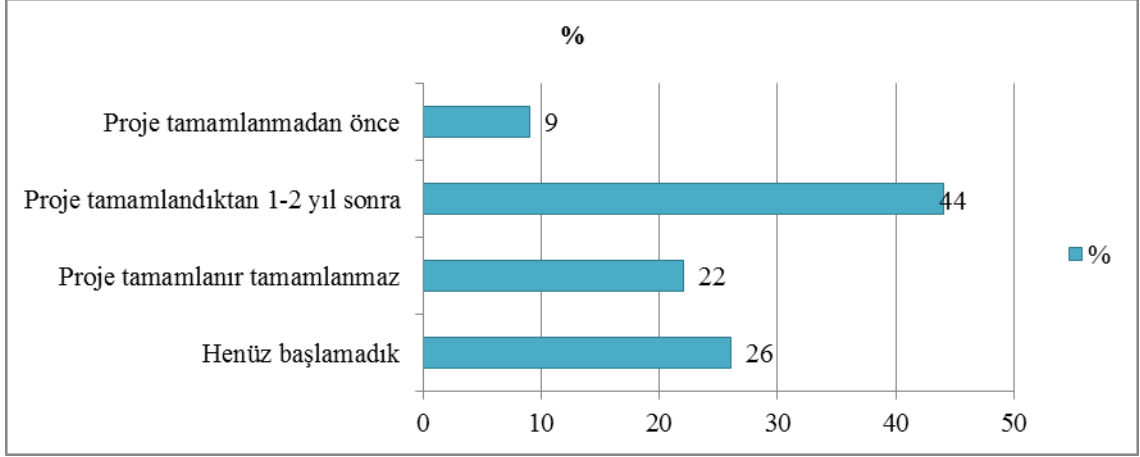
Ankete katılan firmaların %74'ü verilen desteği yeterli bulmaktadır. %13'ü desteği yetersiz bulurken, yine %13'ü kararsız olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi destek alan firmaların büyük bir bölümü verilen desteği yeterli bulmaktadır.

Şekil 7.52. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları

7.8.2.22. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri

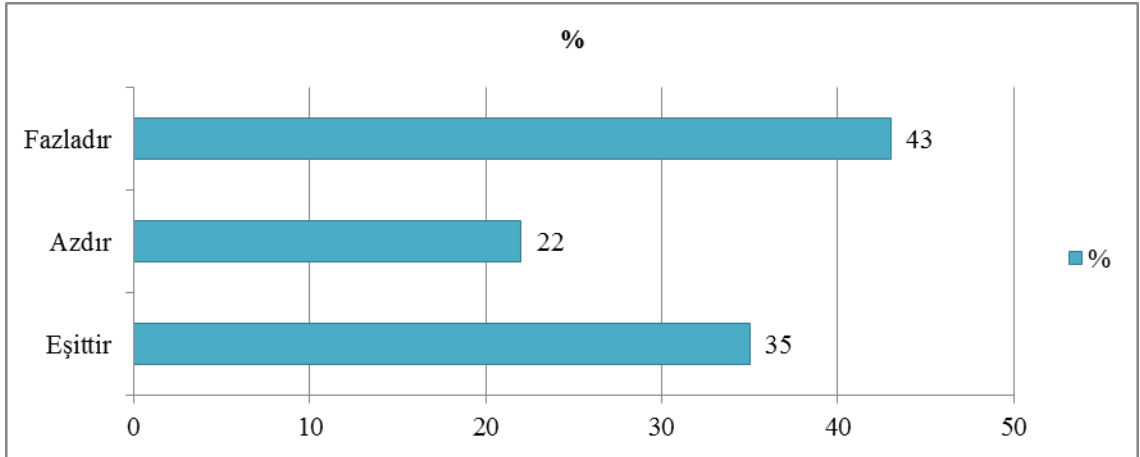
Ankete katılan firmaların %44'ü proje tamamlanır tamamlanmaz yatırımlarından gelir elde etmeye başladığını ifade etmiştir. Firmaların %9'u proje tamamlanmadan önce, %22'si proje tamamlandıktan 1-2 yıl sonra gelir elde etmeye başladığını belirtirken, %26'sı henüz gelir elde etmeye başlamadıklarını belirtmiştir. Bu durum firmaların büyük bir bölümünün ajans desteği ile yaptığı yatırımlardan kısa sürede gelir elde etmeye başladığını göstermektedir.

Şekil 7.53. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri

7.8.2.23. Kahramanmaraş'ta Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı

Ankete katılan firmaların %43'ü ajanstan almış oldukları desteğinin faydalarının maliyetine oranla daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Firmaların %35'i soruya eşittir yanıtını verirken, %22'si azdır yanıtını vermiştir.

Şekil 7.54. Kahramanmaraş'ta Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı

7.8.2.24. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan

Ankete katılan firmaların %35'i rekabet güçleri açısından odaklanmaları gereken en önemli alanın ürün kalitesinin artırılması olduğunu düşünmektedir. Firmaların %22'si bu konuda yeni pazarlara girmenin önemli olduğunu ifade ederken, %17'si yeni teknolojilerin tespit edilmesi ve edinilmesi gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.

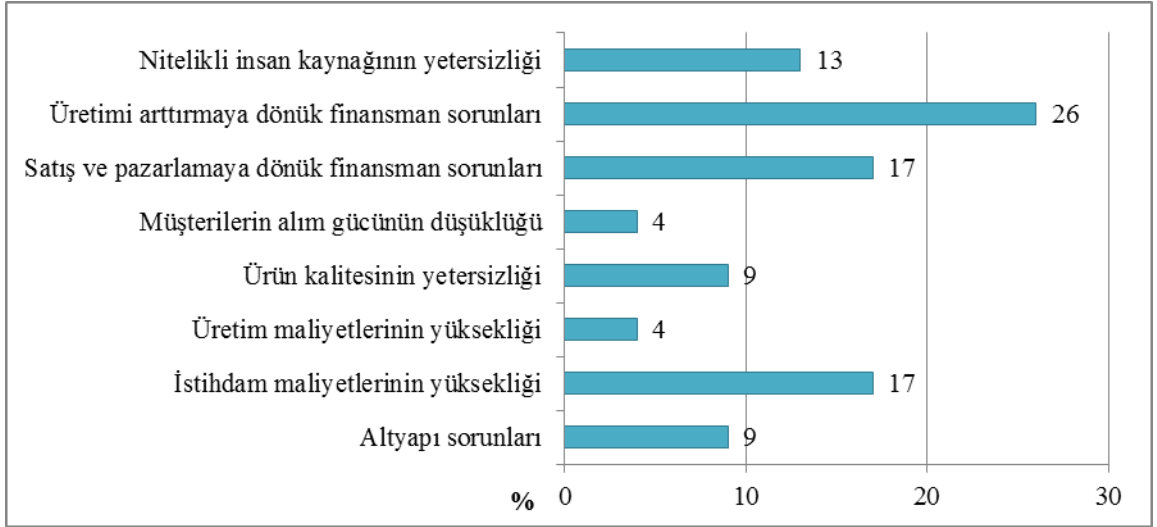
Firmaların %9'u üretim süreçlerinin iyileştirilmesi gerektiğini düşünürken, %4'ü ise üretim maliyetlerinin azaltılması gerektiğini ifade etmiştir.

Şekil 7.55. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerinin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan

7.8.2.25. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör

Ankete katılan firmaların %26'sı rekabet güçlerini olumsuz etkileyen en önemli faktörün üretimi arttırmaya dönük finansman sorunları olduğunu ifade etmiştir. Firmaların %17'si istihdam maliyetlerinin yüksekliğinin, yine %17'si satış ve pazarlamaya dönük finansal sorunların rekabet güçlerini olumsuz etkileyen en önemli faktör olduğunu belirtmiştir. Firmaların %13'ü rekabet güçlerini olumsuz etkileyen en önemli faktörü nitelikli insan kaynağının yetersizliği olarak görürken, %9'u altyapı sorunları, yine %9'u ürün kalitesinin yetersizliği olarak görmektedir. Firmaların çok azı konuya ilişkin görüşünü üretim maliyetlerinin yüksekliği ve müşterilerin alım gücünün düşüklüğü olarak ifade etmiştir. Bu durum işletmelerin rekabet güçlerini olumsuz etkileyen faktörlerin büyük ölçüde finansal sorunlardan oluştuğunu göstermektedir.

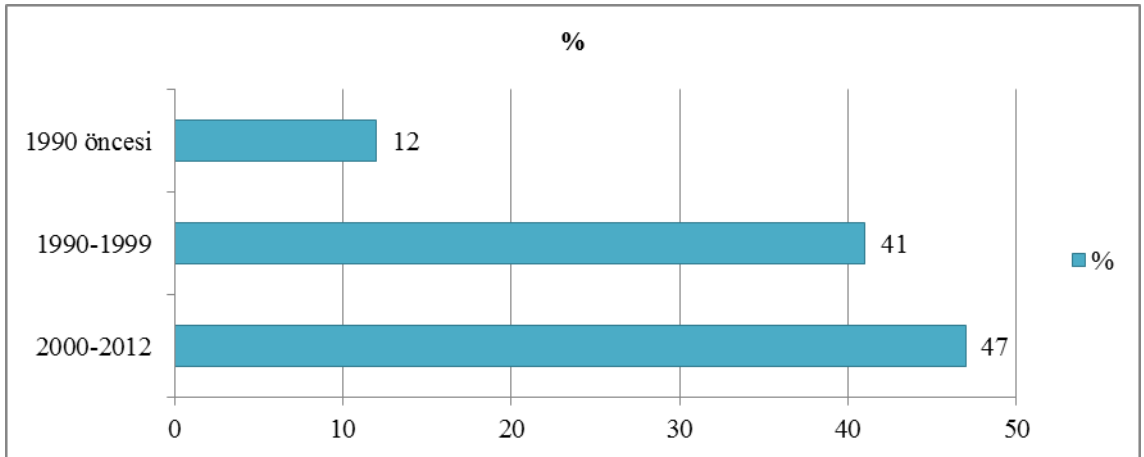

Şekil 7.56. Kahramanmaraş'ta Destek Alan İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör

7.8.3. Proje desteklerinin Osmaniye'deki KOBİ'ler üzerindeki etkileri

7.8.3.1. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı

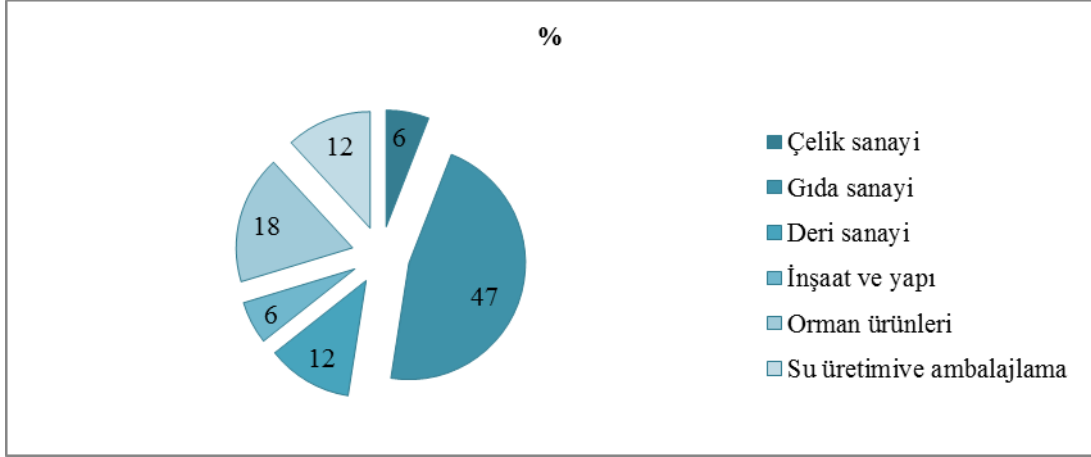
Ankete katılan firmaların büyük bir bölümünü oluşturan %47'sinin 2000 yılı ve sonrasında kurulan işletmeler olduğu görülmektedir. Firmaların %41'i 1990-1999 yılları arasında kurulmuşken %12'sinin 1990 yılı öncesi kurulmuş olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, kentte destek alan firmaların büyük bölümünün görece genç firmalardan oluştuğunu göstermektedir. Bu durum son yıllarda bölgeye yapılan yatırımların ve ekonomik canlanmanın bir göstergesidir.

Şekil 7.57. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Kuruluş Yılı

7.8.3.2. Osmaniye'de Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı

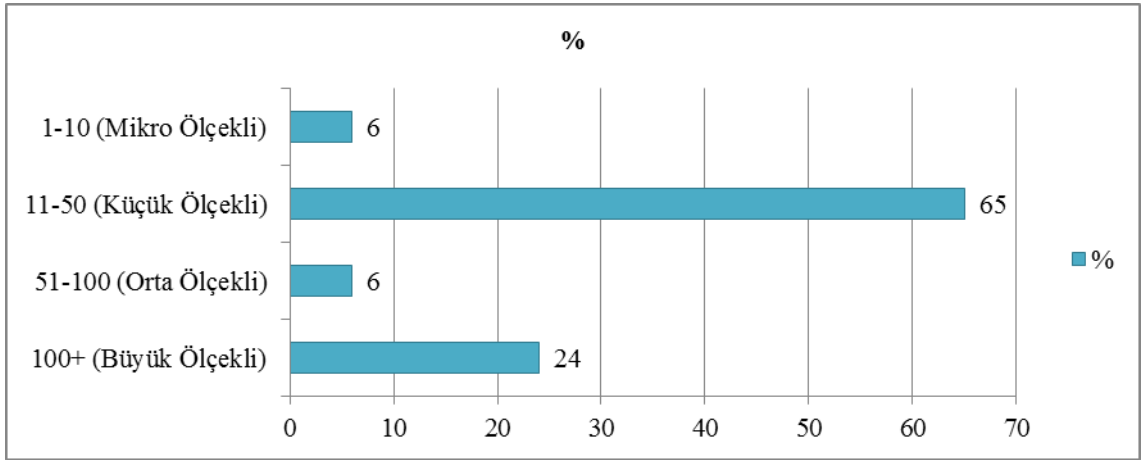
Araştırmaya katılan firmaların %47'si gıda sanayisinde, %18'i orman ürünleri, %17'si gıda sanayi, %12'si su üretimi ve ambalajlama yine %12'si deri sanayisinde faaliyet göstermektedir. İnşaat ve yapı sektörü %6'lık orana sahipken, çelik sanayisinin de %6'lık bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 7.58. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Sektörel Dağılımı

7.8.3.3. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Çalışan Sayısı)

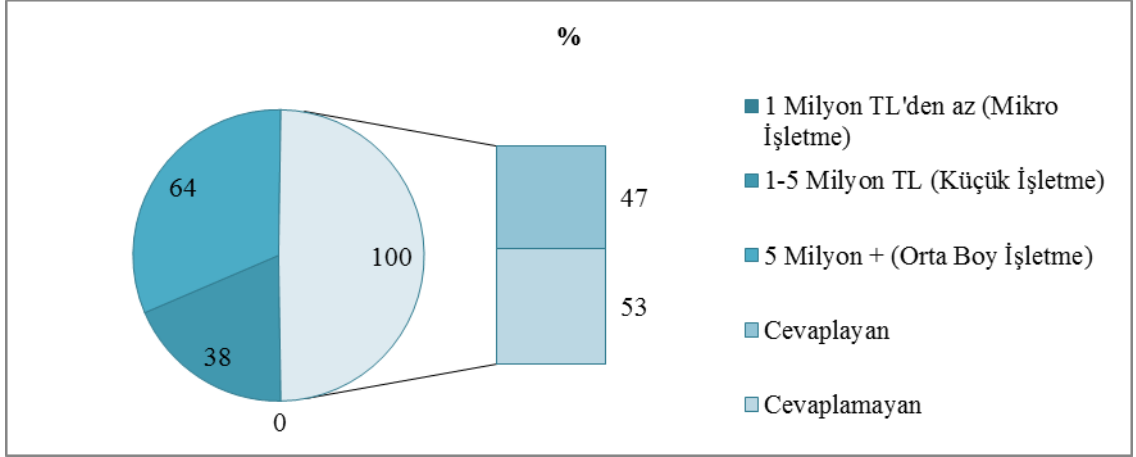
Araştırmaya katılan firmaların %65’i 11-50 işçi çalıştıran küçük ölçekli firmalardan oluşurken, yalnızca %6’sı çalışan sayısı 1-10 kişiden oluşan mikro ölçekli firmalardır. Ankete katılan firmaların %6’sı 51-100 kişi çalıştıran orta ölçekli ve %24’ü ise 100 kişiden fazla çalışanı olan büyük ölçekli firmalardır. Mikro ölçekli firmalar, küçük ölçekli firmalarla birlikte ele alındığında toplam içindeki payları %71’i bulmaktadır. Bu durum Osmaniye’de araştırmaya katılan firmaların yarısının KOBİ’ler içinde küçük ölçekli firmalardan meydana geldiğini göstermektedir.

Şekil 7.59. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Çalışan Sayısı)

7.8.3.4. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Ciro)

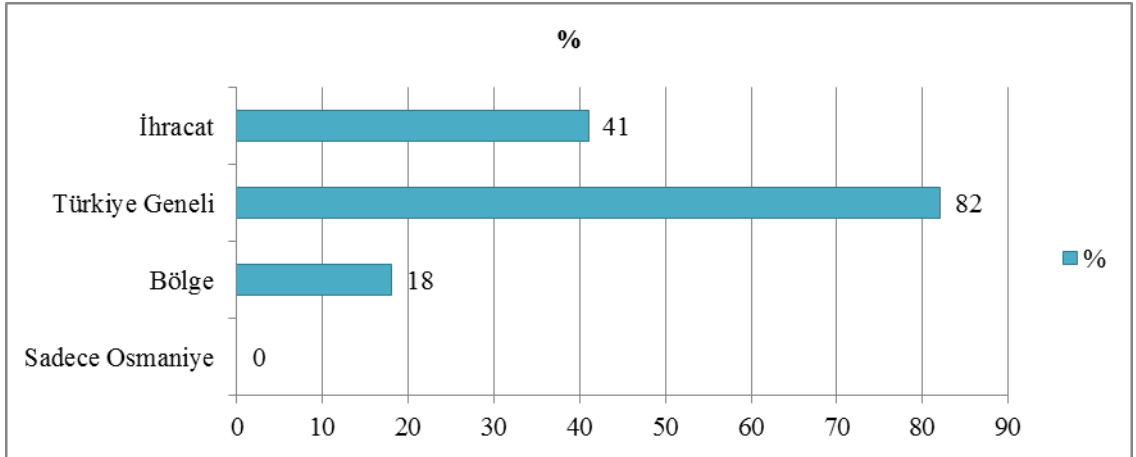
Araştırmaya katılan firmaların %38’i yıllık cirosu 1-5 milyon TL arasında olan küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Firmaların %64’ü 5 milyon TL ve üzeri ciroya sahip orta boy işletmelerdir. AB ve KOSGEB’in yaptığı KOBİ tanımına göre söz konusu firmaların yarıdan fazlasının orta ölçekli firmalar olduğu görülmektedir (Yavan, 2012: 54).

Şekil 7.60. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ölçeği (Ciro)

7.8.3.5. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı

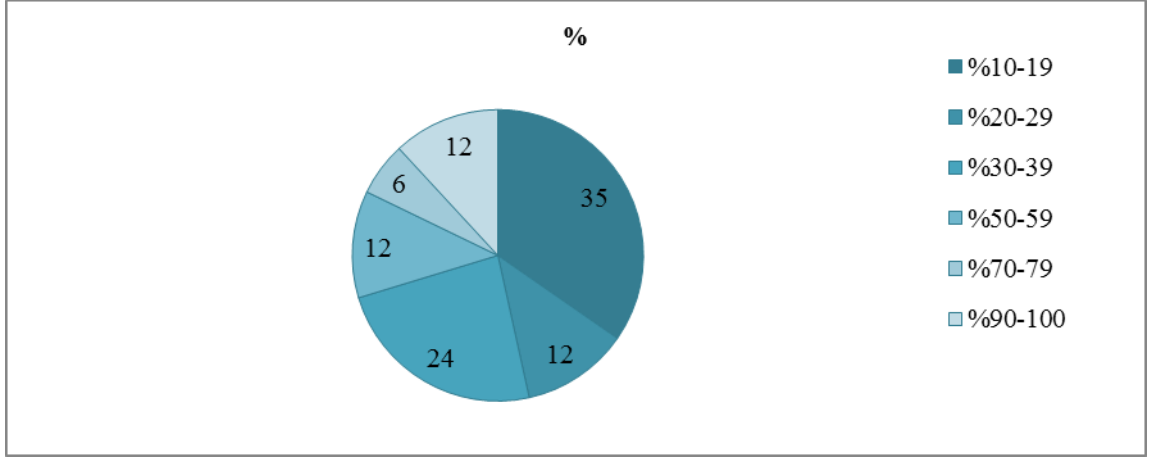
Araştırmaya katılan firmaların %82’si Türkiye geneline satış yaparken, %18’i sadece bölgeye satış yaptığını belirtmiştir. Firmaların %41’i ihracat yaptığını ifade etmiştir. Bu durum firmaların büyük ölçüde Türkiye geneline satış yapmakta olduğunu ortaya koyarken, aynı zamanda %41 gibi yarıya yakın bir oranın ihracat yapma kapasitesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. (Burada bazı firmalar birden fazla pazara mal satmaları nedeniyle verilen yüzdelerin toplamı 100’ü aşmaktadır).

Şekil 7.61. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Pazar Yapısı

7.8.3.6. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı

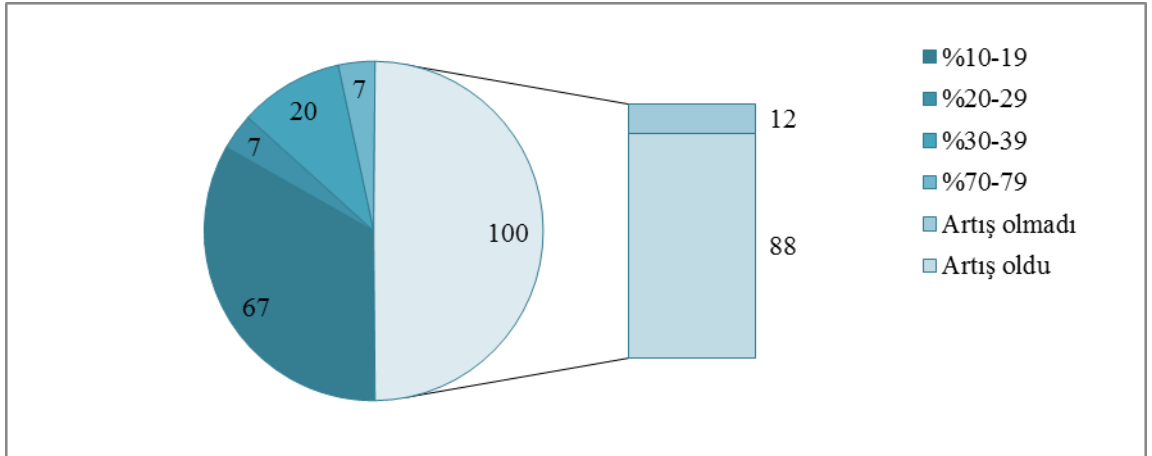
Araştırmaya katılan firmaların %100’ü ajanstan destek aldıktan sonra cirolarında artış olduğunu ifade etmiştir. Ciro artışı yaşayan firmaların %35’i %10-19 oranında artış yaşadığını belirtirken, %24’ü ise %30-39 oranında artış yaşadığını ifade etmiştir. Firmaların %12’si %20-29 oranında artış yaşadığını ifade ederken yine %12’si %50-59 oranında artış yaşadıklarını belirtmiştir. %70-79 oranında artış yaşadığını ifade edenlerin oranı sadece %6 iken, %90-100’e varan artış yaşadıklarını ifade edenlerin oranı ise %12 kadardır. Buna göre firmaların ortalama ciro artışı %35,5 olmuştur.

Şekil 7.62. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ciro Artışı

7.8.3.7. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış

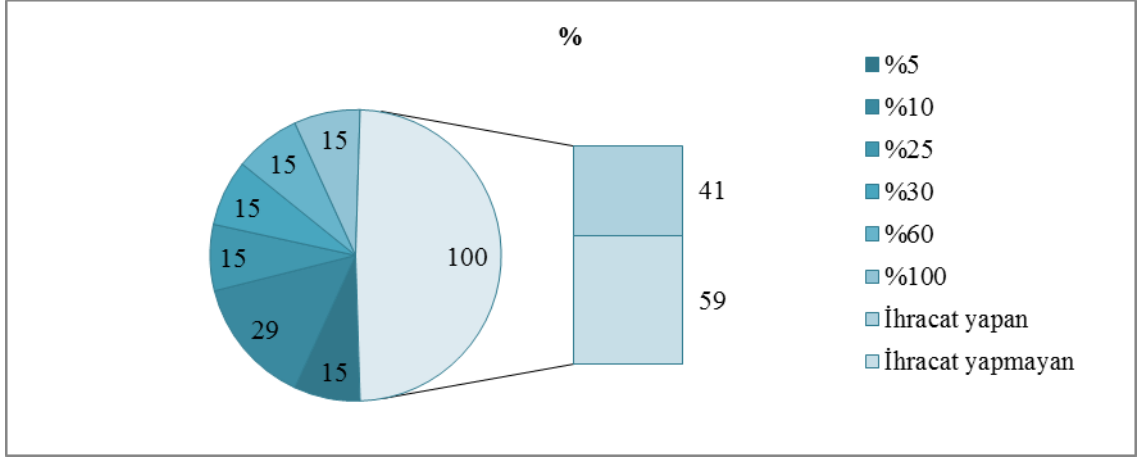
Araştırmaya katılan firmaların %88’inde ajans desteğiyle birlikte istihdam edilen kişi sayısı artmıştır. Firmaların %67’si %10-19 arasında artış olduğunu ifade ederken, %7’si %20-29 arasında artış olduğunu ifade etmiştir. Firmaların %20’si %30-39 oranında artış yaşarken %7’si %70-79 oranında artış yaşadığını belirtmiştir. Destek alan firmaların (%74) büyük bir kısmının istihdam artışı %30’u geçememiştir. İstihdam artışı yaşamadıklarını ifade eden firmalar ise %12 oranındadır. Buna göre firmalarda görülen ortalama istihdam artışı %14,7 olmuştur.

Şekil 7.63. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin İstihdam Edilen Kişi Sayısındaki Artış

7.8.3.8. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış

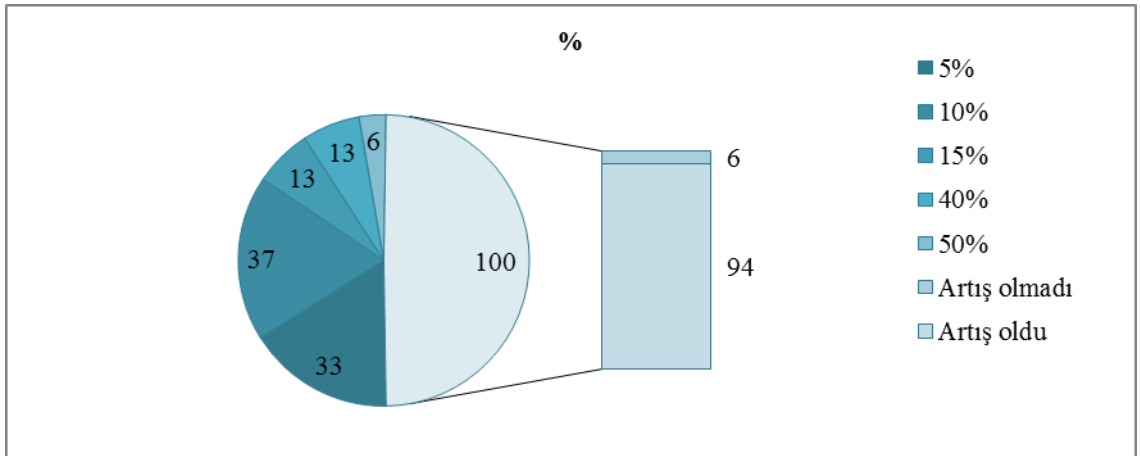
Araştırmaya katılan firmaların %41’i ihracat oranında artış yaşamıştır. Bu firmaların %59’u ihracat oranında bir artış yaşamadığını ifade ederken, %29’u %10, %15’i %25, %15’i %30, %15’i %60 oranında artış yaşadığını ifade etmiştir. Firmaların %15’lik bir kısmı ise ihracat oranında %100 oranında artış yaşadığını belirtmiştir. Bu durum ajans desteğinin söz konusu firmaların ihracat kapasitelerine önemli ölçüde katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Söz konusu firmaların ortalama ihracat oranındaki artış ise %14,1 olmuştur.

Şekil 7.64. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin İhracat Oranındaki Artış

7.8.3.9. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış

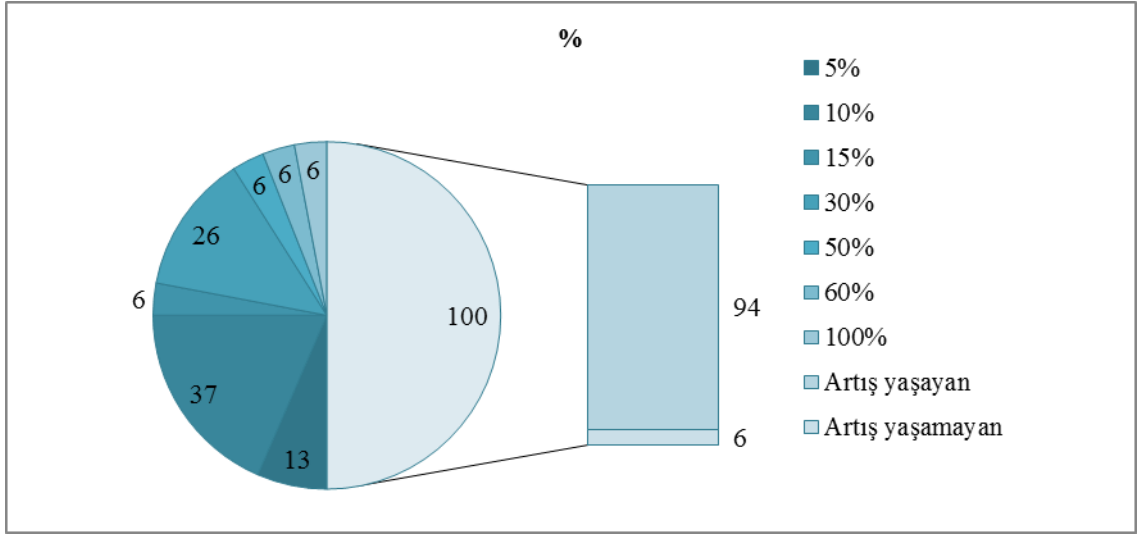
Araştırmaya katılan firmaların %94’ü Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarında artış gerçekleştirdiğini ifade ederken, söz konusu firmaların sadece %6’sı ise gerçekleştiremediğini ifade etmiştir. Ar-Ge ve inovasyon faaliyeti gerçekleştirmiş olan firmaların %33’ü %5, %37’si %10, %13’ü %15 oranında artış yaşadığını ifade etmiştir. Firmaların %13’ü %40 oranında artış yaşamışken, %6’sı %50 oranında artış yaşadığını belirtmiştir. Ar-Ge ve inovasyon faaliyeti gerçekleştiren firmalar proje öncesinde finansal kaynakların yetersizliği ve deneyimsizlikten dolayı bunu gerçekleştiremediklerini belirtmişlerdir. Söz konusu firmaların ortalama Ar-Ge ve inovasyon yatırımlarındaki artış %14,4 olmuştur.

Şekil 7.65. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ar-Ge ve İnovasyon Yatırımlarındaki Artış

7.8.3.10. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış

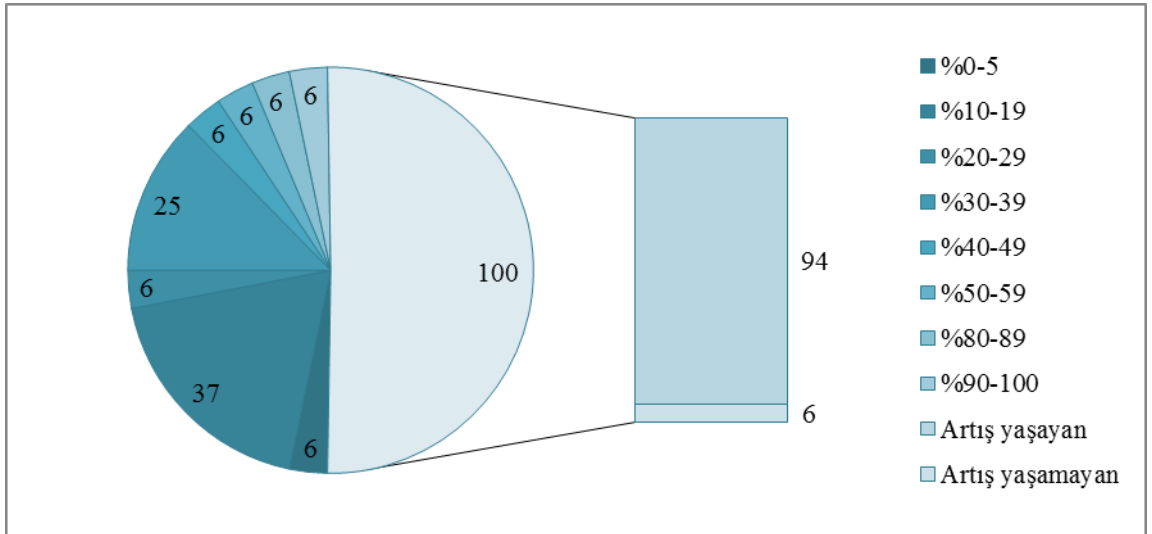
Araştırmaya katılan firmaların %94’ü ajans desteğinin yeni pazarlara açılmalarında etkili olduğunu belirtirken, sadece %6’sı yeni pazarlara açılmadığını belirtmiştir. Bu firmaların ortalama yeni pazarlara açılma oranı %24,4 olmuştur.

Şekil 7.66. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Yeni Pazarlara Açılma Oranındaki Artış

7.8.3.11. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış

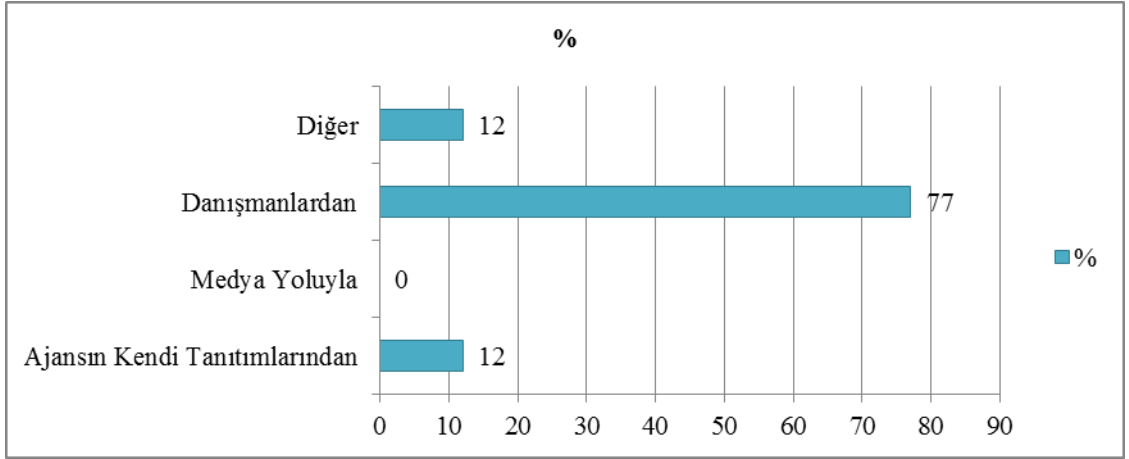
Araştırmaya katılan firmaların %94’ü pazar payında artış olduğunu ifade ederken, artış yaşamayan firmaların oranı sadece %6’dır. Firmaların %6’sı %100’e varan artış yaşadığını ifade ederken, %37’lik kısmı %10-12, %25’lik kısmı ise %30-39 oranlarında artış yaşamıştır. Buna göre firmaların ortalama Pazar payındaki artış %28,8 olmuştur.

Şekil 7.67. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Pazar Payındaki Artış

7.8.3.12. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu

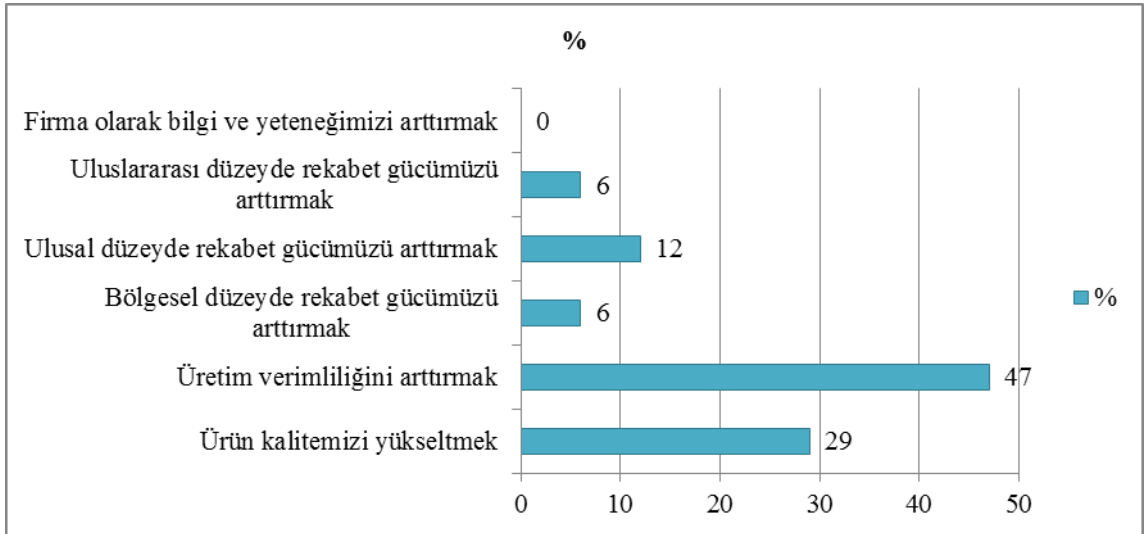
Destek programlarının tanıtımında, en etkili yöntemlerin başında %77’lik oranla danışman faaliyetleri gelmektedir. Firmaların %12’si ajansın kendi tanıtımları yoluyla haberdar olduğunu belirtirken yine %12’si diğer yollardan haberdar olduğunu ifade etmiştir.

Şekil 7.68. Osmaniye Firmalarının Destek Programlarından Haberdar Olma Yolu

7.8.3.13. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı

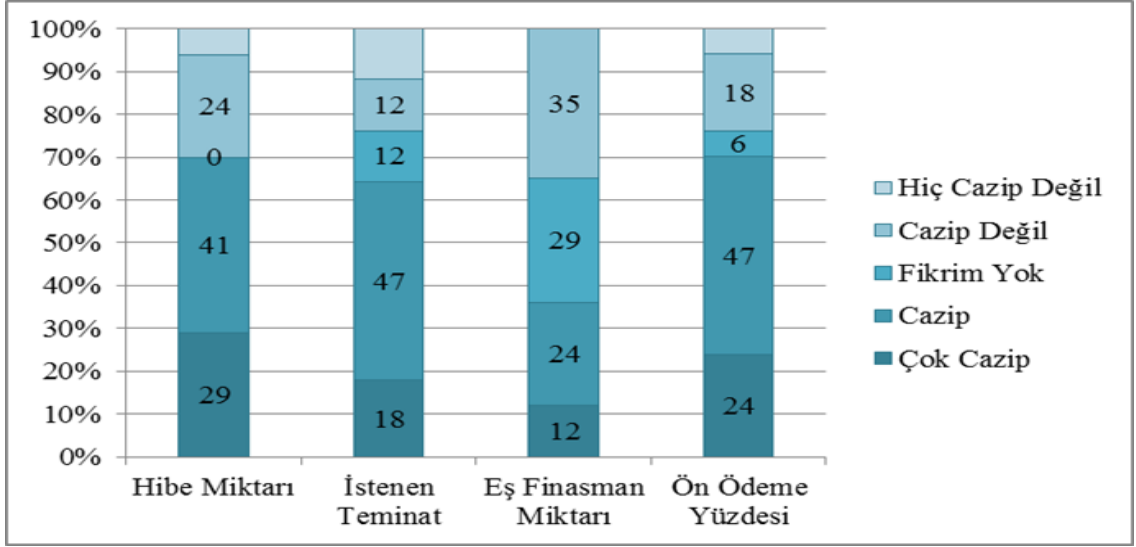
Araştırmaya katılan firmaların %47’si üretim verimliliğini arttırmayı amaçlarken, %29’u ürün kalitesini yükseltmeyi amaçlamıştır. Firmaların %12’si ulusal düzeyde rekabet gücünü arttırmayı amaçlarken, %6’sı uluslararası düzeyde ve yine %6’sı da bölgesel düzeyde rekabet gücünü arttırmak istemiştir. Görüldüğü gibi firmaların destek alma amacı büyük ölçüde üretim verimliliğini arttırmaya yönelik olmuştur. Aynı zamanda firmaların bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet güçlerini artırma çabaları söz konusudur.

Şekil 7.69. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Alma Amacı

7.8.3.14. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ajans Desteğinin Finansal Cazibesine İlişkin Görüşleri

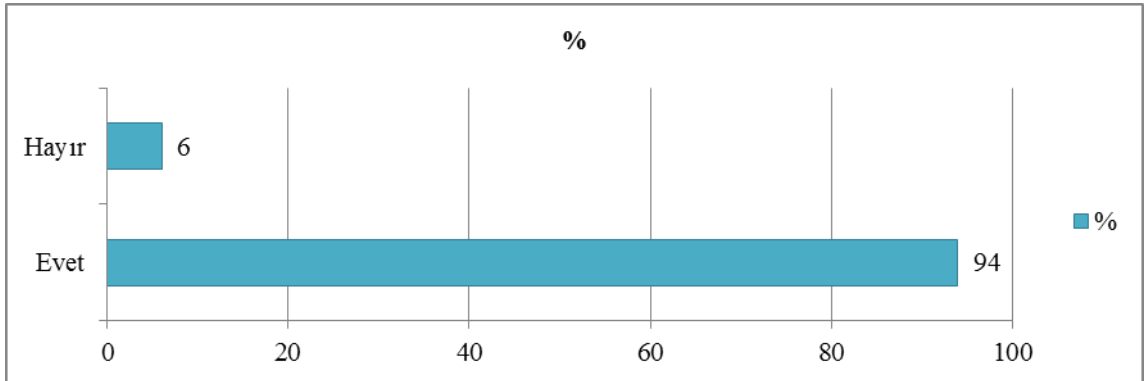
Hibe miktarı, istenen teminat, eş finansman miktarı, ön ödeme yüzdesi bazında ajans desteği firmalar tarafından büyük ölçüde cazip bulunmaktadır. Firmaların %41’i istenen teminatın cazip olduğunu belirtmiştir. Eş finansman miktarını cazip bulmayanların oranı %35 iken, hibe miktarını cazip bulmayanların oranı ise sadece %6 olmuştur.

Şekil 7.70. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Ajans Desteğinin Finansal Cazibesi

7.8.3.15. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Programlarının Bölgedeki Koşul ve İhtiyaçlara Uygunluğu

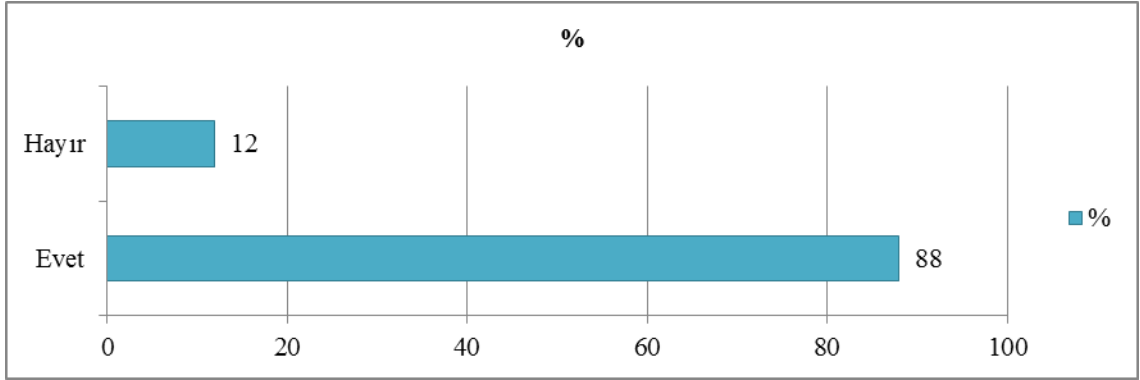
Araştırmaya katılan firmaların neredeyse tamamı (%94) ajans programlarının bölgedeki koşul ve ihtiyaçlara uygun olduğunu ifade etmiştir.

Şekil 7.71. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Programlarının Bölgedeki Koşul ve İhtiyaçlara Uygunluğu

7.8.3.16. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Çalışanlarıyla Destek Sürecinde Kurulan İletişimin Etkinliği

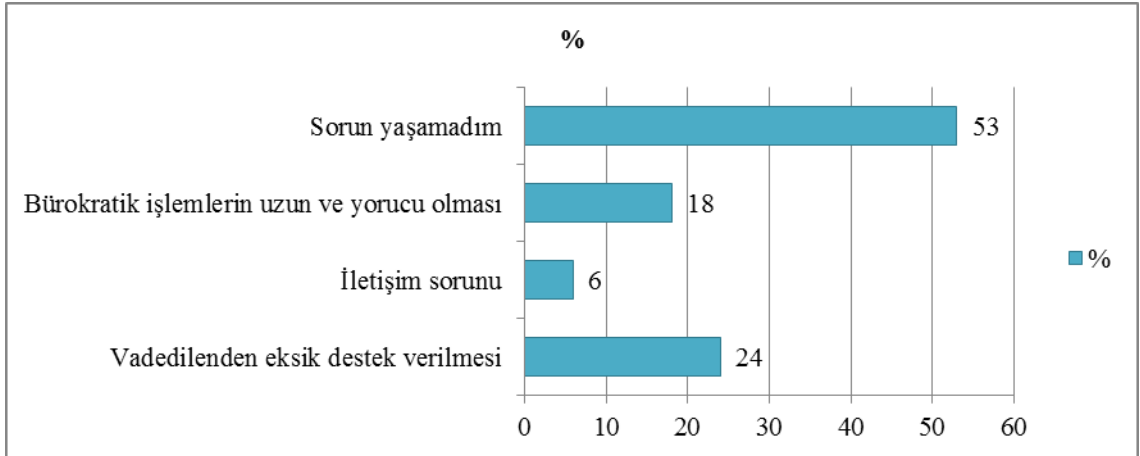
Destekten yararlanan firmaların %88 oranla büyük bir kısmı, destek süreçleri ve ajans-kurum arasındaki iletişim bakımından olumlu görüş bildirmişlerdir. %12’lik oranla firmalar bu konuya ilişkin olumsuz görüş bildirmiştir.

Şekil 7.72. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelere Göre Ajans Çalışanlarıyla Destek Sürecinde Kurulan İletişimin Etkinliği

7.8.3.17. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar

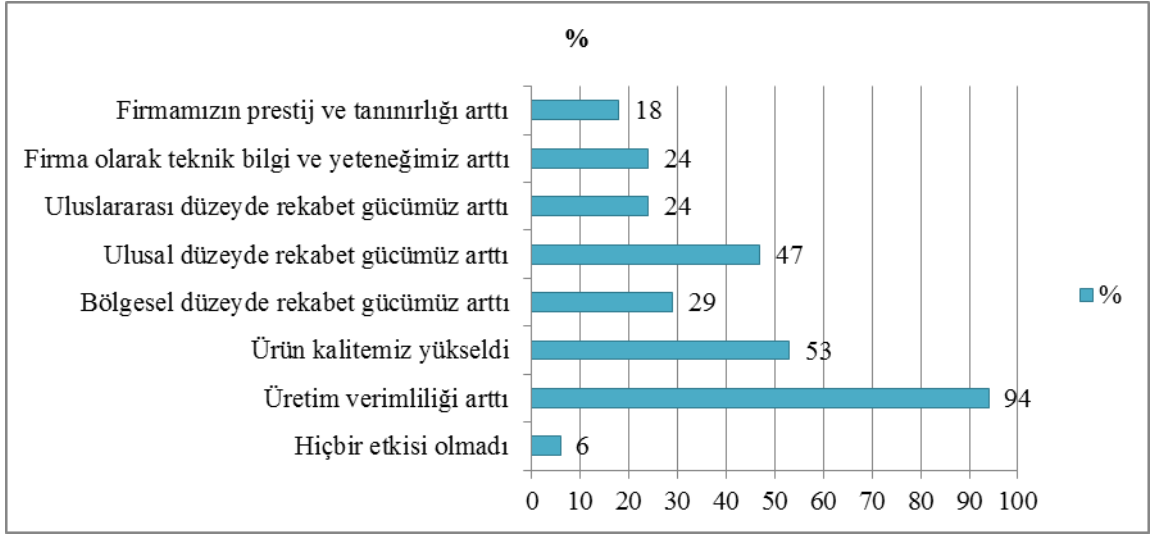
Araştırmaya katılan firmaların yarısından fazlası destek sürecinde herhangi bir sorun yaşamadığını ifade etmiştir. Firmaların %24’ü ajans tarafından görüşmelerde vadedilen destek oranından daha düşük bir destek verildiğini ifade etmiştir. Firmaların %18’i bürokratik işlemleri uzun ve yorucu bulduğunu ifade ederken, %16’sı bir takım iletişim sorunları yaşadıklarını ifade etmiştir.

Şekil 7.73. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Sürecinde Yaşadığı Sorunlar

7.8.3.18. Osmaniye’de Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler

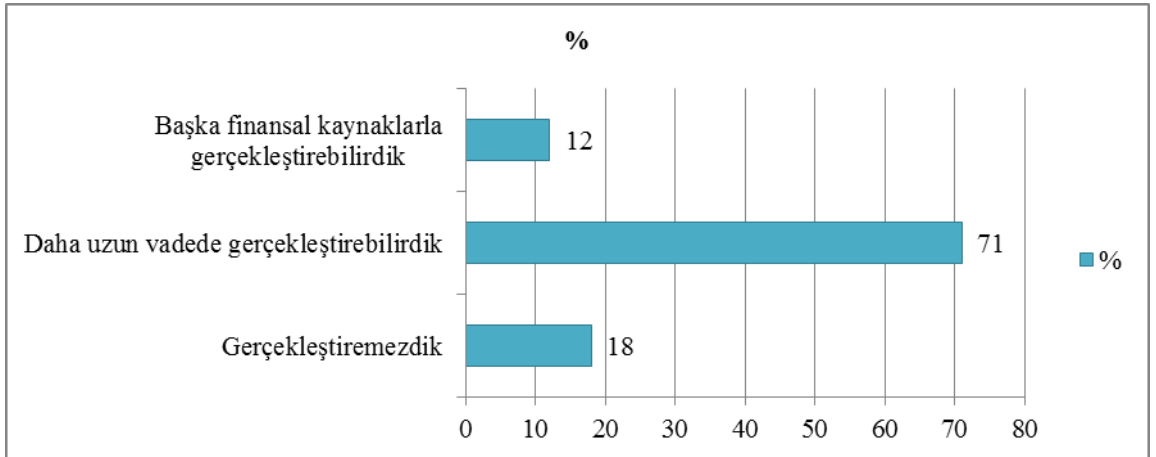
Araştırmaya katılan firmaların %78’i ajans desteğiyle birlikte ürün rekabetinde artış yaşadığını ifade ederken yine %74 gibi büyük bir kısmı üretim verimliliğinde artış olduğunu ifade etmiştir. Firmaların %48’i teknik bilgi ve yeteneklerinin, %39’u prestij ve tanınırlıklarının, %35’i bölgesel düzeyde rekabet güçlerinin, %30’u ulusal düzeyde rekabet güçlerinin ve yine %30’u uluslararası düzeyde rekabet güçlerinin arttığını ifade etmiştir. (Burada ajans desteğinin bazı firmalarda birden fazla etkisinin bulunması nedeniyle verilen yüzdelerin toplamı 100’ü aşmaktadır).

Şekil 7.74. Osmaniye’de Ajans Desteğinin İşletmelere Yaptığı Etkiler

7.8.3.19. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Almadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları

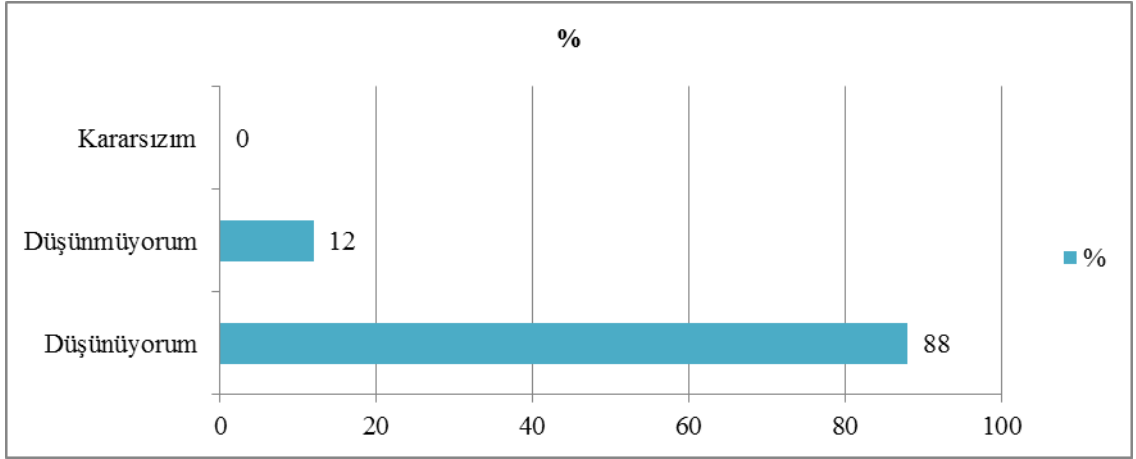
Araştırmaya katılan firmaların %71’i ajanstan destek almadan projelerini gerçekleştirebileceklerini ancak bunun daha uzun vadede gerçekleşebileceğini ifade etmişlerdir. Firmaların %18’i destek almadan projelerini gerçekleştiremeyeceklerini belirtirken, sadece %12’si projelerini başka finansal kaynaklarla gerçekleştirebilecek olduklarını ifade etmiştir.

Şekil 7.75. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Almadan Projeleri Gerçekleştirebilme Oranları

7.8.3.20. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi

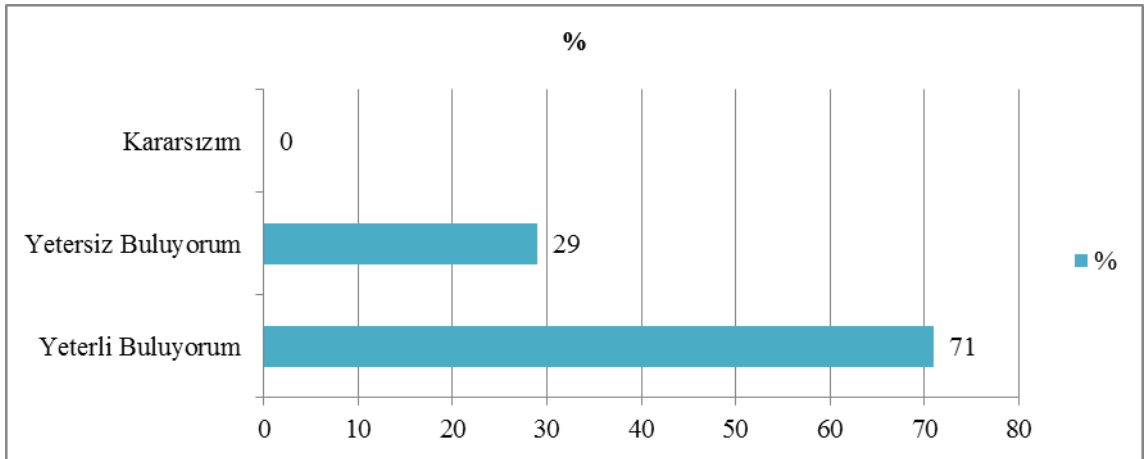
Ankete katılan firmaların %88’i ajansın verdiği proje desteklerine tekrar başvurmayı düşündüğünü belirtmiştir. Destek programlarına tekrar başvurmayı düşünmediğini ifade edenlerin oranı %12 kadardır. Bu durum ajans desteğinin firmalar açısından cazibesini ortaya koymaktadır.

Şekil 7.76. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Desteğe Tekrar Başvurma Düşüncesi

7.8.3.21. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları

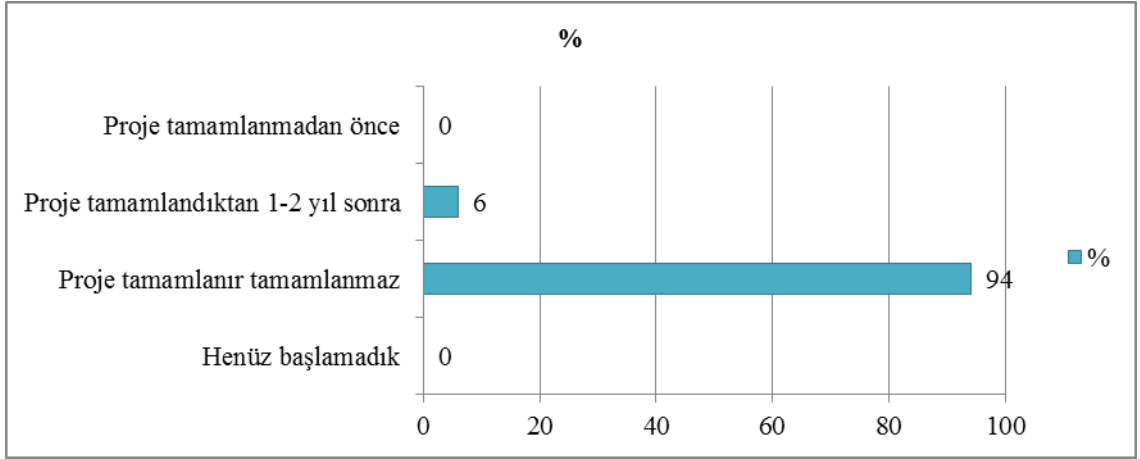
Ankete katılan firmaların %71’i verilen desteği yeterli bulduğunu ifade ederken %29’u desteği yetersiz bulduğunu ifade etmiştir.. Görüldüğü gibi destek alan firmaların büyük bir bölümü verilen desteği yeterli bulmaktadır.

Şekil 7.77. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Destek Miktarlarını Yeterli Bulma Oranları

7.8.3.22. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri

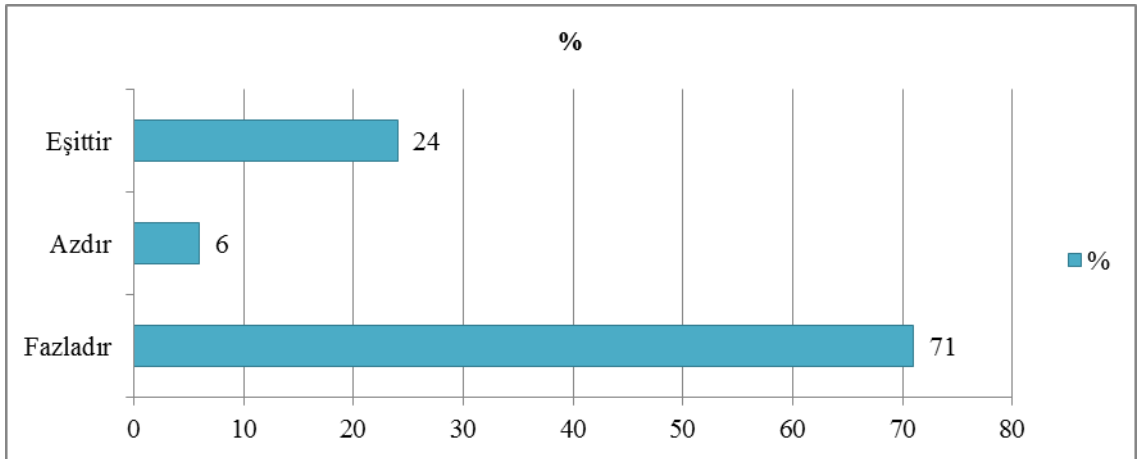
Ankete katılan firmaların %94’ü proje tamamlanır tamamlanmaz yatırımlarından gelir elde etmeye başladığını ifade etmiştir. Firmaların %6’sı proje tamamlandıktan 1-2 yıl sonra gelir elde etmeye başladığını ifade etmiştir. Bu durum Osmaniye’de firmaların projelerinin tamamlanması ya da bunu takip eden 1-2 yıl içerisinde gelir elde etmeye başladıklarını göstermektedir.

Şekil 7.78. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Yatırımlardan Gelir Elde Etmeye Başlama Süreleri

7.8.3.23. Osmaniye’de Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı

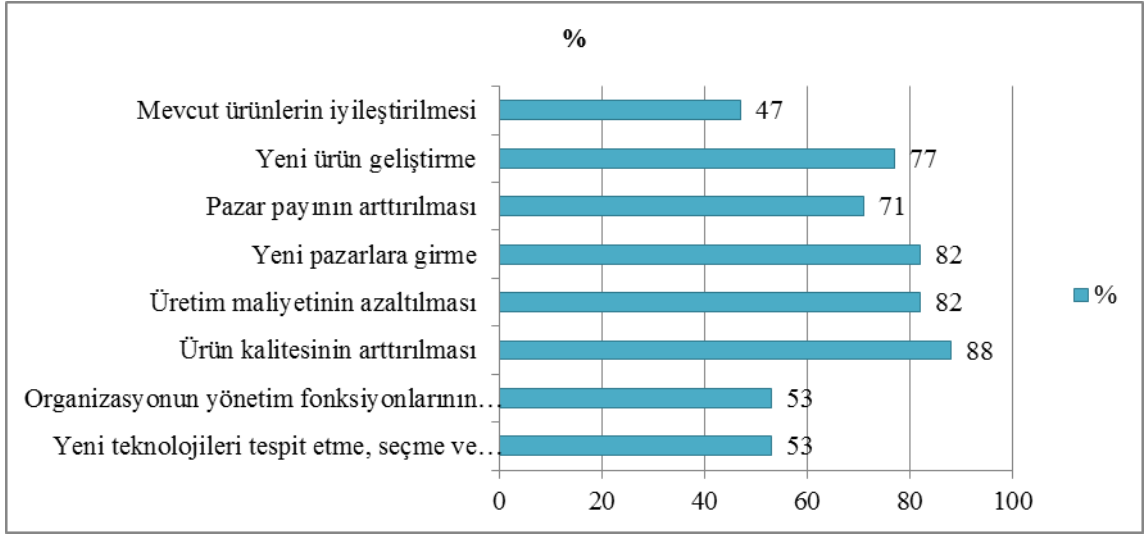
Ankete katılan firmaların %71’i ajans desteğinin faydalarının maliyetinden fazla olduğunu ifade etmiştir. Bu soruya eşittir yanıtını verenlerin oranı %24 iken sadece %6’sı azdır yanıtını vermiştir.

Şekil 7.79. Osmaniye’de Ajans Desteğinin Faydalarının Maliyetine Oranı

7.8.3.24. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanması Gereken En Önemli Alan

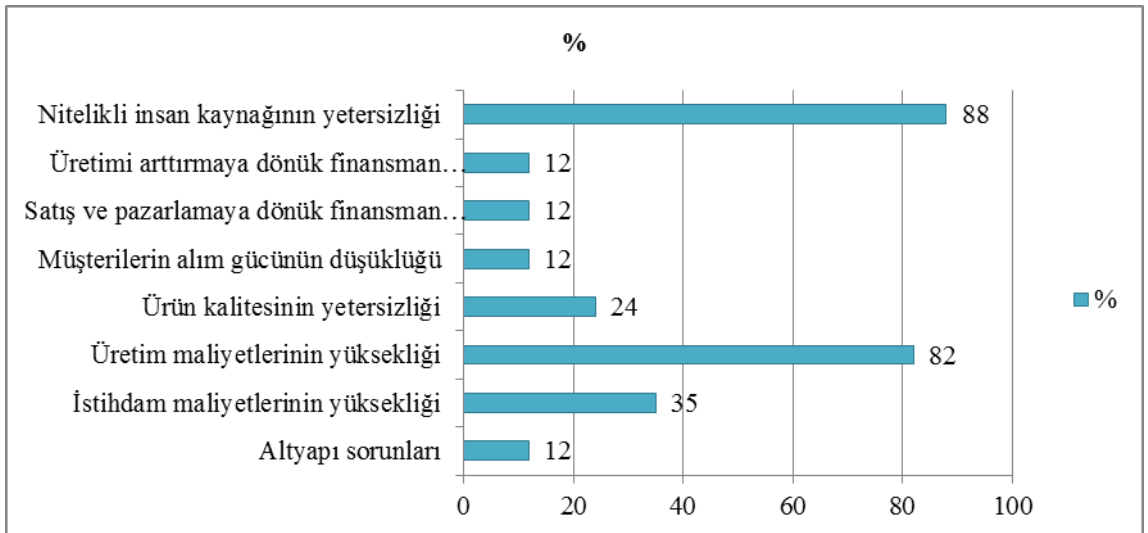
Ankete katılan firmaların %88’i rekabet güçleri açısından odaklanmaları gereken en önemli alanın ürün kalitesinin artırılması olduğunu düşünmektedir. Üretim maliyetinin azaltılması (%82), yeni pazarlara girilmesi (%82), yeni ürünlerin geliştirilmesi (%77) ve pazar payının artırılması gibi alanlar da firmalar tarafından rekabet güçlerini arttırmaları amacıyla odaklanmaları gereken en önemli alanlar olarak ifade edilmiştir.

Şekil 7.80. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Rekabet Güçleri Açısından Odaklanılması Gereken En Önemli Alan

7.8.3.25. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör

Ankete katılan firmaların %88’i rekabet güçlerini olumsuz etkileyen en önemli faktörün nitelikli insan kaynağının yetersiz olması olduğunu ifade etmiştir. Firmaların %82’si üretim maliyetlerinin yüksekliğinin ve %35’i istihdam maliyetlerinin yüksekliğinin rekabet güçlerini olumsuz etkileyen en önemli faktör olduğunu belirtmiştir. Firmaların %24’ü ürün kalitesinin yetersizliğini olumsuz bir faktör olarak görmektedir.

Şekil 7.81. Osmaniye’de Destek Alan İşletmelerin Rekabet Gücünü Olumsuz Etkileyen En Önemli Faktör

7.8. Proje Desteklerinin Lokasyon Dağılımı

Bölgede destek alan proje sayılarının ilçe bazında dağılımına bakıldığında sırasıyla Kahramanmaraş, Antakya ve Osmaniye merkez ilçelerinin en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. En fazla destek alan ilçeler içerisinde Toprakkale, Belen ve Türkoğlu ilçelerinin öne çıktığı görülürken, Göksun, Ekinözü, Nurhak, Çağlayancerit,

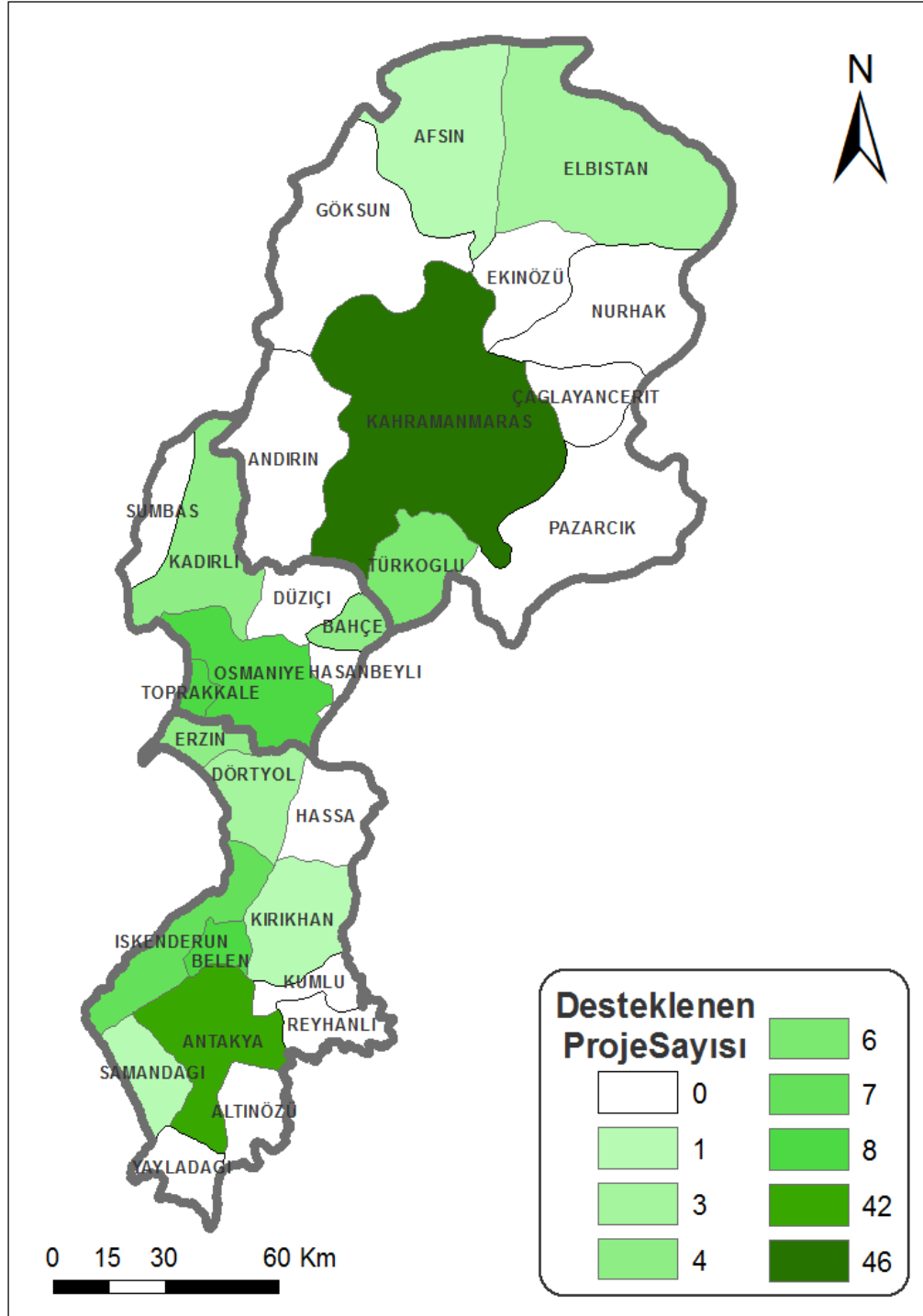
Andırın, Pazarcık, Sumbas, Düziçi, Hasanbeyli, Hassa, Kumlu, Reyhanlı, Altınözü ve Yayladağı ilçelerinin hiç destek almamış oldukları görülmektedir (Şekil 7.82). Söz konusu ilçelerin bölgede gelişmişlik düzeyi en düşük ilçeler olup girişimcilik gücü, sosyal ve beşeri sermaye düzeyi zayıf ilçelerdir. Bu nedenle bu ilçelerin yatırım yapma kapasiteleri de oldukça sınırlıdır.

Ajans yetkilileriyle yapılan görüşmede bu durumun ilçelerde proje desteği almak için başvuran firmaların küçük ölçekli KOBİ'lerden oluştuğu ve bu firmaların proje destek programları kapsamında yeterli büyüklükte yatırımlar yapabilecek kapasitede olmadıkları görülmüştür. Bu nedenle daha büyük yatırım yapabilecek orta ölçekli KOBİ'lerin tercih edilmesi nedeniyle söz konusu ilçelerin desteklenmemiş olduğu ifade edilmiştir. Ancak 2014 yılında açılan Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması Mali Destek Programı kapsamında önceki yıllarda destek almamış bu ilçelere öncelik verildiği ifade edilmiştir (E.Kazancı, Görüşme, 31.12.2014).

Bölgesel kalınmayı desteklemeye yönelik olarak açılan bu programların bölge içi gelişmişlik farklarını da azaltmaya yönelik çalışmalar yapılması büyük önem taşımaktadır. Aksi halde bölge düzeyinde kalkınma düzeyi artış gösterirken bölge içi gelişmişlik farklarında da artış görülecektir.

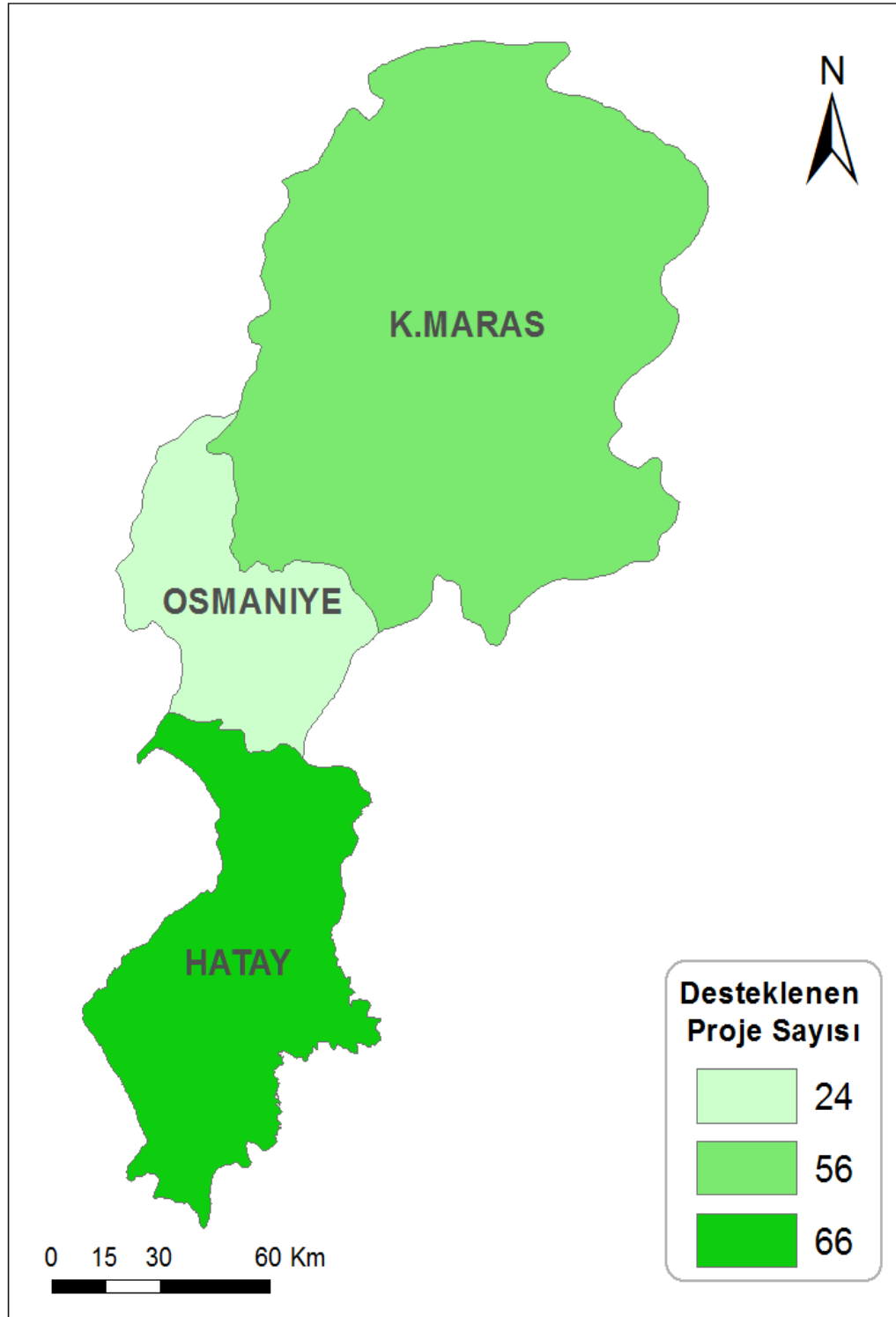
Bölgede destek alan proje sayılarının il bazında dağılımına bakıldığında ise en büyük paya sahip ilin Hatay olduğu görülmekte, bunu sırasıyla Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri izlemektedir (Şekil 7.83.). Hatay'ın Kahramanmaraş ve Osmaniye'den daha fazla destek almış olması da yine ajans yetkilileri tarafından, Hatay'ın daha yoğun ve gelişmiş bir ekonomik sisteme sahip olması nedeniyle daha çok yatırım çekme kapasitesinin olması şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca buna ek olarak DOĞAKA'nın merkez ofisinin Hatay'da olmasının ajansın yatırım destek ofisiyle birebir iletişime geçilmesi noktasında kolaylık sağladığı ifade edilmiştir (E.Kazancı, Görüşme, 31.12.2014).

İlçe Bazında Desteklenen Proje Sayıları Dağılımı

Şekil 7.82. İlçe bazında desteklenen proje sayıları dağılımı

İl Bazında Desteklenen Proje Sayıları Dağılımı

Şekil 7.83. İl bazında desteklenen proje sayıları dağılımı

8.SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Küreselleşmenin ve bölgesel kalkınma anlayışında yaşanan dönüşümlerin etkisiyle ulusal ölçekte hazırlanan kalkınma planları yerini yerel ölçekte potansiyelin değerlendirilmesine yönelik bölgesel kalkınma planlarına bırakmıştır. Makro iktidarın yerini mikro iktidara bıraktığı bu süreçte kalkınma ajansları yerel ve bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için kullanılan önemli araçlardan biri olarak yerini almıştır.

Bölgesel kalkınma ajansları, yeni bölgesel kalkınma anlayışı çerçevesinde içsel ekonomik büyümeye dayalı kalkınma sürecinin en önemli araçlarından biridir. Bu kapsamda ajanslar, bölgesel planlama, operasyonel programlar düzenleme, bölgede gerçekleşen yatırımları izleme ve destekleme gibi önemli fonksiyonlara sahiptir. Bölgesel kalkınma ajansları uygulaması Türkiye’de bölgesel gelişme politikalarında yeni bir yaklaşım getirmiştir. Böylece geleneksel anlayışa dayalı merkezden yönetilen hantal ve halktan uzak kalkınma anlayışı yerine bürokrasinin azaldığı, karar verme sürecinin hız kazandığı ve halkın kalkınma sürecine dahil edildiği yeni bir kalkınma anlayışı benimsenmiştir.

Küreselleşmeyle birlikte değişen dünya düzeni ekonomik coğrafyayı ekonomik faaliyetlerin yalnızca mekan üzerindeki dağılışını inceleyen bir disiplin olmaktan çıkarıp, mekan üzerinde ampirik sonuçlar ortaya koyan bir disiplin haline getirmiştir. İktisat çalışmalarında göz ardı edilen mekan kavramının, ekonomik coğrafya çalışmalarında yer almasıyla önemli bir boşluk doldurulmaktadır. Özellikle yerel ve bölgesel kalkınma çalışmalarında mekana verilen önemin gittikçe artmakta olduğu görülmektedir.

Bölgesel kalkınma ajanslarının konu olduğu çalışmaların büyük ölçüde kurumsal yapısı, işleyişi ve teorik altyapısına yönelik olduğu görülmektedir. Konunun güncelliği ve önemi nedeniyle bu çalışmada TR63 Düzey 2 Bölgesinde faaliyet gösteren Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansının bölgede vermiş olduğu mali desteklerin KOBİ’ler üzerindeki spesifik yararlarını ölçmek ve elde edilen bulgular aracılığıyla Türk Coğrafyasına ve Ekonomik Coğrafya literatürüne çağdaş bir bakış açısıyla katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın ampirik bulgularına göre kalkınma ajansının bölgede 2010-2012 yılları arasında açmış olduğu mali destek programlarından yararlanan firmaların yaklaşık yarısı (Hatay: %48, Kahramanmaraş: %52, Osmaniye: %42) 2000 yılı ve sonrası kurulmuş olan görece genç firmalardan oluşmaktadır. Bu firmaların sektörel dağılımına bakıldığında Hatay’da mobilya (%37) Osmaniye’de gıda (%47) ve Kahramanmaraş’ta tekstil ve konfeksiyon (%22) ile çelik mutfak araçları (%22) sektörlerinin öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca bölgede metal sanayi ve tarımsal ürünlere yönelik sektörlerden destek alan firmaların da önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Buna göre ajans tarafından desteklenen sektörlerin yine bölgede öne çıkan tekstil, metal ve gıda sanayi gibi sektörlerle paralel olduğu görülmektedir. Destek alan mikro ölçekli firmalar, küçük ölçekli firmalarla birlikte ele alındığında büyük bir kısmının (Hatay: %66, Kahramanmaraş: %52, Osmaniye: %71) KOBİ’ler içinde küçük ölçekli firmalardan meydana geldiği görülmektedir. AB ve KOSGEB’in yaptığı KOBİ tanımına göre (Hatay: %59, Kahramanmaraş: %52, Osmaniye: %64) bölgede destek alan firmaların önemli bir bölümü 5 milyon ve üzeri yıllık ciroya sahip orta ölçekli işletmelerden meydana gelmektedir. Destek programlarından yararlanan firmaların büyük bir bölümü (Hatay: %79, Kahramanmaraş: Osmaniye: %82) Türkiye geneline satış yapan firmalardır. Ancak yine önemli bir bölümünün (Hatay: %63, Kahramanmaraş: Osmaniye: %41) aynı zamanda ihracat yapma kapasitesine sahip olduğu görülmektedir.

Bölgede destek alan firmaların neredeyse tamamı aldıkları destekte birlikte ciro artışı yaşadığını ifade etmiştir (Hatay ort. artış: %23,2, Kahramanmaraş ort. artış: %18,9, Osmaniye ort. artış: %35,5). Ciro artışı yaşamadığını ifade eden firmalar ise proje destek sürecinin henüz tamamlanmamış olması nedeniyle destekten etkilenmediğini belirtmiştir. Bölgede destek alan firmaların büyük bir bölümünün istihdam edilen kişi sayısında artış olmuştur (Hatay ort. artış: %13,4, Kahramanmaraş

ort. artış: %19,4, Osmaniye ort. artış: %14,7). Yine bölgede ihracat yapan firmaların önemli bir bölümü destek süreciyle birlikte ihracat oranlarında artış olduğunu belirtmiştir (Hatay ort. artış: %11,4, Kahramanmaraş ort. artış: %15, Osmaniye ort. artış: %14,1). Ajans desteğiyle birlikte firmaların pazar payı (Hatay ort. artış: %22,1, Kahramanmaraş ort. artış: %14, Osmaniye ort. artış: %28,8) ve yeni pazarlara açılma oranlarında da artış olduğu görülmektedir (Hatay ort. artış: %13,8, Kahramanmaraş ort. artış: %13, Osmaniye ort. artış: %24,4). Proje destekleri aracılığıyla bölgedeki firmaların Ar-Ge ve inovasyona yapılan yatırımlarında da artışlar yaşandığı ifade edilmiştir (Hatay ort. artış: %10,8, Kahramanmaraş ort. artış: %15, Osmaniye ort. artış: %14,4). Ajans desteğiyle ilk defa Ar-Ge ve inovasyon yatırımı yapan firmalar ise yeterli finansman kaynaklarının olmaması ve Ar-Ge yapacak deneyime sahip olmamaları gibi nedenlerle destek almadan önce bunu gerçekleştirememiş olduklarını ifade etmişlerdir.

Söz konusu artışlar bölgede kalkınma ajansının vermiş olduğu mali desteklerin firma büyümesi ve üretim kapasitesi üzerindeki yansımalarıdır. Özellikle yeni pazarlara açılma, pazar payı ve ihracat oranlarında %100'e varan artışların ifade edilmesi, proje desteklerinin bölgedeki KOBİ'ler üzerinde önemli ölçüde yarar sağladığını ortaya koymaktadır.

Firmaların büyük bir bölümü (Hatay: %53, Kahramanmaraş: %57, Osmaniye: %77) kalkınma ajansı desteklerinden danışmanlar aracılığı ile haberdar olduğunu ifade etmiştir. Firmaların geri kalanı ise medya yoluyla, ajansın kendi tanıtımlarından ve diğer yollarla haberdar olmuşlardır. Görüldüğü firmaların kalkınma ajansı desteklerinden haberdar olması, başvuru ve destek süreci ile ilgili bilgi edinmesi noktasında danışmanlar bölgede önemli bir rol oynamıştır.

Kalkınma ajansından destek alan firmaların önemli bir bölümü (Hatay: %55, Kahramanmaraş: %47, Osmaniye: %47) üretim verimliliğini arttırmayı amaçlamıştır. Yine firmaların önemli bir kısmı ürün kalitesini yükseltmek için ajans desteğine başvurduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda firmaların bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet güçlerini artırma amaçları da önemli motivasyonlar olarak kendini göstermektedir.

Ajans desteğinin firmalar üzerindeki etkilerine bakıldığında ise en büyük etki üretim verimliliğinin artışı olarak karşımıza çıkmaktadır (Hatay: %84, Kahramanmaraş: %74, Osmaniye: %94). Ajans desteğine yapılan başvurularda büyük ölçüde üretim verimliliğinin artırılmasının amaçlanmış olması ile desteğin yarattığı en büyük etkinin yine üretim verimliliğinin artması şeklinde olması desteğin firmalara etkisinin pozitif yönde olduğunu ve bölgede içsel ekonomiye olan katkısını ortaya koymaktadır. İçsel ekonomiler, bir üretim biriminin üretim tesis ölçeğinde meydana gelen değişimlerle ortaya çıkan etkiler olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda firmaların üretim kapasitelerindeki artış ile bulunduğu bölgedeki nüfusun artışı arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır (Ertürk ve Sam, 2011: 57). Bu ilişki firma büyümesi sonucu oluşan istihdam olanakları olarak ortaya çıkmaktadır. İstihdam olanaklarındaki artış ile bölgedeki mevcut işsizlik oranında düşüş sağlanabilecektir.

Firmaların neredeyse tamamı ajans desteğini finansal olarak cazip bulmakta ve tekrar başvurmayı düşünmektedir (Hatay: %79, Kahramanmaraş: %83, Osmaniye: %88). Bu firmalar ajanstan alınan finansal destek tutarının projeyi başarıyla yürütmek ve tamamlamak için yeterli olduğunu düşünmektedir. Yine aynı şekilde destek programlarının bölgedeki koşul ve ihtiyaçlara uygun olduğu ve ajans yetkilileriyle etkin bir şekilde iletişim kurulabildiği ifade edilmiştir. Bu durum kalkınma ajansının bölgedeki KOBİ'lerin ihtiyaç duyduğu mali desteğin sağlamasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Firmaların önemli bir bölümü destek sürecinde herhangi bir sorunla karşılaşmadığını ifade etmiştir (Hatay: %63, Kahramanmaraş: %100, Osmaniye: %53). Bu süreçte yaşanan sorunların önemli bir kısmı bürokratik işlemlerin uzun ve yorucu olması ile danışman desteği olmadan mali destek programlarından yararlanmanın oldukça güç olması şeklinde ifade edilmiştir. Firmaların bir kısmı da ajans tarafından vaad edilen destek miktarından daha az destek verilmiş olduğundan söz etmiştir. Bu durumun nedeni ajans yetkilileri tarafından 2010 yılı mali destek programı için ayrılan

bütçede azaltma yapıldığı için firmalara verilen desteğin de azaltıldığı şekilde açıklanmıştır.

Firmaların önemli bir bölümü kalkınma ajansından destek almadan projelerini gerçekleştiremeyecek olduklarını ifade etmiştir (Hatay: %21, Kahramanmaraş: %22, Osmaniye: %18), yine önemli bir kısmı destek almadan daha uzun vadede gerçekleştirebilecek olduklarını ifade ederken (Hatay: %66, Kahramanmaraş: %74, Osmaniye: %71) bir kısmı da başka finansal kaynaklarla gerçekleştirebilecek olduklarını belirtmiştir (Hatay: %13, Kahramanmaraş: %4, Osmaniye: %12). Projelerini başka finansal kaynaklarla gerçekleştirebilecek olduğunu ifade eden firmalar ise ajans desteğinin yerini KOSGEB ya da Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın yanı sıra banka kredilerinin alabileceğini düşünmektedir. Yapılan görüşmelerde bazı firmalar bölge için kalkınma ajansının en etkin kuruluş olduğunu ve ajans desteği yerine farklı kaynaklara ulaşarak projelerini gerçekleştirebilmelerinin çok zor olmasından dolayı ajansın mali destek programlarını cazip bulduklarını ifade etmiştir. Buna göre ajans tarafından verilen destekler firmaların gelişimini hızlandırırken, bölge gelişiminin de hız kazanmasını sağlamaktadır. Ayrıca firmaların bir kısmının ajans desteği olmadan projelerini gerçekleştiremeyecek olduklarını ifade etmiş olmaları yine ajans desteğinin önemini ortaya koymaktadır.

Firmaların önemli bir bölümü ajans destek miktarını yeterli bulmaktadır (Hatay: %76, Kahramanmaraş: %71, Osmaniye: %71). Destek alan firmaların büyük bir bölümü (Hatay: %87, Kahramanmaraş: %94, Osmaniye: %94) proje tamamlanır tamamlanmaz yatırımlarından gelir elde etmeye başladığını ifade etmiştir. Ayrıca firmalar tarafından ajans desteğinin faydaları maliyetine oranla daha fazla bulunmuştur (Hatay: %79, Kahramanmaraş: %, Osmaniye: %71).

Bölgede destek alan firmaların önemli bir bölümü rekabet güçlerinin artması için odaklanmaları gereken en önemli alanın ürün kalitesinin artırılması olduğunu düşünmektedir (Hatay: %95, Kahramanmaraş: %88, Osmaniye: %88). Ayrıca yeni pazarlara girme, üretim maliyetinin azaltılması, yeni ürün geliştirme ve pazar payının artırılması da yine rekabet gücü artışında odaklanılması gereken diğer alanlar olarak görülmektedir. Firmalara göre rekabet gücünü olumsuz etkileyen nedenlerin başında ise üretim maliyetlerinin yüksekliği (Hatay: %87, Kahramanmaraş: %82, Osmaniye: %82) ve nitelikli insan kaynağının yetersizliği gelmektedir (Hatay: %79, Kahramanmaraş: %88, Osmaniye: %88). Ayrıca üretimi artırma ve pazarlamaya dönük finansman sorunları, istihdam maliyetlerinin yüksekliği, ürün kalitesinin yetersizliği, müşterilerin alım gücünün düşüklüğü ve alt yapı sorunları da bölgedeki firmaların rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyen diğer faktörler olarak görülmektedir. Buna göre firmaların bu alandaki en önemli sorunlarının finansmana dayalı sorunlar ile nitelikli insan kaynağındaki yetersizlik olduğu görülmektedir. Bu durum kalkınma ajansı tarafından verilen mali desteklerin önemini ortaya koyarken, nitelikli insan gücüne olan ihtiyaç, bölgede beşeri sermayeye daha fazla yatırım yapılması gerektiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu ampirik araştırmanın bulguları Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı tarafından verilen mali desteklerin bölgedeki KOBİ niteliğindeki firmaların gelişimine pozitif katkı sağladığını ve böylece yerel ve bölgesel kalkınma çabalarına olumlu etki yaptığını ortaya koymaktadır. Elbette söz konusu projelerin uzun vadede etkileri daha net görülecektir. Bu durum bölgesel kalkınma ajanslarının yerel ve bölgesel kalkınmada önemli ve gerekli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Bölgede kalkınma ajansı tarafından verilen mali destekler yardımıyla yapılan yatırımların beklenen etkiyi göstermesi için genellikle en az 1-2 yıl kadar zamana ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Gerçekten de bu konuyla ilgili literatürde kabul gören düşünce, kalkınma ajanslarının vermiş olduğu proje desteklerinin daha belirgin etkilerinin 4-5 yıl içerisinde görülebildiği şeklindedir (Sandal ve Urhan, 2014:172).

OECD tarafından 13 bölgede 16 ajans ile ilgili olarak yapılan bir araştırmaya göre; birçok OECD ülkesinde yerel düzeyde kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve yönetilmesinde kalkınma ajansları modeline büyük bir güven duyulduğunu ortaya koyulmuştur (Aydemir ve Karakoyun, 2011: 89). Aynı şekilde bölgede kalkınma ajansından destek almış firmalarla yapılan görüşmeler sonucu kalkınma ajansının bölgedeki varlığının güven ve memnuniyet verici olduğu tespit edilmiştir.

Kalkınma ajansları sadece hibe dağıtan kuruluşlar olarak görülmemelidir. Çünkü kalkınma ajansları vermekte olduğu hibe ve kredi desteklerinin ötesinde, bölgede kamu ve özel sektör ile sivil toplumun işbirliğini sağlayarak yerelde yeni bir yönetim mekanizması sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- AKGÜL, B., 2010a. "Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Örgütsel Yapısının Analizi ve Yeniden Yapılanma Önerileri", Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları Kitabı, Ekin Yayınevi, Bursa, ss.639-658.
- AKGÜL, B., 2010b. "Kalkınma Ajanslarının Bölge Planlamadaki Yeri", Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları Kitabı, Ekin Yayınevi, Bursa, ss.417-445.
- AKPINAR, R, vd., 2011. Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları, Ekin Yayınevi, Bursa. 184s.
- ARICIOĞLU, E., 2011. İktisat Teorisinde Unutulmuş Bir Kavram: "Mekan", Ekonomik Yaklaşım Dergisi, (22), 81, ss. 17-44.
- ARSLAN, K., 2005. Bölgesel kalkınma farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,(4) 7 Sayı:7, ss.275-294.
- ATEŞ, S., 1996. Ekonomik Büyümeye Yaklaşımlar ve Yakınsama Sorunu, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi Dergisi, (6) 1, ss.15.
- AYDEMİR, C., Karakoyun İ., 2011. Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları: Karacadağ Kalkınma Ajansı Örneği, Ekin Yayınevi, Bursa. 107s.
- BEGG, I., 1999. "Cities and Competitiveness", Urban Studies,(36) 5, UK.
- BOGDONSKI, M., 2012. Modern Theories of Regional Development- A Review of Some Concepts, <http://www.oconomia.net> (15.10.2014).
- BOZKURT,E., ÖZCAN,M., 2001. Subsidiarite İlkesi (İkincillik İlkesi) ve Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi,(6) 1, ss.1-21.
- CAN, E., YAŞAR,S.S., 2010. Kalkınma Ajansları ve Bölge Planları: İzmir Kalkınma Ajansı 2009-2013 Bölgesel Gelişme Planı Çalışmaları, Bölgesel Gelişme ve Planlamada Yeni Yaklaşımlar Konferansı, Atak Matbaa, İstanbul, ss.341-351.
- CANKORKMAZ, Z., 2011. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (26) 1, ss.113-138.
- CEYLAN, R., 2010. Yakınsama Hipotezi: Teorik Tartışmalar, Sosyo Ekonomi Dergisi, Ocak-Haziran 1,ss.46-60.
- CLARK, M.D., LENİHAN, M.H., 2010. "Bir Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı: Dengeli Kalkınmanın Tabandan Yukarıya Doğru Harekete Geçirilmesi", Bölgesel Gelişme ve Planlamada Yeni Yaklaşımlar Konferansı Kitabı, Atak Matbaa, İstanbul, ss.172-239.
- COE,N.M.,KELLY,P.F.,YEUNG,H.W.S., 2007. Econmic Geography: A Contemporary Introduction, to be published by Blackwell Publishing, Oxford. (www.academia.com).
- ÇAKMAK, E., 2006. Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, İmaj Yayınevi,1.Basım, Ankara. 211s.
- ÇELEBİ, A.K., 2000. Ekonomik Büyüme, Piyasa Ekonomisi ve Planlama İlişkisi, Liberal Düşünce Dergisi, (19), ss.76-87.
- ÇELİK, N., 2011. Türkiye’nin Endüstriyel Performans Göstergeleri ve İnovasyon Faaliyeti, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, (1) ss. 1-16.
- ÇETİN, M., 2005. Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (24), Ocak - Haziran, ss. 1-14.
- DAĞDAŞ, S., 2010. Kalkınma Ajansları: "Türkiye’de Açılan Yeni Çığır", III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, (1) ss. 165-182.
- DİNLER, Z., 2010. "Cumhuriyetimizin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajansları", Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları Kitabı, Ekin Yayınevi, Bursa, ss.639-658.
- Dinler, Z., 2012. Bölgesel İktisat, Ekin Yayınevi, 9. Basım, Bursa.450s.

- DOĞAKA, 2010. 2010 İktisadi Kalkınma Mali Destek Programı (Kar Amacı Güden Kuruluşlar) Başvuru Rehberi, <http://www.dogaka.org.tr/yayinlar-kurumsal-dokumanlar.asp?YKD=17&Dokuman=destek-programlari-rehberleri&Syf=2> (20.04.2014).
- DOĞAKA, 2011. 2011 Yılı Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, http://www.dogaka.org.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.org.tr_194_IH3S72WE_201_1_Tarima_Dayali_Sanayinin_Gelistirilmesi_Mali_Destek_Programi.pdf (20.04.2014).
- DOĞAKA, 2012a. 2012 Yılı Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, http://www.dogaka.org.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.org.tr_200_EO2C96NI_201_2_-2013_Mali_Destek_Programi.pdf (20.04.2014).
- DOĞAKA, 2012b. TR63 Bölge Planı 2010-2013, http://www.dogaka.org.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.org.tr_8_XD2Z14HP_TR63_Bolge_Plani.pdf (20.04.2014).
- DOĞAKA, 2012c. TR63 Bölgesi Mevcut Durum Analizi- Sanayi, http://www.dogaka.org.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.gov.tr_228_GK5M05RL_T_R63_Bolgesinde_Sanayi_Sektoru.pdf (20.04.2014).
- DOĞAKA, 2012d. TR63 Bölgesi Mevcut Durum Analizi- Enerji, <http://www.dogaka.org.tr/Planlama.asp?P=32&Planlama=tr63-bolgesi> (20.04.2014).
- DOĞAKA, 2014. TR63 Bölge Planı 2014-2023, http://www.dogaka.org.tr/Icerik/Dosya/www.dogaka.gov.tr_33_HP7K62RG_TR63_3_Bolge_Plani_pdf (2014-2023).
- DOĞAN, A., ÖZTÜRK, N., 2010. Yeni Kalkınma Kuramları, Bütçe Dünyası Dergisi, (1) 33, ss. 35-55.
- DOĞRUEL, F., 2006. “Türkiye’de Bölgesel Politikalar”, Değişen Türkiye Dönüşen Mekan Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, ss. 164-195.
- Dulupçu, M.A., Sungur, O., Keskin, H., 2010. Bölgesel Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de Kalkınma Planlarına Yansımaları: Kalkınma Planlarının Yeni Teoriler Açısından Değerlendirilmesi, 6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Ankara Üniversitesi, 3-5 Kasım, Ankara, ss. 239-248.
- ECERAL, T.Ö., 2005. Ekonomi-Mekan İlişkileri Üzerine Geliştirilen Bölgesel/Yerel Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Bir Analizi, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 16.15.
- EFE, M., AKGÜL, B., 2011. Türkiye’de Bölgelemenin Temel Veri Alanları ve Bölgesel Kalkınma Model Çalışmaları, Ekin Yayınevi, Bursa. 338s.
- ELVAN, L., 2012. Bölgesel Gelişme ve Bölgeler Arası Gelişmişlik Farkları, Discussion Paper, Turkish Economic Association, No. 2012/6.
- ERÇAKAR, M.E., 2010. “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması”, Mevzuat Dergisi, (13) 153, <http://www.mevzuatdergisi.com/2010/09a/01.htm> (10.10.2014).
- EREN, H., CİDECİGİLLER, A., 2011, ÜHFM C. LXIX, (1) 2, s. 391-410.
- ERKUT, G., GÖNÜL, D., 2010. “Türkiye’de ve Dünyada Bölge Planlama Politikalarının Evrimi ve İzmir Kalkınma Ajansı Deneyiminden Yansıyanlar”, Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları Kitabı, Ekin Yayınevi, Bursa, ss.375-414.
- ERTÜRK, H., SAM, N., 2011. Kent Ekonomisi, Ekin Yayınevi, 4. Basım. Bursa. 321s.
- FİLİZTEKİN, A., 2008. Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar, No. TUSİAD-T/2008-09/471.
- GIBBS, D., 2010. Regional Development Agencies and Sustainable Development. Regional Studies, (32) 4, ss. 365-368. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00343409850117825?journalCode=cres20#.U58cRfl_vX0 (10.09.2014).
- GÖYMEN, K., 2005. Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yerel Kalkınma için Ortaklıklar Uluslararası Konferansı, İstanbul, İstanbul Politikalar Merkezi, ss. 35-60.

- GÜNDOĞDU, İ., 2012. Sermayenin Bölgesel Kalkınma Eğilim(ler)i: Kalkınma Ajansları Yasası Üzerine Tarihse-Coğrafi Materyalist Bir İnceleme, *Praksis Dergisi*, (19) ss.267-302.
- GÜNDÜZ, A.Y., 2006. Bölgesel Kalkınma Politikası, Ekin Yayınevi, Bursa. 326s.
- HODDER, R., 2000. *Development Geography*, Florence, KY, USA: Rountledge. 224s.
- ILDIRAR, M., 2004. Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri, Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Ankara. 449s.
- KALKINMA BAKANLIĞI, 2013. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara, 212s. <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalkınma%20Planı.pdf> (11.10.2014).
- KARA, M., 2008. Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları, DPT Yayınları, Ankara.
- KARACA, O., 2004. Türkiye’de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları: Yakınsama Var mı? Discussion Paper, Turkish Economic Association, No. 2004/7 <http://hdl.handle.net/10419/83269> (13.06.2014).
- KARADUT, İ.C., BULUT, Ö., 2012. Büyüyen Bölge Küçülen Ülke: 2000’li Yıllarda Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Siyaseti, KAYFOR Bildiriler Kitabı, Ankara, TODAİE Yayınları, ss.739-756.
- KARAGÜL, M., 2012. Sosyal Sermaye, Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Ankara. 174s.
- KARASU, K., 2009. Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, (4) 11, ss. 1-43.
- KAYASÜ, S., YAŞAR, S.S., 2004. Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler, “Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, DPT, Ankara, ss. 348-357.
- KAYGALAK, İ., “Ekonomik Coğrafya Üzerine”, *Bir Disiplinin İç Dünyası*, İdil Yayıncılık, İstanbul, ss. 205-219.
- KAYGALAK, İ., 2011. Postmodern Eleştirilerin Coğrafi Düşünce ve Yeni Mekan Kavrayışları Üzerine Yansımaları, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9 (1), ss. 1-10.
- KELEŞ, R., 2012. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, 12. Basım, Ankara. 704s.
- KESKİN, A., 2011. Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, (25) 3-4. ss.125-153.
- KOÇBERBER, S., 2006. Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi, *Sayıştay Dergisi*, (61), ss.37-55.
- KOSGEB, 2005. Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü, Ankara. 33s.
- KÖROĞLU, N.T., 2011 Rekabet Edebilirliğin Yönetimi ve Bölgesel Kalkınma, 6. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, TEPAV, www.tepav.org.tr (01.02.2014).
- KRUGMAN, P., 1998. What’s New About The New Economic Geography? *Oxford Review of Economic Policy*, Vol.(14) 2, pp. 7-17.
- KRUGMAN, P., 1999. The Role of Geography in Development, *International Regional Science Review*, (22) 2: pp. 142–161.
- KUM, M., 2011. İktisadın Yeni Coğrafi Açılımı: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30) 1, ss:235-255.
- KUMRAL, N., 2008. Bölgesel Rekabet Gücünü Arttırmaya Yönelik Politikalar, *Ege University, Working Papers in Economics*, (08) 2, İzmir.
- KÜÇÜKER, C., 2000. Yeni Ekonomik Coğrafya ve Kalkınma, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, (11) 38, ss. 1-45.
- LORENZEN, M., 1999. Regional Competitiveness, Localised Learning, and Policy, , Department of Industrial Economics and Strategy Copenhagen Business School Workingpaper, (99) 13, Copenhagen.
- MARTİN R. L., 2005. Thinking About Regional Competitiveness: Critical Issues, Background Paper Commissioned by the East Midlands Development Agency.
- MCCALL, T., 2010. What Do We Mean by Regional Development? http://inform.regionalaustralia.org.au/process/regional-development-processes/item/what-do-we-mean-by-regional-development-5?category_id=543 (11.05.2014).

- MOUNTFORD D., 2009. Organising For Local Development: The Role of Local Development Agencies. Summary Report, , working document, CFE/LEED, OECD,www.oecd.org/dataoecd/54/41/44682618.pdf?contentId=446 (03.05.2014).
- MUTLU, S., 2009. Türkiye'nin Bölge Planlama Deneyimin ve Mevcut Bölge Planlarının Genel Değerlendirmesi, Bölgesel Gelişme ve Planlamada Yeni Yaklaşımlar Konferansı Kitabı, Atak Matbaa, İstanbul, ss.26-62,
- ORAL, M., 2014. "Kümelenme Yaklaşımının Firma Performansına Etkisi: Ankara OSTİM Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Ankara.
- OSKAY, C.S., Kubar, Y., 2007. Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları, Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, ss.204-214.
- ÖKMEN,M., vd., 2013. Küreselleşme-Yerelleşme Sarmalında Kalkınma Ajansları, Orion Kitabevi, 168s.
- ÖZER, Y.E., 2010. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması ve İşlevselliği: İzmir ve Çukurova Örnekleri, Ekin Yayınevi, 1. Baskı, Bursa. 320s.
- ÖZMEN, F., 2004. "Yeni Bölgecilik Anlayışı ve Kalkınma Ajansları", Yüksek Lisans Tezi Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Isparta.
- ÖZSAGIR, A., 2008. Düünden Bugüne Büyümenin Dinamiği, KMU İİBF Dergisi, (14) ss. 333-347.
- PACK, H., 1994. Endogenous Growth Theory: Intellectual Appeal and Empirical Shortcomings, The Journal of Economic Perspectives, (8) 1, pp. 55-72.
- PALLEY, T.I., 1996. Growth Theory in a Keynesian Mode: Some Keynesian Foundations for New Endogenous Growth Theory, Journal of Post Keynesian Economics, (19) 1, pp. 113-135
- PEET, R., 2011 İktidarın Coğrafyası, Maki Basın Yayın, 1. Basım, Ankara. 311s.
- PETER,W.,SHAW,R., LLOYD,M.G., 2000. Regional Development Agencies in England: New Strategic Regional Planning Issues?, Regional Studies, (34) 1, pp. 75-79.
- Resmi Gazete, 2006. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara, 101s.
- SAKAL, M., 2010. Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kalkınma Ajansları, Altı Nokta Yayınevi, 1. Basım, İzmir. 200s.
- SAKARYA, A., 2013. "Değişen Ekonomi, Değişen Teori", Neo-Liberalizm Sonrası Mekansal Müdahale Biçimleri ve Yansımaları, 4. KBAM Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mersin, ss.525-536.
- SAMIRKAŞ, M., Bahar, O., 2013. Turizm, Yoksulluk ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları, Detay Yayıncılık, Ankara. 142s.
- SANDAL vd., Türkiye ve Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinin İstatistik (NUTS II) Bölgelerinin Karşılaştırması, Avrupa Araştırmaları Dergisi, (15) 2, ss. 121-136.
- SANDAL VE URHAN, 2014. "Proje Desteklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı Örneği", 2014 yılı Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı, ss.165-175.
- SARIHAN, Z., 2011. Yerel İktisadi Kalkınma Bağlamında Kalkınma Ajansları'nın Rolü ve Türkiye Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- SERKA, 2014. (Serhat Kalkınma Ajansı) 50 Soruda Kalkınma Ajansları, Kars. 32s. <http://www.serka.gov.tr/store/file/common/e6d99ad3a1cece331e245e650e631bdb.pdf> (10.10.2014).
- SUNGUR, O., KESKİN, H., 2009. Coğrafi Yakınlık "Hala" Önemli Mi? Yerel İnovasyon Modellerinden Çok-Yerelli Bilgi Dinamiklerine Dönüşüm, MPRA Paper No. 40788, pp. 107-131, <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/40788/> (16.05.2014).
- TEKELİ, İ., 2010. "Bölgesel Kalkınma Ajanslarını Yararlı Bir Türkiye Projesi Haline Getirebilir Miyiz?" Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları Kitabı, Ekin Yayınevi, Bursa, ss.633-638.

- TEKELİ, İ., 2011. Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2.Basım, İstanbul. 324s.
- TEMİZ, M., 2011. Düzey 2 Sınıflandırmasında Bölge İçi Gelişmişlik Farklılıkları: TRB1 Örneği, http://www.fka.org.tr/SayfaDownload/bildiri_mehmet_temiz.pdf (15.11.2014).
- TUNCEL, C.O., BAKİR, H., 2010. Yenilik Temelli Bir Bölgesel Gelişme Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Yeri, İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, (1) 4, SS. 19-41.
- TURAN, M., 2005. Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, Paragraf Yayınları, 1.Basım, Ankara. 310s.
- TÜRKOĞLU, M., 2002. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ’ler) in Kalkınmaya Etkileri ve Bölgesel Kalkınmada KOBİ Temelli Stratejiler, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi, (7), ss.277-300.
- UÇKAÇ, A., 2010. Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları, Maliye Dergisi, (158), ss.422-430.
- WYSOCKA, A.S., 2009. Theories of Regional and Local Development-Abridged Review, Bulletin of Geography Socio Economic Series, (12), pp.75-90.
- YAVAN, N., 2011a. Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel Kalkınma Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi, 5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Sanayi Politikasının Yönetişimi Bildiriler Kitabı, ss.125-154 Ankara.
- YAVAN, N., 2011b. Teşviklerin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz, Ekonomik Yaklaşım, (22) 81, ss. 65-104.
- YAVAN, N., 2012. Yerel ve Bölgesel Kalkınmada Teşvik ve Kredilerin Etkisi: Diyarbakır Örneği, DİTAM Yayınları, No:2, Diyarbakır.
- YAVAN, N., 2013. Küresel Kriz Sonrası Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar: Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve OECD’nin Yaklaşımları, Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi Bildiriler Kitabı, İstanbul, ss. 520-534.
- YELDAN, E., 2002. Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler, Praksis, (7) ,ss.19-34.
- YILDIZ, Z., Topuz, H., 2011. Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, Sosyal Siyaset Konferansları/ Journal of Social Policy Conferences, (61) 2, pp. 201-226. <http://www.iudergi.com.tr/index.php/sosyalsiyaset> (04.04.2014).
- YILMAZ, A. 2010. Kalkınma Ajansları ve Yerel Yönetişim, Türk İdare Dergisi, (466), ss.175-195.
- <http://kosgeb.gov.tr/Pages/UI/Yayinlar.aspx?ref=8&refContent=100> (26.11.2014).
- <http://pbk.tbmm.gov.tr/dokumanlar/kalkinma-plani-9-genel-kurul.pdf> (10.10.2014).
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/principles_characteristics (28.09.2014).

EK-1

DOĞAKA PROJE DESTEKLERİNDEN YARARLANAN İŞLETMELERE YÖNELİK ANKET FORMU

Sayın Yetkili,

Bu araştırmanın amacı kalkınma ajanslarının uygulamakta olduğu mali destek programları kapsamında firmalara verilen proje desteklerinin etkinliğine ilişkin tespitlerde bulunmak ve bölgesel kalkınmaya olan etkisini değerlendirmektir. Araştırma projesi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Coğrafya Bölümünde görev yapan Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL danışmanlığında Arş. Gör. Fatma Betül URHAN tarafından yürütülmektedir. Anket formunun firmanızda proje destek sürecini takip eden bu konuda yetkili olan kişi tarafından doldurulması gerekmektedir. Değerli vaktinizi ayırıp yaklaşık 15-20 dk. sürecek olan bu anketi doldurarak çalışmamıza katkı sağlamanız beni son derece memnun edecektir. Ankete katılımınız çalışmamızın bilimsel sonuçlara dayanarak tamamlanması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Anket formunda yer alan cevaplar sadece akademik amaçlarla kullanılacaktır.

İlginiz için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Doç. Dr. Ersin Kaya SANDAL

Arş. Gör. Fatma Betül URHAN

Anketi ulaştırabileceğiniz iletişim adresleri:

Cep Tel

0505 525 1772

e-posta

f.b.urhan@ksu.edu.tr

Posta Adresi

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Coğrafya Bölümü

46000 Kahramanmaraş

FİRMA PROFİLİNE İLİŞKİN SORULAR

1-Firmanızın kuruluş adı, tarihi ve yeri?

Firma Adı: .....

Kuruluş Yılı: .....

Kuruluş Yeri: .....

2-Firmanızın faaliyet gösterdiği sektör nedir?

.....

3-Firmanızın son 1 yılda çalışan kişi sayısı kaçtır?

.....

4-Firmanızın son bir yıldaki cirosu kaç TL'dir?

.....

5-Firmanızın pazar alanı nerelerdir?

( ) Sadece Hatay

( ) Bölge

( ) Türkiye geneli

( ) İhracat

AJANS DESTEĞİNE İLİŞKİN SORULAR BÖLÜMÜ

6-Ajans desteğinden yararlandıktan sonra işletmenizin cirosunda ne kadar artış oldu?

%.....

7-Ajans desteğinden yararlandıktan sonra işletmenizdeki istihdam edilen kişi sayısında ne kadar artış oldu?

%.....

8-Ajans desteğinden yararlandıktan sonra işletmenizin ihracatında ne kadar artış oldu?

%.....

9-Ajans desteği sayesinde işletmenizin ar-ge ve inovasyon yatırımlarında ne kadar artış oldu?

%.....

10-Ajans desteği işletmenizin yeni pazarlara açılmasında ne kadar etkili oldu?

%.....

11-Ajans desteği sayesinde işletmenizin pazar payında ne kadar artış oldu?

%.....

12-Ajansın destek programlarından nasıl haberdar oldunuz?

( ) Ajansın kendi tanıtımlarından

( ) Medya yoluyla

( ) Danışmanlardan

( ) Diğer

13-Ajans desteğine başvurmanızdaki ana neden nedir?

( ) Ürün kalitemizi yükseltmek

( ) Üretim verimliliğini arttırmak

( ) Bölgesel düzeyde rekabet gücümüzü arttırmak

( ) Ulusal düzeyde rekabet gücümüzü arttırmak

( ) Uluslar arası düzeyde rekabet gücümüzü arttırmak

( ) Firma olarak bilgi ve yeteneğimizi arttırmak

( ) Firmamıza prestij ve tanınırlık sağlamak

14-Ajans desteğinin cazibesine ilişkin görüşünüz nedir?

	Hibe miktarı	İstenen teminat	Eş finansman miktarı	Ön ödeme yüzdesi
Hiç cazip değil				
Cazip değil				
Fikrim yok				
Cazip				
Çok cazip				

15-Ajans programları bölgenin koşul ve ihtiyaçlarına uygun mu?

- ☐ Evet
☐ Hayır

16-Ajans çalışanlarıyla destek sürecinde etkili bir iletişim kurabildiniz mi?

- ☐ Evet
☐ Hayır

17-Destek sürecinde yaşadığınız en önemli sorun nedir?

18-Ajans desteği sayesinde işletmenizdeki görülen etkiler?

- ☐ Hiçbir etkisi olmadı.
☐ Üretim verimliliği arttı.
☐ Ürün kalitemiz yükseldi.
☐ Bölgesel düzeyde rekabet gücümüz arttı.
☐ Ulusal düzeyde rekabet gücümüz arttı.
☐ Uluslar arası düzeyde rekabet gücümüz arttı.
☐ Firma olarak teknik bilgi ve yeteneğimiz arttı.
☐ Firmamızın prestij ve tanınırlığı arttı.

19-Ajans desteği olmadan projelerinizi gerçekleştirebilir miydiniz?

- ☐ Gerçekleştiremezdik
☐ Daha uzun vadede gerçekleştirebilirdik
☐ Başka finansal kaynaklarla gerçekleştirebilirdik

20-Ajans desteğine tekrar başvurmayı düşünüyor musunuz?

- ☐ Düşünüyorum
☐ Düşünmüyorum
☐ Kararsızım

21-Ajans tarafından sağlanan desteklerin miktarını yeterli buluyor musunuz?

- ☐ Yeterli buluyorum
☐ Yetersiz buluyorum
☐ Kararsızım

22-Ajans desteğiyle yaptığınız yatırımlardan ne kadar sürede gelir elde etmeye başladınız?

- ☐ Henüz başlamadık
☐ Proje tamamlanır tamamlanmaz
☐ Proje tamamlandıktan 1-2 yıl sonra
☐ Proje tamamlanmadan önce

23-Ajans desteğinin faydaları maliyetinden fazla mıdır?

- ☐ Fazladır
☐ Azdır
☐ Eşittir

24-İşletmelerin rekabet güçleri açısından odaklanılması gereken en önemli alan nedir?

- ☐ Yeni teknolojileri tespit etme, seçme ve edinme
☐ Organizasyonun/yönetim fonksiyonlarının iyileştirilmesi
☐ Ürün/hizmet kalitesinin artırılması
☐ Üretim/hizmet maliyetinin azaltılması
☐ Yeni pazarlara girme
☐ Pazar payının artırılması
☐ Yeni ürün/hizmet geliştirme
☐ Mevcut ürünlerin/hizmetlerin iyileştirilmesi

25-İşletmeniz rekabet gücünü olumsuz etkileyen faktörler nelerdir?

- ☐ Altyapı sorunları
☐ İstihdam maliyetlerinin yüksekliği
☐ Üretim maliyetlerinin yüksekliği
☐ Ürün/hizmet kalitesinin yetersizliği
☐ Müşterilerin alım gücünün düşüklüğü
☐ Satış ve pazarlamaya dönük finansman sorunları
☐ Üretimi arttırmaya dönük finansman sorunları
☐ Nitelikli insan kaynağının yetersizliği

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Fatma Betül Urhan
Doğum Yeri ve Tarihi : Manisa-1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya
Fakültesi Coğrafya Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi :KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya ABD
Doktora Öğrenimi : -
Bildiği Yabancı Diller :İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :SANDAL VE URHAN, 2014. “Proje
Desteklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Doğu
Akdeniz Kalkınma Ajansı Örneği”, 2014 yılı
Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi
Bildiriler Kitabı, ss.165-175.

İş Deneyimi

Stajlar : -
Projeler : -
Çalıştığı Kurumlar : Ankara Özel Meltem Koleji

İletişim

E-Posta Adresi : betulurhan35@hotmail.com
Tel. : 0505 5251772
Tarih : 19.01.2015